

ZASIUS, ULRICH

**Udalrici Zasii iureconsulti
et oratoris clarissimi in M.
T. Ciceronis Rhetoricam ad
Herennium Enarratio**

Nunc primum in lucem edita, una cum
rerum ac uerborum tota hac Enarratione
memorabilium copiosissimo Indice

Basel
1537

books2ebooks – Millions of books just a mouse click away!

European libraries are hosting millions of books from the 15th to the 20th century. All these books have now become available as eBooks – just a mouse click away. Search the online catalogue of a library from the eBooks on Demand (EOD) network and order the book as an eBook from all over the world – 24 hours a day, 7 days a week. The book will be digitised and made accessible to you as an eBook. Pay online with a credit card of your choice and build up your personal digital library!

What is an EOD eBook?

An EOD eBook is a digitised book delivered in the form of a PDF file. In the advanced version, the file contains the image of the scanned original book as well as the automatically recognised full text. Of course marks, notations and other notes in the margins present in the original volume will also appear in this file.

How to order an EOD eBook?

Wherever you see this button, you can order eBooks directly from the online catalogue of a library. Just search the catalogue and select the book you need.

A user friendly interface will guide you through the ordering process. You will receive a confirmation e-mail and you will be able to track your order at your personal tracing site.

How to buy an EOD eBook?

Once the book has been digitised and is ready for downloading you will have several payment options. The most convenient option is to use your credit card and pay via a secure transaction mode. After your payment has been received, you will be able to download the eBook.

Standard EOD eBook – How to use

You receive one single file in the form of a PDF file. You can browse, print and build up your own collection in a convenient manner.

Print

Print out the whole book or only some pages.

Browse

Use the PDF reader and enjoy browsing and zooming with your standard day-to-day-software. There is no need to install other software.

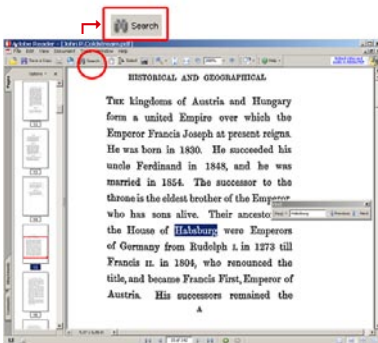
Build up your own collection

The whole book is comprised in one file. Take the book with you on your portable device and build up your personal digital library.

Advanced EOD eBook - How to use

Search & Find

Print out the whole book or only some pages.

With the in-built search feature of your PDF reader, you can browse the book for individual words or part of a word.

Use the binocular symbol in the toolbar or the keyboard shortcut (Ctrl+F) to search for a certain word. "Habsburg" is being searched for in this example. The finding is highlighted.

Copy & Paste Text

Click on the “Select Tool” in the toolbar and select all the text you want to copy within the PDF file. Then open your word processor and paste the copied text there e.g. in Microsoft Word, click on the Edit menu or use the keyboard shortcut (Ctrl+V) in order to Paste the text into your document.

Copy & Paste Images

If you want to copy and paste an image, use the “Snapshot Tool” from the toolbar menu and paste the picture into the designated programme (e.g. word processor or an image processing programme).

Terms and Conditions

With the usage of the EOD service, you accept the Terms and Conditions. EOD provides access to digitized documents strictly for personal, non-commercial purposes.

Terms and Conditions in English: <http://books2ebooks.eu/odm/html/ubw/en/agb.html>

Terms and Conditions in German: <http://books2ebooks.eu/odm/html/ubw/de/agb.html>

More eBooks

More eBooks are available at <http://books2ebooks.eu>

Universitätsbibliothek Wien

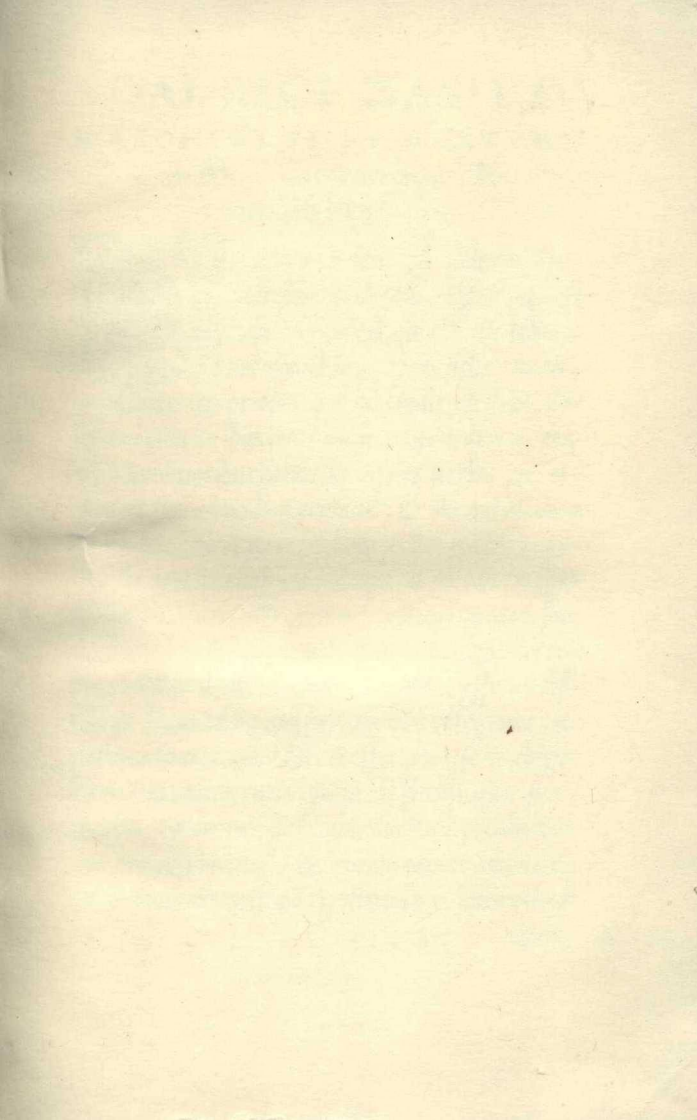
I

184.512

Universitäts-Bibliothek Wien

I 184512A

I

184.512

Sunt Gregory Episcopi

**VDALRICI
ZASII IVRECONSUL
TI ET ORATORIS CLARISSIMI
in M. T. Ciceronis Rhetoricam ad
Herennium Enarratio, nunc
primum in lucem
edita.**

V N A C V M

*Rerum ac uerborum tota hac Enarratione memo
rabiliū copiosissimo Indice.*

B A S I L E A E

1 5 3 7.

liber prohibitus 2 clas.

© 1711 2 1712

V. DALRICI ZASII IV
DISCONSULTI IN RHETORI-
cam M. T. Ciceronis ad He-
rennium Præfatio.

QVAMVIS satis ipse uideam, Spe-
ctatissimi auditores, in quæ me peri-
cula cõieceritis, qui id à me laboris
uel reluctantante, extorsistis tamen,
ut in Rhetoricis præceptis elucidandis adessem. Si-
quidem cum Iuribus iam olim nomina dederim, atq;
adeò in politionibus literis, ut ad solet nostra profes-
sio, non sum admodum uersatus: & alioqui modica
sit eruditio: uires meas sublimibus his studijs impa-
res esse, non sum nescius. sed recreat me tamen spes
de uobis concepta. Qui enim selectiori quadam fide
in me estis inclinati, eadem quoque benignitate te-
nues meas prælectiunculas excepturos esse nõ dif-
fido: ut sic quod ingenij penuria non adsequitur, &
amor mei sarciat. quod & necessarium esse intelligo.
Rari enim inuenirentur, qui in his studijs, quæ sum-
ma sunt, & ex pari difficilia, docendi prouinciam
subirent, nisi beneuolis auditorum animis adiuuaren-
tur. Summa autem istæc esse studia non immerito di-

ximus. Eloquentia etenim, si compluria alia ornamenta præteriero, hoc insigne, hoc præcipuum habet, ut hominem faciat quàm maxime hominem id est, ad assem formet. Nouimus pro Aristotelis, Ciceronis, Fabij, & Lactantij sententia, hominem sola ratione non admodum discerni à brutis, si desit sermo: utpote quod nonnulla in his uidere liceat, quæ quadam uelut ratione conficiantur. mair enim cubilia, nidos texere, educare fœtum, in dimentis colligendis uti prouidentia, conuentus facere, iniire societatem, agmine iungi tanquã fœderibus, insidias struere, & si quæ alia similia in his depræbens: quomodo nõ rationẽ, uel rationis certe uestigia coarguerent? Proinde solus sermo, qui in his deficit, nobis quàm maxime proprius est, crasso pariete utraq; genera disseparat, ut ita consequens sit, sermone fieri, ut quo sit is purior & elegantior in homine, eo uirum disertum cæteris hominum ordinibus esse præstantiorem. Accedant incomparabilia cõmoda, fructus multo uberrimi, qui ex honesto eloquentiæ usu percipiuntur. Rerum enim publicarum & statum & uigorem nemo utilius, nemo melius fouebit, producet, conseruabit, quàm uir bonus

P R A E F A T I O.

& eloquens. Is patriam legibus fundat, tutatur con-
 silijs, lites dirimit, populares tumultus placat, uirtu-
 tibus ornat ciuitatem: & omnino ad quascunq; res
 honestas, ciues præstantibus suis sententijs permo-
 uet: ut ita ciuilis hominũ societas, pace, concordia,
 legibus, ordine, eloquentiæ præsidio sustineatur.
 Est omnino admirabilis eloquentiæ uis, animos homi-
 num instar torrentis rapit, ducitq; quò libitum est,
 et reducit: ut non iniuria Philosophus, inuictò exer-
 citus duci eam comparauerit: eoq; nomine quàm ma-
 xime celebrauerit, si sit cum sapientia cõiuncta. Pe-
 ricles, cum concionaretur, fulgurare, tonare uisus
 est. Cæcus ille Appius, cæterum senex & inuali-
 dus, dicendi uiribus, Pyrrhũ regem à fœdere, quod
 tantum non percussus erat, repulit. Cicero, sum-
 mus ille eloquentiæ princeps, legis Agrariæ iniqui-
 tatem fregit ita, ut eam ex animis popularium, quæ
 tamen eis fixius insederat, potenter eruerit: Res,
 quæ inter eloquentiæ miracula numerari digna sit.
 Dies me deficeret, si unius in dicẽdo Ciceronis ui-
 res enarrauero. Sensit eas Hortẽsius, cum Cicero-
 ne orante uelut attonitus obmutuisset. Sensit Cu-
 rio, quamlibet præstantissimus orator, quum uene-

no ei ereptam memoriam esse quereretur. Sensere iudices in causa Cluentij, quo loco Cicero tenebras eis ob oculos offudisse gloriatus est. Hæ inuictæ uires, Cæsarem orbis dominum expugnarunt, cum Ligarium Cicero à damnationis iam destinatæ calculo eripuisset. Video qualis mihi laudandæ huius celeberrimæ artis sylua occurrat, quæ pace, quæ bello nunquã non fuit potentissima, quæ non solum in re ciuili dominetur, sed etiã omnibus disciplinis splendorem, lumenq; , & adfert, si adsit: & si desit, adimit. Dicerem hic, qua commoditate, qua facilitate, qua ueritate in omnibus disciplinis uersari disertus professor possit: è diuerso infantes præceptores quo frigore iaceãt, et fastidiantur. Sed nõ est mei iam instituti, diutius hoc uersari in genere. In lectionum forte processu hæc, & similia, prout commodum fuerit, tractabuntur. Iure igitur mihi fecisse uideamini, Optimi adolescentes, qui nolulistis committere, ut cum cætera uel diuinæ uel humanæ Philosophiæ studia in laudata hac Academia florerent, hæc tam elegantia Rhetorices præcepta uel iacere, uel latere uiderentur. Quod tamen non ideo dico, ut es per me erectum iri putem: absit à me ista impro-

P R A E F A T I O .

uidentiæ ostentatio. nec enim tam sum à sensu alienus, qui non perpenderit, ferre quid ualeant humeri. Hoc ago, hoc meditor, hac una docendi munus ratione ingredior, ut campum aperiam, ut uiam initij sternam. his enim adsequutis, spero fore, ut priuato deinde studio, assidua exercitatione, ultro in penitiora eius artis adyta penetrare liceat. Non enim nisi per initia (teste Fabio) ad rerum fastigia peruenitur: ut fortasse non omnino nihil fecisse uidear, si istæc principia fideliter tradidero. Equidem ea in re nulli nec labori nec diligentiae parcam: uersaborq; in prælectionibus meis ita integrè, ut si non eruditionem, fidem tamen commendaturi sitis.

D I X I .

6
VDALRICI ZASII EPITAPHIUM, per DES. ERASMVVM
Roterodanum.

Siccine mors crudelis, & inuida, præripis orbi
Ulrichum Zasium, decus admirabile Iuris
Cæsarei simul & sacri, (paucissima dixi)
Imò doctrinæ totius, & artis honestæ
Thesaurum, ac mundum locupletem? cuius ab ore
Manabat sermo uel melle suauior omni.
Quid nunc collaudem summum pietatis amorem,
Et mentem cælo dignam? quo iam illa soluta
Corporis inuolucris fruitur, sine fine beata.
Quod superest, te compello studiosa inuentus,
Tandem pone modum lachrymis, iustoq; dolori.
Vocis adempta tibi Zasianæ copia: uerum
Extant ingenij monumenta perennia. quæ si
Assiduè manibusq; teras, oculisq; frequentes,
Spirat in his, loquiturq; uiri pars optima semper.

VDALRICI ZASII

ORATORIS ET IVRECON

sulti Clariss. in M. T. Ciceronis Rethorice
ad Herennium, Commentaria.

PROE M I V M .

R HETORICEN Græci nomi- Rhetorica
nant, quam ex Latinis nonnulli O- quid.
ratoriam, uel Oratricem: Cicero ar-
tificiosam eloquentiam interpreta-
tur. Nomen tamen mansit Rhetori-
cæ: quam si bene dicendi scientiam

definies, non errabis forte. Definies autē rhetoricè, non
dialecticè: de quo postea latius. Circa quam disceptarunt
maiores nostri, ars ne esset, deinde, an natura potius cō-
staret, quàm arte: porro etiã, an ars utilis sit: item, quæ
sit materia, qui finis. Quæ omnia cum Fabius fusè tra-
ctet, nos uelut digito indicabimus.

20 Primo omnium, Rhetoricen artem esse, nemo iustè ne-
gat: licet multi negarint. Nam & facultatem dicendi in Rhetorica
struit, armat, munit: et dat ordinem ex præceptis, quod ars.
artis esse Cleanthes docuit. Iam & si Dialectice ars est, Rhetorica
erit etiam Rhetorice: quarum altera ab altera non alio à dialectica
nomine differt, quàm manus hinc compressa, illinc ex-
tenta, dicente Zenone. Propterea D. Hieronym. ad He-
liod.

liod. scribens, latos Rhetoricæ campos nominat: et Dialecticorum tendiculas, hoc est, captiunculas, uel insidias, ut Eras. interpretatur. Deniq; ueri & falsi sermonis rationem inuestigat Dialectice: inuenta ad usum ciuile, applicat Rhetorice. Nec ad rem pertinet, quod illiterati & idiotæ aliquando rhetorizant: hoc enim & aliarum siue artium, siue scientiarum est. nam nihil est in arte, quod non prius fuerit in natura. Effusas autem, & sine ordine euagationes, ars præceptis coercet ordinatis. Nec porro obstat, quod Rhetorice contrarijs præceptis sese collidere dicatur. hoc enim non est uerum. Siquidem causa cū causa (ut dicit Fabius) colliditur: Rhetorica in sese uniformis manet, armans accusatorē, armans & reum, ad suam utrunq; causam. Quod uero putant nonnulli, Rhetoricam ad falsa niti, Fabius frigide defendit. admit- tit enim, mendacio posse uti, si res sit ex bono publico: et ita metitur, uirum bonum, dicendi peritum, qui est Orator. Nos omnino negamus, Rhetoricen ad falsa niti. de ea loquimur, quæ est sapientiæ cōiuncta, ex mente Arist. in Rhet. & Cicer. lib. de Inuent. 1. Quapropter Orator si uir bonus est, nihil aget, nihil defendet, nihil consultabit, nec laudabit, nec uituperabit, nisi id sit ex ueritate, Nec mea præcepta in aliū scopū tendūt: id quod iam expresse testatū relinquimus. sic enim docebimus ex Christiana pietate. Hæc certe admiserim, quæ uera sunt, uel quæ nobis ex fide uera uidetur, posse ornari, ut ueriora uideantur.

Rhetorica
sibi non re-
pugnat.

Orator uir
bonus.

uideantur, & moueatur auditor. deniq; & simulare, & simulari aliquando posse, nō negauerim: dum sine fraude fiat. quod & D. Hieron. admisit, adducto exemplo de Iehu sacerdote, qui simulabat se colere Baal idolum, ut cōgregatos eius dæmonis sacerdotes cōbureret. 4. Reg. cap. 10. & in C. Vtinā. 22. quæst. 2. Hactenus oratori laxamus habenas. Sed an natura magis quàm arte Rhetorica constet, Fab. lib. 2. cap. 20. tractat. Vt uerbo dicā: natura artem adiuuat, ars naturam instruit: ut si utraq; concurrant, consummatus fiat Orator: sic tamen, ut arti palma detur, licet natura potiora ferat. Horum ex numero fuisse Cicerones, Hortensij: & hodie, Erasmi, ac Hutteni. Alterum si altero careat, exarmata est dicendi facultas? Si tamen alterutro carendum sit, naturam malim in homine, quàm artē sine natura. Hoc modico uersu Horatius complexus est:

Natura fiet laudabile carmen, an arte,

Quæsitum est: ego nec studium sine diuite uena,

Nec rude quid profit uideo ingenium: alterius sic

Altera poscit opem res, & coniurat amice.

Vtilis autem ne sit Rhetorice, superuacuo uel queritur, uel disceptatur. Licet Fabius lib. 2. cap. 12. hoc diffuse agat. Eius enim utilitas omnibus est manifesta: et est probabile ex sententia Ciceronis, in lib. de Inuent. agrestem primo populum in ciuilitatis conuentum, non nisi uiro eloquente permotum fuisse. Iam & quotidie experimur,

Ars ne potior quàm natura.

Rhetorica utilis ne.

4 VDAL. ZASII COMMENT.

rimur, quæ bona, quæ commoda sui præstet ars differen-
di, siue consultandum, siue docendum, siue litigandum
sit. Cæterum quod nonnulli hanc artem criminantur,
quasi sit rerump. pernicies, exemplo Gracchorū & Ca-
tilinæ: non est artis, sed criminis. De materia porro

4

Materia
Rhetoricæ.

Rhetorices uariarūt autores. Noueris autem, de ea nos
loqui Rhetorica, quæ circa ciuilia uersatur: non de ea di-
cendi facultate, per quam de quacunq; re splendide dici
potest. Vnde materiam, seu subiectum huius artis, nego-
cia ciuilia dicimus. Alij, ut D. August. post maiores, ciui-
lem quæstionem: quod parum refert. Licet Fabius aliter:
qui putat omnes res quæ ab homine tractantur, esse ma-
teriam, seu subiectū Rhetoricæ, sed sensit de ea Rhetori-
ca, quæ (ut paulo antè docuimus) circa omnes res ornan-
das uersari potest. Finis autē Rhetoricæ est, ut Her-

5
Finis Rhet.

magoræ, Augustini, & Fabij sententiā iungamus, bene
dicere ad suadendum, quatenus rerum conditio patitur.
Nam si Rhetorice est bene dicendi scientia, eius finis erit
benè dicere, per locum à coniugatis. Nec audiendos pu-
to, qui ex Fabij sententiā, persuadere finem posuerunt. 20
hoc enim & lenones possunt, & sæpenumero meretri-
cula efficit. Tandem quia diximus, Rhetoricen uersari
circa ciuilia negocia, circa ciuilem quæstionem, ne per
ignota procedamus, modica quædā nobis circa ciuilem
quæstionem sunt inuestiganda. Est aut quæstio (si Boë-
tio credimus) dubitabilis propositio. Tu uide, sit ne hæc
definitio

definitio sufficiens. nam et multæ sunt propositiones dubitabiles, de quibus tamen nihil queritur: ut cū dicimus, Solū sapientē esse diuitē, Dolorē nō esse malū, & si quæ aliæ sunt apud Stoicos propositiones paradoxæ. Vnde definiunt nonnulli *Questionem*, inquirendæ rei dubitabilem propositionē; quæ nec ipsa definitio uidetur posse subsistere. Nam sæpe de propositione inquiritur, non quod sit dubia, sed tentandi hominis gratia: quod est tertium disceptationis genus apud Philosophum, primo Elench. sic Eras. in Schol. super Hiero. Vnde Agricola lib. 2. *Questionē* dicit esse, elatam cum interrogatione orationem. Ciuilis autem dicitur, quia omnia quæ ciuitatis sunt, uersat, Est autē duplex ciuilis *questio*. D. August. putat, ciuilem *questionem* esse eorum, quæ communi animi conceptione perspicui possunt: & quæ nō sunt propriæ paucorum, sed communes uniuersorum, quas prorsus nescire pudoris sit: ut, Sit ne aliquid iustum uel iniustum, utile an non utile, & c. hactenus August. Haud dissimiliter Sulpitius Victor, ciuilem *questionē* dicit, quæ nullius artis sit propria, sed quæ communi omnium opinionone uersetur: argumēto sumpto à iure ciuili, quod inter ciues uersatum, in omnium passim opinionem cadat. Neminem enim esse, uel imperitissimum, qui ignorantiam prætendat, de his rebus quæ in disputatione uersantur, aut in iudicijs: ut cum queritur, Sit ne aliquid iustum uel iniustum. Ita possunt esse uera, si confusam rerū cognitionem

gnitionē receperimus: quod & D. Aug. uoluit, qui modestius loquitur. Sed distinctas rerum ciuiliū habere notiones (quod Sulpitius posuit) non plurium esse puto, sed paucorum. Nam Labeo Iurisconsultus dicit, raro accipi quod ex sua quispiam prudentia facile sciat, quæ Iuris sint. l. In omni. ff. de me. & fact. igno. et (ut Trebatius Iureconsul.) circa factorum ciuiliū interpretationem etiam prudentissimos errare. His igitur Græcorum argutijs dimissis, quæ & Cicero nō uno in loco improbat, Fabium sequamur: qui ciuilibus negocijs et actibus, siue constant ex scripto, siue ex non scripto, ciuilem quæstionem cōcludit. Duplex est igitur ciuilis quæstio, infinita & finita. Infinita, teste Fabio: quæ remotis personis, temporibus, locis, alijsq; peristasis siue circumstantijs in utranq; partem tractatur, ut fecerat Carneades Romæ: qui pro, & contra iustitiam alternis diebus disputabat: & ut facit Tyrius Max. in suis Sermonibus. Et hæc circa duo uersatur, scientiam & actionem: scientiã, quod illic gratia ueritatis inquirendæ cōfligitur: ut, mundus ne regatur prudentia, an fato cogatur. hanc speculatiuã uocat Fabius, quæ ad Philosophos pertinet, non ad Oratores. Alia actionē uersat circa agibilia, ut quæ negotia tractat ciuilia: uidelicet, Sit ne accedendum ad rempub. Sit ne seni ducenda uxor. Atq; hoc est quod Aphthonius in Præexercitamentis, infinitam quæstionem diuidit in speculatiuã & ciuilem: Ciuilem, quæ rerū ad ciuitatem pertinentium

Lib. 3. cap. 5

Infinita
quæstio.

Scientia.

Actio.

pertinentium actionem contineat, ut, An nubendum sit,
 an nauigandum, an ædificandum. Speculatiuam, quæ so-
 la mente cõsideretur: ut, Rotundum ne sit cœlũ, Sint ne
 plures mundi. Hanc infinitã quæstionem, Græci thesin
 nominant: quod Latine difficulter dicitur, ut autores uo-
 lunt. alij enim positum, alij propositum, alij consultatio-
 nem nominant. Trapezontius appellat infinitionem. Fi-
 nita quæstio, quæ & hypothetica dicitur. quod habet hy-
 pothesin, hoc est, quiddã supposititium. nam ex comple-
 10 xu rerum, personarum, temporum, locorum, conditio-
 num, ceterarumq; circumstantiarum constat: & non ali-
 ter explicatur, q̄ suppositis personis, temporibus, & c.
 nos Causam nominamus. Est enim causa, negotiũ omni-
 bus suis partibus & circumstantijs ad quæstionem ciui-
 lem pertinẽs. Cicero causam nominabat, quæ certis per-
 sonis, locis, negotijs, temporibus discerneretur. Isocrates
 causam definit esse, quæstionem ciuilem. in personarum
 finitarum complexu: ut, An ne Catoni sit ducenda uxor
 Martia, Titio sit ne seruandum pactum. Hæc propria est
 20 Oratoris, & in puluere suo uoluitur. Quod si sciuisent
 Commentatores Iuris ciuilib, non ita conflictarentur: cũ
 Iurisconsultus dicat, certi conditionẽ ex omni causa &
 obligatione competere. intelligebat enim finitas quæstio-
 nes, & supposititias, siue hypotheses, quæ essent in con-
 trouersia. quia multæ sunt causæ non controuersæ. Cice-
 ro infinitam quæstionem ad Oratorem pertinere nega-

Causa.

Cicero in

Topicis cau-

sam, in Par-

titionib. cõ-

trouersiam

uocat.

In l. Certi cõ-

dictio. ff. Si

certum pe-

tatur.

bat. lib. 1. de Inuent. quod improbat Fabius, sed cum modestia, lib. 5. cap. 5. ad finē. Ego uel eo nomine Ciceronem defendi posse puto: siquidem de infinita questione, quæ ad philosophos pertinet, quæ speculatiua dicitur, sensisse intelligendus est: quæ ad Oratorem nō pertinet, ut supra diximus. & id ipsum ex suis uerbis comprobatur. Actiuas autē questiones infinitas, ad oratorem pertinere, Cicero non solū docuit in 1. lib. de Orat. & in suis Topicis: sed etiam præcepit, ut ab hypothesi, hoc est finita questione, ad Thesis, hoc est infinitionē, Orator causam producat. Est ergo infinita quæstio generalis: finita ad speciē trahitur. In quo memineris, quæstiones infinitas aliquando ad speciē trahi, ut tamen nihilominus generales & infinitæ maneat: ut cum ad aliquid determinatum quæstiones remotis personis referuntur. Nam prorsus generalis quæstio est: Sit ne administranda resp. Sed quæstio generalis ad aliquid respiciēs, determinata nonnihil: An in Tyrannide sit administranda Respub. Sit ne hosti seruanda fides: Est quæstio minus generalis, ad aliquid contracta. Cæterum an fides sit seruanda, uere generalis est. Sic ergo infinitæ quæstiones coërceri ad aliquid poterunt, remotis tamen personis: & quo plus uel minus determinantur, eo plus uel minus sunt generales: tamen semper infinitæ dicuntur, respectu finitarū. quod eleganter, sed obscure attigit Fab. lib. 3. cap. 16. Ex quo tu iuris auditor habes, omnes iuris doctrinas, quæ remotis

remotis personis deciduntur, dici Theticas, hoc est infinitas. Et quo plus aut minus ad aliquid determinatè referuntur (ut cum ius de pupillis, furiosis, militibus, &c. loquitur) eo sunt minus generales. Regulas iuris ego quæ maxime generales puto, quamuis non omnes. Apollodorus, ut D. Augustinus in lib. de Rhetorica docuit: infinitam questionem à finita non distinxit. Idem enim esse, l. an sint natural. ff. de cum queritur, an Orestes sit puniendus, an de matricida sit poena sumenda. Orestem enim matricidam fuisse, ne reg. iur. mo ignorat. ut sic persona uel posita, uel remota, non faciat differentiam. Sed non est recepta eius sententia, ut inquit August. quia sæpe propter personam aliud iudicatur, quam iudicaretur ea remota: quod & Iuriscon. uoluit, lib. 48. Digestor. Militem grauius puniri, qui sepe deserat castra, quam cum qui ex necessitate aliquando. Et licet Sulpitius Victor eiusdem sententiæ esse uideatur, uolens non esse aliam differentiã in utraq; , quam quod causæ actio (id est, dum agitur, dũ litigatur) habet hypothesein: sed causæ inspectio (id est, dũ de ueritate inquiritur) thesin faciat. Vt dum disceptat Milo contra aduersarios & accusatores, iam hypothesis est: dum iudices de ueritate querunt, iam thesin oriri. Quæ differentia potest aliquando esse bona: sed non ad intentionem Sulpitij, ut statim dicã. Vt ergo habeatis, quid ego tota hac de de re sentiã: Video duos esse casus, in quibus Apollodori sententia recipitur. quamuis nemo doctorum hoc tan-

l. non omnes.
§. à Barbaris. ff. de re milit.

gat. Primus: in causa quæ in lite pendet, nulla est differētia inter hypothesin & thesin. nam si generalis quæstio in ea emergit, ipsa quæstio nihil differt ab ipsa cōtrouersia, dum contrauertitur, An Miloni licuerit occidere Clo dium insidiatorē. Ex qua insurgit generale dubium, An liceat insidiatorem occidere. Hæc infinita quæstio, quia refertur ad controuersia, qua de agitur, nihil ab ea differt. & hoc loco potuit Sulpitius uera loqui, si sanè intelligatur. Vnde dicit Trapezontius obscure quidē, sed eleganter. Quamuis causa aliqua rei in finitione contineatur, dicendo tamen in finitionē complecti. Et suadet hoc Cicero, ut suprā docuimus, quod à causa finita ad infinitam quæstionem transferatur negotium. & ex hoc sæpenumero iudex cogitur ab hypothesi, id est controuersia, sibi formare thesin, ut appareat iudicatio uel continens. Alius casus est, si consideramus infinitam quæstionem minus generalem, id est, quæ ad aliquid determinatum respicit. ut, An hosti sit fides seruanda. Tunc enim thesis ab hypothesi nō differt. Perinde enim est cū quæro, utrum Hannibali, & an hosti sit seruanda fides? cum quaeritur, An pupillus possit rem suā administrare: perinde ac si quærerem, An Titius pupillus, &c. Hic enim non refert, personā hostis uel pupilli nominemus, an nō. Verū is casus tria recipit temperamenta. Primum, si ex personæ nominatione iuris decisio uariaret: ut aliud est loqui de milite desertore, aliud de Titio milite, qui forte

semel

semel deseruerit. quapropter Iurecons. dicit, saepe aliud
 & aliud statui ex persona, re, & tēpore. Secundo in iu-
 diciali sententia multū refert, iudex serat ne sententiam
 ex thesi, an hypothesi: si error est in sententia. quia si iu-
 dex ex thesi in iure erret, ut cum dicit, Pronuncio pupil-
 lum testari posse: hęc sententia prorsus nulla est, & non
 eget aliqua appellatione. si uero id ipsum ex hypothesi
 decernat, ut Pronuncio Titium testari posse: at Titius pu-
 pillus fuerit: iam sententia erit † mixta, et tenebit, nisi ap- † iniusta
 10 pellatur. Tertium temperamentū, in concionibus rei sa-
 crę semper debet materia produci ad thesim, nunquam
 ad hypothesin. ut cum quæritur, An adulteriū sit maxi-
 mum crimen, non debet inuestigari, An adulteriū Titij.
 Ita Philipp. Decius dum interrogabatur, An concilium
 esset supra Papam, protestatur se nolle consulere super
 Iulio, sed super Papa. Ita Mart. Lutherus defendit se con-
 tra Eccium, quod nihil scripserit contra Leonē, sed con-
 tra summos pontifices. Et hactenus de ciuilibus quæstio-
 nibus. Nūc ergo ad eundo ad quatuor libros Rhetoricas,
 20 occurrit dubitatio, An hos libros scripserit Cicero ad He Vtrū Cice-
 rennium, sicuti inscribuntur. Nam quidam, ut Raph. Re ro Rhetor-
 gius, negant esse Ciceronis, sed cuiusdā Cornificij: moti, ad Heren.
 quod Quintil. horum librorum non meminerit, sed nō scripserit.
 in eo facienda uis. Vetusta atas usurpauit eos pro Cice-
 ronibus libris, cui Trapez. quoq; subscribit. proinde nos
 cum communi opinione sentimus, Sic Quintil. non con-
 traherit.

trauertit, an libri qui inscribuntur Theodecti, eius sint, an non sint: lib. 2. cap. 14. Vnde parum retulerit, siue Cornificius, siue Cicero scripserit, dummodo libri sint elegantes.

SVMMARIVM PROLOGI LI-
bri Primi ad Herennium.

Circa prologū libri huius primi ex summa noueritis, quod Cicero statim à principio Herenniū facit beueuolum, cum se eius causa scripturū dicit de ratione dicendi, etiam si sit partim amicorum, partim philosophiæ negotijs ac studijs impeditus: turpe ratus, si non scribendo crederetur uel nō uoluisse gratificari amico, uel fugisse laborē. Dein attentum facit, quod non sine causa eam artem Herenniū cognoscere cupiat, quum magna sit in orationis commoditate utilitas, si reilitudine circumsepriatur. Et Græcos in odium trahens, sibi fauorem conciliat, quod illi artem obscurarint, impertinentia miscentes, ne parum multa scisse uideretur. se autem necessaria scripturum: & id ipsum nō spe questus, quo uulgus ducitur, sed uolūtati Herennij obsequitur. Tandem dat generale præceptū, iubens, ut artem sequatur † exercitatio: de qua suo ordine melius. Lege per te prologum, quia facilis est: in quo habes inter alia, signatam loquendi figuram. dicit enim, Satis otium sese studio suppeditare posse. At nos dicimus, Satis otij, satis rerum:

rerum: non cū nominandi casu. ut sit Satis nouata usurpatio: nisi textum aliter ordines, id est, uix satis posse suppeditare otium. Est porrò alia figura loquendi, cum dicit, ne parū multa scisse uiderentur, id est, ne modica: qui est pulcher ornatus, quē usurpāt Mutianus, Ruffus, & Erdsfordienses in corū epistolis. Colligitur etiam ex ista præfatione, quod dicendi copia tū cōmoditatem parit, si recta intelligentia & animi moderatione gubernetur. Et hoc est quod Philosophus in Rhet. dixerat, eloquentiam oportere esse cum sapientia coniunctam.

10 Caterum nunc prosequamur contextum primi libri.

Quo ad eius fieri potuit.

Collige primo ex textu, figuram loquendi aliquantisper distortam, nisi Cicero ita diceret: uidelicet, Quo ad eius fieri poterit. quam loquēdi figurā homines Latini raro usurparūt, quia uidetur affectata. In A. Gellio semel legi, & in Rodolpho Agricola lib. 2. post principium, dum dicit: Oratorem docere, quo

20 ad eius fieri poterit. Mihi uidetur ab huiusmodi loquendi figuris abstinendum.

SUMMARIVM PRIMI CAP.

Cicero principio huius capituli tangit materiam De oratoribus, quippe legibus & moribus constat ris officio. negocia ciuilia. quapropter Quintil. dixerat,

oratore

Oratorem uersari circa rem & uerba: rem constare scripto & nō scripto, hoc est moribus & legibus. Cicero in Oratore dicit, nullā esse Rhetoricæ partē, quæ in negotio ciuili non uersetur. Est ergo officium Oratoris, quod iam ex Cicerone audiuiſtis. Quintilianus Oratoris officium circa tria esse uoluit, ut doceat, delectet, et moueat. quæ Georgius Valla in Rhetor. declarat: Doceat acutè, delectet argute, grauitè moueat. in uniuersum autē suadeat, quæ iusta sunt, honesta & utilia. Aduertite porrò ad textum, circa Assensionem auditorū: significat oratorem ad hoc niti quàm maxime, ut auditores assentiant. Vnde Cornelius Celsus, homo nequam, hoc licentius intelligens, dicebat: non bonam conscientiam, sed uictoriam litigantis, esse præmium oratoris: ut eū allegat Fab. lib. 2. cap. 16. Verius Plato in Gorgia, negabat esse Oratorem, qui non esset iustus, ut Fabius loco prædicto.

TRIA CAUSARVM GENERA.

Dixeramus nuper in præfatione, quæ in nostra arte forent præcipua. primū, ut inueniat Orator: alterū, qua in re, nempe circa negotia ciuilia. tertium erat, inuestigandam esse conditionē rerum earū, circa quas Orator uersaretur: quod nunc tractamus. Vnde Cicero cum dicit, tria esse genera causarū: intelligendus est sensisse de qualitatibus & differentijs generalibus, in natura et cōditione generali: quæ in omnibus rebus

rebus ciuilibus, quas hic causas nominat, inuenirētur. In his qualitatibus omnis causa cōsistit. Sic dicimus duo genera esse hominum, liberos & seruos. Et hęc qualitates ideo generales dicuntur, quia sub se habēt indiuidua & species. Cauete hic, ne discedatis sub genere, sicut docet arbor Porphyriana. Sed de genere & specie, circa locos cōmunes latius dicemus. Quintil. docebat, has treis qualitates tanti esse momēti, ut quælibet per se Oratorē absolutū faceret. Nā Apollodorus solū iudicialia uersabat:

10 Anaximenes putabat duo genera, iudiciale & cōcionale, id est, deliberatiuū: demonstratiuū secluserat. quasi is qui laudat, uel uituperat, nō tendat ad suasoria. Sed fallitur, quod res ipsa docet. Tria ergo esse genera causarū. Fab. lib. 3. ca. 4. pulchre colligit. Omne enim Oratoris officiū aut esse in iudicijs, aut extrā. Iudicialia, manifesta sunt. at quæ extra iudiciū, aut præteritū tempus habent, aut futurū. in hoc uersatur deliberatiuū, in illo demonstratiuū: q̄ tamē tēperamento eget, ut statim latius explicabitur.

DEMONSTRATIVVM, alio nomine Encomiasticū, siue Laudatiuū dicitur, teste Fabio: & ideo ita nominatur, quia laude uel uituperio conditionem hominis demonstramus. Sunt ergo partes huius generis, laudare & uituperare: quæ partes raro modum seruant, & in quibus facile à statione & gradu caditur. Vt eo nomine ualde utilis sit oratoribus hyperbole, per quam defendentur. Et inde credo radicem sumpsisse, quod in Iure
nostro

nostro, falsam demonstrationem dicimus non nocere, ut uoluerit Caius et Paulus Iureconsulti lib. 35. ff. & c. in l. Falsa demonstratio. Vnde si testator legauerit fundum Titio fratri suo opt. max. legatū non uiciabitur, etiam si Titius nō fuerit frater. Hoc genus, ut diximus, præterita respicit: Quia præterita laudamus, uel uituperamus. Tu dic uerius, præsentia laudari aut uituperari: id quod communi sensu discimus. Fateor tamen, locos posse sumi ex tempore præterito, & uita anteacta. imò ex futuro etiam loci sumentur: ut cum speramus hominem, quem laudamus, frugi futurum Reipub.

DELIBERATIVVM. Concordat propemodū Cicero in ueteri Rhetorica, cum dicit, Deliberatiuū esse positum in disceptatione alicuius, & consultatione ciuili, quod habet in se sententiæ dictionem. Nam cum deliberatur, decidunt hij qui deliberauere, quid facto opus sit. Et sicut Demonstratiuū duas habet partes, laudare et uituperare, teste Trapezütio: ita Deliberatiuū duas, suadere & dissuadere. Suadet, qui quid sit faciendum, ostendit: Dissuadet, qui suasionem oppugnat. Eius exercitium uersatur circa futura, quia de futuris deliberamus. Potest tamen etiam recipere præsentia & præterita, ut Quid sit faciendum circa præsentē nodum, qui reipub. incidit: Quo pacto sint uitanda, quæ futura timemus. nā hoc sepe non ex præteritis fundatur. Finis huius generis est, honesta utilitas: officium auditoris, alteram ex partibus

partibus amplecti. Sicut finis Demōstratiui est, honestas. Vtriusq; generis tractatus potest habere *The sim* et *Hypothesim*. *The sim*, quando laudatur pax, iustitia, etc. *Hypothesim*, cum laudatur Cato, Cicero: quæ est in rebus ciuilibus frequētior. *The sim* amplectūtur concionatores, cum de laude uirtutum loquuntur, seu d.fferūt, condemnant uitia: *Hypothesim*, cum sanctos uiros laudant.

IUDICIALE quod dicitur, partim accusatione, partim petitione conficitur. Hæc ad negocia ciuilia, illa ad crimina pertinent. Defensio, quæ rei est, utrunq; cōplectitur. Et ita eius tres sunt partes: Accusatio, Petitio, Defensio. Addūt aliqui inquisitionem, cum contra reos criminū inquiritur. Finis eius generis est, æquitas: iudicis officium, absolue: uel condemnare. Hoc genus præterita respicit, sæpe tamē ex occasione ad futura protenditur: ut cum imponitur cautio partibus, ne altera molestet alteram. quæ iuris sunt, propterea dimitto.

PARTES RHETORICAE.

20 **Q**UOD autem autores tria genera posuerunt, et non plura, ideo factum est, quia frequentius in his uersatur orator. Et sic à communiter accidentibus hæc genera tractantur. quamuis non modica in moralibus est. Sunt tamen et alia genera causarū. nam et querimur, cōsolamur, mitigamus, concitamus, exhortamur, terremus, confirmamus, et cætera id genus: quæ
 b lauius

latius deducit Fab. lib. 3. cap. 4. Sed hæc omnia reducuntur ad tria principalia genera, si Fabio credimus.

Nunc quas res oratorem habere oportet: &c.

HOC loco appellatione rerum partes Rhetoricæ intelligite. quippe Rhetorica quinque partibus absolvitur, quæ in contextu ponuntur, Fabio dicente lib. 3. cap. 3. omnem dicendi rationem his quinque partibus consistere. Nec sub uerbo uel uocabulo Rei, materiam intelligas, id est, ciuilia negotia. alias enim esse partes Rhetoricæ, aliam esse materiam, supra docuimus. Denique et Cicero in ueteri Rhetorica de Materia, & postea coniunctim de Partibus, ociosè quodlibet per se nominando tractauit, si alterum sumeretur pro altero. Vnde ciuilia negotia fomentum præstât his quinque partibus. Sunt autem hæc partes integrales, eo certe nomine, quod si qua in oratione deficiat, non erit ars perfecta. Nam quid dicat Orator, si non habet quod inueniat? item et inuenta nisi disponat, omnia miscebit. Paria dixerim, si elegantia sermonis Oratorè destituat, si desit memoria, et si non apte pronunciet. Quod mox Cicero subiungit.

Quomodo has causas tractare liceat.)

Iudiciū sit
ne Rhetorica
pars.

TRIA causarum genera intelligite. Nunc quod Cicero ponit quinque partes, nonnulli addiderunt Iudicium pro sexta: sed non erat necesse, quando in omnibus

omnibus partibus. nisi insit iudiciū, effrenitas & immoderatio quaedam accidit, teste Fabio. Fuere alij, ut idem Fabius docet, qui non partes Rhetoricæ, sed opera Rhetoris dicerēt, inuenire, disponere, eloqui, & c. moti fortasse per locum à Coniugatis. Quia si inuenire est opus Rhetoris, ergo et inuentio. Sed non est pura hoc loco arguendi series: quippe termini utrobique dissimiliter accipiuntur. nam uerba ad actum, uerbalia ad habitum respiciunt. Non enim sequitur, Sapientia est uirtus, ergo et sapere. Quinq; ergo partes Rhetoricæ absoluuntur ab actu: sic & habitum quendam absolutū significant. hoc est quod dixerat Fab. lib. 2. cap. 19. Rhetoricen esse in homine uel tacete. Neuo enim cōtinuo potest inuenire, disponere, eloqui, & c. Et forte maior studij uoluptas, si in secreto animi ab actu recesseris. Et per hoc intelliges in uniuersum, quando peccet argumentū à locis à Coniugatis. Nec enim hoc argumentū procedet, Legere est agere, ergo lectio est actio: terminis impariter sumptis. Hec obscure, sed eleganter ex Fabio collegimus.

20 Conuentio est excogitatio rerum.)

Autores nostri dicunt, & uere dicunt, Inuentio nem esse omnium difficillimam. Dimidiū enim habet operis, q̄ cœpit, teste Ausonio. Quæ si uera sunt, quomodo erit inuentio rerum uerarum excogitatio: cum excogitare uera non sit difficile. si quidem ueritas

ritas non eget magna exquifitione, uel uerborum admi-
 niculis, ut dicit Imperator Seuerus. Nō inuenio hūc no-
 dum ab alijs attingi. Sed animaduertendum est, quod du-
 plici differentia in negocijs ciuilibus uenit ueritas. aut
 quæ euidēter pateat, aut de qua dubitetur. Prior illa quæ
 manifesta est, non eget uerborum ornamentis, nec ulla
 probatione: ut uoluit Ambrosius. imò à tali ueritate non
 reciperetur appellatio: quippe ipsa sese oculis ingerit,
 ut uoluit Baldus. De hac ueritate præfens definitio non
 intelligitur. Cæterum hæc posterior, quæ est dubia iudi- 10
 ci, in definitionem nostram uenit. Dubitatur autē de ue-
 ris dupliciter: aut quia ueritati contradicitur negatione
 aduersarij, aut ueritas ultro est dubia. De priori sensit
 Imperator Cōstantinus, cū dicit, rem etiam certam ne-
 gatione fieri incertam. De posteriore sensit Democritus
 cum dicit, ueritatē in profundo esse demersam. De qui-
 bus utrisq; suo ordine tractabitur, in Cōiecturali statu.
 Vnde cum dicitur, Inuentionē esse rerum uerarum exco-
 gitationem: intelligite, earum quibus contradicitur. Et
 cum dicitur, Verisimilium: intelligite ea, quæ natura du 20
 bia sunt, in quibus est uerisimilibus opus, ut dixerat Iu-
 reconful. non uno in loco. l. Imperator. ff. de Legat. Quæ
 propter non ociofè infertur, causam reddi probabilem.
 hoc enim fit in istis duabus ueritatibus. Exaudias autem
 hanc definitionem hac perpetua cautione, ne ueritas re-
 rum uioletur, quod eleganter quodā loco Iureconf. signi-
 ficauit.

ficauit. Vnde quod Fabius dicit, non esse incongruum si à ueritate aliquando recedatur, dum bono publico id fiat: non est ullo pacto recipiendum. siquidem si ipsissima ueritas redimenda sit, mentiri putat nefas Seneca. Et occidi animam, Augustinus in lib. de Conflictu uitiorū, quocunq; genere mentiaris, docet.

DISPOSITIO est ordo & distributio rerū, quæ demonstrat, quid quibusq; locis sit collocandum. Eadem & Collocatio, quippe ordinem orationi ponit. Fab. lib. 3
 10 cap. 6. dicit, dispositionem rerum esse ordine quàm optimo collocationē. Et certe bene incedit, qui ordinatè incedit, dicit Hugo Victorinus. Cæterū dupliciter disponimus: aut ex solenni arte, & suo naturali ordine: ut cū disponuntur partes orationis, Exordiū, Narratio, &c. Aut ex euentu, ad casum, qui occurrit disponimus: tunc saepe mutatur consuetus & solennis ordo. Cicero pro Milone, statim post exordium confutauit. Sic Ilioneus apud Vergiliū in 1. Aeneid. mox à principio deprecatur suspicionem prædonum. Sed de his suo loco plenius.

20 ELOCUTIO est idoneorum uerborum, & sententiarum, ad inuentionem accommodatio. Verborum: hoc est, ut sint uerba pura, & selecta. Sententiarum: ut sententiæ ex dignitate ueniant, & pondus habeant. Sed de Elocutione in quarto libro latissime differetur, quæ est omnium difficilima, ut uoluit Antonius in Oratore: & in qua nullus potest fieri finis.

MEMORIA est firma animi, rerum uerborumq; ac dispositionis perceptio. Facile quippe memoramur, si ordinate disposita, quo loco quidq; dicendū sit, ingenio fuerimus complexi. Cicero de Oratore lib. 1. exercendam memoriam iubet, ediscendis ad uerbum quā plurimis scriptis & suis & alienis. Negauerūt nonnulli, partem esse Rhetorices memoriam, ut docuit Fab. lib. 3. arbitrati, esse naturæ munus. At artis est, quam Cicero lib. 4. tractat. nos præterimus, cōmittētes hoc munus circulatoribus: contentiq; ea memoria, quā natura suggestit. 10

PRONUNCIATIO est uocis, uultus, gestus moderatio, cum uenustate. Pronunciationem alij Actionem nominant, ut testis est Fabius. Pronunciamus enim ore, gestu, uultu, actu quodam uiuam orationē fingentes, quæ sine pronunciatione mortua est, & iacet. Vnde interrogatus Demosthenes, quid esset optimum in arte dicendi: Pronunciationē esse respōdit, idq; tertio repetijt. Vnde orationem habiturus, non debet in modū torpentis iacere, nec attolli, strepere, gesticulari, ut solēt furiosi histriones. De quo plenius lib. 4. 20

Hæc omnia tribus rebus affe-
qui poterimus.)

Quintilianus lib. 3. cap. 5. aliter: qui facultatē orādi docet consumi arte, natura, et exercitatione. Imitationē arti supponit, & in ea cōcludit. Vnde idē lib. 10. cap. 2. dicit, bonam artis partē imitatione contineri.

Ars est præceptio.)

M Eritò ars præceptio dicitur, quia teste Fabio ex præceptionibus consentientibus constituitur. Hæc autem definitio debilis esset, nisi adderetur ratio dicendi. nam etiam aliæ artes sunt præceptiones quædam, certam uiam & rationem, sed non rationem dicendi præscribentes.

Imitatio qua impellimur.)

E ST enim uitæ ratio, ut quæ in alijs probamus, ipsi sequi soleamus, dicit Fabius lib. 10. cap. 2. Et quia natura non possumus similes esse bonis, imitatione id effici contendimus, eodem Fabio teste. Debet autem qui imitari pergit, optimos sibi ad exemplū proponere: quos si uel non assequutus fuerit, sequatur tamē propius. Cæterum sola imitatio non sufficit, ut dicit Fabius, nisi ipsi manum addamus. Siquidem pigri ingenij esset, his quæ inuenta sunt contentari. Labeo Iureconsult. cum optimos imitaretur, ut testatur Gellius, tamen per se ipse multa nouauit, fretus ingenij fiducia. Capito autē à magistris suis non facile discedebat.

Exercitatio est assiduus.)

V Nde dicebat Vegetius lib. 2. Omnes artes quotidiano & iugi exercitio proficere. Crassus apud Ciceronem lib. 2. de Oratore, futurum Oratorem domestica exercitatione armat, ut scribat assi-

due, dicatq; Si enim, si quando in foro dicendum sit, crebra scribendi facilitas dicentem adiuuat, et stylo scribentis consonet dictionis series. Putabat Cassiodorus, ingenia pigrescere, quæ studiorum assuetudine non exercerentur. Deniq; & apti ualentesq; ad publicos congressus efficimur, si (ut Hugo Victorinus docuit) domi assidue exerceamur.

SECUNDI CAPITIS CONTI

nuatio: Quoniam igitur demonstratum est, & c.

10

RANSITIO est, color Rhetoricus: ut cum repetuntur quæ dicta sunt, et dicenda promittuntur. Tu autem clarius continuabis. Materiam Rhetoricæ supra diximus esse negotia ciuilia, quas Causas nominamus, quarum genera tria posuimus. Sed quia Rhetorice cum suis partibus circa materiam uersatur, partes sex esse diximus, quæ tribus conficerentur, ut etiam edoctum est. At non est satis habere materiam, 20 nouisse genus materiae, nouisse partes Rhetoricæ: nisi etiã propius accedentes, ipsi orationi suas daremus partes. Quod nunc facit Cicero: docens sex esse partes orationis, ut in textu Quintilianus lib. 3. cap. 11. putat, non antè de partibus orationis doceri, quam natura genusq; cause intelligatur: quid scilicet in ea queratur, quid pro sit,

fit, quid noceat: ut sic de narratione, postea de exordio tractetur, saltem cogitatione nostra. Nec enim nisi totis causæ paribus diligenter inspectis, sciri posse, qualē nos Iudicem facere oporteat: expediat ne seuerum, mitem, concitatum, remissum, fauorabilem habere, an contrā. Quapropter iam de natura causarū, & de statibus dissendū esset, id quod facit Cicero in ueteri Rhetorica, & Fab. lib. 3. His enim cognitis, tunc demum ad partes orationis ueniri, euidentis Raphaëlis argumentum, quod hij
 10 quatuor libri non sint Ciceronis. Sed hic autor quisquis sit, à partibus orationis incepit: quas sex esse uoluit. Fabius prædicto loco quinque tantū ponit, Proëmium, Narrationem, Probationem, Refutationem, Perorationem: Diuisionem, seu Partitionem, non ponit, frigidis sanè rationibus motus. Ego Diuisionem puto merito partē dici, quia in plerisque omni quæstione Orator diuidit, et propè
 in omnibus partibus Rhetoricæ †. Differt autem diuisio à dispositione, quia Orator disponit circa omnes partes
 20 Rhetoricæ, ordinē nūc hunc, nunc alium faciendo, prout natura causæ exigat. Dispositio ergo ordinat corpus, corporis membra distinguit diuisio, ut circa eā uidebimus. Ceterū quæ disposita sunt, diuisione aliqua partimur, sicut necessitas & natura causæ feret. Aristoteles in Rhetorica post proëmiū, Propositionem Narrationi præposuit: nō quod Propositio sit generalior, quàm Narratio: sed quia propositionis non est certa pars, ut infra dece-
 bimus.

† excepto exordio, & peroratione, maxime in elocutione.

bimus. Vnde obtinuit, quod narratio secundo loco poneretur. Adiecerūt porrò his partibus nonnulli excessum, egressionē, parerga: quod Orator in campo Rhetorico expatiari per plura soleat, ut moueat auditorem. Sed Fabius loco prædicto improbat. Illi enim excursus aut sunt extra causam, & non sunt partes causæ: aut in causa, & tunc adiutorio & ornamento sunt. Non enim quicquid in causa est, causæ pars est. sic enim affectus, exempla, similitudines, partes uocarentur. Dimitto hic Trapezuntii, qui quatuor tantū partes ponit: Ciceronem alibi, nempe in partitionibus imitatus, quem ipse consule. 10

Diuisio est per quam.)

DE diuisione, & cæteris partibus postea plura. Sed pro declaratione præsentium, finge: Peto à te decē pondo coram Iudice, tu quinq; fateris, reliqua negas: iam statim utar diuisione. Domine iudex, super quinq; ut uides, inter nos conuenit: altera quinq; sunt in controuersia.

Per quam exponimus, &c. 20

NON solum in narratione, sed etiam in confirmatione, & confutatione. ut si dico: Primò firmabo mea tribus argumentis, deinde dissoluā ea quæ sunt aduersarij, &c.

CONFIRMATIO est nostrorū argumentorū expositio, cū assueuratione. Nihil est quod plus confirmet argumenta

argumenta nostra quàm asseueratio, nixus cuiusdam uehementiæ.

CONFVtatio est contrariorū locorum dissolutio.

CONCLUSIO est artificiosus terminus orationis. Meritò autem dicitur artificiosus terminus, quia potissima ars est in peroratione, ut epilogus ordine, & affectione, & breuitate non careat.

Nunc quoniam una cum, &c.

10 **I**ntelligit iterum partes Rhetoricæ: quæ ideo dicuntur officia, quia adiuuāt officiū Rhetoris. Et est metonymia, id quod fit, pro eo quod facit: ut, Spem uultu simulat. Sunt & opera Rhetoris, cum ad actum rediguntur, ut supra docuimus. Errant autē hic quidam Commentatores, ut ego puto: qui dicunt, has quinque partes esse particularia Oratoris officia. Vnum enim est officium: scilicet apte dicere, ad persuadendum.

AD CAP. III. DE QVATVOR generibus causarum.

20

CICERO dixerat, Causarū tria esse genera: nūc quatuor ponit. quæ ne dissidere uideātur, aduertēdū est, Genus in proposito nō ut Dialectici, sed pro rei conditione sumi: cuius conditionis ratio, id est consideratio, si ad diuersa respiciamus, facile uariat. Nam si in homine originis conditionē attendas,

iam duo sunt hominum genera, Liberi & Serui. si in hominis conditione actuum habeatur ratio, iam hominum tria sunt genera: quia alij studio, alij lucro, alij uoluptati inhaerent. Sic in praesentia, si causarum ciuilium conditionem consideres, quo ordine tractari omnes causae possint, iam tria genera inuenies, Deliberatiuum, Demonstratiuum, Iudiciale. Sin uero, cuius qualitatis, cuius differetiae, cuius naturae quaeque causa in se sit, iam quatuor genera inuenies, Honestum, Turpe, Dubium & Humile. Quia nullum est negocium ciuile, in quo non una ex illis qualitatibus inueniatur. Sic & Feuda in iure ciuili ex uarijs rationibus considerata, uarie diuiduntur: ut nouerunt Iureconsulti. Hoc non ignorabat Rhodolphus Agric. lib. 1. cap. 7. dum unam rem uarie diuidit. nam arborum duo genera ponit. Si ad naturam respicias, aliam seminalem, alteram sua sponte natam. E regione si ad usum sui referantur, tria sunt arborum genera, quaedam caeduae, quaedam fructiferae, quaedam germinales. Sic animalia uario respectu uarie diuidit: ut ibidem per eum latius. Hanc dissolutionem Victorinus in ueteri Rhetorica quasi per transfennam uiderat: quem tamen Laurentius Valla conuictijs petit, sed imperite. nempe pudendo errore labitur, uolens tria esse genera orationis totius, sed quatuor genera proemij. quod falsum esse textus probat, qui causarum non proemij uel orationis genera nominat. Porro & de causis hic nugatur Valla: Quae cum sint

sint inania, & ipsa sese subuertant, transeo. Cicero ergo in presentia causas, id est, controuersias ciuiles, in quatuor genera, id est, qualitates, uel rerum conditiones partitus est. Sed oritur hic alia dubitatio: Quomodo hic Cicero quatuor genera causarum posuerit, cum is ipse in ueteri Rhetorica in quinque distinxerit: Honestum, Admirabile, Humile, Anceps, Obscurum. Quidam hic se Literatores, quos nominare non possum, torquent, nescientes quid dicāt. Tu dices, Obscurū comprehendī potuisse sub Dubio. Sed causa maioris luminis, Cicero iam tum adolescens, obscurum in ueteri Rhetorica adiecit: cuius diuisionem potius, quā auctoris hic nostri sequemur. Nam & Fab. lib. 4. cap. 1. & itē Trapezuntius, quinque genera ponunt. nisi quod Trapezuntius pro admirabili, Turpe nominauit: quod scilicet genus, Fab. admirabili, uel humili generi subiecit. singula ergo genera uideamus.

H O N E S T U M,

20 **T**rapezuntius Honestū esse dicit, quod omnibus suscipiendum esse putatur. Sic & alij quidā. Verum hij nō definiunt, sed notificant nomen honesti ab euentu. hoc est, quod certatim omnes Rhetores dicunt post Fabium, Oratorē non adniti debere, ut causam honestam tractet: sed ad hoc tendere, ut auditori honesta uideatur, etiam si non sit honesta. Tu uero qui doceberis de ueritate, nolito hęc sequi. Vnde honestum definiiri potest,

potest, ut ex Cicerone collezimus lib. 1. Academicarum
 Questionum, esse bonum, sola uirtute instructum, id est
 munitum. Idem tamen Cicero lib. 2. de Finib. contra E-
 picuri errores sic definit: Honestum esse, quod detracta
 omni utilitate, per se ipsum iure laudari possit. Boni enī
 uiri perquam multa faciunt, quia recti sunt, ut ibi dē Ci-
 cero: etiam si nullum consequatur emolumentū. Quod
 autem hic ad euentum hominum honesti habetur ratio,
 non aliter recipio, quā si de optimorū iudicio sentiat.
 Cæterum si de multitudine imprudenti loquatur, nego 10
 honestum esse. Quamuis Epicurus, ut loco prædicto Ci-
 cero, id honestum esse dicat, quod populari sit fama glo-
 riosum. Nos cū ueritate manebimus, ut pote, quod ad ni-
 hil aliud sit laborandum (ut Ciceronis uerbis utar in Tu-
 sculanis Questionibus) quā ut ueritas in omni quæ-
 stione explicetur. Proinde quod uulgò ab Oratoribus
 præcipitur, Ab his quæ ledunt ad ea quæ profunt esse
 confugiendum: & si causa labore, personam subuenire:
 si persona, causam: si nihil quod nos adiuuet, quæri quo-
 modo ledatur aduersarius. Hæc & his similia, quæ no- 20
 bis in toto tractatu sæpe occurrent, non aliter nec doce-
 bo, nec consulo recipienda, quā quod semper ueritatis
 ratio habeatur. Videamus nunc de exemplis honesti.
 Textus ponit exemplum de uiro forti, qui defenditur cō-
 tra parricidam. Item honesta causa est, defendere eos qui
 uim uiolentam patiuntur. Cæterum ad illud iniquitatis

res uel in summis iudicijs redacta est, ut uiolentos Ecclesiarum prædatores, ne dicā fures defendant plurimi contra oppressos. Et è regione uix ullum inuenias, qui causam religionis oppressæ tueatur.

T V R P E.

HOnesta res oppugnari non potest, nisi defendatur turpis: et è diuerso. Vnde ista disiunctiua Aut, uim habet copulæ: quod nõ est insuetum in Iure nostro. In hoc genere uersantur omnes, qui dicunt bonū malum, & malum bonum, qui ponunt lucem tenebras: quos iam ab antiquo Esaias orco deuouit, cap. 5. Vbi D. Hieronymus dicit, dogmata contraria ueritati esse amara, solam Veritatem dulcem. Hoc genus Cicero in ueteri Rhetorica non nominat, nec Fabius: sed eius loco subiiciunt Admirabile, ut supra diximus. Est autem Admirabile, teste Fab. lib. 4. cap. 5. quod est præter hominum opinionem constitutum: uel, ut Trapezuntius, Cum res inaudita auditorum animos à nobis abalienat. Hic Litem ^{Ascensius} rator noster errando putauit, Admirabile esse, quod sub-_{notatur.} lime sit. quod uerū non esse, istæ definitiones docent. In hoc genere uersari eos puto, si qui Stoicorū paradoxas propositiones hodie defendere pergerēt: Omnes stultos seruos esse, Solum sapientē diuitem, Aequalia esse peccata: & id genus similia. Itaq; Cicero in Paradoxis sese in hoc genere exercuisse uidetur. Si quis omnes mulieres odio

odio haberi oportere defenderet. nam & is hoc genere niteretur, quod contra communem hominū opinionem sentiret. quo nomine olim Orpheus mulieribus Thracibus disceptus esse traditur. In eo genere paulo † minus se exercuisse uidetur D. Hieronymus contra Iouinianū, si Erasmo credimus, in eleuando nimium matrimonio. Nec absimiles sunt, qui hodie Pandetas oppressum pergunt. Hoc genus à Turpi adeò non abest, ut ab animis auditorum eius etiam defensio abhorreat. Proinde de Admirabili circa Turpe diximus. Et ut in summa habeas de honesto & turpi, utriusq; ratio sicut rarò in sese, ita sæpe ex circumstantijs cognoscitur, uidelicet ex Persona, Loco, Occasione, personæ honestas uel turpitudine præsumitur: Si in alterutra parte sint boni uiri, homines præceptæ autoritatis, qui uel accusent uel defendant. nā cum eis est præsumptio honestatis, ut hic dicit Trapezūtius. Vnde inoleuit mos nobiliū Germaniæ, ut non nisi maximo comitatu ad iudicia ueniant. Item & locus considerabitur, nempe qui in quolibet statu facit causam firmissimam: de quibus locis alibi in secundo diffusè dicitur, unde sit uel accusationis uis. uel defensionis, firmitior, uel infirmior. Iam ex circumstantijs causæ honestas, uel è contra cognoscitur.

D V B I V M.

Hoc genus Quintilianus Anceps uocat, ut si filius patrē accuset proditiōis, honesta quidem causa

causa est, quia pro patria: turpis, quia filij contra patrē.
 Sic si pro ueritate steteris, sed per media illicita, dubia
 causa est. Iureconsulti hoc non putāt esse illicitum, ut bo-
 nam causam aduocatus per mala media defendat. Glos. 21.
 C. Dominus noster. In eo genere est Orestis causa, qui
 matrem Clytemnæstram interfecit, quod ipsa prior ma-
 ritum Agamemnona interfecerat. Item exemplum Phi-
 neës, qui Iudæū cum scorto Madianite interfecerat. cap.
 55. Numeri. Item si lenonis filius fortiter faciat, causa est
 10 dubia: partim honesta, partim turpis.

H V M I L E.

Hvmile genus est, cū contempta res antefertur,
 id est, extollitur. In hoc humili genere sunt illæ
 iniuriæ, quibus alter ad alterū dixerat: Equum
 non minoris precij esse, quàm capillum capitis. & tamē
 Papa se in his nugis occupat C. Cum te. De re iudicata.
 Longe pulchrius Ius ciuile, quod in humili causa, quæ
 duos forte aureos ualeat, iubet litigantē non esse audien-
 20 dum: in l. Si odium. ff. De dolo malo. l. 7. ff. Pomponius.
 Et sepe in leuibus criminibus absoluit iudex, ut dicit Vl-
 pianus. 48. lib. ff. Præterea Ius ciuile humiles personas,
 id est, uulgò uenales, prostitutas, scenicas, uulgate libi-
 dinis, non punit pœnis adulterij: etiã si in matrimonio
 essent. quod ius dedignatur huiusmodi uiles personas le-
 galibus coërcere nodis: Ita Archadius & Constantinus
 c Imperatores

In Ensiß-
beym.

Imperatores sanxerūt. Nuper uentilata est lis in Consi-
storio Principis, super furto duorū denariorū, quod de-
dignabantur Regentes. Hoc loco dedignatur Accurs. In-
stitut. de rerum di. ubi putat in ouo furtum contrahi. §.
Gallarū. Huic humili generi cōtraria illatione potest
subiungi sublime genus: quo cum rerum publicarū cau-
sae, tum regum negotia tractantur. Quo genere fuerat
causa Lentiuli, cum cuperet Ptolomæum reducere ad re-
gnum Aegypti, de quo apud Cicer. in Epist. lib. 1. Porro
Obscurū genus quod Fabius addidit, est, in quo aut tardi 10
sunt auditores, aut difficilioribus ad cognoscendum ne-
gotijs causa est implicita, aut is qui narrat non intelli-
git, aut non intelligit qui audit: ita enim Victorinus in
ueteri Rhetor. post Ciceronem. Dicuntur autem causae
implicitae, sicut cum uertitur causa rationis faciendae.
Nam Scaeuola Iureconsul. rationem negotia dicit esse im-
plicita, lib. 2. ff. in l. Emptor. ff. de Pactis. Sic contro-
uersiae sunt implicitae, ubicunq; sunt alij status coniuncti
uarij, ut ex defensore iam accusator, ex accusatore reus:
de quibus suo ordine. Praeterea nos addimus, genus cau- 20
sae arduū, quod de rebus tractat, quae personae cōditionē
attingūt. Ut esse nobile, uel ignobilem: Posse ferre arma,
uel nō posse: Esse seruum, uel liberum: Esse matrimonio
ligatum, aut coelibem: Legitimū, aut non legitimū. Quae
dicuntur causae statuu, & inter ardua connumerantur.
Ut Doct. quoq; tradunt, in Tit. de Iureiurando.

Principium

Principium est, &c.)

HOC & Quintilianus lib. 4. cap. 1. causam principij nullam aliam esse inquit, quam ut auditorem, quo in cæteris sit partibus nobis accommodatior, præparemus.

Si genus causæ dubium.)

DOCET in genere dubio qualiter sit orandū, si quidem curabit Orator, ut animū iudicis seu auditoris amicū faciat, attollatq; eam partem quæ honesta est: dissimulat a uel oppressa, quo ad eius fieri potest, parte, quæ turpitudinē habeat. Exemplū. Alter ex Horatijs cum interfecisset tres Curiatios, & triumphans Romam rediret: soror unum ex Curiatijs, nempe sponsum, luxit: quam Horatius frater interfecit. Accusatur homicidij. Defenditur. Si rationem peremptæ sororis, iudices, potius quam factum intueamini, tam non de pœna sollicitus erit Horatius, ut etiam mercedem uindicatæ Reipub. expectet. Pro salute Reipub. uitā exposuit, suo sanguine Reipub. libertatem asseruit, siquidem dijs uolentibus hostem eum uicit, quo uictore iam seruiremus omnes. & in cōmuni lætitia soror plorat, priuata nescio quas thori delicias Reipub. præponens, securam patriæ libertatis, dum ipsa thori potiretur. Quod nefas talem interficere? &c. Exemplum aliud. Reddo depositum ei, cuius bona propter crimen capitale publi-

Thema.

Defensio.

Aliud Thema.

cantur. Accusor lesæ Reipub. Defensio. Si sua Iurigen-
 gentium ratio constat, quid honestius quàm depositum
 reddere, quod acceperis? Sint sanè publicata damnati
 bona: at ea res fidem, qua Iure naturali tenebar, non dis-
 soluit. Fateor boni ciuis esse, rationem habere ærarij: at
 maior est ratio habenda fidei, qua sublata, nec ciuitas iã,
 nec ciues tutò consistent. Hoc thema habetur in l. Bona
 fides. ff. Depositis. Aliud. Filius patrem senem aluit.

Aliud The-
 ma.
 tratio

deserto patre religionē ingreditur: impietatis accusatur.
 Defensio. Si apud gentiles summa fuit religionis † ob- 10
 seruatio (hoc enim Iureconsultus docet in l. Sunt perso-
 næ. ff. de Religiosis.) quanto magis in Christi fide reli-
 gio omnibus erit anteferenda? Vel ignoramus excellen-
 tem D. Hieronymi sententiam: Qui uel calcato patre, si
 forte in limine iaceat, ad religionem euolari iubet. quod
 solum pietatis genus sit, eo loco esse crudelem, & c.

Ad exemplum superiorum thematum, facile in quo-
 cunq; negotio dubij generis exordia inuenies: ut turpitu-
 dimis parte eleuata, honestati uela facias. Cæterum si ge-
 nus causæ sit dubium, id est anceps, eo quod iudicatio est 20
 dubia, exordiri ab ipsa iudicatione cõueniet: ut dicit Cic.
 lib. i. ueteris Rhetoricæ. Nã & Dubiũ dicitur, non solũ
 ex mixtura honesti et turpis: sed etiã ex ipsa causæ natu-
 ra ambigua. sic et titulus de Rebus dubijs in ff. ponitur.
 Et differt hoc genus dubium ab obscuro. quia dubium di-
 citur, cuius utraq; pars uidetur probabilis: sed obscurũ,

cuius

euius neutra pars recte propter implicationem percipitur. Victorinus in ueteri Rhetorica, hunc nodum ne uerbo quidem attigit. Tu pone thema. Lex est, ut primogenitus succedat in regno. petūt regnū hinc filius, illinc frater primogeniti. Causa est dubia etiā hodie, quia pro utroq; sunt ualidiss. iura. eo casu sic exorditur ab ipsa iudicatione. Dubia uobis causa, Iudices, proponitur: cuius utriq; parti iura sua patrociniātur, quæ uideo pugnare. Sed si ad ipsum controuersie cardinem, nempe ad iudicationē respiciatis, hoc solū perpendendum est, an primogenitus ex natura, an ex ordinis serie capiatur, & c.

Thema dubiū, seu obscurum.

Sin humile causæ genus erit.)

AGIT Sempronius iniuriarum contra Titium, qui equum eius minoris precij esse dixerat, quā pilum capitis. is sic exordietur: Si iniuria ex animo, ex commodi ac famæ iactura existimatur, nemo est qui diffiteri ausit, iniuriam me non medio-
 20 crem sustinuisse. Qualem enim, & quā inimicum in se suum fuisse animum existimatis, qui eo in genere ab iniurijs non abstinuit, ubi nullus erat iniurie locus? Quod si commodi, si emolumenti, iacturam taceo: quippe equi uenditionem, ut mihi noceret, aduersarius impediuit. lesi tamen & nominis & famæ damnum quomodo dissimulem? qua enim essem improbitate, si equū nihili tanto precio aestimassem? & c.

Thema in humili genere.

Sic exordietur, qui super furto oui uel gallinæ accusatur. Nolite putare iudices, me rem uilem in iudiciū deducere: cum in furto animus pensetur, non factum, ut uolunt Iureconf. Adde, quod qui in minimo fuit iniquus, quomodo sperabitur æquus in multo: ut uerba Saluatoris, Lucæ 16. usurpem, &c. Defendite Apostolum Petrum, & alios, contra Iulianum & Porphyrium: qui cū dicerentur omnia reliquisse, Retia, rem uilem reliquerunt. At haudquaquā uile, aut abiectum, Iudices, id quod reliquerunt Apostoli, uos ipsi animaduertitis: si ad mentem potius, non ad factum respexeritis. Nam & non solum quæ habuere bona, sed etiā propositū quicquā habēdi reliquerūt. Ita eos defendit Gregorius in Homilijs.

Nisi quid nacti erimus, quare aduersarios, &c.

E Gregium temperamentum in turpi genere, cum non insinuas, ut relicta tua causa turpi totus feras in aduersarium. dicit enim Cicero in quodam loco, etiam Fabius: Optimum genus esse euadendæ rei, si aduersariū uel pari uel maiori crimine obuoluas. quomodo id conficiatur, suo ordine dicemus.

Si honestum causæ genus, &c.

Principium quod supra nominarat Procemium, in re honesta obmittere possumus: quod auditoris animus nisi sit improbus, honestati ultro succumbit: et in animū boni uiri, uel si nuda sit honestas, illabitur. Et quæ admodū
uino

uino uendibili hedera suspensa opus non est: Ita ueritas, quo est simplicior, hoc eius oratio est efficacior: ut eleganter alicubi Eras. ait. Verum nihil prohibet, quin exordio & hoc loco utamur: quod Cicero in textu prosequitur, cum dicit:

Si uti uolemus, aut id, &c.

V Sus principij in hoc genere circa duo uersatur: uel ut doceamus causam esse honestam, uel ut simplici rerum expositione contenti simus. De primo
 10 exemplū, ubi aliquis est eligendus ad munus ciuile. Nō patitur causæ quæ uerimus honestas, ut diutino uos principio sustineam. siquidem cum ciuile hoc munus uacet, quo modo nō fuerit honestissimū, eū eligi, qui nomine, fama, arte & probitate præ cæteris sit famigeratus magis.

Exemplū alterius. Duo nobis tractanda occurrūt Iudices, quorum alterum publicam, alterū priuatam utilitatem respicit. super utrisque breuibus, quæ sentio, dicam. Nec enim obscurū est, quid uos sequi conueniat: postquam manifeste patet, quæ in utraque re uersetur honestas.

20 A Lege.)

Exemplum. Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur. proinde cum procuratori Valerij debitam pecuniam iam dudum dissoluerim, iniuste facit, qui eam denuo pergat impetere.

Aliud exemplum à Lege. Constat pro iureconsulti uerbis, natura prohiberi, ne cum alterius iactura alter

fiat locupletior. Cum autem fundum meum Titio ex errore dederim, credens me ei fuisse obligatum: naturali æquitate nixus, rem meam repeto, quam errore soluisse compertū est. Apud Iurecōs. omnia sunt referta exēplis.

A scriptura.

Generaliter accipe quamcunq; scripturam, siue ex autoribus allegetur, siue ex alia recepta sententia. Quod autem hic putant Commentatores, intelligi scripturas obligatorias: non est uerū. quia scripturæ appellatione apud idoneos autores, cautiones obligatoriæ non ueniunt. Vnde de huiusmodi cautionibus tractabimus in tertio genere.

Exemplum à scriptura.

Præclara est maiorū sententia, nulli rei sufficere eū, qui multa simul complectatur. Siquidem in Orationibus Cicero, unum uix ferre paucos posse inquit, utrunq; neminem. Nolite ergo mirari Patres, si cōtradixero, ne hunc in Reipub. nostræ † affinionem eligatis, qui alijs pluribus & dominis & rebus est astrictus, &c. Hanc doctrinam Ciceronis, concionatores diuinorū uel eo nomine sectantur, quod semper præponunt themata seu sententias aliquas receptas, quibus corpus sermonis tanq̃ † detexunt ex stamine, uel tela † depexant, dum tamen nihil imper tinētis misceāt. Sed hæc est rara auis. sæpenumero enim audimus præponi sententias, quæ tam à corpore concionis abhorrent, quàm album à nigro.

Vel

Vel ab aliquo firmissimo nostra causa, &c.

Quid enim est pulchrius in controuersijs, atq; rationes, quæ firmiores sunt, eas ab initio præponere? Quo nomine nõ male sensit Canon in C. Vnico, de Litis con. lib. 6. cū uult proposita re iudicata, uel transacta, impediri litiū ingressum. Sed nequissimi aduocati huiusmodi firmamenta ad finem consueuere reseruare, ne statim lis moriatur, & ut crescant expensæ.

¹⁰ Exemplum. Non est iudices, quod in hac causa anxie disceptem contra aduersarium, quem † inuictus ar- † inuictis
mis primo in limine † prosternam, nempe rei iudicæ † teneo
monumentis, quæ allego, quæ produco, quibus iugulum
aduersarij peto, &c. Item aliud.

Et si quæ ab aduersario obiecta sunt, iudices, uarijs
possem argumentis infirmare: uno tamen tanquam ualidissimo
ariete totas eius prosterno machinas. Siquidem
præscriptionis iure securus sum. Nam à quo tempore
super fundo conuentio facta est, decem iam annis sine ulla
²⁰ aduersarij contradictione, rem & titulo iusto, & bona
fide possedi. Solent aduocati prouidi, cautiones obligato
rias, uel testamenta loco actionis producere: res tutissi
ma, & probo aduocato digna.

Quoniam igitur docilem, &c.

Hoc idem docuit Cicero in ueteri Rhetorica lib. 1. Vo-

lens eo maxime loco docilem facere oportere auditore,
 si genus sit obscurum, id est inuolutū. proinde dicit Tra-
 pezuntius, in genere honesto beneuolos, in humili atten-
 tos, in obscuro dociles esse faciendos. Quint. lib. 4 ca. 1.
 hæc tria in principijs esse potissimū testatur: nec solū in
 principijs, sed etiā per totam actionē controuersiā esse
 custodiendam. nam illic iudicis animū aperimus, ut in-
 tromittamur: hic sustinemus, ne negligamur.

Si pollicebimur nos dere-
 bus magnis.)

10

Vergilius 9. Aeneid. Vos, ô Calliope precor, aspi-
 rate canenti, Et mecum ingentes oras euolui-
 te belli. Idem Verg. 3. Georg. Tu quoq; magna
 Pales, etc. Et alibi: Maius opus moueo. Cicero pro Sexto
 Roscio: His de rebus tātis, tamq; atrocibus, neq; satis se
 commodè dicere posse testatur. Idem pro Sestio: Non ag-
 gredior ad illa maxima, & amplissima, priusquam do-
 cuero. &c. Herodianus cum cōmendaret suam historiā
 de ueritate rerum, sperat non iniucundam ipsarum co-
 gnitionē, quæ magnæ sint & scitu dignæ. Sicut Lucret. 20
 lib. 3. Omnia nos itidem de pascimur antea dicta.

Nouis, &c.

Terentius in Phormionis Prologo: Nunc quid uelim,
 animū attēdite apporto nouā Epidicazomenon quā
 uocāt comœdiā Græci, Latini Phormionē nomināt. Sic
 Lucr. l. 4. Atq; haurire iuuat, nouosq; decerpere flores.

Inusi-

Inusitatis, &c.

Quia inusitata facile miramur, hinc Lucret. lib. 4.
 Auia Pieridū peragro loca, nullius ante Trita solo, iu-
 uat integros accedere fonteis. Caterum nouisse conue-
 niet, nouis & inusitatis non facile utendum, nisi sint
 euidenti commendatione digna. Quia omnia noua sunt
 cum periculo, dicit Iureconsul. in l. Si negotio: & inusi-
 tata detestamur, dicit alter Iurisconsul. in l. de Senat.

Aut his de rebus, quæ ad rem-
 pub. pertineant.)

EXemplum in Cicerone pro L. Flacco, Non estis
 de Lydorum & Phrygum, qui huc compulsi ue-
 nerunt, sed de uestra Repub. iudicaturi, de ciui-
 tatis statu, de communi salute, & de spe bonorū omniū.
 Exempla quilibet fabricet pro arbitrio.

Aut ad eos ipsos qui audient.)

ITa facit sepe numero Cicero, qui sortē partis quam
 defendit, docet coniunctam esse cum causa iudiciū.
 Hoc egregie obseruat Vdalricus Huttenus ad Caro-
 lum, in multis locis: ubi docet, causam suam esse cum Ca-
 roli causa coniunctam, immo cum totius Germaniæ. Sic
 Cicero pro Murena, precatur ut beneficium suum cum
 iudicium & omnium ciuium salute tueri possit. Et idem
 Cicero pro Rabirio: Sic enim existimare debetis Qui-
 rites, post hominum memoriam, rem nullam maiorem,
 magis

magis periculosam, magis ab omnibus uobis prouidendam, ad populum Romanum esse delatam, &c. Sic exordietur, qui defendere uolet uirum literatum, ne ei muneri obnunciatur, summum Reipub. commodum dicet ea in re uersari. proinde prouidendum, ne quid temere, ne quid ex inuidia committatur.

Aut ad Deorum immortalium
religionem.)

Hoc in genere uersantur concionatores, cū Christi ¹⁰
fidei fidem, cū diuos Heroës magnificent uerbis.
Cicero pro Domo sua ad Pontifices, inter alia
hortatur ut curent, ne Deorum religione perdit Magi-
gistratus sese arment: aliàs futurum, ut aliæ ceremoniæ,
alij antistites, alij religionis interpretes sint requiren-
di. Ruffus Festus cum exordiretur: Imus (inquit) in a-
stra Iouis: monitus Iouis omine coelū, Et Iouis imperio
mortalibus æthera pando.

Vt attentè audiant.)

Quod faciunt Comici: Adeste, precor, æquo animo, sã ²⁰
uete linguis, &c.

Et si numero exponemus.)

Quod facere solent Poëtæ, ut Verg. Arma uirumq;
cano. Sic Statius: Fraternas acies, cognataq; prælia pan-
do. Et eleganter Lucanus: Bella per Emathios plus q̄ ci-
nilia campos, Iusq; datum sceleri canimus: &c.

Anostra

A nostra persona.

Intelligit non solum personã litigantis, sed etiam patrõni, ut postea dicam, teste Fabio & Trapezuntio.

Si nostrum officium sine arrogantia.)

Exemplum. Si ullis unquam Rempub. uestrã officijs affecerim iudices, quæ tamẽ modica esse ipse agnosco: animum tamen meum qua fide in uos sit, hac præsentis causa quàm maxime cognoscetis, &c. Item aliud.

Ita mihi, nescio an natura, an consuetudine, comparatum est: ut in amicorum negotijs (quod citra iactantiam dictum uelim) semper uigilantior, quàm in proprijs fuerim. ut eo minus miremini Iudices, si amici mei causam tanto nixu, tanto ardore defendendam susceperim, &c.

Aut in Rempub, quales fuerimus
in parentes, amicos.)

20 **M**erito Reipub. officia parentũ pietati præfert. quia parentibus Romanis, ut dicit Iureconsultus Paulus, semper antiquior fuit disciplina rei pub. charitate liberorum. in l. Postliminij. ff. Filius. Et Marcellus alio loco, filiũ præmio afficiendum dicit, qui patrem patriæ proditorem interfecerit. Exempla autẽ fingere nõ est difficile ex superioribus. ut si dicas: Parentem defensurus uenio, quid magis piũ à quoquam fieret?

Aut

Aut in eos ipsos qui audiunt.)

IN hoc cautus sis, ne effrene hunc locum intelligas, maxime in iudicijs, in quibus nefas est officia præstare iudicibus. Vnde intelligas, si forte Iudices commo affeceris, tamē quia causas bonas attulisti, uel quia semper breuis, uel quia statuta Consistorij seruasti, pepercisti cōuitijs (quod iubet Imperator) non fatigasti Iudicem. Hæc & similia sunt, quibus à persona tua ad Iudices beneuolentiā captas. Nouistis Iudices consuetudinem meam, qui uos fatigare non didici, oculos uobis non præstrinxi fucatis uerbis ac præstigijs: lacepsitus nõ refricui, deferendo honori uestro. 10

Ad eam ipsam rem, &c.

HAbes pulchrū exemplum in Cicerone pro Flacco, qui præfatur sese in maximis Urbis periculis, grauis. Reipub. statu, cædem à ciuibus, à liberis, uastitatem à templis, ab urbe, adiutore Flacco depulisse: ut sic speraret, se potius Flacco in honore adiutorem, quàm in miserijs deprecatorem futurum. 20

Inopiam, &c.

Sic Cicero pro P. Sylla, optat, ut is antea suæ dignitatis splendorē obtinuisset, & post calamitatē acceptam modestiæ fructū percipere potuisset. Sed quoniam casus infestus ita tulerit, ut in amplius honore, inuidia

inuidia communi, odio singulari uertetur, & ne suo quidem supplicio, animos quorundam satiare potuisset. Sic & Cicero pro Milone, cōmiserationem in principio pulchre mouet: & alibi, &c. Accipe exemplum uulgatum. Fuerit sanè, iudices, haec lenus fortunæ ludus, quæ ex diuite pauperem me fecerit, cladibusq; innumeris presserit innocuum: uestra tamen retulerit, ut qui sitis uiri integerrimi, meas miserari calamitates, propensiusq; in meâ causam intendere, quo sum pauperior. Nec enim uereor, quod Ouid. dicit: Curiam pauperibus clausam esse. Vestra enim ea est dexteritas, ut pro consilio Agapeti Rhetoris, inopis causam uigilantius quàm diuitis audire consueueritis. Cicero in Orationibus, cum pro Quintio precaretur, tenues eius opes, nullas facultates, exiguas amicorum copias exhibuit.

Et si orabimus, ut nobis.)

Exemplum. Veniant alij comitati amicis, cognatis assistentibus: ego iustitia comitatus compareo. nam quid attinebat, extrarijs me munire presidijs, qui in unam confido iustitiam? à qua stare didici, eiq; omnem iudicij aleam committere.

Ab aduersariorum persona.)

Quod suprâ dixeramus, in persona nostra etiâ intelligi patronos: dicit Fab. li. 4. nō modicū habere momēti,
si pa-

si patronus de se præfatus fuerit, dum tamen pauciora iactet, & parcius. sic enim uir bonus credetur, & præsumetur pro causa iustitia: quo genere sæpe sumus usi in practica. Cicero aliquando usq; ad fastidiosam iactantiã hoc loco se diffundit, dum suum ubiq; iactat consulatum, & Catilinæ negotium circumsert. Tu adde ad textũ nostrum ex Fabio, loco prædicto: non esse inutile, si ex nostra paruitate, ex nostra simplicitate beneuolentiæ locũ trahamus: quasi infirmi et impares simus aduersarij ingenio, cessurosq; ei, nisi iustitiæ nostræ firmitas nos animaret. Sic pleraq; esse Messalæ proœmia scribit. Si quidẽ pro laborantibus naturali quodam nos fauore inclinari: iudicesq; quibus dexteritas cordi est, in eorum causam intendere, qui suæ iustitiæ nõ timeant. Ex quibus consequenter alius enascitur locus, ut eloquentiæ artificium tegamus, nudeq; & simpliciter, ac uelut neglectè exordiamur, cuius fortasse hoc erit Exemplum. Artificij pigmenta, fucosq; et sermonis imposturas hij quærãt, qui ueritati causæ diffidunt: qui cum Parmenone Terentiano, munus nisi uerbis adornatum offerre nõ ausint. Ego securus præstigiæ huiusmodi, nudo sermone, iudices, uerbis apertis & simplicibus causæ meæ fundamenta enarrabo uobis, & c. Hoc quoq; Quintilianus dicit esse consultum, si amoliamur suspicionẽ sordium, odij, ambitionis, nec nos ulla alia q̃ officij uel necessitatis causa ad dicendum uenisse. Docet porro Trapezuntius, in uniuersum

Exemplum

sum

sum circa hunc locū: Vt quæ de incommodis, inopia, calamitate, alijsq; id genus dicuntur, in exordijs nō amplifitemus, sed ueluti degustemus. Ceterum ad Perorationem, ac conclusionem causæ, ea adseruetur amplificatio, quo loco affectus appositiss. commouentur. Postremo ne uideatur aduersarij persona neglecta, cōsultat Trapezuntius, ut nō minori accuratōne aduersarij à sua persona beneuolentiam captans, diluat & attenuet ea quæ ex altera parte sunt deducta. Vt sic neget ea incommoda, 10 neget inopiam: neget officij uel necessitatis, sed quæstus, sed lucri causa uenisse: & itam contrarium ducat, quæ pro beneuolentia alius differuerit. Consilium in tota Rhetorica animaduertendum.

In odium rapiemus.)

FAbius lib. 4. cap. 1. dicit aduersarij personā propè ijsdem omnibus, quæ suprā diximus, sed in contrarium ductis, impugnare solere. Nam potentes, ait, sequitur inuidia: humiles & abiectos, contemptus: 20 turpes & nocentes, odium. Nouisse hoc loco conueniet differentiam inter odium & inuidiam. siquidem odium ex alterius flagitijs, inuidia ex eius fortunis erumpit. Nas scitur enim odium (ut dicit Plutarchus in lib. de Odio et inuidia) ex opinione, quā habemus quod malus sit quispiam, uel ad omnes, uel quantū ad nos attinet. Inuidient uero ijs, q; foeliciter uiuere uidetur. quapropter inuidia
d inde

inde terminata est rectè, sicut oculorū egritudo ad omnē splendorem. Odium enim aliquando iustū est. ut, Odiui ecclesiam malignantium: inuidia nunquam accusatur.

Si quid eorum spurcè.)

Rectè olim Isocrates dicebat, mentis imaginē esse orationem, & iure cons. ex sermone hominū mores cognosci, uel turpes uel honestos. Exemplum. Quid per Deum immortalē, Iudices, tota aliud oratione aduersarij audiuiſtis, quàm quod hominē ostenderet impurum, imprudentem, & omni contaminatum: 10
flagitio? non hic dico quanta temeritate, quanta insolentia insanierit: hoc unum quo pacto feretis, quod intolerabili fastu, grauiſſ. supercilio, ita insolescere uisus est, quasi decreta uobis pro imperio describeret, &c. Cæsar apud Lucan. lib. 1. in odiū trahit pop. Rom. ab crudelitate & ingratitude, quod contrà eum, qui tamen Galliam subegerit, urbs tumultuetur: ac si Pœnus transcenderet alpes Hannibal, implerentur ualido tyrone cohortet: In classē, inquit, cadit omne nemus. terraq; mariq; 20
Iussus Cæsar agi, &c.

Si uim.)

Quod Cicero pro Milone in principio formidabat, licet in suum usum postea conuerteret.

Potentiam.)

Hoc pulchrè attigit Cicero pro P. Quintio, cum duo sibi obstare præfatur: summam gratiā, & eloquentiam
parem

parem in aduersarijs, quarum hanc, nempe Q. Hortensij uereatur: illā uero, utpote S. Næuij pertimescat. Quādo utraq; hæc in se et Quintio sint mediocria: siquidem nullæ facultates Quintio, sibi uero parū ingenij suffragetur, &c. Dicemus ergo in uniuersum, ut uoluit Trapezuntius, simplices nos esse, infirmos, impares fortunis, circūueniri nos nō oportere à potētibus, eloquentib. etc.

Hospitium.)

60 **E**rat olim magnus hospitiorum fauor, cū amicus ab amico hospitio exciperetur: officij erat, si quò paulo honestiores diuertissent. tenues tantummodo & semisium homines in cauponas diuertebant. Propterea hospites habere, fuerat magni momenti apud ueteres. Exemplum. Vrgeor Iudices, non causæ periculo, sed aduersarij comitatu, qui ad iudiciū quasi ad exercitum uenit, dum suos uel amicos, uel sodales, uel clientes uel cognatos collegit. Vincimur ergo aduersarij sodalitate, in quam potiss. sperat: at causa non uincimur, quæ
20 tota pro nobis pugnat.

In contemptionem adducemus.)

Sic Cesar apud Lucanum loco prædicto: Veniat dux longa pace solutus, Milite cum subiro, partesq; in bella togata, Marcellusq; loquax, et nomina uana Catonis. Et tota hac oratione lepidiss. nunc contemnit, nunc in inuidiā trahit. A potentia, ut ibi: Quem tandem inueniat tam

longa potentia finem? Nunc à crudelitate in odium trahitur: ibi, Vtq; feræ tygres nunquam posuere furorem. Sic & Syllanum solito tibi lambere ferrum, Durat Magnesitis, & c. Cicero Vatinium testem ita contemnit, ut dicat, neminem tum ut grauem aduersarium refutandū, aut ut religiosum testem rogandum arbitrari, & nīmū quā in eum inuehitur, suprā quā eum hominem de-
cuit. Captatur aliquando beneuolentia ex cōtemptu aduersarij, ut simul etiam totius causæ iugulum petatur. Sic Scaurus, dum accusaretur repetundarū, totam con-
trouersiam per hunc locum dissoluit: Tu me, inquit, deliquisse criminaris, Scaurus negat. utri iudices credetis? qua una contentione Scaurus uicit, Plin. de Viris illust.
Lib. 8. cap. 1. Item & in Valerio lib. 3. titulo De fiducia sui. Cum accusaretur Scipio à Petilijs, coronatus, suggestu conscenso: Hoc, inquit, die Carthaginem leges accipere iussi. proinde æquum est, uos ire supplicatum mecum dijs immortalibus. Quibus uerbis tota accusatio dissoluta est, & deserti accusatores. Valer. loco superius adducto.

Ab auditorum persona.)

HÆc præcepta modestè seruanda existimarim, maximè pro Germanorum moribus: quibus huiusmodi iudicum assentationes difficile recipiuntur. Sed & Fab. lib. 4. cap. 1. Laudandum esse iudicem monet, cum modestia. Et ut Trapezuntius, sine assentationis

tionis suspicione. Cuius fortasse hoc sit exemplum: Gau-
 deo id mihi Iudices, à fortuna datum, ut postquam mihi
 cum aduersario litigandū est, uos potius quàm alios ha-
 bere Iudices contigerit: qui pro uestra integritate, non
 ex personarum fauore, sed ex causa meritis iudicare con-
 sueueritis. Et monet hoc loco Fabius, si laudare iudicem
 consilium sit, ut laudem eius cum causæ tuæ utilitate con-
 iūgas. Vt si honestæ existimationis sit qui litigat, exor-
 diere ab obseruata in iudice dignitate. sic ego Fab. intel-
 10 ligo, si sit litigator humilis uel inops, ex iusticia in iudi-
 ce seruata præfaberis: Si in foelices sint qui litigāt, miseri-
 cordia cōmendetur: Si læsi sint, iam seueritas Iudicis lau-
 dabitur. Cuius forte hoc sit exemplū. Quod optandum
 est uiris insignibus, si in lites incidant, ne scilicet abiectis
 iudicijs fatigentur: hoc in uobis Iudices, melior fortuna
 huic reo tribuit. si quidem dignitatis, eminētiae, prouidē-
 tiæ uirtutem cum considerat, succumbere iudicio uobis
 definentibus (si ita necesse sit) mauult, quàm coram sor-
 didis per corruptelas uicisse. Item aliud. Et si non
 20 ignorem multa esse, quibus uestra integritas Iudi-
 ces, commendari meritò debeat: hoc tamen præcipuum
 esse nemo est qui inficiatur, quod humilibus, abiectis,
 deploratis hominibus, quo forent magis obtriti, eo o-
 perosius iustitiam administratis. Et ita de cæteris,
 quæ sunt coniuncta causæ, exempla fingite. Quapro-
 pter obseruari iubet post Fabium Trapezuntius, ut mo-

res iudicū & naturæ cognoscantur. prout enim asperis lenes, iucundi, graues, remissi, duri sunt, laudes eorū huiusmodi conditionibus attemperandas iubent. E regione si forte iudicis mores nobis resultent, uel repugnēt, prouidendum ut oratione eos mitigemus, contrarijs eos affectibus dicendi uehementia præparantes. Ut si iracundia, clementiam: si crudelitas, misericordiam opponamus. quod ipsum exemplo exerceri non erit difficile.

Exemplum. Nemo est Iudices, qui non cognoscat sæpenumero necessitate fieri, ut uel inclementia uel iracundia exasperemini. tot enim uos circumstant negotia, tot procellarū fluctibus agitamini, ut mirari potius mentis constantiam, quàm subitaneos aliquando motus culpari conueniat. Verum esse aliquando clementiæ locum, laborantiū fata exigunt, etc. Et sic subsequeris, laudando clementiam in iudice. Admonuit porrò Fabius loco prædicto, nonnunquam ex causæ questionibus ea locanda, ea mulcenda, quæ sint ad conciliandū iudicē potentiss. De quo exemplū sume. Spolij causam ad uos Iudices, deferimus, spolij inquā iniquissimi, quo nec factio nec exemplo hac in tali prouincia quicquam crudelius antehac euenit. Qua in causa nihil nos tam cōsolatur, quàm quod huiusmodi criminū implacabiles estis animaduersores.

Quæ iudicij expectatio.)

Hoc loco frequenter Cicero utitur in Orationibus. Videtis Iudices, quomodo plebs concursu omnia compleat
subsel-

subsellia. quid aliud, quàm quæ optima semper in uos exi-
 stimatio fuit? nunc uel in hoc iudicio integritatis, graui-
 tatis, constantiæ uestræ censurã expecto. Et ad huc mo-
 dum similia fingite. Docet præterea Fabius, aliquando
 fieri, ut Iudex alteri parti inimicus sit, amicus alteri.
 Quem euentũ utriq; parti tractandũ esse in exordio: ut
 is, cui inimicus est Iudex, fauorabilem faciat: et alter qui
 Iudicem amicum habet, ad rectitudinẽ hortetur. Dicitq;
 Fabius, eam hortationem eo esse magis necessariam, quo
 10 iudex parti sit propensior. Nã prauos iudices aliquan-
 do uel dedita opera pro inimicis uel iniustè iudicare, ne
 putentur ex amicitia iudicasse. Aulus Gellius cum inter
 amicos datus esset Iudex, noluit iudicare, ne ex partibus
 alterum inimicum faceret. Iam uero & hoc inter præce-
 pta collocandum est, ut litigantes maximopere uitent,
 ne quid odiosi in Iudicem nõ modo palàm dicant, sed ne
 quid omnino intelligi possit: dicens, hoc stultũ fuisse ad-
 moneri, nisi fieret. Non tamen negat Fabius, metum ali-
 quando iudici adhibendum, sed cum modo. prouidendũ
 20 scilicet eis esse, ne male populus de eis sentiat, & ne ab
 eis iudicia trãsferantur. Imò & asperius aliquando iu-
 dices iniquitatẽ coërcendam, si forte corruptionis uitio
 laborarit. sic & Cicero in Verrem, iudicibus commina-
 tur, in VII actione: Deliberatũ est, inq; si res opinionem
 meã quã de uobis habeo sefellerit, nõ modo eos persequi
 ad quos maxima culpa corrũpendi iudicij: sed etiã illos,

ad quos conscientiae contagio pertinebit. proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudiciū uelint esse, ita sint praeparati, ut disceptanti pop. Rom. mecum sibi rem futuram uideant, & c. Putat enim Fabius, has minas explicandas esse coram multitudine iudicum, & in concilio ampliore: quod utrunq; sit tutius, ut sic mali inhibeantur, & boni gaudeant. Verū apud singulos iudices ita effervescente non suadet, nisi omnia alia remedia deficiant. In iure nostro qui iudex putatur suspectus, ei suspicio palam ingeritur: eligunturq; arbitri, qui de suspicione cognoscant.

A rebus ipsis.)

Sic Caesar apud Lucan. in l. lib. Nec numina desunt:
 Nam neq; praeda meis, nec regnū queritur armis:
 Detrahimus dominos, Vrbi seruire parati. Apud
 T. Liviū, & historicos plena omnia sunt: cū milites ad
 praelium accenduntur: cum causa belli nobis iustissima,
 aduersarijs iniusta esse pronuntiatur. Faciunt hoc uulgo
 aduocati, cum aduersarij causam extenuant, sublata sua:
 negotium eorum inquirentes literis, monumentis, testi-
 bus, fama, cōmuni hominum opinione, & deniq; ipsa e-
 uidentia fulciri, ius eos habere indubitatum. hoc solum
 iudici cauendū, ne patiatur aduersarij refugia: qui omni
 praesidio exarmatus, nihil nisi proferre causam querat:
 ut qui incertus quem in portum feratur, omnia miscere,
 turbare,

turbare, ambigua facere, inuoluere contendat.

Auctuariū
ad textum
superiorē.

Sunt præterea non pauca in beneuolentijs trahendis, uel ab his quæ extra causam sunt aduertēda: ut uidelicet curemus ea fieri, quæ bonis uiris probētur, auersemurq; ea quæ inimicis nostris optabilia essent. Quod Nestor dum Agamemnona & Achillem conciliaret apud Homerum, fecisse traditur: Priamum dicens & filios gauisuros, si eorum contentionem didicerint. Est porrò aliqua do à Tempore sumenda exordiendi materia: ut pro M.

à tempore.

10 Cælio Cicero, cū amoliretur suspicionem, quare potiss. festis diebus, ludisq; publicis hoc iudicium exerceatur.

Item à Loco. Sic Cicero pro Deiotaro rege hospite suo conqueritur, quod causam tanti regis non in foro, non in basilica, in consistorijs, sed inter domesticos parietes, coram Cæsare tractare cogitur. Item ab Habitu, id est, à qualitate circumstantiarū: quod pro Milone Cicero fecit, cum causatur confessum iudicium non ea esse corona cinctum, ut fieri assolebat. Insolita enim cum stipare militum armatorū frequentia. Item ab Opinione uenamur

à loco.

ab habitu.

20 beneuolentiam. Sic Cicero in Verrē secunda actione, ne minem ignorare arbitratur, eam uulgi pot; uliq; Rom. opinionē fuisse, Verrem altera actione non esse responsurum. Hæ circumstantiæ bene obseruatae sæpe ingentem comparant oranti & fidem & beneuolentiam. Quos locos Fab. nominat, Adiuncta personis: Trapezūtius, Ex causa esse, & uideri extrà sumpta. Inuenio etiam aliud

ab opinio-
ne.

adiunctorum genus, quod & ab antefactis, & ab his sumitur, quæ tanquam facta habentur. Huius tres sunt species, partitio, exuperatio, confectio. Partitione trahimus benevolentiam, cum dicimus, potuisse nos et alterius sceleris reos fecisse, sed contenti hoc quod uersamus crimine, nolimus aduersarios cruciatu onerare, cum unius criminis sumpta poena sufficiat. E diuerso cum dicimus, longe antea tempus fuisse, ut is puniretur, qui tot flagitijs sese contaminauerit, atq; adeo in facinore hoc nouissimo locus dissimulationi non relinquatur. Item expellendum à munere hominē hunc, cui toties sit parsum, toties sua temeritas sit dissimulata, qui nihilo tamen magis frugi appareat. Item non esse Tarquiniorum genus unquam Romæ tolerandum, qui quod pudiciß. scemine Lucretie nefas intulerunt, ab eo nunquam deinceps abstenturi præsumerentur. Item ab Exuperatione locus defensori competit, licet parum cōmodè Trapezuntius accusatori tribuat. Dicit defensor: tantum abesse, ut de hoc crimine sibi timeat, ut etiam mercedem expectet. Quæ merito dicitur Exuperatio, quia superat opinionem accusatoris & iudicium. Item dicit defensor, tam se non esse sollicitum, quomodo se defendat: ut etiam ex hoc ipso accusationis genere ansa offeratur, accusatores ultro criminandi. Quo loco frequenter utitur Vdalricus Huttenus, in oratione ad Carolū contra Papam. A Confectione: hūc locum Trapezuntius dicit esse potissimum, si occur-

rat: cum quæ facienda suademus, ostendimus haberi pro iam factis. Ut si dicas: Oportere omnino poenam de accusato sumi, qui iam populari tumultu pro damnato habeatur. Hunc locum tenuit Pilatus, dum Christum damneret. Iudæi enim inualescebant uocibus. Hic locus in deliberatiuis est potentissimus, cū contendimus omnino fieri debere, admitti debere pacta fœdera cū hostibus, quæ iam pro factis habeantur à populo, à militibus. Et hactenus esto finis circa principium exordij, cum hoc nouissimum admonuerim, remouenda esse obstacula in exordijs, si quæ occurrant extrinsecus, quæ iudicem terrere possint. Ita Ciceroni pro Milone obstabat, insolita illa militum cinctura, de qua supra diximus, quam uim artificio orationis in usum suum conuerterat, inter alia inquiens: Adeste animis Iudices, & timorem si quem habetis deponite. nobis militant, nos tuebuntur, qui nos cingunt. Et tamen ipse Cicero uehementer timuit, ut postea ipse testatus est.

20 Deinceps de insinuatione
(aperiendum.)

Insinuatio est clancularia, obliqua, flexaq; ac latens quædam circuitio, ad capiendum iudicis animū, quæ aperta fronte, rectaq; uia nō conciliaretur. Vnde occultè in animum surrepunt homines locutuleij, & ab incauto ac improuido animum uenantur uinctum.

Trias

Tria sunt temporum.)

SI negari turpitudine poterit, nō est insinuandum, ut iubet Trapezun. sed principio utendū maxime ab exuperatione, ut in exēplis suprā positis. Sic Scaurū fecisse heri diximus. Quid attinet, dices, uerbis religionem iudicis fatigari, cū uel me tacente innocentia facti pro me clamaret, quando laudat. & me. & conuersationis institutum longe meliora præsūmit. Cæterum si negari non possit turpitudine † probabiliter, non est principio utendum, nec crimen negandum. manifesta enim negare magis odium adducit, quàm beneuolentiā. Quo loco si commoditas tibi afferatur aduersariū in odium rapiendi, ut sic crimen tuum leniatur, consulit Trapezuntius. Exempla ei loco suprā posuimus. Sed si nec hoc tibi succurrat, iam adhibe remedia Ciceronis, quæ sequuntur.

† principa-
liter.

Aut cum animus auditoris persuasus.)

Hoc est, quod quidam reus clamauit: Et debeo, Iudices, pro damnato haberi, quod saluus Orator bene dixerit.

Aut cum defessus.)

Quod multitudine uerborum aduersarij cognoscetur, uel auersis gestibus iudicum intelligitur.

Si causa turpitudinem.)

Cicero, uel quisquis hic autor fuerit, duos hic locos insinuationis ponit, quos uides. Item Fabius in 4. qui dicit:

cit: Si causa laborat, persona subueniat: et si persona, causa. Quamuis plenius Cicero in ueteri Rhetor. lib. 1. qui quatuor docet rationibus exordium esse, in hoc genere, ut homo pro homine, res pro re, res pro homine, homo pro re interponatur: id est, is homo, in quo offenditur auditor, aliū interponat hominē qui diligitur, & ita de alijs. Videamus de exemplis, cum pro homine homo alius interponitur: Finge Titium ad hoc niti, ut muneri administrando præficiatur. Is cum parū aptus sit, inuisusq; & nō acceptus patribus, insinuatione utetur, maiores suos allegādo, præclare de Repub. meritos, quorū intuitu se præferri petit. Titus Liuius li. 7. Quartæ Decados in principio tradit, L. Scipioni etiam dum consul esset, non fuisse decretam prouinciā Græciam & Asiam contra Antiochum, nisi P. Scipio Africanus se Legatū ei obtulisset: ut si non consulis, saltem fratris sui † industriā obtenderet. Hinc ueniunt literæ commendaticie, cum ad aliqua assequenda nitimur. Exemplum aliud.

Turnus apud Verg. 12. Aeneid. cum ab Aenea prosterne-
 20 retur, rogabat, ut uel senis patris Dauni intuitu Aeneas sibi parceret, qui & in patrē proprium pius esse consueuisset. Potest & is locus aliter tractari, cum pro reo qui criminis arcesitur, aliorum hominum benemeritorū fauor ostenditur, hoc modo: Sit sanè hoc crimen Flacci ingens & atrox, tanta tamē sunt fratrū & cōsanguineorū suorū merita, ut nō iniuria hæc præclare gesta crimini
 accu-

† industria
 attendere-
 tur.

accusato præferantur. Nos ita à supplicio capitis reū
 defendimus, ante plures annos. Sparserat is famosos li-
 bellos, in quibus uicinū dixerat esse furem: & iam orco
 destinatus erat, nisi intuitu matronarum intercedentiū,
 & uxoris prægnantis, me orante, liberaretur. Alia est
 insinuandi ratio, cum pro re turpi, quæ impingitur, alia
 extrà sumitur res honestior, quæ est inoffensi nominis,
 hoc modo: Ea est in mortalium miserabili conditione nō
 modica pro rerum uicissitudine foelicitas, ut etsi aliquan-
 do cadant (quis enim non est lapsui expositus?) benefa- 10
 ctorum, quæ in Remp. impenderit, fructum sese sperēt
 percipere. Hæc res me animat, Iudices, ut hunc reum de-
 fendendum susceperim, non qui crimina pergam defen-
 dere: nolite Iudices, hac me leui nota expendere: sed qui
 exasperatos animos uestros lenitate emollire eo maxi-
 mē nomine laborē, quod in memoriam uobis ingero, insi-
 gnia huius rei benefacta. hoc enim ut meminere is præ-
 cor, quàm uigilanter reip. commoda fouerit, auxerit: for-
 tunis, uitæ, rebus non pepercerit, ut in nos omnes benefi-
 cius probaretur. Agite Iudices, nolite cōmitere, ut tot be- 20
 nefacta uno, & eo non magno crimine, absorbeantur.
 M. Manlius cum affectati regni accusaretur, multarū re-
 rum egregiè gestarum ornamenta, hostium caesorū spo-
 lia, seruatorū in bello ciuiū coronas, oratione magnifica
 protulit, pectus cicatricibus plenum nudauit: ad Capito-
 lū, quod contra Gallos seruauerat, subinde manus, oculos
 los

los tendens, efficere cōtendit, ut præoccupatis beneficia
 animis Po. Ro. uno crimini locus nō esset. Liuius lib. 6.
 Decad. 1. Huius loci etiam D. Hieron. meminit in Apolo-
 gia cōtra Iouinianū, cum dicit: sicuti uiri fortes in cōtro-
 uersijs solent facere, culpam præmio redimere. Sacer-
 dotū nostrorū ex hoc loco solennis est cōmonitio, elee-
 mosynis peccata esse redimēda: et iubemur sanè ex mā-
 mona iniquitatis, amicos facere. Tertia insinuādi ratio,
 quæ & à nostro autore memoratur: cum pro re turpi, ho-
 minis prætextitur honestas. quod uideobis fariā fieri pos-
 se. Aut enim alius pro crimine homo obtenditur: & tunc
 is locus in eū incidit, qui suprā recensitus est. Aut ipsius-
 met hominis criminosi melior nota allegatur: & is est
 locus noster, cui etiam potest accōmodari exemplū Mar-
 lij, suprā dictū. Aliud exemplū. Criminū cōmissorum
 piacula etsi semper sint detestanda (quis enim uir bonus
 eadem tueretur, quæ sua se turpitudine subuertunt?) sed
 solet sæpenumero uitæ honestas, quæ præcessit, criminis
 cōmissi moderari offensionē. quæ si in quoq̄ alio recepta
 sunt, hoc in reo cōsiderari maximo p̄ cōueniet. Crimē cō-
 missum nō negamus, sed honestatē uitæ prioris obtendi-
 mus. Quis enī nesciat, q̄ laudatē, q̄ sincerē, qua integrita-
 te, qua fide, q̄ pacificē, et sine cuiusq̄ offendiculo iā pluri-
 mos ānos uixerit. Is uirtutū cumulus, quō tātillo isto cri-
 mine interiret? Vltimus est locus, cū res pro hoīe antefer-
 tur: in quo nō est difficile, ex prædictis exēpla effingere.

Si enim leno aliquis fortiter faciat, obsessa ciuitate uiriliter hostes in muro repellat, & petat præmium, eiq; lenocinium obijciatur: hisce egregijs factis tuebitur se, dicens rem, non hominem spectari oportere. Vel si spurrius in senatū sit allegendus, eiq; tanquam ex damnato coitu genito obsistatur: is se rebus bene, prudenter, & cum fructu in Repub. gestis defendet. Possunt autem spurrij allegi, si re & uita honesta censeantur, ut Vlpianus docet in l. Generaliter. §. Spurius. ff. de Curionibus. nisi honestiores haberentur.

Deinde rem cum diu auxerimus.)

Non place-
re nobis.

Hunc locum corrumpit Ascensius, prauissimè eum intelligens: in quo tamen refutando non fatigamur, cum non sit ea nomenclatura dignus. Cicero hic alium à superioribus separatū insinuationis locū adducit, quem potestis nominare, à criminis remotione: qui tunc eueniet, cum criminis modum, qualitatem, & circumstantias inficiamur. Vel si etiam nos deliquisse constiterit, nihil tamē simile huic crimini, quod accusatur, admississe contendimus. Nam si nos prorsus innocentes dicereamus, non opus esset insinuatione, ut supra diximus.

Exemplum. Nemo me putet Iudices, tam esse à probitate alienū, ut ea ueniam defensurus crimina, quæ mihi semper maximè detestabantur. Nam crimine adulterij, quo is reus accusatur, nihil esse magis nefandum,

uel

uel ipse etiã pronuncio: quod & ultore ferro puniri lex iubet. Sed nihil cum isto crimine reus commune habet, etiam si non neget, cum Titia sese consuetudinẽ habuisse. Scenica tamen fuit, quæ potestatem sui omnibus fecit, in qua cõmitti adulterij crimẽ lura negãt. l. Si ea. Cod. De adulterijs. Vel aliter. Post initiũ exordij subiunget defensor: Reum, etsi fateatur se huic rei interfuisse, non tamen eò insolentia progressum esse, quò accusatur: neminem inuasisse, nisi sese defenderet: & sicubi locus pacis faciendæ fuisset, ad pacem fuisse paratissimum, &c. Qui bus exemplis satis patere potest circumstantiarum qualitas, modus, temperamentum. Potest & ille locus aliter tractari, tametsi nec Cicero, nec Fabius, nec Trapezuntius eius meminerint: ut cum obliquo ductu, id quod maxime uolumus, ea imagine tueri uideamur, ut postea latenter subueniamus ei cui uolumus consultum. Is modus ab hominum prudentum, & sæpenumero ab his qui in senatu deliberant, quadam naturali industria usurpatus est. Finge deliberari, An sit à senatu aut munere suo remouendus Titius: tu si Titio faueris, ac subuentum uelis, hac obliqua uia exordiere. Non arbitror ullum inter uos esse, Patres, cui indignũ hoc facinus placeat: quod et mali exempli est, & turbare reipublicæ tranquillitatem possit: adeò, quod si omnia nobis integra essent, nõ solũ ab ordine remouendũ, sed grauissima insuper poena afficiendum putarem. Verum uidetis, quàm sint inquieta

e ista

ista tēpora, quā omnino nihil nobis integrū sit, quā
 ad factionum turbas facilis uia. Proinde puto in Remp.
 esse, ut totum negotium hoc tempore ampliatur, & in
 aliud quietius tempus reijciatur. deniq; si sit in hoc homi-
 ne effrenior licentia, si simulabimus, animus suus non
 quiescit: ut ita, si forte in maiori facinore sit deprehē-
 sus, puniri & arctius, & securius possit. Sic Gamaliel
 uisus est defendere Apostolos, in Actis cap. 5. Hoc loco
 inuenio egregiè usum esse Cæsare, in Sallustio. qui cum
 coniuratis tacitè faueret, decretū autem esset ut captiui 10
 securi percuterentur: Cæsar primo magnificans scelus
 & crimen, postea latenter irrepit, non esse sufficientem
 mortis pœnam tanto sceleri, sed cruciandos esse in uita,
 ut ita captiui retineantur, & per prouincias relegentur,
 in extremaq; cogantur uiuere calamitate, & c. Sic ora-
 tio nouissimè ædita pro Concordia, quam puto esse E-
 rasmi: quo loco maximè uidetur niti contra Lutherum,
 eo maximè eum defendit.

Item si negabimus nos de aduersarijs.)

De maiore
 causa, & c.

Aliam insinuationis speciē Cicero tractat, quā 20
 possumus nominare Locum à comparatione.
 Memineris autem, uaria esse genera huius loci,
 ut in processu tractabitur. Intentio autoris est: si reum
 defendere ea speciē, qua suprā diximus, non liceat, ut po-
 te quod crimen manifestū est, alia tūc esse quærenda re-
 media: ut pote quod causam aliquam proferamus, in qua
 iudicatum

iudicatum sit, quæ sint similes nostræ causæ, uel eadem, uel minores, uel maiores. quas sententias, quæ iudicia, cum nostra causa cõparabimus. Res exemplis patebit.

Facinus rei et si negare non licet, tamen euidentiã cum sit cognitum, habet reus, unde sese à pœna securũ putet. nam cum hac ipsa muliere nonnulli alij congressi, & adulterij accusati per sententiã absoluti sunt: unde iniquũ esse, in eo reo crimẽ iudicari, in quo eodẽ factõ alij sine noxa euaserunt. Hoc loco usus est Cicero pro Q. Ligario:

10 cum docet, Tiberones accusatores eiusdẽ criminis esse reos, cuius arcessitur Ligarius, quippe & ipsos Cæsare oppugnasse. De simili causa accipe exemplũ. Vt si accuseris sacrilegij, quod pecuniam priuatam ex templo Iouis surripueris: tu alleges Flaccum, qui ipse ex æde Dianæ suppilarit, & absolutus sit. Exemplum de causa minori. Accusator cum deficiat probatione, iudices, coniecturis crimen probare conatur. & est tamen iure cautum, ne in ciuilibus quidẽ causis coniecturas recipi, nisi specialibus casibus. Vnde cum comperũ sit, causas

20 ciuiles esse minores criminalibus, quantominus in causa nostræ coniecturæ locum habebunt? Sic in negocijs magnis et arduis, ut est matrimonij, item causa status, & si quæ sunt similes, omne genus probationum reiici potest. Si in minoribus causis non reciperetur, exemplum à minori causa sumptum, eadem omnino dicimus de comparatione à maiori causa: ut si dicas, in maioribus crimini-

bus Iudex per scripturam nō pronuntiabit, quid faceret in hac modica? Sic Cicero pro rege Deiotaro egit, quem seruus suus insidiarum contra Cæsare accusauerat: Seruo, inquit, contra dominū non credi, etiamsi in equuleo positus torqueretur: quanto magis repellendus, qui libera uoce accuset dominum?

Et tamen occultè dicemus, &c.

Item si nega
bimus, &c.

Iste est alius locus insinuationis faciendæ, cum negamus nos conuitia dicturos aduersarijs, et tamen obli- 10
quē eis alapā damus, & suffricamus. Exemplum. Equidem Iudices, facile persuadeor, ut accusatorem non alia quā bona mente ad hanc accusationem processisse credam, qui alioqui uir bonus est: etiam si sint, qui putēt, ueteri in reum odio ad id accusationis profiluisse: quod tamen nō dico accusatoris diffamandi nomine, & c. Cum apud Sallustium Decius Syllanus decreuisset, cōiuratos uirgis cæsos securi esse plectendos, Cæsar qui eis tacitè fauit (ut suprā diximus) dictum Decium laudauerat, ut uirum fortem & strenuū: nisi fortè uel metus, uel in- 20
iuria ad nouū hoc poenæ genus permouerit. Cicero pro L. Murena, cum Catonem accusatorem laudasset, quod natura eum ad honestatem, grauitatem, temperantiam, magnū & excelsum hominē finxisset: suffricuit tamen, quasi doctrina nō moderata (quia Stoicus hic Cato erat) nec mitis, sed paulo asperior & durior in eo accessisset.

Ergo

Ergo si fidem factam putabimus,)

Repetitio est elegans, eius quod supra dixerat: quia interiecit longam parenthesis.

De eo quod aduersarij firmis-
simum sibi, &c.

Exemplum. Nihil est, quod tantis uerborum pom-
pis aduersarius gloriatur, quasi iam debellauerit. Perspe-
ctior est enim uestra prudentia, iudices, quam ut huiusmo-
di iactationū bullis moueamini: qui nouistis, nisi altera
audita parte, nihil esse temere definiendum. Itaque rogo et
precor, patienter meam defensionem audite. Spero fore,
ut cum breuibus ius meum ostendero, subsidat improui-
da ista iactatio, subsidant cristæ. Et ne diutius differam
ius: Accusator, quod tu firmissimum putabas argumen-
tum, elumbe & enerue esse docebo. Confessione niteris,
qua putas reū sine tormentis crimen esse confessum. At
ignorabas, confessionem quæ in carcere, extorta est, con-
tra reū nihil efficere, nam et si defuerint tormēta, ipse ta-
mē carcer satis terrori fuit. l. Si reus. de cust. reor. in. ff.

Aut ab aduersarij dicto, &c.

Exemplum. Aduersarius cum pleraque fragilibus
argumentis disceptasset, pro euidenti suæ causæ firma-
mento syngrapham rei produxit, rem debitam confiten-
tis, existimans se causæ uictoriam in manu suatāquam
Aeolus uentos conclusisse. At tantum abest, ut ea scriptu

ra aduersario suffragetur, ut reus nullo magis alio funda
 canonem. mento nitatur. Lege cautiones, Iudices, et inuenies reū
 pupillū fuisse, dū se obligasset, ac sine tutore se obligasse.

Aut dubitatione utemur.)

Exemplū. Tanta mihi sylua defensionis occurrit, ut
 quò me potissimū uertā, quid primū ordiar, nō satis con
 stet. Putet accusator se euicisse: sed obruendus argumen
 torum mole, discet, non ante certaminis finem de tro
 phæo esse statuendum, & c. Hactenus Cicero: sed Trape
 zuntius adiecit alium locū ex Fabio. ut cum orationem
 aduersarij confusam & compactā molem, in ordinē, &
 capita quædā digeremus. Quæ res mihi sæpe laudē pe
 perit. nam sic inclinabitur nobis Iudex, qui uidet nos
 memoria ualere, ut dicit Fabius: & oratione aduersarij
 non esse territos. Quod Q. Hortensio contigerat.

Si defessi erunt audiendo.)

Exemplum

AB APOLOGO. Vulpes olim, Iudices, cum ca
 put in statuacælatum inspiceret, pulchrum (inquit) ca
 put, nisi careret mente. Hoc mihi aduersarij oratio præ
 stat, quæ fūco quidem ornatur, & pingitur coloribus:
 sed nec neruos habet, nec sanguinem.

Ita orditur

Politianus

Lamiam.

A FABVLA. Sicut sunt Comœdiæ poëtarū, quæ
 habent fabulas uerisimiles: & ita dicas. Aduersarius no
 ster, sicut olim Dauus Terentianus, herū cui respondere
 non poterat, ludificasse traditur: totā iam horā, & am
 plius, hūc uestrū cōcessum Iudices, fatigauit: et per omnia

uiaruna

uiarum compita, sicut Demea Terentianus, circuiuit:
nec unico idem argumento causæ medullam attigit.

IMITATIONE. Putabam, Iudices, mihi cum hi-
strione causam fuisse, ita aduersarius uelut mimus indeco-
ris gesticulationibus, nõ ore tantũ, sed manu et pede cau-
sam egit. Vel aliter. Vidistis nuper, Iudices, præstigia-
torẽ illũ, qui cœlos nũmo uenales exhibuit, nõ ueras, sed
umbratiles et effictas personas ostẽtasse: ita aduersarius
tota sua oratione, nihil uerũ, nihil uiuũ, nihil germanũ,
10 sed uelut umbras & nugas argumentorum circumtulit.

DEPRAUATIONE. Deprauatio est, uocabuli
corruptio: ut cum prætorẽ nominamus Prædonẽ. & pa-
rum differt à literarũ mutatione, quæ sequitur. Sic enim
uerbum deprauatur & corrũpitur in aliud, ut pro Tybe-
rio, Bibcrius. Sed illic una litera demitur, uel mutatur: ut
Opimus pro optimo, Displicina pro disciplina. Vnde cũ
unum locũ nouimus, & alterũ nouerimus necesse est. Sic
dicite. Nemo miretur, sed aduersarius suã orationẽ tot
allegationibus condijt. coctor enim iuris est, doctorẽ di-
20 cere uolui. D. Hieronym. cõtra Iouinianũ lib. 1. nominat
eum scripturarũ dedecus: cum uoluisset dicere, decus. Si
uastatorẽ, pro pastore nominabis: & Iuris perditũ, pro
Iuris perito, nõ errabis hoc loco. D. Hieron. mirabiliter
hoc loco utitur, contra Iouinianũ: cum dicit non esse mi-
randum, si Iouinianus sit hereticus: quippe qui à Ioue
descenderit. Amara omnino deprauatio deriuationis.

INVERSIONE. Inuersio est, cū ea quæ sunt quodā ordine, uel usu, uel natura destinata, inuertuntur, dissoluntur, & deordinantur. Exemplum. Dic mihi aduersarie, quo tempore hanc rem gestā esse putas, nempe dum mari ambulauimus, & terra nauigauimus. Ego, Iudices, totum hoc negotiū his meis oculis audiui, non ne & uos auribus uidistis? Hic locus est parcè usurpandus, & rarò: nisi iudices habeas ad iocum inclinatos.

AMBIGVO. Hoc loco pulchrè & amarè tractatur aduersarius, cum sub ambiguo uerbo ludificatur. ut in hoc exēplo: Aduersario in hoc deferre cogor, quod allegat, quia artifex iuris est. Gnatonē suo iure citò persuasisset, cuius animus quondā fuit in patinis. Sic fuit iocus Catulli in libertum furem, qui numulario æs furatus calceis infarserat: Væ (inquit Catullus) tibi, si te numularius excalceauerit. ambiguum, an intelligatur, si calceos exuat, an χαλκόν, id est æs ablatū recipiat. utrunq; enim excalciare dicitur, nisi quod alterum scribitur per aspirationē. Item dices: Gallus es, & nihil aliud quàm Gallus. ambiguum, an uocem absonam in te notem: an perfidiam, quæ dicitur esse apud Gallos: an impotentiam, quia sacerdotes matris deūm sunt castrati, qui dicuntur Galli. Fabius lib. 7.

ABIECTIONE. Commentatores hunc locum tractant, quod abiectio tunc usurpetur, si aliqua syllaba aut litera abijciatur, ut pro Optimū, opimum: pro Doctor dempta

decepta Doc, tor fit, etc. Ego aliter intelligo abiectionē,
ut cum contestor, abiectis omnibus quæ aduersarius di-
xit, uni rationi nos responsuros.

SUSPICIONE. Suspicionem hic nominamus, la-
tentem quandam amaritudinē, qua ridetur aduersarius
non apertè, sed relinquitur suspicio ridendi: qui est locus
pulcherrimus. ut si dicas, te uereri aduersarij eloquentiā
hominis (si dijs placet) disertis. Sic D. Hieron. ad Pāma-
chium, Dissertissimos tractatus tuos uel nolentibus inge-
ris. Hic locus non abest ab ironia, ut ego puto: quæ est, cū
uerbis mutatis latens quædam amaritudo miscetur, teste
Romano Aquila. Hac uel suspicione, uel ironia pulcherrimè
usus est Cicero in Q. Ligario, cum dixit: Nouū cri-
men C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus
meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa
fuisse, idq; C. Pansa ausus est confiteri. itaq; quò me uer-
tam nescio, & c. Quam Quintilianus in 4. dicit diuinā
esse ironiam: Trapezuntius asseueranter negat, etiā cū
conuitijs, ut Græculorum mos est: dicens, esse uerā con-
fessionem: & nisi ita sit, totam orationem corrumpi. Te
meritas mihi in Trapezuntio uidetur, contra Fabiū sen-
tire. Sed quia & is uir doctus est, et diligēs in inuestigā-
dis quæ ad Rhetoricā pertinent: inde utrosq; uideo de-
fendi posse. nam Cicero in principio dicens, Nouum cri-
men: suspicio est. uel ironia sine dubio utitur: quia non
erat nouum, non erat magnum, cum tota optimatum sa-

ctio contra Cæsarem pugnasset. Verum cum post ea Cice-
ro cõfitetur, Ligarium in Africa fuisse, hoc uere confite-
tur: quo loco Trapezuntius bene sensit, quod super ea
confessione tota oratio nitatur.

IRRISIONE. Irrisio in nihilum differt à suspicio-
ne, nisi quod hæc est patientior, et aperta. Quidam cum
in testem uocaretur, qui se Iureconsultum iactitabat, &
interrogatus responderat, se nescire: Cicero irridendo di-
xit, Caue: putas forsã te de Iure interrogari. Iuno apud
Verg. in 4. Aeneid. contra Venerem:

Egregiam uerò laudem, & spolia ampla refertis

Tuq; puerq; tuus, magnū & memorabile nomē, &c.

Sicut tu dices contra aduersarium. Vicisse se exultat accu-
satores: quod certè non inficior, si errare est uincere.

D. Hieronymus ad Luciferum.

STULTITIA. Stultitiam hoc loco intelligimus,
ex Erasmi sententia, non uulgari more. Est enim uitium
consilio aduersum, quod improuidentiam dicere possu-
mus, teste Fabio, quo nomine stultus dici potest, etiam
si peritè loquatur, & luculenter, dummodo ea loquatur
quæ ei noceant. Vnde dices: Male prouidus fuit hic patro-
nus, ne dicã stultus, qui quod ipse tanta diligentia dedu-
xit à me, quàm maximè dictū oportuit. Hūc locū tracta-
uit Persius: Fur es ait Pedius. Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis, doctas posuisse figuras, &c.

EXUPERATIONE. id est, excellentia. hyper-
bole

bole quædam, cum uel plus nimio eleuamus, uel extolli-
mus, aut quæ sunt aduersarij, aut nostra. Sic dices: Cedite
Romani scriptores, cedite Graij, Nescio quid maius, quid
exultâtius in hoc aduersario uidemus. uel si dicas: Cœli
prius casurū putem cum Syro Terentiano, quàm tuis ni-
gis Aduersarie ex iusto responderi posse censeam.

COLLATIONE. Hæc à Similitudine, quæ sequi-
tur, parū distat: cū quæ similia esse putamus, inuicē con-
ferimus. Vnde similitudo ponit, collatio posita confert.

10 Videtur mihi aduersarius simile quiddā fecisse cū Ther-
site, ut si alterū alteri conferas, fortè non errabis. Ita ut
cum homo elumbis esset & fractus, adde et uanus, de re-
bus tamē magnificis, ac si Achilles esset, locutus est, &c.

EXPECTATIONE. Hæc uariè accipimus, si enī ad-
uersario desinente loqui subsistimus, filemus, & ut Ne-
stor oculis in terrā fixis, uelut meditamur: iā incipiēt iu-
dices mirari, qd tandē sim dicturus, ut sic fastidiū suble-
uetur. Quo loco possit patronus ordiri: Expectatis, Iudī-
ces, quādo tandē respondeā. sed quid dico, cū dubiū sit,
20 an rationib. cōtrā nitā, an nugas istas rideā? Hæc res mi-
hi cōtigit. Appetebat me quiddā Canon. cū pro fratre lo-
queretur, inter alia dicēs: Nolite mirari, Iudices, si Za-
sius multa miscet. Poëta est, q multa mētiūtur. Ego autē ta-
cui usq; ad oratiōis finē, et inter se dicebāt senatores, nulli
esse dubiū qn fore ex æquo ei uicē redditurus. Itaq; cōtrā
stabā meditabūdus, et uelut expectās, et inducēs Regētes
ad expe-

ad expectationē. postea dixi: Quid expectatis domini?
Poëtam me aduersarius dixit, quod multa mentiar. Si cō
ferta mendacia Poëtā faciūt, iam iste Canonicus erit prin
ceps Poëtarum, qui toto hoc die nihil uerum dixit. Alij
aliter tractant Expectationem, quod non moror.

SIMILITVDINE. De hac paulò antea diximus.

NOVITATE. Quæ nõ eget exēplo, iã uero restat.

HISTORIA: ut cū historiæ recensentur. ueluti si
dicas: Olim ad clepsydram oratores uerba fecisse dicuntur.
qui utinam mos uel hodie seruaretur. siquidem per tres
iam horas nos aduersarius fatigauit. Vel aliter.

Callisthenes, quod loquax erat, ab Alexandro eneclius
esse traditur: quid mirum si & loquacitatem patroni
quispiam compesceret?

VERSUS. Ut cum uersum aliquem allegamus rei ac
commodū. Exultasti aduersarie, sed ueteres tibi auias de
pulmone refellam. Vel aliter. Quis ferat cauillationes
tuas, Accusator? Vnus laboranti possis succurrere Lunæ.

INTERPELLATIONE. Hæc conficitur modi
cis uerbis: & est quædam interpellatio, uel interruptio
perpetuæ orationis aduersarij. Locus sanè uehemens, si
rectè tractetur. ut si interrumpas loquentem, sicut solet
fieri in Comædijs: Parcius ista uiris, &c. Hoc ego sepe
feci uno uel duobus uerbis, ut ita aduersarius excande
sceret, & ordinis obliuisceretur.

ARRISIONE, ea est quædã dolosa & fallax ap
plau-

plaudatio, quæ gestu potius quàm uerbis cõficitur, cum uultus in risum fallacem & amarum componitur.

DE VITIIS EXORDII.

Lenis sit sermo.)

10

ENE esse q̄ exorditur, etiã Fab. lib. 4. iubet: caueri debere, inquiēs ne nimis exultet patronus, et quasi indubitabili fiducia teneatur, & confidentius offeratur. Iudicem enim, ut qui reuerentiam postulet, nimiã litigantis odisse seueritatem.

Vsitata uerborum consuetudo.)

Sic Fabius prohibet, ne quod insolens uerbum, ne' ue audacius tralatũ, aut obsoloeta uetustate, aut poëtica licentia sumptum, in exordijs deprahẽdatur. Quod nos non ubiq; cauimus in orationibus nostris.

Vt nõ apparata uideatur esse oratio.)

20

Fabius consulit, exordia à partis aduersæ materia trahi: ne composita domi suæ, sed è re nata esse iudex credat. nã fidem parere: quod ex proprio sermone sumptum uidetur. In huiusmodi tribus locis Fabius uult iudicis mentem accendi. Fit siquidem aliquando, ut cõtemni se iudices putent, nisi cum diligentia differatur. Proinde difficilem esse horum præceptorũ moderationẽ, nisi ea attendamus, quæ statim dicam. Accipe exemplum,

exemplū, quod prædictis locis possit accommodari. Apparatum uidemus, & uerborū ornamentis instructū aduersariū: quod uel eo nomine non miror, quando diu ante præcogitauit domi, quo ingenio uestrū, Iudices, animū à ueritate defleceret. Nos non ita: qui simplici ac nuda oratione, nudis defensionibus nitimur, ita ut non possimus non sperare, nos maiore habitueros fidē, quo omnis nostra actio ad ueritatē, non ad ornamenta cōponitur.

Additio. Sunt & alia quædam circa exordium præcepta, ueluti miscellanea. Intueri dicit Fabius oportere, quid dicas, 10 apud quem, pro quo, contra quem, quo loco, quo tempore, quo rerum statu, qua uulgi fama, & quid iudicem sentire credibile sit. In quo ultimo, Cicero Catonem amarissimis salibus tractat, in oratione pro L. Murena: cum per multa probat, hominem Stoicum nec esse aptū foro, nec acceptū iudici. Item Fabius præscribit, posse in exordijs apostrophe uti, ad aliū conuersa oratione: licet hoc quidam negarant, ut ad aduersarium loquentes, interim ad iudices sermo nō dirigatur. ut Cicero: Quousq; abuteris patiētia nostra Catilina? Itē Sall. contra Ciceronē: Graui 20 ter & iniquo animo maledicta tua paterer, M. Tulli. Et tandē, nō inelegās dicit esse Fabius, si prolepsi et quadā præoccupatione, seu præsumptione anteuertamus ea, quæ obijci posse putamus. Ut Cic. in Verrem, mirari se quosdam dicit, quod is qui per tot annos defenderat multos, læserat neminem, ad accusandum Verrē ascenderit: sed

sed docet, sociorū esse defensionē, cū Verres accusetur.

Quod uulgare dicitur.)

Fabius dicit id esse minus fauorabile, quod à multis sæpe repetatur: quia enecat sæpe recocta crambe. dicit tamen à magnis Oratorib. hoc aliquando non esse cuitatū. Quidam hoc exordiū generale nominant, quod non displicet. Olim Magistri gymnasij nostri duo habuerūt generalia exordia: Hannibal ille Carthaginensis, cum apud Antiochū esset, &c. alterū: Sæpe à maioribus qua-
 10 sitū esse scio, sit ne magisterij dignitas appetenda. Item sic multi incipiunt: Tametsi me imparē noui in hoc confesso, &c. Et uereor, ut hodie uulgaria exordia nō uitentur, fortè nec à me ipso: sed hoc aliquādo necesse, aliquando pulchrū est. Fabius dicit Messalā uno exordij genere frequenter usum, quo dicebat: Vereri sese, ne nimis infirmus sit, acutissimis aduersariorum ingenijs.

Quod commune appellatur.)

Nā si præfatus sit accusator, graue scelus esse, si amicus fidē frangat amico. nā sic & fidei iura, ciuile uinculū pro-
 20 di: et amicitia, rem sanctissimā, uiolari. E cōtrario aduersarius: Nō poterit ad causam nostrā exordiri accommodatius accusator, qui tanti facit & fidē uiolare, et amicitia. hoc enim maximè omnium et prædico et clamo: sed uidere licet, uter ex litigantib. fidē prius prodiderit. Si præceptor cōtra discipulū super impietatis flagitio exordiat: rectè discip. præceptorē eodē exordio referiet: eiusdem
 scele-

Item aliud.

sceleris esse, si præceptor in alumnū sit perfidus. Hijs exordijs tuentur se adulteræ, si arcessantur adulterij, quod maritus thorū longe prius uiolarit.

Quo leuiter cōmutato aduersarius.)

Hoc nominatur cōmutabile à Fabio, & parum distat à superiori uitio, & est hoc uitij Sophistarum proprium, græce Antistrophe dictū: apud nos appellari potest Retorsio. Ut si dicas: Nō esse ferendum hominem, ea temeritate insignem, qui in modica re contra superiores suos insurgat. tu refrica eodem exordio, sed retorto: Siquidem ea res modica est, ut fatetur aduersarius: quid litigat is, qui superior est. nec enim decet in re modica tragœdias mouere magistratū. Eius generis fuit concertatio Euathli cum Hermagora, apud A. Gellium, Lib. 5. Cap. 11.

Quod nimiū apparatus composītū est.)

Is splendor in iudiciali genere nunquam adhiberi debet, nisi causæ magnitudo flagitet: aut Iudices, ut supra diximus, cōtemni se credant, oratione simplici & nuda. Cæterum in genere deliberatiuo apparatus uerborum semper adhiberi consultum est. Præmeditatum enim esse tam prodest cōsulenti, quàm in iudicio dicenti nocet. De longo exordio nō attinet præcipere, quando nemo ignorat, quid pariat longa prolixitas. Tamen longum

gū dices nō absolute, sed pro orationis magnitudine, uel paruitate. Cicero aliquādo p dimidiatū foliū exorditur.

Et quod non ex ipsa causa, &c.

ITa faciūt formularij Oratores, ne dicam Aratores: qui ex formulis sumpta oratione centones consuūt, ut diducta, lacera, hiulca, sibi ipsi dissidens male compacta, mutila & distorta oratio, quæq; inter se sistat hic nigra, illic alba, Callacut eos homines referat, & domui Iudæorum comparetur: in qua diuersi generis pignora, calceos cum calcaribus, togas cum armis, mundum muliebrem cum studentū libris mixta uideas. Hoc genus orationis si audiat peritus, protinus clamet: Humano capiti ceruicem pictor equinam, &c. De quo neq; exempla remotius hic colligas, cum nihil eorum seruetur, quorum diffusè suprā mentio facta est.

DE NARRATIONE.

DE Narratione iam autor subijcit. siquidem teste Fab. lib. 4. cap. 2. maxime naturale est, & fieri frequentissime debet, ut preparato per hæc quæ prædicta sunt iudice, res indicetur de qua est pronunciaturus. ea est narratio, quam à Græcis in multas subiectam esse diuisiunculas scribit, prout narrationis natura ex conditione uariabit: ut nunc persona, nunc locus, nunc tempus, nunc causa, nunc euentus qui
f contingit

cotingit narranti, inter narrationis species describerentur: quæ tamen obseruationes tam non diuidunt, quàm dilacerant narrationis corpus, ut meritò huiusmodi deflexibus missis, ad ea quæ obtinent transeamus. Præmittendæ tamen sunt quæ edã notatiunculæ, quas ignorare nõ conueniet. Primo, an semper narrandũ sit. Fabius putat nõ semper expedire. primo, si breues sint causæ: tũc enim iudex longo sermone fatigaretur, & sufficit eo loci propositio simplex. ut, Certam pecuniam credidi Titio: quã peto. Alio loco, si naturæ causæ nihil aliud q̄ simplicis facti deductionẽ exigat. nã et in hac specie propositio sufficit. ut si Horatiũ homicidij accuses, simpliciter dices, ab Horatio sorore esse interfectã. Quicquid enim præterea adderes, aut noceret, aut esset superfluũ, cũ factũ sit cognitũ. Cæterũ aduersarij erit, defensionis suæ narratione. nẽ omnib. quibus potest et ornamentis et adiuuētis † comere, ut is sese purgat, qui reatus facinore premitur. Et † si de re cõ tertio loco, † si de eo constat, de quo iure quæritur: tunc stat, sed iure enim proposuisse sufficit. ut, Nepos ne cũ patruis succedat, disceptamus Iudices: siquidẽ defunctũ esse, de cuius hereditate agitur, satis cõstat. Vel si alioq̄ iudici tota res facta sit cognita. quod tamen non sine delectu recipias, si quidẽ iudici res sit cognita eo fine, ut ex facti ueritate iam ea opinetur, quæ nobis expediãt: tunc nõ est opus narratione. sin uero sciat quidem factũ, sed de eo nõ opinetur, quod tibi faueat: iam narrandũ tũc magis est, quo arctius animus iudicis ad nostrũ fauorẽ est trahendus. Neq; enim

ut eleganter dicit Fabius in hoc reperta est narratio, ut
 Iudex cognoscat, sed ut aliquantū nobis consentiat. Nar-
 rabimus cum preparatione quadā, scilicet scire iudicem
 facti summā, rationē tamen facti audire non grauari. De
 niq; & rem iudici notā aliquando repeimus, ut cogno-
 scant, qui nouiter in confessum aut senatū sint allecti. itē
 ut rei iniquitatē etiā circumstantes intelligant. eritq; plu-
 rimis figuris uarianda haec expositio, ut tēdiū leuetur iu-
 dicis. Putabat hoc loco Corn. Celsus, non esse narrandum
 10 reo, si crimen negaret: cū narratio sit summa criminis.
 de qua est iudiciū. Sed eū refellit Fab. multis exemplis.
 nam circa argumēta eius criminis, circa uitā suā antea-
 ctam, multa narrabit, etiā qui negat, ut probabilē iudici
 suā allegationē faciat. Quam Fabij doctrinā recipio, si
 † quis sinistra presumptione grauetur. Ceterū si nulla † reus.
 laboret presumptione, tū credo recipiendā sententiam
 Corn. Celsi: quod Scaurū fecisse supra diximus. Proinde
 si magistratus aliq; accusetur oppressisse subditos, rectē
 se defendet, nō solū negādo, sed causas e iā adducēdo: faci-
 20 le fieri potuisse, quod accusaretur à subditis, nāq; in magi-
 stratu est, facile multos saepe offendet, dum fungitur offi-
 cio. Scimus enī, quod contra magistratū facile praesumi-
 tur: quod terrori sit subditis, quod cōcutiat, expilet, op-
 primat. propterea prohibetur iure, cōtrahere in sua pro-
 uincia. Tertio loco dubitat Fab. an exordio statim sit sub-
 iiciēda narratio: quod putat qdā, & fortē nō malē. quia

concordato iudicis animo, iam causa nostra probanda est, quod non potest fieri, nisi præcedente narratione. Verum euentus causarum hunc ordinem aliquando mutat. Sic Ilioeus apud Verg. statim post exordium confutauit, & tertio loco narrauit. Sic Cicero pro Milone, tria graua † eadem. prius confutat: uidelicet homicidij † crimen, decretum senatus, & militum coronam, & postea narrat. His dubitatiunculis præmissis ueniamus ad textum.

DE NARRATIONE.

CICERO Narrationem non definit 10 hic, sed in ueteri Rhetorica. Est enim, rerum gestarum, uel ut gestarum expositione. Res gestæ ad ueritatem: sed res ut gestæ ad Comœdias, fabulas, declamationes accommodabis. Habet autem omnis Narratio hoc solenne, ut uel ex re ipsa, uel ex ijs quæ rem probant, uel ex utrisque componatur. hoc est quod Fabius dixerat, duo esse narrationum genera: alterum, ex causis, alterum ex rationibus causarum, constare. Exemplum ex re ipsa: Vlysses Aiace[m] occidit, quæ Teucer frater gladio cruento repperit. 20 Exemplum de his quæ circa rem probantur. Vlysses ideo Aiace[m] interfecisse creditur, quia inimicus ei erat, quia perfidus, quia insignis insidijs potius quam factis. atque ista sint dicta circa materiam narrationis.

Et unumquodque trahimus, &c.

Sic Simon apud Verg. de Palamede, Quæ falsa sub prodicione

ditione Pelasgi Infonem, infando iudicio, quia bella uentabat, Demisere neci. Sic dices exemplo uulgari: Nō potest esse dubium Iudices, contractum, de quo quæritur uel dolo esse inicum, uel metu. nam quo tempore contractum celebrauerunt, nemo erat præsens: tempus erat noctis. Qui emit, diues est, uersutus & potens: qui uendit, pauper, simplex: precium modicum, traditio fundi uelut extorta est.

10 Alterum genus est Narrationis,
quod intercurrit, &c.

Hoc genus Fabius non solum narrationi tribuit, sed posse etiã quæstionibus uel uniuersis, uel singulis opportunè subiungi. quippe ea digressionem illustrari & ornari orationē: dummodo cohæreat, & non sit impertinens. Vnde cauere præcipit, ne ui quadã has egressiones urgeamus, ne forte quæ natura sunt coniuncta, distrahi cōtingat. Putat porrò, his egressiōibus parari fidem, in sceleribus maximè atrocibus, cum grauiß. sceleribus difficillima sit fides. Accipe exemplum de omnibus his. Dispiciate mecum, Iudices, quo initio Titius, qui primas iam sedes obtinet, emerferit. Egenus est, & uilibus parentibus ortus. hoc enim, cū superiore anno peregrinaret, in patria sua à proximis uicinis didicimus. A iuuentute lasciuie, petulantie, & iniquitati deditus. Nam cum famularetur cuidam suo domino, nō mo-

Egressio fi-
dei causa.

Egress. cri-
minationis
causa.

Egressio
Laudatio-
nis causa.

dicem in re familiari iacturam intulisse dicitur, totamq;
corrupisse familiam. Is cum ad nos ueniret, malis se arti-
bus in amicitiam nostram insinuauit. Non hic dico: qui-
bus odijs optimos semper prosequutus est: hoc tacere nō
possum, solis eiusdem dolis factum, ut Valerium optimū
uirum perderemus: Valerium inquam, doctrina, uirtu-
te, & integritate ornatissimū: & cui si permanere ei li-
cuisset tota nostra respub. plurimū deberet. Heu infeli-
cia fata, heu nostrā cæcitatem, qui homini perduto tantū
tribuimus. Eijcite eijcite pestiferum hominem.

Egress. ap-
parationis
causa.

Tertium genus est, quod, &c.

Hoc est quod uulgò præcipitur, pueros ad poëtas
et historicos adsuefieri oportere, ut in his se ex-
erceant: discāt ex fabulis, ex historijs, quo pacto
sit narrandum, quod Fab. lib. 10. præcipit. Tu si sub hoc
tertio genere totā declamationē, id est, ficta themata cō-
cludas, non errabis. Hoc tertio genere paratur iuuenibus
copia sermonis, diuitijs instruuntur, ut apti ad forū pro-
dire possint. Ergo hoc totum genus scholasticum est.

Eius narrationis duo sunt genera.)

FABVLA. Hæc licet nec uera, nec uerisimilis sit, de-
bet tamen uerisimili modo narrari. nō posset enim lo fin-
gi in bouem, nec Daphne in Laurū mutata: si nulla fuisset
in ea regione uel bos. uel laurus. Hoc solus mihi A. Gel-
lius aduertisse uidetur, ubi reprehendit Vergilium.

HISTO-

HISTORIA. De historia loquitur, quæ est in usum nostrū uertenda: non de historia simpliciter, cum non omnis sit ab ætate nostra remota. Et est sanè lepidissimū in omni narratione, interserere historias, maxime in locis digressorijs: quod fœlicissimè fecit in omnibus Ver-
rinis Cicero.

ARGUMENTVM. Atq; ideo dicuntur Argumen-
ta, quod nō prorsus nō sunt uerisimilia, sed per naturam
possibilia, et dant argumēta et signa ad actus positiuos.

10 Illud genus narrationis, quod in.)

Hoc genus Ciceroni in ueteri Rhetorica ideo dicitur
Personarū, uel in personis positū: quod simul cum rebus
ipsis, personarū sermones & animi perspicui possunt.

SERMONIS festiuitatem. Quod seruis tribui-
tur, & meretricibus, in Comœdijs.

ANIMORVM † dissimilitudinem. Propterea † Dissimu-
Gnato dicebat apud Terentium: Dij boni, homo homini lationem.
quid præstat? Sic Verg. 11. pulcherrimè describit iuuenis
20 & senis diuersos animos: & sunt uerba Latini ad Tur-
num. O præstans animi iuuenis, quantū ipse feroci Vir-
tute exuperas, tanto me impensius æquū est Consulere,
& omnes metuentem expendere casus. Est etiam exem-
plum in Adelphis, de Demea & Mitione.

GRAVITATEM. Sicut senes sunt, Simon &
Chremes.

LENITATEM. Vt Mitionis in Adelphis, et Chremetis in Eunucho.

SPEM. Sicut Carini in Andria. Ita Verg. in 11. Aeneid. Et spe iam præcipit hostē. Et apud Persium, Spem macram mittit in agros Licini.

METVM. Sicut Thraasonis, & Chremetis rustici in Eunucho.

SUSPICIONEM. Quia senes sunt suspiciosi.

DESIDERIVM. Sicut Phædria in Eunucho.

DISSIMVLATIONEM. Sicut Clitipho in Heautontimorumenos.

MISERICORDIAM. Quæ est in mulieribus.

RERVM VARIETATE S. Sicut Arioni contigit, qui enatauit super delphino. Insuperatum cōmodū.) ut Pamphili, inuētis præter spē Glycerij parētibus. Subitā leticiā.) ut Dauis: Dij boni, boni qd porto? etc. Letum exitum.) Qualis esse in Comœdijs solet.

Illud uero quod ad ueritatem
pertinet, &c.

Circa prædicta, ut dicit Victorinus in ueteri Rhetorica, nouisse conueniet, ne turberis: Aduertendū quid præcipuè intendat Narratio. sæpe enim describitur persona, propter negotiū: ut Catilina in Sallustio. sæpe gesta narrantur, ut demonstretur persona: ut crudelitas Dolobelle in Philippicis Ciceronis. Et sic hæc duo Narrationis genera, quorū unum est in negotijs, alterum in personis, sæpenumero

ſæpenumero miſcentur: ſed obtinet hoc genus, quod principaliter tractat illud uel aliud.

DE BREVI NARRATIONE.

SOLENNE hoc & perpetuum eſt Narrationi, ut nõ ab alto aut à prima radice repetatur. quod etiã præcepit Horatius in Arte poëtica: Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo. Vñ

de uitioſè incipiet narrationem belli Troiani, qui dicat,
 10 Tindari regis uxorem Lædam duo oua peperiffe, è quibus Caſtorem & Pollucem, deinde Helenam natam. quã nuptam Menelao, cum eſſet pulcherrima, Paridi à Venere promiſſam: & iam interſerere iudiciũ Paridis, quod tamen omitti poterat. deinde deſcendat ad raptum Helenæ, à qua parte debebat incepiffe. Sic faciunt Rhetoricæ imperiti, qui ab Hercule, uel à Priamo ordiuntur natales Cæſarum, per innumeras ſanguinis lineas: quibus certius eſſet ab Adam incipere, ut iã ſit terræ filius. Stephanus in Actis Apoſtolorum, cum duriciem cordis Iudeorum
 20 exprobare uellet, hiftoriam ueterẽ ab ouo orditur: & per totum uetus teſtamentum percurrrens, longam textit orationem. tandem breuiter concludit, ſemper eos reſtitiffe: quod non t̄ omnino ab arte fecit. Et dicit etiam † oratio ex
 Erasmus in Scholijs ibidem, ſibi non ſatis conſtare, quo arte facit, modo hæc proluxa oratio breui Stephani propoſito ſubſeruiat. Sed diuina excuſamus.

Et si summam, non particulatim.)

Per summam narrandū esse, & non quoscunq; an-
gulos cōquirere, ipsa ratio nos docet. Est hoc ui-
tium legatorum, & concionatorū. illi etenim re-
uersi domū narant, quid in itinere egerint, quid eis con-
tigerit, ubi pernoctarint, ubi meliora pocula biberint,
quis eos hospitio exceperit, et quomodo sint fatigati, etc.
Quæ omnia per summam dici poterant: ut, Profecti su-
mus Carthaginē nulla itineris incōmoditate, siquidem à
socijs excepti humaniter, aura usi prospera, Carthagi- 10
nem peruenimus. qui nos audiuerunt diligenter, & hoc
responsō mentem suam declararunt, &c. Non particu-
latim.) Sic apud Verg. 1. Aeneid. Venus ad Aeneam. Lon-
ga est iniuria, longæ Ambages: sed summa sequar fastigia
rerum. & postea texit historiam Sychæi & Didonis.

Et si non ad extremum,)

Hæc tertia conditio est multū necessaria. quia tole-
rabile esset narrare, si aliquando finē facere pos-
sis. tales homines accepti sunt non cum narrāt,
sed cum cessant. Vt si narres, Ephesinū templū ab Hero- 20
strato incensum, et multa misceas, ubi ignem sumpsit,
quo loco posuerit, quis eū adiuuerit, quæ pars templi pri-
mò flagnarit, qui fuerit hominū concursus, ubi homo la-
tuerit, qualiter deprehensus sit, quoties ad iudicium du-
ctus: deinde pulchritudinē templi extollas, et in summa
nunquā cessabis. Hoc faciūt cōcionatores, cum historias
enarrant

enarrant sanctorū, atq; adeo ipsius Christi tragœdiam: non contenti, quomodo necati sint dicere, nisi multa nugentur de loco sepulturæ, & miraculis: quoties Christus ceciderit, immanitatē spinarū, flagellarū nodos, & nescio quæ non cōminiscuntur. cæterum passionis dominicæ fructum ita obtinent, ut ne uerbulo attingant.

Et si transitionibus nullis.)

10 **T**Ransitio, quamuis sit color non illepidus, ut qui pertineat ad rerum tractandarū cum tractatis continuatorem, tamen in narratione breui non est adhibenda, Cicerone prohibente. Ut si profectiōem Troianorū cum narraueris, subiungas: Audiuiſtis profectiōem, nunc audite quid in Italia passi sint. Hæc enim transitio ad breuem narrationem non pertinet. Sed breuiter dices: Vrbe Troia incensa, paucos cū Aenea Troianos excidio superstites, eo in ducem signato, mari fortunæq; se cōmississe, uarijsq; iactatos fatiſ, tandem Italiæ oris appulisse. quo loco Turno & Rutilus graui bello in
20 gruentibus, plurima passos incōmoda, & tandem bello potiores, cæso Turno, cæsis Rutilus, Italia potitos. Hoc tamen non prætereo, in narrationibus prolixioribus necessariam esse transitionem, de quo suo loco dicemus.

Et si non deerrabimus ab eo.)

Quod senum est. Hi enim cum narrare coeperūt, obliuiscorū quæ dixerant, ad alia labuntur: & de gallo ad cygnum

cygnum saltu facto, narratione uelut desultorijs equis u-
tūtur. Vt si narres Manlij Torquati facinus, qui de filio,
quod contra patris imperiū cum hostibus conflixerat,
& uicerat etiam, supplicium sumpsit. Sic antequam hi-
storiā finias, interseras : duros fuisse ueteres Romanos.
nam & Romulus fratrem suū interfecerit, & leges du-
ras condiderit. Verum ad leges pertinere: ut non sint du-
rae, sed ut sint aequae. nam & Solonem humanas tulisse le-
ges, &c. Ecce quomodo à proposito deerrasti, ut quò re-
sideris nescias, & reuerti nisi ridiculè non possis.

Et si exitus rerum ita exponemus,)

Ridiculum prorsus est hoc uitiū, & quod modici
cauent. ut si dicas: Surgentes à mensa diuersorū
exiimus, rectā domū profecti, cum satis erat, à
diuersorio iuisse. In Euangelijs, quae sunt plena myste-
rijs, nō sunt semper haec praecipua exigēda: ut apud Mar-
cum cap. 5. mulier aegrotā nihil adiumenti à medicis sen-
serat, sed magis in deterius habuerat: hoc ultimum satis
fuisse. Sic Ioannis 21. dicebat Petrus, Vado piscatum: di-
xerūt alij, Venimus & nos tecum, exierunt & ascende-
rūt nauim: quod ultimum suffecerat. In hoc uitium inci-
dunt, qui uerbis quidem breuiter narrant, sed superflua:
ut Domum tuam petij, hostium pulsaui, exeruit caput è
fenestra puer, interrogauī ubi esses: negabat te domi esse
discessi, redij in forū. Hic breuiter narrat uerbis, prolixè
rebus.

rebus. Poterat tribus dixisse uerbis: Quæsitum te domi cum non inuenirem, in forum redij. Fabius in 4. & Trapezuntius.

Et omnino non modo.

Hoc nemo ignorat: quapropter non declarandum exemplo.

Et cauendum ne bis, aut sæpius.)

Hæc est tædiosa iteratio omnino in narrationibus uitanda. ut in exemplo hic posito. Circa quæ no-
 10 uisse cõueniet, aliquando necessariò sic esse iterandũ, cũ in eo quod repetitur, uis argumenti lateat. Quod egregiè seruauit Cicero pro Q. Ligario. Sic enim narrat: cũ adhuc nulla esset belli suspicio, adhuc Q. Ligarius omni suspicione uacat, domo egressus est, non modo nullũ ad bellum, sed ne ad minimã belli suspensionem. Quæ propterea sæpius inculcat, quia fortissimum erat hoc pro Ligario argumentũ: quod contra Cæsarem non exierat. Habes in summa octo conditiones. Primo, ne ab
 20 alto repetas: secundo, ut summa rei narretur: itẽ cessetur ex cõmodo, uitetur transitio, pretereantur quæ insunt, à proposito nõ deflectatur. Item † nocua & extranea si † noua.
 & alia circa breuem Narrationẽ aduertenda, ne scilicet obscura propter breuitatẽ reddatur. Satius enim, ait Fabius lib. 4. cap. 2. aliquid narrationi superesse, q̄ deesse. nam superuacua cũ tædio quidẽ dicuntur, sed necessaria

trahuntur sine periculo. Quo nomine Sallustianam uitari breuitatē iubet, & abruptum sermonis genus: quod otiosum forte lectorem minus fallat, ceterū auditorem transuolet. siquidem lectores non nisi eruditos esse, iudicem se penumero rudem. Docet quoq; Fabius, cauere sterilitatem aridam & ieiunam, quæ sæpe breuitatem consequitur. nec enim sufficit, iudicē nudē nouisse, super quo iudicare debeat: nisi & ornamentis sermo condidatur, ornamentis dico per naturā breuis narrationis. hæc enim oratio, tametsi producit sermonē longiusculē, tamē delectat, ut narratio minus longa uideatur. Amoenū enim & molle iter, uel si sit spacij amplioris, minus fātigat, quā durū & asperū compendiū. Nā narratio undiq; præcisa, cōfusio dicenda est. Et in summa, ea dicitur breuis oratio, non in qua minus, sed in qua nihil plus quā oporteat dicitur. quæ si seruaueris, semper diceris breuis, etiam si ex necessitate sis prolixus. Exemplum breuis narrationis accipe de Timoclea Thebana, quod copiosius recitat Plutarchus de Claris mulieribus. Thebis ab Alexandro bello obtentis, atq; adeo militibus ad rapinam discursantibus, Timocleæ illustris mulieris domum Thracum præfectus inuadit, opes mulieris direpturus: quā tamen cū de coitu & cōiugio sollicitasset, ut facinus contegeret prudens mulier, simulato ascensu, barbarum in hortum seductum, puteum ei ostendit, in quem opes coniecisset: spe data coniugij, si diuitias retulisset. Is

cum descendisset in puteum, à muliere & familia saxis obrutus est.

DE DILUCIDA NARRATIONE.

Vt gesta res erunt.

LO

RDINEM docet in narratione dilucida, quod certè nihil mirum est: quod tunc bene incedamus, si ordinatè incesserimus, ut quidam ait. Is ordo tunc optimè seruabitur, teste Fabio. cū sit narratio distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis: ut alterum firmetur ab altero, non confundatur. dicit enim eleganter Fabius aliqua naturaliter sequi ad coherere: ut si bene priora narraueris, iudex ipse quod postea sis narraturus diuinet & expectet. Sic Simon Terentianus uitam Pamphili narrauerat Sostæ seruo, eo ordine, ea coherencia, ut seruus ipse timuerit ante finitā narrationem, ne Andria quiddam mali adferret. Sic in secundo Aeneid. libro, cum non ab alto repeteret, dilucidè narrauit: Postquàm bello fracti essent Græci, equū fabricasse, & armato milite completum in littore uelut Palladi uotum reliquisse, simulasseq; recessum ad Tenedos insulam: & pulchrè & significanter narrat, quomodo turba sese effuderit extra ciuitatē, & quæ sequuntur, &c.

Aut

Aut ut potuisse geri.)

VT uideantur potuisse geri, quæ narrata sunt, maximè omniū præstat perspicuitas. Vnde Fabius dicto loco eam uocat dilucidam orationem,

†expolita.

quæ †expolita sit uerbis proprijs & significantibus, & non sordidis: nec tamen exquisitis, uel ab usu remotis: ut res non tam narrari, quàm geri uideatur. Quàm putas sint uerba propria & significantia in Vergilio, cum serpentes Laocoontis describit, Aencid. 2. Immensis orbibus angues Incumbunt mari, &c. Fit sonitus, spumante salo, &c. Ardentesq; oculos suffecti sanguine, &c. Dicit porro Fabius, pronunciationem in hoc accommodari, ut ludex quæ dicuntur quàm facillimè accipiat, non esse clamandum: non uociferatione, tumultu, famam circumstantium querendam: nec lasciuire insolèti gestu: ne si aut actio placet, ita causa non intelligatur.

De uerisimili narratione.)

Verisimilis narratio est, quam Fabius credibilem uocat. Cicero in ueteri Rhetorica, probabilem.

Si ut mos.)

Vt si excusentur scholares, qui choreis & lasciuijs intenderunt tempore uncto. nam dicimus hoc pro moribus fecisse.

Vt opinio.)

Hinc uenit, quod infamia facti premuntur, de quibus

bus est sinistra opinio: & multi rei absoluti sunt, qui opinione bona ornabantur.

Ut natura postulat.)

Hoc etiam Fabius iussit caueri, ne quid narremus naturæ aduersum. Quis enim nobis credat narranibus, quod leno suaserit castitatem scortis? & dicit Baldus, si forte scholaris uideatur colloqui cum puella, non præsumi, quod eam doceat orare.

Si spacia temporum.)

10 Facile præsumitur contra iuuenem, qui noctu ingressus in domum puellæ, crastino matutino exierit.

Personarum dignitates.)

20 **H**ic locus uehemens est, cum à dignitate uel accusatoris premitur reus, uel à dignitate rei † repellitur accusator. Prius illud artificiosè conficit Cicero, cum pro L. Murena ad finē orationis hoc maxime molitur, hoc contendit, ne dignitas Catonis Stoici reum premat. Quod aliud fecerūt Pharisei et Pōtifices, quàm ex personata dignitate deprimere Saluatorem? per hunc locum supra diximus, se defendisse Scipionē Africanum, cū deserto accusatore in templū Iouis cū senatu abierat. Sic & Scaurus, sola personæ dignitate se tutatur.

Consiliorum rationes.)

Est & hic locus magnæ efficacæ, si rectè ac peritè adhibeatur. sed hoc opus, hic labor est, consiliorū rationes

ex arte, ex industria colligere. Hoc loco te non morabitur breuitas, dum uel minutissimas consiliorū rationes exponas: id est, propositi nostri motiua. Cuius rei quē adhibebimus, nisi Ciceronem, luculentissimū artificē? nam ubi pro P. Quintio conatur ostendere, Sex. Næuij societatem cum fratre Quintij fuisse perfidē coitam, propositum Sexti pulcherrimē depingit: antea fuisse scurrā, facetum præconem, uocem in quæstu habuisse, ex societate Quintij didicisse qui fructus esset in pecunia. Quapropter perfidum fuisse socium, ut qui uetuerit Narbo-¹⁰nensem auctionem in Quintio: pollicitum pecuniam Romæ, quam non præstiterat, eo consilio, ut difficultate circumueniretur Quintius: & postea comperta Quintij absentia, egisse cum iudice, quasi uadimonij derelictis Quintius abiisset: & sic obtinuit perfidus bonorū possessionem Quintij. Aliud exemplum pulchrius ex Cicerone. Nam cum Cicero pro Milone hoc maxime ageret, ut non crederetur Milo insidias Clodio struxisse, audite qualiter narret, qualiter depingat hominē tranquil-²⁰lum: Milonem, quo die ciuitatem Clodius exierat, in senatu fuisse, quoad senatus esset dimissus, domum iuisse, calceos & uestimenta mutasse. erat enim ei necessariū iter

† Larusij. pro sacris † Lanuuij, paulisper dum se uxor comparat commoratu. Et sic callidissima simplicitate, Fab. ait, per minutissima quæq; progressum fuisse Ciceronem: ut lente, quiete, tranquille, nullo tumultu Romā exiisse crede-
retur.

retur. Sed quid è diuerso de Clodio, subito cum dimissa
turbulenta concione ex urbe exiisse, indignabundum,
& plenum furore, &c.

Locorum opportunitates.)

Hic locus, qui sumitur à loci opportunitate, maxime
prebit Vlysssem, quod crederetur interfecisse Aiacem:
nempe solitarium, in loco deserto, in sylua: ubi nemo uel
impedimento uel timori esse poterat.

10 Aut temporis parum fuisse, &c.

Per hoc destruuntur spacia temporum: ut si dicas,
primo te ingressum, uix sumpto poculo abiisse.
Sic in Iure nostro conuincitur Iudex, acta non
perspexisse, si post præsentationem actorum mox desi-
niat, &c.

Aut causam nullam.)

20 *Quæ res Milonem defenderat, quod nulla ei causa
erat, cur insidias strueret. sic tu dices, defendendo no-
xam qua insimularis: Non est quod quisquam credat
me hoc facinus patrassse, maxime contra Valerium, qui
mihi amicus est, præceptor, patronus, pater, à quo mul-
ta officia sum consequutus.*

Aut locum idoneum non fuisse.)

Vnde si accuser, metum iniecisset tibi, hoc nomine de-
fendar: Non est uerisimile, metum pati quenquam

in ciuitate principis, in manifesta luce, in medio populo, ubi adest magistratus, copia iudicis. Et per hunc locum fundat se Iurecon. in l. Non est uerisimile. ff. Quod metus causa.

Aut homines ipsos facere.)

VT si causetur diues, se à paupere oppressum, potens ab inope uel impotente, senex à iuuenē, uel contrā, & ita de similibus. Et per hunc locum fundat se Imperator, in l. Quisquis. C. ad L. maiestatis. ubi dicit, nō præsūmi mulieres, sexum fragilem, auras tantum scelus, nempe criminis maiestatis.

Aut pati non potuisse.)

Iste præsūmitur non passurus committi iniuriā cuiquā, qui ipse rectus sit, dexter & integer. Sic Cato Uticensis non præsūmēbatur passurus, quod urbs Roma seruiret sub Cæsare. ut potest cognosci ex luculentissima oratione Bruti & Catonis apud Lucanum.

Si uera res erit.)

† uerū Fab. **S**unt qui narrationi magnificentiam addant, quam eam raro in narrationē Græci μεγαλοπρίπειαρ † eā uero in narratione præsūcipit & Fabius. Trapezuntius autem, cum amplificatione narrare oportere dicit, ubi indignitas rei commiserationem exigit: ut in † Philemone & filij sui nece, † Philodemi. in Verrinis. de ijs enim Verres supplicium sumere iussit, quod

quod filiam nubilem pater in † comitium non adduxerat. Vbi Cicero amplificat heroica tuba hoc scelus, narrando grandem natu parentem supplicio adductum, ex altera parte filium: illum quod filiae pudicitiam, hunc quod patrem & sororem defenderat, fleuisse: utrunque, non de suo quenque supplicio, sed de filij morte patrem, de patris filium: &c. Deinde in iudicem turpem inuehitur: tanti ei fuisse Verris nequitiam, ut eius libidinem sanguis innocentum lueret. Et postea non minori uehementia in ipsum Verrē, quod nec prouinciae, nec nationes, libidinem eius ferre potuerint: siquidē quod uiderit, quod audiuerit, quod cōcupierit, quod cogitarit, nisi ad nutum praeſto fuiſſet, immitti homines, expugnare domos, ut uoto potiretur. Et is dicitur narrationis † procurſus, qui in † processus.

peroratione habet proprias sedes: hic ex occasione dignitatis obseruandus est, &c. Tunc autem amplificabis narrationem, si personas uel res non simpliciter & ieiune, sed cum quadam adiecta epitaſi denarraueris. ut si dicas de infelici ſene, Male in hunc diem ſeruatum ſenem. Item

si nomines, adſuetum ad contradicendum diſputatorem. Sic D. Hieron. dicit, In proprium exitium mens uerſana. & illud Eraſmi, Neſciat cedere pertinacia Curandū praeſterea, ne pugnantia narremus: quod in rebus fictis ſaepe numero contingit, ut Fab. ait. proinde Prouerbio dicitur, Mendacem oportere eſſe memorem. Nuper legi uirum doctum (quem nō nomino) qui inter alia ſcripſerat,

ad raſtros rem rediſſe: quod cogeret uendere agros omnes. Quid ei de raſtris, ſi agros uendiderat? In Euangelijs multa uidentur pugnare, ſed ſoluuntur myſterijs. Oratores etiam doctiſſimi in hæc pugnantia incidunt. Nã Cicero in Officijs † dilacerat Cæſarem, tanquã prædonem & tyrannum. quem in orationibus pro Marcello & Q. Ligario, non potuit ſatis laudare. D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinian. laudat Paulum tanquã artificem puri ſermonis. Qui ruruſum ſcribens ad Agalthiam, negat in Paulo fuiſſe puritatem proprij ſermonis. Sed quid faciunt, quò euadunt oratores? Eraſmus in Scholijs in Hieronymum, dicit rhetorum eſſe, ut ita ſubſeruiant materiæ. qui ipſe hæc pugnantia aduerterat. Vbertinus in Cicerone dicit, eſſe epitheta † temporaria. equidem huiuſmodi non maxime laudari.

† declarat.

† temporaria.

De his rebus cautè conſigendũ eſt.

Hæc duo multũ officiunt, multũ deprimũ litigantem, ſi instrumenta contra eũ producantur, uel ſi in iudiciũ producat uir bonus & prudens: proſectò difficile conſiſtet reus, niſi dicat, instrumenta ad hoc negotiũ nõ pertinere, uel nõ eſſe ſolennia: uel contra morẽ, cõtra ſtatuta eſſe erecta, uel alia id genus. Super uiro prudente & bono, cuius eſt recepta autoritas, res eſt difficilior. oppugnari enim eius fides non poteſt, niſi dicamus, unico teſti non eſſe credendũ: quod eſt plenum odij. uel ſi dicamus, eum ad totũ negotiũ non aduertiffe, alijs

alijs rebus occupatū: uel nō permanſiſſe ad finē, uel audi
 tu deficere, et ſi quæ ſunt alia. Tu adde ad Ciceronē aliud
 genus narrationis, reo difficile: cū patronus contra reū
 narrare cogitur. Et hoc fit trifariam, uel ſi de actione eſt
 cōtrouerſia, uel ſi crimē in euentū reiſciatur, uel ſi nege-
 mus accidentia criminis. quæ tria ex Fabio didicimus,
 qui tamē ea obſcure tangit. Exemplū primi. Si accuſa
 ris ſacrilegij, quod pecuniā meā ex templo Iouis ſuſtule
 ris: patronus rei cōfiteatur quidē, pecuniā eſſe ſublata: ſed
 10 negat cōpetere crimen ſacrilegij, furti actionē nō depre-
 catur. Exemplum ſecundi. Accuſaris quod maledixe-
 ris principi: patronus tuus factū nō diffitetur, ſed in euen-
 tum culpā reiſciat, fuiſſe temulentū, incitatū à cōiuiis,
 lubrico lingue te lapſum, in conſulto calore in conuitia
 prorupiſſe, atq; adeò carere te dolo. hæc certe ſingula ex-
 cuſant à maledicto in principē, ut ſtatuit D. Theodoſius
 in Tit. Si quis male principi, in C. Exemplū tertij. Ac-
 cuſaris ſtupri in puellā commiſſi, & inſuper homicidij,
 quod puella ſe præ dolore ſuſpenderit. Cōfiteris ſtuprū,
 20 homicidiū negas: q; præter tuā culpā id acciderit. Eſſent
 nōnulla alia circa narrationē dicenda, ſed procedēdū eſt.

Noua excogitauimus.)

Mirabilem emphasiſim, uel ſi malis epitaſin. ſatis fue-
 rat dicere, ſe noua excogitaſſe: ſed adiecit, Nos ſoli: &
 inſuper, Præter cæteros. Quibus docemur, augere ora-
 tionis gradus & intendere.

H AEC est tertia pars principalis orationis. qua partimur, atq; adeò lumen præbemus orationibus. Est enim diuisio, ut Trapezuntius definit, per quã quid in controuersia sit, & quibus de rebus dicturi sumus aperitur, & c.

Si ea quæ utilia nobis erunt, & c.

H Anc primam partem autores nominant Seiunctionem, cum diuidimus non controuersa à controuersis, quo loco sunt certæ circumstantiæ attendendæ. Primo si ea quæ acceptamus, sunt nobis euidenter utilia, tunc sine dubio seiunctione utendū est: ut in exemplo textus nostri, cum accusatur Orestes matrē interfecisse, ipse dicit iure factū esse. Iam accusator acceptabit hanc confessionē, & seiunget: quod ei cum aduersario conueniat, matrem occisam esse. hoc tantū controuerti, an iure cæsa sit. Hic primus modus est uulgatus, de quo
1 Textus noster loquitur. Alia circumstantia, uel alius mo- 20
2 dus: quando dubitatur, an utile sit, ut aliqua acceptemus, ut si ex infirmatione firmamenti, alius oritur status.
Exemplum. Accusatur dux belli, quod clauscrit ostia castrorū captiuis ciuibus, qui ab hostibus effugerant: & esse occisos ante castra, ab hostibus insequentibus. reus dux belli fatetur quidē ciues esse interfectos, ostia autem clausisse

clausisse negat: aperta enim fuisse, sed trabem transuersum in limine positū. Principalis status est iuridicialis: sed iā erūpit status definitiuus, quid sit ostia claudere? an cum ponitur trabes conuersa. In hac controuersia nō est consultum, quod actor quicquam acceptet: quia nescit quid definiat iudex. Sumi te exemplum apertius.

Statuta prohibent ciuibus, ne uendant peregrinis bona immobilia. Titius donauit peregrino, & non uendit: accusatur, tanquam uiolator legis. fatetur se donasse fundum peregrino, sed nō uendidisse. iam oritur status legitimus ex scripto. Hic non est consultum accusatori, quod quicquam acceptet, cum ignoret quem in euentum statutum acceptetur. hoc est quod Cicero hic breuibus uerbis dicit: Si ea quæ utilia sunt, cōuenient. In summa noueris, quoties reus factum ita confitetur, ut tamen neget qualitatem aliquam facti: non esse consultum accusatori, ut se iunctione utatur. nam non est tutum, si dicat: Conuenit mihi cum aduersario super hoc facinore, cum adhuc qualitas facti sit indiscussa. nam si ista qualitas contra nos de
 20 finiretur, iā retro acceptassemus quæ nobis nocerēt. Et hoc etiam est in scholis Artistarum consultum. Nam acuti homines aliquando teclē supponunt, quæ si nobis cum aduersarijs conueniant: facile ducimur ad metas redargutionis, sequentibus illationibus. Tertius modus, cum ueremur quod reus contradicat, si dicimus aliqua nobis cum ipso cōuenire: ut a clōre petente pecuniam debitam,

reus dicat se soluisse. hic si actor inferat, quod sibi cū aduersario conueniat, debitum præcedere: quia qui allegat solutionem, confitetur debitum. Certe reus hoc facile negabit, nihil sibi cum aduersario conuenire. non enim esse uerum, debitum confiteri eum, qui solutionem allegat. potest enim solui pecunia etiam non debita. Hoc casu improuidè facit actor, qui seiunctione utitur, quã facile potest negare reus. & est hoc exemplū Ioannis Andreæ in regula, Excep. Et in hoc tertio modo seiunctionis fundatur doctrina Iureconf. Marcelli, in l. Nō utiq; ff. de exce¹⁰ptionibus. Quartus modus seiunctionis est, cū nō oppugnatur id quod dicimus nobis cōuenire cū aduersario: sed negat reus alterã partē, quæ dicitur relinqui in cōtrouersia. dicet enim: Non contradico, quod tibi mecum conueniat de hoc dicto: sed nego, quod quicq; plus relinquatur in controuersia. Finge Exemplū. Vides plures bonos et doctos uiros, qui iam scribūt cōtra eminentiã primatus Apostolici. Finge aliquē Titium accusari criminis lesæ maiestatis, quod cōtra uicariū Christi summū Pontificē, & in eius diminutionē scriptis machinetur. is fatetur se²⁰ machinari contra Romanū episcopū, & in hoc sibi cum aduersario cōuenire. cæterū id sibi licuisse. negare enim, uicariū Christi aut ulla tali dignitate esse, ex cuius diminutione crimē lesæ maiestatis incidatur. Vnde dicet ad Iudices, hoc solum esse in controuersia, hoc solum in causa spectandum esse, an non sit uicarius Christi Romanus
Epi-

Episcopus? Actor oppugnat hanc partem seiunctionis, contendens hoc minime esse controuersum, quod Papa uel Romanus Episcopus sit uicarius Christi: nec audiendum eum, qui uelit controuersiam facere ubi nulla sit: sed confestim damnandum, tanquã eum qui crimen confiteatur contra Romanum Episcopum, id est uicarium Christi. Hic laborandum est reo multis argumentis, omnibus uiribus, fortissimis rationibus, ut faciat consistere controuersiam. Hoc contigit Ciceroni pro Milone, postquam fateretur Clodium ex Milone esse occisum. iã super eo factò ei cum aduersarijs conuenerat. Sed dicebat, Milonem iure fecisse: & in hoc relinqui controuersiam. quam partem oppugnabant accusatores, negantes in hoc posse consistere controuersiam aliquam, cum manifestum foret, Milonem non iure fecisse: tum quod senatus decreuerat eam cædem contra Rempub. factam esse: tum quod Pompeius iam antè retulerat, ut de homicidijs fieret quæstio. Has oppugnationes Cicero tota propè oratione demolitur, anxie laborans, ut faciat consistere controuersiam, ne statim Milo pro condemnato habeatur. Istos modos seiunctionis notandos puto, à nemine ita clarè elucidatos. &c.

Interfectam esse ab Oreste matrem.)

Est primus modus seiunctionis, cū accusator confessionem rei planam, simplicem, apertã, nudam acceptat.

Nam

Nam Orestes accusatus apud Areopagitas, quod matrē occiderit, ingenuè hoc confitetur, sed dicit iurè fecisse: meritò esse casam, cum ipsa adultera cum Aegistho adultero Agamemnona maritum, patrem Orestis, à Troia reuertentem occiderit. Nam traditur, Agamemnona, cū domum rediisset & lauaret, tunica in capite & manicis clausa ab uxore indutum, ut sic tutius posset interfici uir fortis. Quod crimen postea ultus est Orestes, factus maior natu: & accusatus à Menelao apud Athenienses philosophos Areopagitas, hoc modo se defendit, quem in 10 Textu habes.

Agamemnonem esse à Clytem-
nestra occisum.)

Ista sunt uerba Orestis, se defendentis. quia accusator Menelaus fatebatur, Agamēnona ab uxore Clytēnestra casum fuisse: sed non licuisse propterea filio, matrem occidere. cui nunc respondit Orestes: ut in Textu.

Distributione uti debemus.)

Distributio est partitio eorum quæ dicturi sumus, ut ordine dicantur. 20

Ea diuiditur in duas partes.)

Debat præmitti expositio: hoc enim rerū exigit ordo, & ita præmittunt ceteri. Fab. lib. 4. cap. 5. nō probat hanc doctrinam Ciceronis, uel cuiuscunq; alterius, qua alligatur partitio ad tria membra,

bra. dicit enim, eam rem non esse alligandam lege, cum causa aliquando possit cōpluria membra desiderare, factetur tamen ad hoc potissimum contendi, ut extra numerum ternarium partitio non effluat: quod & ea res turbet intentionem, obtorqueat memoriā iudicis, & faciat facile excidi aliqua ex partitis. In qua re ubi sunt Iuristæ nostri? qui quanto plura membra diuidūt & subdividūt, tanto uidentur acutiores. Habes insigne exemplū apud Ciceronē pro Pompeio: qui dicebat se primo disserturū
 10 de genere belli, deinde de eius magnitudine, tū de Imperatore deligendo, & uix in Cicerone effusiora inuenies membra. Fit ergo Distributio, aut exponendo, aut enumerando: quæ utraq; in re & effectu non differunt. nisi quod illud sine numero, hoc cum numero usurpamus: illud simplicius & soluta expositione, hoc solenni partitione. ut si proponas: In tota hac controuersia de reo dicā, de crimine, de corruptis testibus. hæc est expositio. Si aut partiaris: Primo de reo, mox de crimine, tandē de corruptis testibus dicam. ista est enumeratio. Cicero in
 20 ueteri Rhetorica solius expositionis meminit, tacet enumerationem: utpote quod altera per alteram cognoscatur. Hæc distributio tria habet, ut omnes autores consonant post Ciceronē in ueteri Rhetorica: ut in ea sit breuitas, absolutio, & paucitas. Breuis distributio nihil nisi necessaria cōtinet, et nō patitur excursus, ne fatigetur & interturbetur memoria iudicis. Hoc pulchrè seruauit

Simon Terentianus ad Sofiam: Nam & uitam gnati discēs, inquit, & quid ea in re sit meū consiliū, & quid te uelim facere. Vitiosè ita dixisset: Iā et uitā gnati discēs, quā fuerit impudica, lasciua: deinde meū cognosces cōsiliū, quod iam diu deliberaui, quod prudens, quod necessariū puto: & quid te facere uelim, quem fidelē puto, cuius operam semper cognoui diligentē. ita enim non seruat^r breuitas. Quod utinā nostræ ætatis professores obseruarēt. qui si inter partiendum digrediantur, gnaui homines sibi uidentur. Absolutionē exigit distributio, ¹⁰ id est perfectionē, ut omnia in diuisione includātur, præsertim quæ ad causæ cardinē pertinet. Vt si dixerimus: Duo potissimū tractabo. alterū ad spoliū pertinet, alterū ad damna. In hoc est adhibenda industria, ut summā totius causæ in parteis ita colligamus, ut nihil extra diuisa excidat. Paucitas in distributione hoc exigit, ut diuisuri uel distributuri, membra diuidentia potius colligamus per genera, q̄ per species uel indiuidua. In nostra enim arte nihil interest, inter species & indiuidua: nisi materia subiecta aliud exigat. Sunt aut species innumeræ, uel sal ²⁰ tem multæ. Diuisio rerū, qualem reprehenditur fecisse Azon, in Tit. de Rerū domi. Pulchre ergo Iurecons. cū dicit, omne ius cōsistere aut in personis, aut in rebus, aut in actione. Sic Iurecons. alibi: Summa diuisio personarū, inquit, quia homines aut sunt liberi, aut serui. l. 2. ff. de Iure person. Vbi Glossatores anxie cōflictantur, quid intelligatur.

gatur per summā diuisionē. Tu intellige hęc tria: quia breuis est, absoluta & pauca uel modica. In hoc cauendū iubet Cicero in ueteri Rhetorica, ne in partitione species generi cōmisceantur. ut si ita partiaris: Ostendam propter cupiditatē, audaciā & auaritiā, omnia nobis mala cōtigisse. hęc est uitiosa partitio. Quia auaritia sub cupiditate, tanquā sub genere continetur. Hoc uitium nō cauēt Iuristę. nā uitiose partiris dicendo: Primo de adoptione generaliter dicā, deinde de arrogatione. quia arrogatio sub adoptione continetur. Hoc nomine inueni nuper à Cicerone repræhensum philosophum, haud dubie Epicurum, lib. 2. de Finibus: qui distinxerat cupiditates, aut esse naturales, aut necessarias, aut neutras. nā non conueniebat ponere necessarias, quę sub naturalibus continentur. Tandē circa partitionē noueris, cauendū ne membra diuidentia ponantur, quę uel non posita intelligantur: ut, ostendam hūc reum nō uoluisse facere cadē, deim nō potuisse, & tandem nō fecisse. hoc ultimū sufficiebat. & est exemplū Ciceronis in ueteri Rhetorica. Aliud ex
 20 emplū ponit Fabius: Ostendā hunc hominē alterius esse existimationis, q̄ quod in hoc crimen inciderit, deim nullam ei causam fuisse faciendi huius facinoris, & tandē eo tempore absuisse Romę. quod ultimū satis fuerat. Hoc male cauent cōsultores in Iure nostro, cum pro cōsilijs consarcinādis multa dubia mouent, nō necessaria: cū in una dubitatione, quę causa cardinem tangit, sufficiat.

VDAL. ZASII COMMENT.
DE CAVSARVM CONSTI
tutionibus.

† uel defini-
tione status

† Sicut ora-
tio pro Mi-
lone.

LIIfaciunt quatuor cōstitutiones, sci-
licet coniecturæ, finis, generis, actio-
nis. Isti debebant actionem compræ-
hendisse sub genere †. Status (ut inte-
rim rescemus infinitos conflictus a-
pud Fab. lib. 3.) est, in quo maxime causa conuiescit, &
id quod est in causa potentissimū, & in quo cardo nego-
tij uertitur. Vnde licet aliqua cōtrouersia habeat plures ¹⁰
status, † id est, iudicationes cōtinentia: tamen à nullo cen-
sebitur controuersia, nisi à potentiori. Antequam ad sta-
tus procedamus, necessario uidendum est, quæ sint gene-
ra Asystatorum, id est, quæ sint sine statu, neq; enim du-
bium est, complures esse controuersias, quæ consistere
non possunt, id est, ubi aduersario non patet campus pu-
gnandi, deficientibus armis, uel propter causæ obscuri-
tatem. Collegimus autem ex Trapezuntio, duodecim ge-
nera Asystatorum, est enim unicum, item sine circumstan-
tia, deinde sine colore: item æquale, conuertibile, inexpli ²⁰
cabile, non uerisimile, impossibile, turpe, impensum, er-
raticum, præiudicatum.

Asystatorū
genera
quot.

Vnicum est, quando ab alterutra parte causæ tantum
consistit, nec ab altera quicquā idonei inuenitur. Ut ac-
tusatur leno, quod foueas fecerit, ut iuuenes noctu ad eū
uenientes præcipitarentur. Hic ex parte accusatoris con-
trouersia

trouerſia conſiſtit, ex parte rei non. Quia licet colorem
 inueniat, dicens ſe noluiſſe ut omnes iuuenes ad eum ue-
 nirēt. niſi quos ipſe uellet: hoc nihil eſt, nec erat conue-
 niēs teſtimonium. ut contra Iudeos dicitur. Quia poſt-
 quam leno erat (neminem poterat excludere, ut meritō
 damni condemnetur. Sic fuit cauſa Iudæorum contra Sal-
 uatorem noſtrum Chriſtum. Sed hoc Aſyſtaton in aliud
 genus cadit, ut mox dicemus. Aliud eſt genus Aſyſtati, 2
 quod dicitur ſine periſtaſi, uel ſine circumſtantia. et hæc
 10 ideo dicitur nō conſiſtens controuerſia, quia actor caret
 comprehensione, id eſt coniecturis, quibus actionē ſuam
 tueatur. Vt ſi pater in iudicio pergat abdicare filiū ſuū,
 filius ſciſcitetur quid mali meruerit: pater nullā cauſam
 prætexere poteſt, nullo ſigno uti, uel alia cōiectura aut
 probatione. Et hoc Aſyſtaton differt à ſuperiori. quia
 ſuperius reſpicit reū, & prætextitur cauſa, licet non ido-
 nea: hic autem controuerſia cadit ex parte actoris, qui et
 nudus eſt ab omni cauſa. Hoc eſt quod in iure dicimus, ſti-
 pulationem ſine cauſa nihil ualere. l. 2. §. Circa. de doli
 20 exceptione. Vnde ſi petas decē à Titio quæ promiſerit,
 Titius reſpondeat nullam ſubſiſſe cauſam ſtipulationis,
 iam ꝑ cecidit controuerſia hoc Aſyſtati genere, ſi actor ꝑ cedit.
 nullam cauſam adduxerit, quia caret comprehensione.
 Tertiū genus eſt, quod dicitur ἀχρῶμος apud Græcos, id 3
 eſt ſine colore. Et hoc genus Aſyſtati concernit reum ac-
 cuſatum, qui nullo ſe colore poteſt contegere. Vt accuſan-
 tur

tur decem milites læsæ Reip. quod pollices absciderint, ne delectui inscriberentur, ne cogerentur dare nomina: ista accusatio aperta est, quam tergiuersari, uel ullo colore milites contegere non possunt. quapropter cadit controuersia, cū non sit defensionis locus. Sic si maritus uxorem in adulterio deprehensam accuset: iam non est locus diuerticuli, uel effugæ. ut merito dixerit Iuuenalis, Dic

- 4 Quintiliane colorem. Quartum genus æquale, cum ex utraq; parte paribus locis nitūtur accusator et reus. Sic fuerat hoc antistrephon Euathli cum suo præceptore. Præceptor dicebat: Dabis mercedem, siue perdā, siue obtineam. nam si perdo, dabis ex pacto: sin uimco, dabis ex sententia. Euathlus reus eisdem præcise argumentis locisq; usus est: Disce magister, neutribi tibi mercedē deberi. quia si uimco, non debeo ex sententia: si perdo, non debeo ex pacto. Hoc est quod Vergilius dixerat, Mute-mus clypeos. Habes exemplum. Finge duos iuuenes nobiles, uicinos, quibus utrisq; sint formosæ uxores: hi se mutuò conueniūt circa domos suas noctu, alter alterā adulterij accusat. nulla potest esse circumstātia, nullus lo-²⁰cus, nullum argumentū illius, quin etiam sit alterius. In hoc genere Asystati sunt duo, qui se utrinq; probāt possessores fundi: hinc oritur interdictum, Vti possidetis. Quia iudex cum nō potest dirimere litem, dicit: Vti possidetis, ita possideatis. Aliud genus est cōuertibile, cū actio tota conuertitur: ut accusator rei defensione, reus
actio.

actoris propositione nitatur. Finge aliquem exigere ab amico pecuniam cum usuris: peto pecuniã mutuam. reus contendit se debere eã pecuniã tanquã depositã. pendent lite fertur lex à Repub. de nouis tabulis, id est, ut antiquæ cautiones cū usuris cancellentur. Quapropter iste actor petit pecuniã, ut depositam. Reus contendit, se non debere, nisi mutuam cum usuris. Actor replicat, reum pecuniam depositam esse confessum. Reus duplicat, actorẽ confessum esse pecuniã mutuã. Hoc cõuertibile habemus

10 in l. Si ego. si certum petatur. Vnde si dico, me tibi donasse decem, ut librũ scribas, et peto ut ad hoc cogaris: tu dicis, ea decem tibi simpliciter & purẽ donata. Iam ego deferta actione, aliã instituo: et peto à te reuocari, decem pure donata, quia ingratus fuisti. iam tu defendis, quod decem fuerint tibi sub modo donata. hoc ex uerbis meis probas, ego diuersum ex tuis uerbis urgeo. Hoc est conuertibile. Aliud genus est inexplicabile. quãdo id quod

20 proponitur, nec resolutionẽ habet, nec iudicij finẽ. Finge Alexandrũ in somno esse edoctũ, ut nõ credat somnijs. si nõ credis somnijs, cur enarras somniũ? Si somnio credis, cur enarras somnia? Eius loci sunt † propositiones insolubiles sophistarum. ut cum dico: Ego dico falsum, si res uera est: tunc tu mentiris, cum dicas te falsum dicere. Si falsum est, ueritatẽ dixisti, dicendo, ego dico falsum. Hic est nodus inexplicabilis, quem habes in l. Ita stipulatus. in gloss. magna, post medium, de Verb. oblig. Hunc no-

dum facile explicabis, & nō erit propositio insolubilis,
 † pronun- si rem de qua † enuncias separaueris à cortice uerborū,
 cias. quod tamen est alterius loci. Huius inexplicabilis egre-
 gium habemus exemplum apud Iureconf. in l. si Titius.
 De uerborū oblig. Ut promittis mihi decem, si Titio non
 dederis. Titius pariter stipuletur, promitti sibi decem si
 Zasio non dederit. hæc decem cum petiero, repellis me,
 quia non sit tibi certum an uelis Titio dare. sic si Titius
 petat, eodem modo repellitur, non esse sibi certum an ue-
 lit Zasio dare. Sed Iureconf. imitatur Alexan. Magnum. 10
 qui cum non posset Gordij nodum soluere, gladio disci-
 dit: ita Iureconf. dat finem huic perplexo, per litis conte-
 stationem: qui prior litem contestetur, iste prior agat.

Aliud Asystaton, non uerisimile. Hoc incidit, quando
 aliquis contra opinionem hominum accusatur. Ut cum
 Scipio Africanus accusatus fuerat repetundarum, quod
 nemo crediderat. Quare Scipio reiecto accusatore, ascen-
 dit templum supplicaturus. Ista controuersia non consi-
 stit, quia nō erat uerisimilis accusatio. Sic si quis accuset
 Aristidem iniustitiæ, uel Xenocratem incontinentiæ, lu 20
 xuriæ siue lenocinij: uitia utrisq; uiris aduersissima.

8 Aliud genus, nempe impossibile, est, quod tentatur cō-
 tra fidem nature rerum: ut si infans accusetur adulterij,
 si carceratus homicidij, si utrisq; manibus mancus accu-
 setur strangulationis. Hinc oritur decisio Iureconf. qui
 habent conditionem impossibilem pro pura, l. impossi-
 bilis.

his, de uerb. oblig. Sciuerunt enim, quod impossibile non
 facit consistere controuersiam. Sequitur Turpe genus: 9
 est, quod prima fronte reijcitur, tanquam spurcum, uel
 ipso quoq; iudicis officio, uel parte tacente. Vt si uxore
 tuam locasses mercede, quam ex conducto petis: Si qui
 communicauit cum fure, & petit lucrum. Sic si ob homi
 cidium faciendum pecuniam dedi, quam uolo repetere.
 Hæc omnia sunt turpia, quæ à foro non recipiuntur. Ex
 hoc Asystato fundatur responsum Imperatorũ Diocle.
 10 & Maxi. in l. Transactione. C. de Transactionibus. ubi
 reijciunt eum, qui suã improbitatẽ allegat. Impensum 10
 genus, cū ex altera parte tãta agendi sylua effunditur, ut
 alteri parti non sit tuta defensio. & dicitur Impensum,
 quia impensẽ & uehementer premit aduersarium. Vos
 scitis, Athenienses collocasse statuas tyrannicidis Armo
 dio et Aristogitoni, qui cæciderãt quadraginta tyrãnos:
 ad quas statuas si quis cõfugeret, tutus erat. finge Critiã
 tyrannum ad has statuas confugere, & sese defendere,
 quod hæ statuæ hoc priuilegio ornentur. hic accusatori
 20 magna fluit † dicendi copia contra Critiam: quòd tyran
 nus eo priuilegio nõ gaudeat, quod propter tyrannos cæ
 sos emerferit. Iam Critias non habet unde se defendat. † inuehendi
 Hoc genere usus est Cicero, cum uehementia dicendi elin
 guauit Curionem, insignem oratorem: confudit memo
 riam Hortensio, cõpescuit acerrimos accusatores Liga
 rij Tiberones. Nostro iure cauetur, et adiguntur patro

ni causarum iuramento, ubicunq; hoc genus Asystati in-
 ciderit, causam deserant, & fractam non tueantur, in l.
 rem non nouam. §. Patroni. C. de iudicijs. Hoc genus im-
 proprie dicitur Asystaton, uel ex suppositione. nam de se
 consistit controuersia, sed propter uehementem defen-
 sionem cadit. Erraticum: cum res, modus, tempus, lo-
 cus, aliter narratur, quàm ueritas historiae, uel rei gestae
 se habeat: quod nos dicimus causa cadere, si delinquitur
 deducendo. Hinc sunt prodita iura, quae aduocato permit-
 tunt errorē suum corrigere intra triduum. C. de errorib. 10
 aduocatorū, per discursum. Vltimū est, praëiudicatū:
 quod parum ab impenso differt. nam cū cōmuni opinio-
 ne hominū circumstantium reus pro damnato habetur, is
 premitur praëiudicato. quia antè contra eum iudicat opi-
 nione, & fama hominū. Vt si uxor maritum adiuuet, ei
 locum ostendat, quo tuto possit cædi tyrannus: et cæditur
 à marito: is maritus postea uxorem adulterij accuset, cō-
 muni hominū opinione hæc uxor absoluitur, quae autor
 fuerat ut liberetur ciuitas, ut daretur merces marito tan-
 quam uiro forti. Sic si pater à liberis ingratiitudinis ac- 20
 cusaretur, quem constabat fuisse fidelissimū in eos, quis
 talem accusatorem ferat? quis non protinus eū damnet,
 uelut praëiudicio? Hoc genus D. Augustinus accōmodat
 ad figurā cōtrouersiae, quae dicitur Amphidoxa, id est du-
 biae opinionis. interuersatur quidē res honesta, sed turpi-
 tudo praëualet. Vt si Scipioni detur optio, pro rebus praë-
 clare gestis: ipse optet mortē ciuis Rom. Iā praëiudicato

premitur, sese indigna optasse. Si quis in hoc genus includeret filiã Herodiadis, quæ propter saltationẽ petijt caput Ioannis Baptistæ, non errabit forsã. Hæc duodecim genera rediguntur ab D. Augustino in quatuor genera *Afystatorũ*. Sed clarius Trapezuntius, qui duodecim genera posuit, imitatus Frontonem. Tũc igitur status dicitur cõsistere, & per locos probari, ubi persona certa est, & res ex utraq; parte certa: & nihil eorum interuenit, quæ suprà in *Afystatis* diximus.

Epilogus.

10 Constitutio est prima deprecatio.)

Quod ut clarius intelligas, nouisse conueniet, constitutionem seu statum circa duo uersari, intentionẽ et depulsionẽ. Intentio est eius facti obiectio, quod in iudiciũ uenit. & ad eum pertinet, qui uel accusat, uel agit. Quia eam rem intendere dicitur, de qua reus insimulatur, id est accusatur. Et significanter utimur hoc uerbo Intendere, quia semper lites intenduntur, id est crescũt, augentur & fouentur, peste aduocatorũ. Depulsio est, intentioni resistens defensio, quam Cicero hic nominat deprecationẽ. Deprecari enim, eleganter est recusare. Vnde Catullus ad Fundũ, non deprecabatur grauedinẽ & tussim superscriptis nefarijs. Sic reus deprecatur, id est recusat, depellit, à se uertit id quod cõtra eũ intenditur. Ex his duobus inter sese cõcurrentibus cõflictibus, intentione & depulsione, nascitur cõstitutio uel status, qui status nõ apparet nisi ex repugnãtia & collisione defensio

nis, cū accusatione: ut sic pes pedi, uelut in bello cōferatur. Vnde in coniecturali mox ex negatione reihabetur constitutio: ut, Occidisti Aiace Vlysses? nō occidi. Iam status coniecturæ, iā questio ciuilis nata est, Occiderit ne? Et sic exponas definitionē Ciceronis, cū dicit, cum insimulatione accusatoris, id est accusatione directè facta, & in primo limine. Et tūc refertur definitio ad statum coniecturalem. Cæterum si ex defensione rei non erumpat status, tunc hæc definitio aliter intelligetur. quod declaro: Accusaris te interfecisse Titium, tu fateris factum, sed 10 dicis te iure fecisse, quod tibi insidias locauerit. Accusator negat te iure fecisse, quod nō liceat hominē occidere. Ex ista deductione accusatoris, iam nascitur status et cōstitutio Iuridicialis: quia si accusator nihil obijceret reo crimen fatenti, & iure fecisse dicenti, iam non esset controuersia, & incidissemus in genus Asystati. Et tūc exponas ista uerba cū insimulatione accusatoris, id est, cū quadā depressione, denigratione, attenuatione, qua accusator defensionē rei tollit, deprimit, eneruat. Et hoc intellectu cōprehenditur status iuridicialis, & status legi 20 timus, & quicquid omnino est statuū. Dupliciter igitur contingit, status seu cōstitutiones principales oriri, aut ex rei negatione, & est status cōiecturæ: aut ex accusatoris resistētia, & hinc omnes alij status ueniēt. Ex prædictis dissoluitur anceps dubitatio apud rhetores, an de pulsio semper faciat statum. Sanior sententia est Trapezuntij,

zuntij, ex depulsiōe semper nasci statū: dum memine-
rimus, depulsiōe aliquādo intelligi directē pro negatio-
ne rei: aliquando mediātē, & ex obliquo, pro resistētia
accusatoris. Hoc est quod in Iure nostro dicimus in l. 2.
ff. de exceptionibus, quod reus excipiēdo fit actor, &
actor in replicando reus. Ceterū quod Cicero constitu-
tionem dicit esse primam deprecationem, uidetur Fabio
non nihil ineptē locutus, lib. 3. cap. 7. Quia non depreca-
tio, id est recusatio facit statum, sed id quod ex recusatio-
10 ne nascitur, scilicet controuersia. Sicut uitiosē dicas, sonū
esse duorum corporum collisionem. fragor enim qui ex
collisione fit, sonum reddit, id est mutat auditum.

Constitutiones itaq; tres sunt.)

EXpeditius & clarius foret, in quatuor genera di-
uisisse statū: quod facit Cicero in ueteri Rhetori-
ca, & pleriq; omnes rhetores ante hūc autorem.
ut sit unum genus coniecturæ, aliud finitionis, tertiuū ge-
neris, id est qualitatis, quartum actionis. Quam diuisio-
nem sequitur Trapezuntius: & ego eum sequerer, nisi
20 hunc autorem interpretandum suscepissem. Quam par-
titionem Fabius à naturæ quodā cursu probat. nam cum
contingit de rebus dubitare. primo queritur An res sit:
& cōperto rem esse, proxima dubitatio est, Quid sit: &
cōstituta quidditate, nō potest de alio dubitari, nisi Qua-
lis res sit. Quod cū scierimus, iam sublata est omnis du-
bitatio: nisi nodus incidat, qua actione petatur. Quapro-

pter autor hic est imperfectus, et parū ordinatus. nā pōnit legitimū pro altero statu, in quo non inuestigatur, nec an res sit, nec quid sit, nec qualis sit: licet Cōmentatores eo nomine hunc autorē defendant, sed errant. quia legitima constitutio est, quasi extrinseca, ad rem uel factū, scilicet: qua lege possit defendi factū, quæ lex obstet uel non obstet. Hæc propterea scribo; si disceptandum sit in Rhetorica, sicut in alijs artibus, tunc posset hæc assertio intrepidè defendi contra Ciceronem hic.

Coniecturalis est cum de facto, &c. 10

VT cum factum statim negatur. & dicitur coniecturalis, ut eleganter Fab. docet lib. 3. cap. 7. à coniectu, id est quadam directione: scilicet cum rationis discursu conijcimus ad ueritatem inuestigandam. Vnde dicit Fabius, coniectores dici somniorum interpretes: quia cum factū accusamus, quod reus negat, iam factū est incertum. quia omnis res negando fit incerta, ut dicit Baldus. Hic necesse est uti cōiecturis, signis, argumentis, tabulis, quæstionibus, testibus, præiudicijs, &c. ut per eas coniecturas factum probetur. 20

Ajax in sylua, &c.

Postquã Paris interfecerat Achillem iclu sagittæ, orta est inter procures Græcos cōtentio super armis Achillis. Agamemnō decreuit, his, qui essent proximi uel iuncti sanguine & fortes uiri, deberi. Conflictabantur simul Vlysses & Ajax Telamonius. Vlysses

ses tanquam uir facundus, dicendo hæc arma euicit. quo nomine Ajax in insaniam uersus, in castra Vlyssis irrupit, interficiens omne armentū: credebat enim Vlysses se interfecisse cum suis militibus. postea reuersus ad sanitatem, cum errorem comperisset, in syluam secedens sese interfecit. Vlysses forte fortuna comperto facinore, gladium ex corpore Aiæcis extraxit, & cadauer sepelijt. porro & Teucer frater Aiæcis cum eum in sylua quæssisset, inuenit Aiæcis cadauer cum Vlysse. quare Teucer
 10 Vlysses accusauit homicidij.

Legitima est constitutio.)

Hic autor seipsum egregie iugulat: quia hæc definitio legitimi status in nullo conuenit cum statu finitiuo, cuius controuersia non nascitur uel in scripta lege, uel ex scriptis legibus.

Ex scripto & sententia.)

Tunc oritur controuersia ex scripto & sententia, cum uerba legis scripta aperta sunt & certa. Sed casus incidit, ubi dubitatur, an mens legislatoris hunc casum includat. Finge esse legem in ciuitate aliqua, quod exules si qui redierint præter consensum magistratus, capite puniantur. Quid si iste exul redeat, ut cōmoneat magistratum imminentis obsidionis hostiū? hic dubitatur, an sit capite puniendus. cōtrouersia est in scripto et sententia. lex scripta eū punit, quæ est clara: sed an mens legislatoris eum puniat, hoc ambigitur.
 20
 Si lex

Sillex sit quæ iubeat eos qui propter.)

Hoc exemplum est ineptum ad hanc constitutionem scripti et mentis, propter duo. primò, quia certum est, ægrotū hanc nauē non conseruasse, & si se lege iuuare non potest. secundò, dato etiam quod ægrotus nauem perdat, sicut meritò perdit: per hoc tamen exercitor nauis eam nō recuperat, sed ad fiscum reuoluitur: amiserat enim nauim. Ex hoc statu scripti & mentis, potest fundari ridicula istæ controuersia Iuristarum. statutum est Italia: Qui fundit sanguinem in palatio potestatis, membrū amittat. rasor diminuerat sanguinē phlebotomando in palatio, an membrū amittat. est acer conflictus Iuristarū, qui non habet nisi nugas. Hæc constitutio scripti & sententiæ habet etiam locum in testamentis, cum dicitur, testatorem plus uoluisse quàm scriptum sit. ut substituitur hæres infanti, si intra pupillaria moriatur: iste infans nō nascitur, hunc casum tacuit testator. iam ambigitur, an substitutioni sit locus.

Ex contrarijs legibus controuersia constat.)

Contrariæ leges hic nō intelliguntur, si quæ directè dissideant uel resultēt. hoc enim nō intendit legislator, ut pugnātia uel scribat uel ferat. Quod si huiusmodi dissidentia in legibus inueniatur, quæ placari non possit, iam altera abrogabit alteram, ut eleganter

ter dicit Fab. lib. 2. Sed contrarietas de qua hic autor loquitur ex occasione, ex euentu, ex factorū conclusione contingit, ut si leges duæ dum in suo quæq; casu loquitur separatæ essent, altera alteram non tangeret: si coniungantur duorum factorum, negotiorum, euentuum casus, iam altera collidit alteram. Exemplo sumpto à duabus nauibus in Rheno, quælibet separata est: sed si altera impingat in alteram, iam colliduntur. Aliud exemplum. Lex municipij dicit, doctoribus non licere patrocinari coram magistratu, sed solis ciuibus. quidam doctor efficitur ciuis, is ex uno capite legis non potest patrocinari, quia doctor: ex altero capite permittitur, quia ciuis. Et potest hæc dissidentia aliquando ex una lege, quæ duplex est, oriri. ut, lex est: Rapta raptoris aut mortem, aut nuptias petat. quidam duas rapuit, altera petit eius nuptias, altera eius mortem. Hoc contingit etiam in contractibus. ut, si stipulor à Titio bouem aut equū, utrum ego uelim. Et morior, relictis duobus hæredibus: unus ex hæredibus eligit bouem, alter equum. sic in testamento, quæ habet uicem legis, si dicat testator, Hæredes mei aut sepulchrum ædificanto, aut decem danto: alter uult dare decem, alter ædificare sepulchrum.

Ex ambiguo controuersia nascitur.)

Hic status late patet, cum apud Gellium Apollinaris uoluerit omnes dictiones esse ambiguas. quod et si nõ sit receptum, plura tamen esse genera ambiguum Fabius

in septimo docet. Et nos infrà libro secundo ostendemus.

Tullius hæres meus.)

EX hoc exemplo aliqui conijciunt, Ciceronem esse autorem huius libri. habuit enim filiū Tulliū, & uxorem Terentiam. Sed hoc nihil impellit, quia possunt ab huiusmodi illustrib. uiris exempla sumi. deniq; poterat dicere Tullius, matri suæ dato, & nō uxori meæ. Sed hæc curent, quibus est otium. Tu adde aliud exemplum ex ambiguo. Testator legauit Titio taurum. Titius uult Taurum seruuum, hæres uult bouem dare. Et ¹⁰ item aliud exemplum ex Fab. lib. 7. Testator legauerat

muni-
cipio.

† mancipio statuā aureā hastā tenentē: ambigū, an statua sit aurea, an hasta. Hæc pulchrè dissoluemus in 2. lib.

Ex definitione causa.)

Hæc species legitimæ cōstitutionis, quā Cicero nominat definitiuū statū, includit in se quancunq; descriptionē, uel notificationē nominis, de qua dubitatur, siue per genus & differentiā, siue per causas, siue per effectus, uel per quascunq; circūstantias. De quo ²⁰ alibi plura, nempe in 2. Vnde discedet hoc loco anxia Logicatorū præscriptio, quam Fabius uere seruitutem nominat: Rodolphus Agricola irridet, sicut infrà dicemus.

Quo nomine factum appelletur.)

Ex istis uerbis autoris satis cōstat, definitiuū statū nō esse speciē legitimæ cōstitutionis: quia hic nulla lex cōtrouertitur, nulla mētio legis fit, sed tantūmodo quo nomine factum

factū appelletur. De his tamen latius in secundo dicetur.

Cum L. Saturnin. legē frumentariam.)

L. Saturninū nominat hic Cicero, ceteri historici Cn. uocant Apuleium Saturninū. is erat Tribunus plebis seditiosissimus, tempore C. Marij. Et quod Cicero hic dicit, legem frumentariā laturum fuisse semisibus & trientibus, intellige ipsum uoluisse diuidere inter pop. Rom. frumenta ex horreis, ut aliquibus daretur semisis, id est modius uel amphora dimidiata: uel
 10 triens, id est quatuor unciae modij uel amphorae darentur alijs. nemo enim est qui ignoret, duodecim esse partes assis: ut sic dimidiatus as dicatur semis, et quatuor unciae dicantur triens, tres unciae quadrans, & ita de alijs. Hanc historiam nō inuenio apud ullum probatum autorem, uel
 20 delictet quod Saturninus legem frumentariā laturus fuerat, & diuisurus per semisses & trientes. Hoc tamen habet ueritas historiae apud Titum Liuium 48. lib. Epitomatium Flori, apud Valerium Max. lib. 6. apud Florum, Appianū lib. 1. & Pliniū in lib. de uiris illustribus, Cn.
 Apuleiū Saturninū legē ferre uoluisse agrariā, ut agri in Africa, uel ut alij in Galatia ueteranis militibus diuiderentur, ut fauorē militum Marianorū iniret: res pestifera & perniciosa semper uisa Romanis, cum super lege agraria ferenda Tribuni contenderent. quam legem cum pergeret Saturninus ferre, collega suus Bebius intercessit, conatus impedire, qui tamen populi lapidatione
 facta

† interem- facta † summotus est: & ita lex agraria per uim est lata.
ptus est. in quam ne iuuaret Metellus Numidicus, uir nobilis &
præstans, uoluntario se mulctauit exilio.

Qui per id temporis quæstor
urbanus erat.)

Primus gradus erat nobilitati, ut efficeretur quæstor, & præessent ærario: quod docuit Plutarchus in uita Catonis, uel ut uoluit Cicero in Philippicis. De isto autem Cepione nulla est historia hoc loco, uerū alibi multa de eo scribuntur. Erat enim Q. Serui-
uilius Cepio adolescens nobilitate præstans, qui consul in Hispania Viriatum expulit, proconsul in Gallia pugna-
uit, ubi aurum ex templo Tolosano rapuit furto: deinde iterum consul contra Cymbros, octaginta millia Romanorum caesorum perdidit: quo nomine ei consulatus ab-
rogatur, publicantur bona, detruditur in carcerem, & cadauer ad scalas Gemonias trahitur. hoc etiam attigit A. Gellius, cum loquitur de auro Tolosano, quod infortunio mulctauit omnes raptores, uel qui hoc aurum atti-
gerunt. Post mortem Cepionis, Saturninus ille auro Ce-
pionis potitus est, ut Plinius scribit. quare & ipse infor-
tunio extremo affligitur, contra fidem datam trucidatus in curia à populo.

Aerarium non posse pati.)

Hoc decretum fuerat præiudicium supplicij capitalis, qui aduersarius hoc faceret.

Quo serius feratur lex.)

Breuius exemplum est. Si accusatur Titius, quod pecuniam priuatam sustulerit ex templo. accusatur sacrilegij: ipse fatetur sustulisse pecuniam, & commississe crimen furti, non sacrilegij. iam status est definitiuus, quid sit sacrilegium, quid furtum.

Ex translatione cōtrouersia nascitur.)

Hæc constitutio adeò nō potest numerari inter legitimas, ut etiam uix nomen constitutionis recipiat, teste Fab. lib. 3. cap. 8. quia nunquam agitur in iudicio translatio, nisi etiam præuersentur alij status. Quia hic non tractatur, an res, uel factum, uel dictū sit, non tractatur quid sit, nec etiam quale sit factum: sed quæ actio competat, uel an competat. at actio potest subesse, nisi præcedat res, uel factū. Sed de hac re amplius in 2. lib. tractabitur. Est autem translatio status (ut cū uulgo sentiamus) in qua controuertitur, causa sit suscipienda, an non, secundum Trapezuntium. Huius translationis duo sunt modi. quædam est perfecta, constans et directa, per quam actio, iudex, accusator, perfecte & perpetuo excluduntur. Quod maxime in actione uerū est, ut cum in ingressu litis opponitur præscriptio, uel exceptio rei iudicatæ. Finge hominē accusatum homicidij, & per sententiam absolutum, hic postea deligitur decurio in Rep. obijcitur ei crimen homicidij, iam Titius tuetur se perfecta translatione, opponens rem iudicatam, & sententiam absolutoriā.

absolutoriã. Iam accusationi præscribitur, perpetuo excluditur. Alia est tralatio accedens, obliqua, quæ ex circumstantijs operatur: & illam frequenter tractant rhetores. ut cum non simpliciter uel directe iudicia transferimus, uel actionem, sed propter peristasi, id est circumstantiam loci, modi, temporis. ut, occiderat maritus adulterum deprehensum in adulterio, quod licebat iure ueteri, et hodie uidetur esse receptum: ut in L. Gracchis. C. de adult. Ex interuallo uiderat uxorem flentem ad sepulchrũ adulteri, quã ipsam quoq; occidit: accusatur homicidij. is cũ se defendat lege, obijcitur ei locus indebitus: nõ potes uitare accusationem, non potes transferre iudicia, quia nõ loco debito eã occidisti. Et iste status oppugnat tralationẽ, sæpe adiuuat: ut iam in exemplis audietis.

Cum aut tempus, &c.

Vt dedi tibi inducias siue dilationes anni, & peto ante diem: iã tu transfers iudicia, quia ante tempus petij. Hæc dicitur tralatio obliqua: quia non negas debitum, sed ratione temporis tibi conuenit hæc defensio, &c.

Aut accusatorem mutandum.)

Quæ etiam est obliqua tralatio, quæ consistit ex peristasi. quia fatetur reus, se accusari posse: sed non per hunc Titium, qui sit infamis. Sic Cicero in 1. lib. Verrinarum, reiecit Q. Cecilium, qui erat quæstor in Sicilia, tanquam tergiuersatorẽ: qui nõ uehementer, sed ex ludo, ex collusione

collusione erat accusaturus. Est aut certū genus personarū, qui accusare possint, de quo in l. 2. ff. de accusationib.

Aut iudices mutandos.)

In criminalibus prætor sortiebatur iudices certo numero. hos licebat reo mutare & reijcere, eratq; reiectio ni locus, quod sæpe Pedianus tractat. Et ista iudicum mutatio facit translationem obliquam. Quia licet iudices aliqui mutantur, per hoc non cessat iudicium, cum alij substituuntur.

30

Græci in iudicijs.)

Quia iudiciū apud rhetores per antonomasiā in criminalibus causis intelligitur. Hinc apud Iurecons. oritur titulus de publicis iudicijs, id est criminalibus causis. Et in cōtrouersijs civilibus apud rhetores, raro inuenies nomen iudicij, sine adiecta qualitate: ut cū dicimus, iudiciū centūuirale, ut apud Cicer. lib. 9. de Oratore.

Si quis peculatus accusatur.)

Quicquid tollitur per officiales, uel per alios priuatos ex pecunia publica, ex ærario, uel rationibus publicis: item si quis æs immisceat auro uel argento, monetā corruerit: deniq; qui perforauerit muros, ut pecuniam abditam furetur: omnes illi crimine peculatus rei sunt, l. 1. cum sequentibus. & l. si quis perforauerit. ff. ad legem Iuliam peculatus. Inde peculati, & depeculati dicuntur, qui huiusmodi furta committunt.

Deloco priuato dicatur abstulisse.)

Hoc olim dubium erat tempore Ciceronis, an peculatum cōmitteret, qui ex loco priuato pecuniam publicam furetur. Sed hoc hodie expeditum est iure nostro, quod dicitur peculatus, ex quocunq; loco pecunia publica tollatur.

Hæc partitio legitimæ constitutionis.)

Autor noster est in ea heresi & opinione, quod solū ex obliqua, uel imperfecta, uel peristatica tralatione cōficiatur status tralatitius, id est ubi nō tota causa excluditur, sed ad tempus differtur: ut, Nō potes me cōuenire coram iudice laico, quia sum clericus. Tu nō potes agere, quia tua non interest, sed fratris tui: Non actione mutui, sed actione cōmodati teneor tibi: & ita de similibus. in quibus omnibus utimur tralatione peristatica, salua causa. hanc solam putat hic autor esse tralationem. Sed si contra te excipiam ex Prætorum edicto, ut quia non seruasti formulā agendi. egisti ante tempus, dolo me induxisti ad contractum, metu adhibito promisi fundum tibi. Ite exceptiones mox à fronte excludunt actorem perpetuo: qui est primus modus tralationis, quem dixi à principio. Hunc modū dicit autor noster, raro uenire in iudicium: per quem actor à causa cadit. Sed hoc hodie est sublatū in C. de formulis sublatis.

Ex

Ex ratiocinatione controuersia
constat.)

Hic status ratiocinationis multis legibus niti-
tur, cum per similia legum ratiocinando com-
probamus causam nostram. Et ubicunq; in iure
nostro habetur argumentum à simili, illic est constitu-
tio ratiocinatiua. Conuenit autē cum prima specie legi-
timæ constitutionis, cum scripto & sententia. quia am-
bæ ex scripta lege nituntur, illa directè, hæc accommoda-
te per ratiocinationem. Fabius lib. 7.

Qui parentes necasse iudicatus erit.)

Vetus lex fuit: qui parentē, id est patrem inter-
fecisset, is damnatus insuebatur culeo, id est sac-
co ex corio, et proijciebatur in mare, uel in pro-
fluentē, inclusus in sacco, cū serpente, simia, cane et gallo
gallinaceo: quæ sunt pugnantiæ animalia. Et dicit Impe-
rator Instit. de pub. iudicijs, esse nouam pœnã, id est hor-
ribilem. Hanc pœnam postea ius ff extendit ad matrem
20 eneciam, ad auum, auiam, fratres, sorores, patruales, con-
sobrinos, &c. Solon hanc legem non dicitur statuisse. &
interrogatus cur eam obmisset, respondit: desperatum
esse scelus, quod in conuentum hominum uenturum non
crederetur. testis Laertius in uita Solonis, et Plutarchus
in eadem. De hac lege habemus titulū ad l. Pompeiam
de parricidis, & l. Si legatum. l. §. ff. de annuis legatis.
i 3 Malleolus.

Malleolus iudicatus est.)

P. Malleolus hoc crimen commisit, post bellum Marij, dū centū millia Teuthonū Cimbrorū occidisset Marius, & decē millia cepisset: testis L. Florus Epit. 68.

Hic certa lex in rem nullam.)

Verum est pro aduersarijs, qui uoluerunt ualere testamentum contra fratrem Malleoli. Isti nō habent certam legem, maxime cum oppugnarentur à fratre Malleoli, similitudine accepta à prima lege, scilicet de furioso. dicebat enim, fratrem suum censeri furiosum, & sic non potuisse facere testamētū. nemo enim sanus matrem occideret. Alij contendunt, eum sanum fuisse: sed motū scelere, & nequitia. nihilominus testamētum ualere: ex tertia lege hic allegata. hęc argumenta sumpta sunt à simili: quia nulla illarū legum neutri parti prodest directè, nisi sumpta similitudine: & hoc est, quod uoluit hic dicere autor.

Iuridicialis constitutio.)

Constitutio hęc iuridicialis dicitur græce Δικαιο-
λογικόν. quia totus sermo huius constitutionis est de iure, de æquo, de bono: non an facta sit res aliqua, non quid sit factum (nam de facto constat) sed an factum bonum sit, an æquum, an contrā.

Cum & peccasse.)

Deprecatio est subsidium fragile, & miserū rei, cum
crimen

crimen confitetur, & petit sibi ignosci. Et si ueritati locus sit, nō meretur dici status, uel pars alicuius constitutionis: cum iam desinat cōtrouersia. Deprecatio autem non habet locum coram iudicibus: quippe iurati & adstricti religione iudices, gratiam delicti facere non possunt. habet autem locum coram imperatore, coram maiore magistratu, aut senatoribus, qui religione nō ligantur. Vnus tamen locus est, ubi deprecari etiam apud iudices pro reo possumus: ut si allegauerimus illustria sua facta, quæ præcesserint, propter quæ merito ei sit ignoscendum, ut Cicero fecit pro Milone.

Ex translatione criminis causa cōstat.)

Translatio criminis factū fatetur: sed excusat se, quod coactus, uel occasione data per aliū peccauerit. Ita Cæsar apud Lucanum: Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hostem. Sic etiam Adam hoc statu sese excusauit, Mulier me decepit: &c.

Ex remotione criminis.)

Remotio criminis & ipsa factū fatetur, sed in aliam uel rem, uel personam factum reijcit. Sic Aaron se excusauit coram Mose, super uitulo conflatili.

In hominem transferimus.)

Hic est insigne argumentum, non esse nudis iussis parendum magistratibus, si iussa in delictum tendant: ut si ratio iusta afferatur. quod fecerunt Apostoli, cum dice-

rent, plus esse obediendum Deo, quàm hominibus. L. 3.
 §. quoties. ff. de ui & ui armat.

Ex comparatione causa constat.)

†^{se} **C**omparatio criminis, sicut hoc loco accipitur, defendit † crimen electione: quod melius fuerit face-
 re, id quod nõ concessum erat, quàm parère mandatis. Sic Epaminondas Thebanus, cum magistratũ imperatoriũ sibi contra leges prorogasset, interea temporis uicit hostes, & parauit Thebanis regnum. Inuentus tamen fuit osor, qui eũ accusaret, quasi contra leges magistratum tenuisset. Hic se defendit comparatione: nempe melius fuisse, agere contra leges, & parare uictoriã, quàm obediendo legi seruire. Sic Scipio Nasica sese defendit, cum contra leges Gracchum interfecerat. Ea comparatione usus est Caiphas, cum diceret, expedire quod unus homo moriatur pro populo, &c.

CAP. VI.

Constitutione igitur reperta, statim querenda ratio est, &c.

IXIMVS de constitutionibus, et earum partibus: nunc de confirmatione dicendũ restat. Sed necesse est tamen prius aperire scopũ & finem, in quẽ intendant litigantes. nempe iudicatio inuenienda

inuenienda est, quod Cicero hoc nouissimo capite breuiter, et uelut significando attingit. Nos partim ex rhetoribus, partim ex cognitione Iuris ciuilibus, rem eam difficilem latius declarabimus. In omni controuersia iuridicali hoc intenditur, ut res quae controuersa est, sententia dirimatur. At per sententiam lis dirimi non potest, nisi scierit iudex quae sit res, cuiatis sit, de qua iudicandum est. Haec iudicatio dicitur à Græcis *κρίσις* Cicero in Topicis nominat, qua de re agitur. Verum quia aliquando iudicatio difficillime inuenitur, partibus aliam & aliam iudicationem †precedentibus: unde quo ordine ad eam perueniatur, †precedentibus. sequentia docebunt. Nascitur igitur iudicatio aliter in coniecturali constitutione, aliter in alijs. In coniecturali, statim ex ipsa depulsione nascitur iudicatio: ut, Vlysses occidisti Aiace, Non occidi: iudicatio, An occiderit. in Iuridicali uero, & alijs statibus, non statim ex responsione rei, sed ex coniunctione rationis cum firmamento iudicatio oritur. Est autem ratio quae continet, id est complectitur & instruit defensionem rei, sine qua ratione controuersia esset Asystata. Porro ad hanc rationem si accusator taceat, iam iterum cecidit controuersia. Quapropter accusatori contra nitendum est, cuius assertio dicetur firmamentum. Ut, abs te filio non debebat occidi, maxime indemnata. Iam ex coniunctione rationis & firmamenti, relucet iudicij questio, id est iudicatio: iuste ne Orestes occiderit. Et haec coniunctio rationis & firmamenti, nominatur

minatur à Fabio continens, & etiam ab autore nostro: quia continet, fulcit, instruit, roborat, munit, statuit controuersiam. Nos in practicis consistitoriorum nominamus litis contestationem: sed nullo aliter, id est barbarè ac imperitè usurpamus. Ex hac iudicatione iã iudex habet ad quod collimet, quem in scopũ dirigat arcũ, quem finem, quem cardinem in tota lite intendat. Hæc iudicationis aperiendæ uia in omni statu locum habet, siue sit legitimus, translatiuus, ¶ uel absolutus: excepta cõiectu-
 ¶ *siue assum*
 ¶ *ptus*
 rali cõstitutione, de qua supra diximus. Quod potest pa-
 10 tere exemplo. ut, Epaminonda minuisti populi Thebani maiestatem, prorogando magistratum contra leges. ratio. Iustè feci: nã per hoc uictoriam & regnũ Lacedæmonijs peperì, & sic menti legis satisfeci. Imò non erat ea mens: sed fuit adhærendum scripturæ, quæ mentem probat. firmamentum accusatoris. Hic oritur iudicatio in constitutione legitima: conueniat ne legem scriptam sequi, an mentem legis. Et sic in omnibus statibus, ubi reus sese defendit, iudicatio facile elucebit: nisi reus simpliciter confiteatur, quæ est deprecatio. hic nullã habebis du-
 20 bitationem, de qua dubitetur. Quia in confessum nullæ sunt partes iudicantis, nisi ut condemnet: ut dicit eleganter Vlpian. in l. Proinde. in fine. ff. Ad legem Aquiliam. Et hæc sic se habent, si una sit constitutio simplex: si uero plures concurrant, hoc opus, hic labor est: de quibus iam dicemus, cum prius textum legerimus.

Fecisse

Fecisse enim negatur.)

Lecto iā textu, satis uidimus quā breuiter se absoluat autor, in cōcursu plurium constitutionum: & uelut pedem suspēdit, ne hæreat ut prius. cum tamen sit res cognitu necessaria, sed planè inuoluta. Sed est quo excusetur: quippe nullum adhuc uidimus ex rhetoribus, qui hos nodos ex iusto sit assequutus. Fabius certe & Trapezuntius aliqua, sed imperfecte tractauerūt. Nos sub partitione loquentes, credimus hac in re referre, an constitutiones principaliter coëant, an ex incidenti. Et tunc, an ad causam principalem referantur, an eam suspendant, an tollant: quæ per conclusiones sequentes elucidabimus. Prima conclusio. Plures constitutiones principales concurrere possunt, & erūt tot quæstiones, quot status: ut hic bene dixit autor. una tamen sententia terminabuntur: ut si aliqui ex contrarijs legibus nitantur. nam illic etiam constitutio ex scripto & sententia sæpenumero concurrat, quæ sunt duæ legitimæ cōstitutiones: quia difficile fit, ut contrariæ leges cōcordentur, nisi altera ex mente potius quàm ex scripto audiatur. Hic occurrit quæstio, an leges sint cōtrariæ: deinde queritur, utra præualeat, ex qua ultima qua stioe iudicatur. Itē aliud exemplū ciuile. Deposui decē nomine Flacci apud Titium, data facultate, ut pecunia Titius utatur. Flaccus ea decē à Titio petit, tanq̄ depositū. reus cōtēdit cū iniuste petere, quippe quod cū eo nihil cōtraxerit. ista

Prima conclusio.

est

est ratio defensoris. & hic oritur constitutio iuridicialis absoluta. Deinde subiungit reus: Et si maxime petere posses, tamen hæc actio tibi non competeret, quia deposito non utimur. est ratio defensoris. Ecce hic oritur status translatus, translatione imperfecta. Flaccus è contrario, iuste se petere, quia nomine suo contractū sit: est firmamentū actoris. Et iustam actionem instituisse: nam lege cōcedi, ut deposita pecunia aliquis utatur. L. in sponsalibus. ff. depositi. Ecce quomodo hic eleganter concurrunt duo status, absolutus & translatus imperfectus: 10
 & duæ iudicij quæstiones, iustè ne petat Flaccus, & an hac actione iustè petat. Hæc in L. Certi cōdictio. §. Si nūmos. ff. Si certū peta. et in dicta L. in sponsalibus. Sume aliud exemplū. Scipio Nasica occidisti Gracchum. iuste occidi, quia turbator Reip. itè quia senatus iussit. Non erat turbator, qui populi causam gessit: nec potuit senatus iubere: & c. Hic duæ sunt constitutiones, definitiua ex legitimo statu, quid sit turbare Remp. & remotio criminis, ex assumptiuo statu. Supradicta conclusio nō procedit, quoties hi status concurrūt, qui sibi inuicem ob 20
 stant, qui inter se colliduntur. Vt accusatus furti Pedius, negat se furtū fecisse, ecce coniecturalis. Deinde dicit: Si constiterit se furtum fecisse: accusatorem tamen non posse accusare, cū fuerit socius criminis. quæ est translatio imperfecta. Sed hi status concurrere non possunt, cū alter euertat alterum. Quomodo enim reiiciet accusato

rem, quem à principio acceptauit, negando facinus? uel quomodo dicet accusatorem fuisse sociū criminis, quod tamen reus negauerat? Et id genus defensionis rhetores aliqui reiecerunt, quos Fabius in partem sequitur, lib. 4. cap. 5. de Partitione, paulo post principium. Nam reo utroq; utenti, in neutro fides habetur. Cæterū hunc conflictum statuum seu defensionū, Fabius aliqua specie recipiendū putat. ut si accusatus homicidij, respondeat: Si occidi, recte feci: sed non occidi. quo genere iterum duo
 10 concurrunt status pugnantes, absolutus iuridicialis & coniecturalis. Vnde consulit Fabius, alterā ex defensione sequendam esse. Sed quia in huiusmodi dissidentia nō est internecinū bellum, aut implacabilis pugna, quin aliquo intellectu tolerari possit: cum altera pars sit conditionalis, scilicet Si occidi. Vnde putat Fabius, consulitū ad utraq; probanda niti: ut si iudex in alterutrā partē declinet, habeat quod sequatur. Ex prædictis uides tu Iurista, quomodo ius ciuile in L. Siquidem. C. de exceptio. Et
 20 R. Nullus pluribus. de regulis iuris. in 6. ex istis rhetoricis doctrinis fundantur. Res ultro difficilis, & de qua nunq̄ satis dici potest: ut, Nihil teneor tibi, & si constiterit, dico me soluisse: Nō est tuus iste fundus, & si cōstet, præscripsi. Hoc genere responsionum captio aduocatorum utitur frequentissime, quam docuit Imperator in dicta L. Siquidem. Secunda conclusio. Status qui in controversia † principali incidunt, licet faciant plures questiones, † ciuili.

Secunda cō
 conclusio.

† ciuili.

stiones, tamē una est iudicatio causæ principalis. Hoc est
 quod Fab. lib. 3. cap. 13. dicit: quod in causa Milonis ipsa
 cōiectura ad qualitātē referatur. Et est possibile, quod ex
 pluribus rationibus defensionis, uel firmamentis accusa-
 toris cōstitutiōes multiplicētur: ut in dicta oratione Mi-
 lonis, ubi Cicero dicebat, Clodiū à Milone iuste occisum.
 quæ est absoluta iuridicialis, tū quia Clodius fecerit in-
 sidias Miloni, tū quod fuerit homo sceleratus, tū quod eo
 uiuēte Resp. nunq̄ fuisset habitura quietē. Accusator ne-
 gabat insidias esse: cōiecturalis. negabat etiā sceleratū 10
 hominē occidi oportere: est absoluta iuridicialis. allega-
 bat senatus decretū, quod Cicero pro se torsit. ecce legiti-
 ma cōstitutio. ex scripto allegabat etiā Pōpeiū iussisse in-
 quiri de cæde, quod Cic. etiā ad se trahit: ecce status ambi-
 gui. uide quot status hic incidēter incurrāt, de quibus om-
 nib. queritur. Sed una remanet iudicatio, an Clod. sit ius-
 te occisus. Tertia cōclusio. Si ad statū principalē causæ
 incidat alius status, q̄ causam suspēdat, tū iudicatio ex sta-
 tu incidenti sumitur, et nō ex statu causæ principalis. Et
 posset dici, iā statū mutari ex ui suspensiuā: ut, peto à te 20
 fundū ex testamēto, tu dicas testamentū iure non ualere,
 uel aliter interpretaris. est constitutio legitima ex ratio-
 cinatione. Et subiungis, mihi nō cōpetere actionē, sed fra-
 tri meo, qui sit scriptus in testamēto. hic est status trans-
 latitius imperfectus. Iā iudex omnē scopū iudicatiōis in
 hoc intēdit, An ego possim agere, an frater meus, dimisso
 statu causæ principalis. hoc est qđ Fab. dicit dicto C. 13.

Tertia con-
 clusio.

Cum causa est missa in aliud, id est status mutatus, iam recedi à quaestione constituta. Quarta conclusio, quae par est huic tertiæ. Status qui in causam principalem incidit, si eum tollit & infirmat, multo fortius quàm in casu superiore attenditur hoc incidens, relicto statu causæ principalis. ut iniuriarum actione conventus, siue impetitus, si respondet, non fecisse ulla iniurias: ecce coniectura, pædete lite. Reus opponit exceptionem peremptoriã, quod annus transierit. hic est status translaticius, perfectus & incidens: 10 quo cõperto, iam perijt causa principalis. Item accusatus quod interfecerit adulterum, respondet, se iuste fecisse, quod vitiauerit uxorem suã. At non debebas in foro ex interuallo occidisse, sed in flagrãti crimine. est status translaticius, qui facit reum teneri crimine. Ex prædictis multæ possunt cõtrouersia distingui, dijudicari, et iudicationes inueniri. Porro ex prædictis facile colliges ex te ipso, an eo loci sit iudicatio, ubi quaestio. ingens cõflictus rhetorum: aliquibus putantibus quaestionem alibi esse, alibi iudicationem. Sed in cõiecturali statu secundum omnes quaestio & iudicatio 20 sunt eodem loco. quod ego extendo ad omnes alios status: licet Fabius aliter in iuridicali, excepto quod complures sunt quaestiones incidetes, & una iudicatio: ut in casu secundæ cõclusionis. Vel si primus status mutetur, ex statu incideti: ut in casu tertiæ et quartæ cõclusionis. tunc saluantur rhetores, qui dicunt, alibi esse quaestionem, alibi iudicationem: licet & hoc dictum negari possit, sed transeo iam.

Quarta cõ-
clusio.

† iam

Epilogus

PRIMI LIBRI FINIS.

IN LIBRVM SECVN

DVM RHETORICAE AD HE-
rennium, Vdal. Zasiij Iure-
conf. Commentaria.

IC liber tractat tria principalia. Pri-
mo, quomodo inueniantur constitutio-
nes: deinde docentur argumētationis
genera, & tandē quae sint uitia argu-
mentationis. Ceterū praefatione quasi ¹⁰
colligendo ea, quae primo libro tradita sunt, in summa
hoc intendit docuisse, circa quas causas orator uersetur,
nempe tria genera causarum: & item de artis officio,
quod in suadendo uersatur: & quomodo id consequa-
mur, nempe arte, imitatione, & exercitio. Porro &
difficiliora, scilicet iudiciale, prius tractare uoluisse. ut sic
ad facilia commodius perueniretur. quo fieri, ut cum mo-
dicam partem, scilicet demonstratiui & deliberatiui,
quae in tertium librum seruat, absoluerit, inuentionem
iam esse absolutam. Praeterea de partibus orationis, ex- ²⁰
ordio, narratione, diuisione, non pluribus uerbis quam
oportuerit scripsisse: ut adeò de confirmatione & confu-
tatione dicendum fuerit. quapropter genera constitutio-
num, & tandem iudicationem attigisse: nunc uero, qua
ratione ad constitutiones inueniendas instruamur, tra-
diturus sit, & quae sequuntur.

In cause

In causa coniecturali.)

Nunc ad statum coniecturalem uenientibus, præmittenda est locorum cognitio. Est autem locus, Locus quid.
 uel propositionis uel argumenti sedes. quo uerbo per metaphoram utimur, ut testatur Cic. in Topicis. Sicut enim res abdita ostenso loco inuenitur: ita quæ propositiones, Rhetoricæq; argumenta in propositionibus latent, per locos cognoscuntur. Trahuntur autem loci ab attributis rebus, negotijs, personis. ut eleganter docuit Loci unde.
 10 Raphael Regius super Fabio, 5. lib. & sic qualitas, habitudo, uis, cõditio, quæ in rebus, personis, negotijs inest, per locos eruitur. Sunt autem loci duplices, communes et Locorum diuisio
 proprij. Locos communes trifariam diuidimus. Aliqui sunt principales, uel *κεφαλικοι*. nam *κεφάλαια* apud Græcos capitalia dicuntur. & hi sunt propositionum sedes, quia ex illis locis conueniens ad causam propositam trahitur propositio. In talibus locis, tanquam in sedibus quiescunt propositiones cõtrouersæ. ut exempli gratia: Tu uoluisti Aiace occidere Vlysses. huius propositionis ueritas coniectata, fundatur per locum à uoluntate, & per
 20 omnia attributa uoluntati, ut statim audietis. Et dicuntur ideo Communes, quia & accusatori & defensori conueniunt, cuiusq; personæ ratione habita. Alij sunt loci secundarij, quos nominat Trapezūtius approbatiuos: & illi dicuntur argumentorum sedes, quos nominat Topicos: quia ex illis propositionibus quas in controuersia inue-

k nimus,

nimus, trahuntur argumēta, quos locos tractant Dialectici: & nos tantisper, ut ex argumentis colligamus argumentationē. & illi etiam dicuntur Cōmunes, quod nemo ignorat: quia sunt Thetici, id est, generales, ad nullū negotium adstricti. Tertio nominamus locos communes, quadam usurpatione, ut cum per cōmunia amplificamus. Accusator crimina attollit, accendit animū iudicis: defensor crimen attenuat, mouet affectus, miserationem. De ista amplificatione statim dicemus in sequentibus. Et hos locos communes habet genus demonstratiuū. Alij sunt loci proprij, qui ex ipsis in indiuiduo negotijs † seruantur, quo nomine accusator suos proprios locos habet, non conuenientes defensori: & ita defensor proprios, quos etiam suo loco uidebimus. Nunc ad materiam aggressi, locos principales nouē ex Trapezuntio collegimus, secuti eū ubi ueritatē dicit: qui sunt, testium petitio, uoluntas, potestas, absolutio, cōprehensio, repulsio, trāspositio, inuersio, qualitas cōmunis. Ex his nouē locis cōiecturalis status i cōtrouersijs ex parte uel accusatoris uel defensoris instruitur. Nec ignoro autorē nostrū hic alia uia procedere: sed Trapezūtius est clarior, & deniq; doctrinas autoris nostri ad istos nouem locos reducemus. Antequā ad hos nouem locos ueniamus, necessario præmittendum est, sæpe usu uenire ut defensor † impeditus ab accusatore, nō utatur de pulsione, sed protinus recuset iudicium: & hoc à quatuor circūstantijs, aut

† seruantur

† impeditus

aut à rei incertitudine, aut à uetita accumulatione personarum, aut à facti siue temporis impertinentia. Arē in certitudine recusatur iudiciū, cum accusatur aliquis super facinore, quod adhuc incertum est esse patratū, ut filius prodigus cum haberet patrem, qui nusquā apparuisset, accusatur † homicidij. Iam reus recusat iudiciū, quod factum sit incertum. Haud absimile est exemplum, cum Cain à Deo interrogaretur ubi esset frater suus: mox recusauit iudiciū, Nū sum custos fratris mei? Et per hanc

10 speciem recusationis difficilis decisio Africani Iurecōsulti in l. ff. de exceptionib. fundi, fundari potest. Nā cōueniā te super fundo, quem possederas, et quē dixi meū esse. pēdente hoc iudicio, ego tē cōuenio, ut fundū utrisq; cōmunem mecū diuidas. Hic recusat reus iudiciū, quod nondum compertum sit dominiū fundi cuius sit. Aliacircumstantia est à uetita accumulatione personarū. ut cum plures personæ conueniunt in iudicio continenter, id est coniunctæ, quorū quilibet uult separatim † respondere. † causam de fendere

20 ne, quod cum conflagrasset domus in ciuitate, ipsi domi remanserint, contra statuta. Iam recusat quilibet iudiciū, nisi pro se quisq; accusetur. Ex hac circumstantia fundatur pulchra iuris ciuil. decisio. Finge apud Titium depositū fuisse calicē argenteū, is plurib. relictis hæredibus moritur, calix argenteus apud unū est ex cohæredibus: nihilominus omnes hæredes impetuntur iudicio. hi

k 2 recusans

recusant statim iudiciū, licet ipso iure teneantur, quòd unus ex coheredibus calicem habeat, in l. Tertia. §. Hæres. ff. Cōmodati. Super tertia circumstantia de facti impertinentia, cum in odiū alicuius hostis aliqua amicè facit, ut inducat in suspiciōnē eum cui insidiari uoluit. Ut Hambal cū agros Romanos uastaret, pepercit agris Fabij Maximi, sui insensissimi hostis. Finge Fabiū accusari proditionis, uel cōiuratiōis: is recusat subire iudiciū. quid enim ad eum, quid Hanibal fecerit? esse factum extraneū, impertinens, per quod in odium trahi nec possit, nec debeat. Super quarto, de tēporis impertinentia est paris circūstantiæ. Administrator Reip. cum diu in discussa ratiōe in officio uersaretur, nec unquā ad faciendam ratiōnē urgeretur, is moritur, hæredes super ratiōne faciēda cōueniūtur: hi statim recusant subire iudiciū, quod hoc tempus sit impertinens: cur non eo tempore ratiōnē exegerint, quo ipse uixerat? Ex ista recusatione fundatur quinquēniū, quòd uxor adultera post quinquēniū nō possit accusari: et titulus, Ne ex statu defuncto post quinquēniū quærat. Has quatuor circumstantias à recusatione consultum est nō obmittere. quim securius est, principijs obstare: & ut Imperator noster dicit, Iura nostra intacta seruare melius esse, quàm post causam uulneratam remedia quærerere. L. fin. C. in quibus in integrū restitutio non est necessaria. Sic & Greci apud Vergiliū, Troianos armatos uident stantes in limine

mine primo. Hic locus à recusatione, in effectu non uide-
 tur differre à statu translatio perfectio, de quo supra ui-
 dimus, et in sequentibus uidebimus: nisi quod status trans-
 latitius generalis est, & perpetuis præceptis septus. Sed
 locus recusationis quasi è re nata nascitur, id est, ex ipso
 negotio indiuiduo erumpit. Hunc locum recusationis Tra-
 pezuntius putat esse cephalicum, id est, principalem, in sta-
 tu coniecturali: quæ est magna hominis improuidentia,
 quippe qui pugnantia docuit. Si enim status coniecturæ
 oritur ex intensione & depulsione, quomodo recusatio
 erit locus cõiecturæ, qua impeditur depulsio? Verius er-
 go Trapezuntius in alijs nouem locis sensit, quos supra
 numerauimus, scilicet Testium petitio, uoluntas, pote-
 stas, etc. De testium petitione in fine dicemus, quando is
 locus late patet, & diffunditur. Alios ergo locos tracta-
 bimus ex ordine. dum hoc monuerimus, autorem nostrum
 sic alijs uti locis, nempe sex: probabili, argumento, colla-
 tione, signo, consequitione, approbatione: quos sex
 locos reducemus ad nostros nouem, quia probabile &
 collationem uoluntati includimus, signum ad potesta-
 tem reducimus, argumentum & consequitionem ad
 comprehensionis locum. Approbatio suo ordine tracta-
 bitur. Ergo de uoluntate secundo loco cephalico dicen-
 dum, per quem proponimus, uoluisse reum facinus patra-
 re: et eius propositionis fidem facimus per sequentia. Is
 locus à uoluntate uersatur circa duo, circa uitam & cau-

*Sam: non cōtrouertēdo, an causa præcedat uel uita: quod
 controuertitur apud Fabiū lib. 7. Vita naturā confide-
 rat, id est, cōditionē hominis, qua natione sit, qua fami-
 lia, quo sexu, uir an mulier: qua ætate, iuuenis an senex:
 quæ cōmoditas corporis, ut si sit robustus, fragilis, astu-
 tus, hebes. item uictum consideramus, quomodo sit edu-
 catus, quibus uitijs assueuerit, quomodo uixerit, apud
 quos, quos præceptores habuerit, qui socij sint, qui ami-
 ci, quo quæstu, qualis paterfamilias. Porro consideratur
 et fortuna: liber ne sit an seruus, priuatus an cū potesta-
 te, qua moderatione potestatem uel magistratū gesserit,
 quibus medijs peruenerit ad fastigia, diues ne sit an pau-
 per, clarus an infamis, et si qua sunt similia. Item et ha-
 bitus corporis aduertitur, uelox sit an tardus, uigore ua-
 leat an ualeat igenio: an deses sit, an sit in eo acrimonia,
 et si quæ alia, quæ habitu, id est exercitio quærūtur. Item
 et affectio animi cōsideratur, sit ne letus, audax, meticu-
 losus, cupiditatis mancipiū, an pallor inuidiā arguat. Po-
 stremo consideramus facta, casus, rationes in homine,
 quid antehac fecerit, quæ ei acciderint, quæ fuerint eius
 rationes, id est cōsiderationes. Et ista considerantur ex
 tribus tēporibus, præterito, presenti et futuro: quid fe-
 cerit, uel faciat, uel factururus sit: et ita de alijs. Quod po-
 test fundari in iure ciuili, in l. uniuersorum. ff. de pigno-
 ribus. Habet et uolūtatis locus causam, quæ ad suscipien-
 dū facinus induxerit. Hæc circa duo uersatur, impulsio*

nem et rationem. Impulsio, qua præter rationē animus promouetur ad scelera: ut si sit temerarius animi, si impetus eū impellat ad aliquid faciendū sine cogitatione. Vnde hic locus consistit in nimia cupiditate, iracundia, uolentia, in nimio timore, formidine, in nimio amore, et quicquid rem consilio et cogitatione uidere nō sinit. Vnde dicit eleganter Fabius lib. 7. cap. 4. scelera non admittere consilium. Nec tumultueris, si causa quæ impellit, aliqua mutuatur ex uita: quia uitiū uitæ causam male faciendi promonet, ut pulchrè hic Trapezūtius. Ratio est, quæ ex proposito hominem commodorū spe, aut euitatione incommodi ad facinus incitat. quod nō tacuit Cicero contra Clodium in oratione Milonis, dum magno commodo fuisse Clodio inquit, si interfecisset Milonē: quod à Milone, tanquam bono uiro, perniciofa Clodij consilia frangeretur. Eo nomine et Catilina Ciceroni insidias locare perrexit. Item ratione incitatur, si cui sit odium, inuidia, liuor, aut forte in gratiā alterius inducatur ad facinus q̄spiā. Sed et hoc loco, ea quæ super uita diximus, misceri possunt. Iure cōsultus uidetur mihi ad hanc diuisionē respexisse in l. respiciendū. §. penul. ff. de Pœnis. Vbi dicit, delinq̄ solere proposito aut impetu. Et hæc sunt arma accusatoris. Sed è diuerso defensor oīa hæc diluet, si potest: uel attenuabit certe. Nō oportere huiusmodi coniecturis credi, posse cōmoda et sine maleficio queri, posse inter malos inueniri bonos, unde nō probat hoc esse q̄

Tertius lo-
cus.

cōtingit ab eo abesse. Circa prædicta noueris, satius esse, ut Fab. li. 7. cap. 4. paulò ad finē elegāter dicit, omni antea uitæ abstinere cōuitio, quàm leuibus aut friuolis, aut manifestè falsis reū incesse. Fidē enim cæteris detrabi: et satius esse ut nihil obijciat, q̄ nihil habet. Potest tamē is cautela uti, ut dicat ex proposito se uitia et scele-
ra rei uelle obmittere. Tertius locus ẽ potestatis, q̄ locus ex attributis personæ consumitur, maxime his attributis quantum accōmodari possunt, quæ suprā de causa diximus. Item ẽ in potestate cōsideratur locus, an fuerit 20
opportunus ad faciū, an fuerit solitariū, an locus fuerit propinquus reo: item an fuerit propinquus etiam alijs, uel in recessum seiūctus. Item natura, id est, conditio loci consideranda est, si fuerit publicus, si priuatus. Item considerandū tempus, quantum habuerit spacijs, an præ cognouisse hoc facinus potuerit. quæ etiā fuerit temporis occasio: an quo tēpore plebs in comitijs, in ecclesia, in ludis, in spectaculis cōgregata fuerit: an tēpore messis, uindemiæ, occupatis hominibus: an noctis tempore, somno pressis mortalibus. Trahitur et is locus ab opportunitate solitudinis: item à conscijs qui fuerint pertinaci
silentio: item ẽ à comparatione, quam Cicero hic Col-
lationem nominat. ut si conferantur, comparentur ue ex parte rei, diuitiæ, clientelæ, serui, uires, ẽ consiliū: è diuerso ex parte occisi, inopia, fragilitas, solitudo, nuditas assistentium, ẽ si quæ sunt similia. Item ẽ si com-

modius alio tēpore facinus patrandum fuerat, opportu-
 nitatem tum expectare non potuisse eum, tantam fuisse
 temeritatē in homine. Hic reus obiectas coniecturas at-
 tenuabit, amolietur, deprecabitur quantum potest: non
 fuisse ita †supinum, ut si ei propositum erat nocendi, o-
 portunitatem non expectaret. Item neminē unquam ab
 accusatoribus tutum futurū, si diuitie contra pauperta-
 tem argumenta sint præbituræ, uel fortitudo cōtra fra-
 gilitatē, et ita de alijs. Nec esse ferendum accusatorem,
 qui in tanto facinore tā leuib. utatur coniecturis. Quod
 tamen defensor moderatē faciat, ut hic eleganter consu-
 lit Trapezuntius: ne qui se defendere pergit, ultra accu-
 satoris, & alium incessurus prorumpat, nisi fortē a-
 deo magnam uim comparationis, quoad attributa su-
 præ tacta, nactus sit, ut magis accusandus sit accusator
 quàm defensor.

Ut ad eam causam.)

QVIA inutile esset, & ridiculum, & noceret ac-
 cusatori, si cum arguit reum homicidam, pro argumen-
 to assumeret mollitiem suam: uel si accusaretur adulte-
 rij, opponeretur ei bellicositas.

De probe-
 bili.

Reperiat dispar.)

Sed per comparationem, antea facta uita sua fuit tur-
 pis in omni uictu, in omni sua conuersatione: quanto for-
 tius & in hoc facinore deprænditur reus.

k s

Utatur

Utatur extrema defensione.)

Quæ est translatio transpositionis, de qua mox dicemus. & est pulchra diæresis, id est diuisio: scilicet hic non esse uentilandam causam morum & integritatis uitæ, sed crimen hic discuti.

Compræhensio.)

Compræhensio quartus principalis locus, per signa circūstantijs implicita colligitur. Ideo quia res cōtrouersa certioribus coniecturis, et quasi firma suspicione cōpræhenditur. Is locus cōpræhensio nominaturi Sulpitius Victor & cæteri rhætores hunc locū nominant A summo ad imū, quod ex omnib. circūstantijs cōficiatur. Sunt autē circūstantiæ sex, uel septem: quis, quid, ubi, quibus auxilijs, quando, & quare. Primā circūstantiā, quis sit reus, explicuimus in duob. prioribus locis, uoluntate & potestate: quibus persona rei colligitur. Alia circūstantia Quid, præcipua est hic, quid sit signi, quid indicij, quid argumenti, ut facinus colligatur. Hæc circūstantia ex tribus consumitur, ex antecedentibus, ex coniunctis & consequentibus. Antecedentes coniecturæ ex eo sumuntur, quod inuestigatur, an ne similitas aliqua præcesserit: an Clodius sit comminatus Milo & peremptu ni, ipsum triduo futuro tperiturum: an sodales sibi aliorum quos reus cōciliarit, ut fecisse scribitur Catilina apud Sallustium

Iustitiam: an in sensis trucibusque oculis, caperata fronte, la-
 sum uel occisum reus solitus sit aspicere. Similiter in cri-
 mine adulterij, an solitus sit in ambulare per loca sus-
 pecta, an spectatus sit tentari uel famulas: quam ius nostrum
 pro ualida coniectura sumit, in l. Itē apud Labconē. ff. de
 iniurijs. an uestitū nitore, an cultu, an sumptu supra con-
 suetudinē se apparauerit. In cōiunctis, An cū clamore occi-
 sus sit reus, an reus uisus sit occiso astitisse, ut de Ulysse
 ferāt: an uisus sit sepelire cadauer in solitudine. Ad hūc
 20 locū in cōiunctis accommodatur alia circūstātia, ex sentē-
 tia Trapezūtij. id est, à reb. relictis, per quā circūstātia
 potest etiā cognosci et colligi, quis fuerit reus. Ut si ue-
 stes eius qui accusatur, si mitra, si calcei circa occisum in-
 uenta sunt, si reus telum cruentū in uaginam reconde-
 rit. Sic apud Pogiū in facetijs: Ex religiosus quispiam,
 qui cum coniugata congressus fuerat, bracam in lecto
 reliquit. at alij fratres ut suspicionem tollerent, sublata
 cruce, et facta processione, bracam retulerunt, ac si fuis-
 set braca D. Francisci. Sic Benjamin in Genesi, capite
 20 44. furti accusatus est à Ioseph fratre, quod uas argen-
 teum in saccum eius ignorantis reconderat: at Iosepho
 fratri occulte imposuit. Sic superioribus annis relatum
 est: cum duo comites in cauponam diuertissent, quorum
 alter erat pecuniosus, dormientibus uiatoribus, caupa
 gladio alterius socij alterum pecuniosum interfecerat
 dormientē, ablata pecunia. & cum reposuisset gladium
 in ua-

in uaginam alterius socij dormientis. is cū gladio cruento uisus, cædis accusatus est. sed tamen fuit cōperta ueritas. In consequentibus, id est, in signis, quæ consequuntur factum: an reus accusatus postea palluerit, trepidauerit, titubauerit: an fugerit, quæ est ualida coniectura in Iure ciuili, quia fuga facit suspectum. l. Quod autem in fine. ff. de liberali causa. itē an sese absconderit, ne in publicū procederet: an latitauerit, quæ est firma cōiectura in Iure ciuili. l. Fulcinius. ff. ex quibus causis. Vel è regione, si in reo nihil trepidationis fuit, tūc trahitur locus à cōfidentia rei, adeò cū præmeditatū in scelere fuisse, ut cū periculum quod immineret nouisset, sumpta audacia nihil timuerit, sed amissa frōte, exhausto pudore ad omnē sese euentū obfirmarit, ut qui usu delinquendi iam callum fecerit. Alias coniecturas in autore uidebimus. Aduertendum tamen est, in præmissis signa, argumenta, in dicia duplicis esse generis, teste Fabio lib. 5. cap. 9. quedam sunt necessaria, quibus apparentibus iam cessat controuersia, tanquā conuictio crimine: ut si puella peperit, 20 signum necessarium est, quod cum uiro coiuerit, & corrupta sit: Ventorū flatus necessario mare tumidū arguit: Mori certū est cui sit cor uulneratū: Messem nō esse futurā probari potest, si in agro nō sit cōsitū. Alia sunt signa probabilia, nō necessaria: de quib. hic sumus locuti.

Absolutio.)

Absolutio, quintus locus defensoris uelut proprius est,

est, cū de signis & † iudicijs conueniat: dicat tamen, si *coniecturis.*
 bi hoc licuisse. ut cū obijcitur ei, quod cadauer occisi se
 pelierit: sepelisse se fateatur, & licitè. Per hunc locū po
 terat Samaritanus se defendere in Euāgelio, cum homi
 nem mortiferè uulneratum portauerat ad diuersorium.
 Et dicitur hic locus Absolutio, quia habet similitudi
 nem cum absolute in statu Iuridicali. Sicuti enim
 ibi in principali controuersia reus se dicit iustè fecisse,
 ita hic in locis confirmatorijs iudicium fatetur reus, et
 10 se iustè fecisse, prætendens sibi licuisse. Et hic locus est
 propriè accusatoris.

Repulsio.)

Repulsio est locus cōmunis in omni propè con
 stitutione, cū id quod nobis obijcitur, negamus.
 Et est semper absolute contrarius. ut. Licuit
 mihi sepelire, imò nō licuit tibi sepelire: est repulsio ac
 cusatoris. Rectè, sicut intensio & depulsio constituunt
 principalē controuersiam in statu cōiecturali, ita inter
 currēter, et † accessoriè quoad locorū genera eis operan
 tur absolute et repulsio. Huius repulsionis duo sunt ge
 20 nera. Per † insinuationē et per absistentiam. Insinuatio
 simpliciter negat id quod absoluerat defensor: ut, licuit
 mihi sepelire cadauer: Nō licuit. ista est repulsio per in
 ficiationē. Per absistentiā repellimus, cū non negamus
 simpliciter, nisi subiecta aliqua ratioē: ut licuit mihi se
 pelire cadauer: nō licuit, maximè hoc loco solitudinis,
 etiamsi

interces
 soriè.
 inficiatio
 nem & re
 sistentiam.

etiāsi alioq̄ licuisset. Tu nouas in rep. quod nō debebas,
maxime hoc tēpore turbido et inq̄eto. Et hęc obsistētia
nobis sēpius occurret in generib. argumētationū. Et di
citur ab obsistēdo, quia obsistimus assertionē aduersarij
† repulsio- cū ratione. Hic locus † à repulsioē cōmunis est aliquādo
nis accusatori, aliquādo reo, secundū naturā cōtrouersiarū.

Transpositio.)

Locus antepenultimus est Transpositio. is locus
sumitur, cū signa ue cōprehensionis conuaniūt
quoad factū. ut quia fatcor habuisse gladiū crue- 10
tū in uagina, sed propterea non occidissē: imō gladium
ab alio repositum huic loco. quis enim ita supinum me
iudicaret, ut gladium cruentum reconderem, & non pri
us detergerem? Tu cōiunxisti affinitatē cū tyrāno, reus
es proditiōis. Coniunxi equidē, sed optima intētione, ut
tyrannum lenirem. Tu Clodi triduo antē minatus es Mi
loni, te uindicaturū. Verū, minatus sum: sed iure me uo
lui uindicare. Hanc transpositionē Iason, licet non intel
lexerit, docet in l. rogasti. §. 1. ff. Si cert. pet. Item, Clama
sti in monopolio, ueniēt ueniēt alia tēpora: reus es factio 20
nis. At ita dixi, sed bona intentione: quia credidi futura
tēpora trāquilliora. Cruor in ueste relictus est, & remā
sit: reus es homicidij. At uerū est, sed in sacrificando cæci
di hostiā, uel minui sanguinē. Hoc signū coniecturæ, quod
uestis cruore respersa apparuit, enecuit Sulpitiā uxorē
Scipionis, ut docet Bocatius. Is enim uestē crenatā domū
remiserat.

remiserat, propter maclatas hostias: ipsa credidit maritū occisum. Itē uestis tua inuēta est eò loci, ubi erat cadauer. At fateor, sed ab inimico illuc positam. Et ita fuerat olim interfectus Turnus Herdonius, quia in domū suam Tarquinius Superb. magnā molem gladiatorū occultè re posuerat, ut eum suspectū faceret. Lilius lib. 1. Ceterū is locus transpositionis eo genere infirmus est, cū dicimus uestes nostras ab alio illuc positas, armaq; in domū nostram ab inimico absconsa: quia nō creditur nobis, ni
 10 si probemus. Et sic coniectura cessat, teste Trapezūtio.

Inuersio.)

Penultimus locus Inuersio, signa et cōiecturas cōprehensiois infert, et ad nostra cōmoda torquet. locus sanè uehemēter urgēs, si cui accōmodari potest. ut cōtraxisti affinitatē publicè cū tyranno, reus es proditiōis. Imò nihil minus q̄ signa proditiōis in me reperiūtur, si publicè feci: secus, si occultè cū eo cōspirassē. Tu clausulis insolitis usus es in contractu, dolū nexuisti. Imò eo nōie minime dolū cōmisi, si sint insolite. nā fraudes et doli sunt soliti.
 20 Vestitū nitore, insolito sumptu iccedis, adulter es. Imò minime, quia hæc usurpo: nā ea res nō uestitū nitore conficitur. Tu Erasme male facis, q̄ eloquentiæ fucis sacrā scripturā cōtaminas, quæ pura deberet esse et simplex. Imò eo nomine purissima erit, si carebit barbarie. nā quo est oratio eloquentior, eo purior. Vacillabit Erasme autoritas sacrarū literarū, si quilibet manū addat. Imò uacilla
 his

bit, si nō addat, propter mendas quib. fœdatur. Religio-
se & reuerenter, Erasme, tractandæ sunt sacræ literæ.
At nos ipsi hoc maximè molimur, confectis pro autorita-
te tot egregijs ecclesiæ doctorib. Ea inuersione usus est
Euathlus cōtra Protagorā, ut dixi suprā lib. 1. de Exor.
Differūt autem inter se absolutio, trāspōsitiō, inuersione:
quippe omnes hi tres loci defensoris sunt proprij. In ab-
solutiōe reus fatetur signa cōprehensionis, sibi licuis-
se, nihil adiecto. In trāspōsitiōe fatetur factū indicij, sed
auertit crimen ex intensiōe. Sed inuersione non contenta
his duobus locis, quod fateatur signū, quod auertat cri-
men signi, nisi etiam proprio gladio confodiat aduersa-
rium. Et sic hi tres loci semper intenduntur gradibus.

Qualitas.)

†criminis

Vltimus locus est Qualitas, †cōmunis scilicet:
cū iam firmata est suspicio per cōprehensionē
et repulsionē, collectis iam signis et indicijs eti-
am à uolūtate & potestate. Tunc hic locus qualitātē cri-
minis attollit, per amplificationem quā iniquē, quā
acriter, qua omnino truculentia reus hoc crimen persece-
rit, cui misereri non oporteat, qui non nisi ingenti poena
dignus sit. Hæc qualitas uersatur circa ultimam circun-
stantiā, scilicet qualiter fecerit, quanta nequitia usus sit,
quā omnino hæc res ad exemplum pertineat. E diuer-
so reus captat misericordiam, complorat imbecillitatem

mor:

mortalium: petit meminisse eius sententiæ, Nemo sine crimine uiuit. Eleuat, id est, attenuat crimen quantum potest. quæ utraq; conficiuntur per amplificationem, de qua suo ordine dicemus. Et dicitur iste locus cõmunis, quia in omni causa criminali locum habet, et in accusatore, & in reo, licet taliter & aliter. Alia enim intensio est accusatoris, alia rei. quam intensioem si consideres, dicetur loci proprii: quia accusator attollit crimen, reus contra attenuat. qui ad naturam controuersie sunt communes: sed quo ad personas litigantium sunt proprii. quod dico, ut intelligatis hic autorem quem legimus.

A testibus.)

Restat explicandus nobis primus locus à testium petitione, quem ideo nouissimo loco tractamus, quia ceteris fusior est, & latius patet. Hic locus à testium petitione consumitur in alios locos, uidelicet in testibus, in signis, in questionibus uel tormentis, in tabulis, in præiudicio, uel in iureiurando. Isti loci dicuntur ἀτιχνοί, id est inartificiales, quia extra causam sumuntur, & non colliguntur aliqua ratione argumentationum. quapropter quidam nominauerunt hos locos extrà sumptas, ut Fab. in testibus producendis. ut si accusator testes producat, & de fide cõmendet, eorumq; dicta tueatur, colligat, cõcordet. E diuerso reus eos testes reijciet, quantum poterit. poterit autem, si quid conueniat in

at in testibus, quæ suprà diximus in locis à uolūtate, uel potestate. ut si accusantur de uictu inhonesto, de humili fortuna, de praua consuetudine, de perfida natione: id quod elegāter facit Cic. in oratione pro L. Flacco, qui testes Græcos nimiū eleuat, nullam grauitatē, nullam constantiā, nullum firmū in Græcis hominib. cōsiliū, nullā deniq; testimonij fidē, perditos Græcorū mores usq; ad danda mutuo testimonia. Item si opponat defensor cōmoda, lucra, inimicitias, quæ uel secuti sint, uel timuerint testes: et multa id genus, quæ docētur apud Fabiū ¹⁰ lib. 5. cap. 7. quippe qui circa hunc locū est fusissimus, et ex pari ut assolet elegans. Si tamen accusator testib. deficiat, hic uero defensor urgebit, non sufficere quod criminantur, nisi probes calumniari accusatorē, puniendum talionis. Dic rogo accusator quis uiderit, quis interfuerit: qua fide, quibus testibus hoc dicis, quæ sunt egregia tua documenta? Qua in re accusatori necesse est, ut ad sequentem locū à signis uel argumentis confugiat, quæ suprà per nouem locos latè collegimus: dicens, plus credi oportere signis, argumentis, indicatijs, coniecturis, quàm ²⁰ si testes haberet. hos enim fidē mutare posse, signa manere cōstātia, neminē fallere, nuda signa ueritatē nudè colligere: illos corrūpi posse, signa esse naturæ, testes regi

A quæstionibus.) (uersutia &c

Locus à quæstionib. tractandus est, cum ueremur testes fide laborare: quo genere sunt omnes serui, uerne
lixæ,

lixæ, calones, & de infima fece populi, ignobile uulgus: quibus more maiorū nō creditur sine tormētis, quod forte etiā hodie Itali obseruāt. Ergo accusator petet testes tormētis inq̄ri, ut sic quos fides deserit, tormēta uerū fateri cogāt. E diuerso defensor eis qui torqueātur, credi nō oportere, quod extorta ueritas laboret: esseq; tū minus tutā, quod uaria sint ingēia hominū, uarij affectus, uaria tolerātia. esse enim nōnullos cōstantes in tormētis, more Stoicorum: qui securi pœnarū, securi cruciatuū, nihilo magis ueritatem prodant. alios esse pœnarum impotētes, qui facile mentiātur, dum cesset cruciatus. Quod nō tacuit Iurecons. in l. 1. per discursum. ff. de Quæstionibus. Memineris autem, aliquando & reum tormentis inquiri, sed non nisi euidētibus: & probatis coniecturis concurrentibus quod uariē tractant Iurecons. in l. de minore. §. tormenta. ff. de quæstion.

A præiudicijs.)

Locus à præiudicijs aliquādo suffragatur, sepe uero nō suffragatur. Est aut præiudiciū, quod ante iudicatū est. et quod pro exēplo specie probatiōis adducitur in controuersia. Et q̄ præiudiciū pro dāno sumūt, errāt estq; barbara usurpatio: nisi p̄ metonymiā causa pro effectu usurpetur. quia sepe præiudicatū est causa dāni. est etiā sepe causa uictoriæ, ut audiemus. Præiudicia Fab. li. 5. c. 1. scribit esse iriplicia, aut quando ex plurib. causis antè ¶ paribus. fuit iudicatū, aut quādo in ea causa accessoriē iudicatū fuit:

fuit: aut quādo principaliter pronunciatū est de re, quæ
 in controuersia repetitur. Circa primum genus, ut si ali
 quādo fratres Mendicātes obtinuerūt per sententiam,
 se posse esse hæredes. et postea cum ex interuallo anno
 rum hæreditatem Titij petunt, proferunt sententiā pri
 us obtentā. Item cum Milo damnatus fuerat homicidij,
 propter certas species probationū ea sententia postea
 producitur, contra alios accusatos homicidij. Ista præiu
 dicia dicuntur exempla, teste Fabio: & non suffragantur.
 quia non est exemplis iudicandum, sed legibus: ut dicit 10
 Imperator Alexander in l. nemo iudex. C. de sententijs.
 Quia res inter alios acta, alijs non præiudicat. Sed hoc
 non est perpetuū, quia causa status, id est, cum iudicatur
 aliquis liber uel seruus, filius legitimus uel nō legitimus:
 istæ sententiæ faciunt præiudiciū in omnib. alijs causis,
 quæ † manēt ab ijsdem litigantibus. Vt hoc intelligas, sin
 ge Titium esse pronunciatū filium Flacci. iste filius si po
 stea petat alimenta à patre, si petat se adiuuari in ho
 noribus, si petat auxilium & consilium in cōtrahendo
 matrimonio, iam in omnibus istis causis adiuuatur præ- 20
 iudicio. Ita intelliges §. præiudiciales. Institut. de actio
 nibus. Sic si aliquis pronunciatum esse phasallus militis,
 comitis, principis: ista sententia fert præiudicium in o
 nibus causis postea mouendis, ex parte Feudi. Secundo
 potest hæc doctrina limitari, quādo sententia aliqua esset
 pronūciata per principem, uel per senatū: quia talis sen
 tentia

† mouentur

tentia præiudicat, id est, eius exemplū sequimur in qua
 cunq; alia simili causa. quod eleganter attigit Fabi. loco
 supra allegato. Et est de hoc textus in dicta l. Nemo iu-
 dex. in fine. C. de sentētijs. Hoc est, quod rogabat Poria-
 nus apud Plin. in Epistolis, ne cognitione Cæsaris fieret
 præiudicium. Sic & D. Hieronymus sententiā diuinam
 præiudiciū nominat, cap. 1. in Esaiā: Liberū, inquit, ser-
 uari arbitrium, ut in utranq; partem non ex præiudicio
 Dei, sed ex meritis singulorum, uel poena uel præmium
 10 sit. Aliud est genus præiudiciorum, ut dicit Fabius: quod
 sumitur ex eadē causa, qua de agitur. Quod tu legū stu-
 diose latius declara: quia hoc genus præiudicij aliquādo
 emergit propter necessitatem ordinis, aut propter im-
 perfectionem cognitionis. Necessitas ordinis parat hoc
 præiudiciū: ut cum nodus in controuersia incidit, qui ni-
 si decidatur, in cōtrouersia procedi nō potest. ut Titius
 petit hæreditatem, quam Flaccus possideat, quæ ad sese
 pertineat. Flaccus econtra excipit, Titium nō posse age-
 re: quippe esse seruū. Hic ante omnia necesse est declara-
 20 ri, an Titius seruus sit, quia est causa præiudicij. nā si ser-
 uus pronūciabitur esse, impediatur præiudicio ne petat
 hæreditatē. De isto genere loquitur Iurecon. in l. Si quis
 libertatem. ff. de petitione hæreditatis. Et sic intelligas
 tu legū sectator, l. generaliter. ff. de Exceptionib. quam
 hæctenus nō intellexisti: ubi dicit textus, si reus allegat
 præiudicia, id est, exceptionē præiudicialem, iam ex reo
 1 3 est

† perfectio-
 nem

est factus actor Secundo dixi hoc genus emergere propter cognitionis imperfectionem, ut si aliquis nodus in principalem controuersiam incidat, qui morā pati non possit, tūc sup eo nodo à iudice imperfectè cognoscitur. Ut puella impetit adolescentē, ut agnoscat prole quam ei adscribit. ista lis, hæc controuersia potest aliquo tēpo re durare. petit puella, ut adolescēs alat prolem interea. Iudex summarie sine magna cognitiōe decernit alendā esse prolem ab adolescente. hæc est sententia præiudicij, quia præcurrit principale iudiciū. In hoc genere præiudicij ista præiudicia quæ fiunt ex cognitionis imperfectione non probāt, non præiudicant, ab ijs non sumitur exemplū. unde adolescens non cogitur agnoscere prole, propterea quod aluit. Ita est textus in l. 1. §. Iulianus. ff. de liberis agnoscendis. Istæc præiudicia nō præmūt, ut iā dixi. Et hoc genus præiudicij occurrerat Miloni, cum accusaretur occidisse Clodiū. nam antè statim post occisionem hominis senatus summarie decreuerat, hanc cædem uideri esse contra rempub. Hoc præiudicio, id est, anteiudicato præmebatur Milo in accusatiōe. sed Ci²⁰ cero hoc egregie diluerat. Alia pars præiudicij, in hoc secūdo genere, id est, ex necessitate ordinis egregie præiudicat, dat bonā speciem probationis in principali controuersia. Ita quicquid antea iudicatum est, Iudex cogatur hoc sequi in principali controuersia: quod tamen à legum sectatoribus latius tractatur Tertium genus. Si

de eadem causa principaliter est pronunciatū, quæ causa postea iterum in iudicium reducitur. ut si pronunciatum est, nauim tibi deberi, tu postea petis ligna nauis, asseres, tabulas, etc. iā tu repelleris præiudicio, exceptiōe rei iudicatæ. Quia dicit aduersarius se obtinuisse sententiam definitiuam cōtra te de nauis: ergo et de partib. nauis. Et hoc tractat l. Si quis cum totū. per discursum legis. ff. de exceptiōe rei iudicatæ. Hoc est, quod dixerat Terentius in Phormion. Actum ne negas. Et hoc genus
 10 præiudicij habet † primā speciē probatiōis: imò aduersarius à primo limine iudicij repellitur, ut dicūt iura canonica. Et si sententia alia daretur contra primam, ista esset nulla. l. 1. C. quando prouocare non est necesse. Sed hoc habet latissimum tractandi campum, qui pertinet ad iurisperitos. In summa: præiudicium, teste Pedian. di
 citur res quæcunq; statuta fuerit, quæ afferat uel nō afferat exemplum iudicaturis, quod sequantur uel non sequantur. Sunt nonnulli ex amicis nostris, qui in Topicis legalibus putant, leges & responsa prudentum esse
 20 præiudicia. Quod potest uerum esse, sumpta à remotis metaphora. sed propriè loquendo, in hoc dicto subsistimus, quia non habet autorem.

† optimam

Præiudiciū
quid.

A rumoribus.)

Est locus à rumoribus. ut si accusator se fundet in uulgi rumorem: hic dicet defensor, rumoribus. credi nō oportere,

tere, sed testibus, nō conficiis fabulis .temere conflare ea
 quæ ex rumoribus sparguntur, sine certo autore, sine ra-
 dice ueritatis. At accusator contendet, rumores non fru-
 stra nasci. Fundabit se ex sententia philosophi, populi
 uocem non omnino esse deperditam. Circa quem locum
 Fabius sic dicit, ab accusatore rumorem stabiliri posse,
 quasi consensum ciuitatis, & uelut publicum testimo-
 nium. Defensor è diuerso, ex obscuro esse ortum, cui ma-
 lignitas initium dederit, credulitas incrementum. Ita Fa-
 bius libro quinto Cap. tertio.

A tabulis.)

A Tabulis, id est ab instrumentis, à scripturis si-
 gillatis, firmior fides sumitur. est enim proba-
 tioprobata, teste Baldo. Huic loco cōtradicitur
 ab aduersario, si signorum labore fides, si tempora non
 conueniant, si pugnantia, si simulata, si de fraude suspe-
 cta tabule cōtineant, si metu, si uiolentia, si dolo sint ex-
 tortæ: & multa id genus, quæ in iure nostro tractantur.

A iureiurando.)

A Iureiurando locus tunc est firmissimus, si uel ²⁰
 partes litigantes altera alteri, uel iudex sen-
 tentia sua sacramentum detulerit. neque enim
 fas est, ut dicit Iureconsultus, post iuramentū quicquam
 queri, aut controuerti: offerre autem sese ad iuramen-
 tum, Fab. loco suprā allegato, capite sexto libri quinti,
 dicit esse improbum, nisi referat & alteri iuramentum:

uel

uel nisi aliæ probationis species concurrant. Verum uita
 laudatior, dicit Fabius, offerentem sese aliquando tue
 bitur. Cæterum alteri deferre honestum est, licet nõ sem
 per tutum: quia graue est, aduersarium iudicem causæ
 constituere. quod uoluit Imperator in l. finali. C. de Fi
 dei commissis. Quapropter dicit Fabius, se à senioribus
 didicisse tria, tum ne unquam iuramentum alteri defe
 rens, ex aduersario iudicem constituat: & item ne aduer
 sario iudicis eligendi arbitriũ committat: & tandem, ne
 10 cõsentiat ut aduersarij aduocatus iudex eligatur. Hoc ta
 men non obmitte, quod si aduersarius iuramentũ ei dela
 tum à parte recuset, iam pro conuictõ habebitur, dicta l.
 finali. nisi dicat se potius, quod intēdit probaturũ, quàm
 dubium cuiq̃ relicturũ, an peierarit. Hi sunt loci Ceph
 alici, id est principales in statu cõiecturali, quib. id quod
 proponimus fundamus, ut si dicantur † propositionum † probatio
 sedes, ut supra diximus. Hoc quoq; in calce habeto, accu
 satorum
 satorum oportere esse instructum in coniecturali aliqua
 probationũ specie, earum quæ supra retulimus, cum is
 20 status in factõ consistit, Factũ sit an non sit: et facta pro
 banda sunt, ut dicit Ius nostrũ. Cæterum si fontem accu
 sationis accusator pergat ex ore aduersarij inuestigare,
 et uelut interrogando accusationis suæ statum fundare,
 non audiretur: quod eleganter prouidit Imperator in l.
 Qui accusare. C. de edēdo. ut si primo limine accusator
 interrogaret, Num tu cædem cõmisiisti: num eò loci præ
 l s sens

Epilogus.

† probatio
num

sens eras, dum occisus clamaret? Hoc est quod L. Apuleius in oratione prima contra Aemilianum accusatorem suum intenderat, cum diceret: Si accusatum uenis, argue quæ dicis: si interrogatum, noli præiudicare quid fuerit: quod ideo interrogas, quia nescis.

Aut cupidè dicere &c.)

VT si testis arguuentis rationibus ue colligeret & tueretur ueritatem sui dicti, & se ultro ingereret suprâ quàm esset interrogatus. Ut in interrogatus testis, an Titius uulnerauerit Flaccum: respondeat, uulnerasse: non solum quia inter fuit, sed hoc sciat ex conditione personæ, quæ sit rixosa, quæ consueuerit ferro grassari. esse enim hominem nebulonem, fuisse arctas inter uulneratum & alium inimicitias. Vel si testis interrogatus de facto, etiam de iure responderet: ut, uulnerasse Titium, et iustè uulnerasse, causam optimam uulneris habuisse. De huiusmodi testibus suspectis, habetis in l. solum. C. de testibus. Et in capite cum causam, extrâ eorum cum testibus.

Aut fictam fabulam.)

Sic enim dicemus, aut fictè, aut uerè, nõ refert: Nouisti ne tu accusator, in quã opinionè præteritis annis incideris? nouisti in quod dicebare puellam uitiassè, cõstuprassè illius uxorem, fidem, pacta nõ seruassè? hoc enim multi de te sparserunt, id quod cognitum est. at ego id ipsum nunquam credidi: magis integer in iudicio tui, quàm

tu in mei appareas. Hoc dico, non ut te criminer: sed ut ostendam, sæpenumero rumores falso dissipari, &c.

Appendix ad statū coniecturalem.)

RO corolla huius status Coniecturalis, non est ignorandum, eam constitutionem inueniri aliquando perfectam, aliquando imperfectam. Perfecta est, in qua res et persona consistit. ut cum

- 10 accusatur Vlysses interfecisse Aiacē: iam de eo, id est, cæde, et de persona cōstat. Quod fit aliquādo simpliciter, ut in hoc ipso exemplo Vlyssis, & ubi aliās reus simpliciter accusatur. Aliquando geminata est hæc constitutio, uocū accusator et reus se mutuo accusant, pro se quisque. Sic uxor Pharaonis in Genesi poterat accusare Ioseph ob adulterium: uicissim Ioseph eā, paræ uiolentiæ, Genes. 39. quæ ad adulterium nixa sit. Sic in oratione Milonis status geminatur: quia accusatores criminantur struxisse Milonē insidias Clodio, et ediuerso Milo cōtendit Clodio
- 20 dium struxisse. Istæ dicuntur recōuentiōes in Iure ciuili. qua in controuersia consultū est, ut hic eleganter docet Trapezuntius, ut in defendendo reus non procedat, nisi simul & accusatorem criminetur & nihil confirmet suorū, nisi simul cōfutat is aduersarij armis: quod elegantiss. factitasse dicitur Cic. in dicta oratiōe. ista est cōstitutio cōiecturalis perfecta. Alia imperfecta: ubi persona

sona patet quæ accusatur, de facto nõ constat. Vt si accusetur filius prodigus interfecisse patrẽ opulentũ, quod nusquam pater comparuerat. hæc controuersia non facit statũ, licet Minutianus rhetor contrã putauerit. Cæterũ si de facto constet, sed autor ignoretur, ut in famosis libellis sine certo autore proditis, tunc pro tanto consistet cõtrouersia, non ut ex ordine iudicij, sed ut per iudicem ex officio procedatur inquirendo: ut est elegans textus in l. quod senatus. C. de Iniurijs. Item si de facto constaret, & persona suspecta esset ignota: nõ quod ignoraretur, sed quod non nosceretur. ista est coniecturalis imperfecta, sed tamen consistit, habet statum. ut si apud hominem interfectum in sylua inueniretur ignotus homo, peregrinus aliquis, qui cædis accusaretur. hac in cõtrouersia loci à uoluntate, & potestate, & à testium petitione non procedunt: sed tantummodo ad argumenta & indicia confugitur, & aliquando ad tormenta.

Constitutio legitima.)

In cap. 3: **E**Xpediti de statu cõiecturali, nũc constitutionẽ legitimã bonis, ut dicitur, auib. aggrediemur, quæ consistit in scripto et uolũtate, in ambiguo, in cõtrarijs legib. in definitione, ratiocinatiõẽ, et tralatione, uenientes ad controuersiam scripti et uoluntatis. si pergamus omnia uel necessaria etiã dicere, nunquã rem finiemus. Vnde transibimus summa per fastigia rerum. Exercitatio alia

tio alia faciet. Ex scripto enim et sententia, ut dicit Fab.
 lib. 7. tunc status incidit, quādo in lege est aliqua uel ue-
 ra uel prætentata uel extorta obscuritas. In hac controuer-
 sia uterq; suam intensionem, ille scriptū, hic uoluntatem
 defendit, fundamenta aduersarij subuertens. ut, lex est,
 quod fur in quadruplū puniatur. duo furati sunt merca-
 tori decē millia, petit mercator à quolibet 40. millia ex
 lege scripta: fures tuentur se ex sentētia legis, quod qua-
 druplum hoc casu non duplicetur. Item lex est: Peregrī
 10 nus qui murū ascendit plectatur capite. ascenderat pere-
 grinus in obsessa ciuitate, & repulit hostes à muro. hic
 accusatur capitis quod contra legem fecerit: ipse se men-
 te, uoluntate, & ratione legis tuetur. Lex est, ut qui ci-
 tatus non compareat, sit contumax. Titius citatus non
 comparuit, impeditus ui fluminis: reputatur cōtumax,
 ex scripta lege. at is se defendit ex uolūtate & mente le-
 gis. Hæ et similes altercationes, quæ innumeræ sunt, his
 rationibus conficiuntur & tractantur, quas per summa,
 non ut Trapezūtius per minutissimas particulas, more
 20 Græcorū, elucidabimus. Ex scripto qui nititur, primo
 omniū recitabit scriptam legem: postea docebit, nisi le-
 gi stetur, misceri omnia, nescire quenquam quid suū sit.
 ut alio loco dixerat Cicero pro Murena: noluisse maio-
 res nostros, ut ex suo quisq; sensu æquitatem metiretur,
 sed ad leges confugeretur: legislatorem hoc destinare, ut
 in publicū proficit, non habita ratione si aliquo incommo-
 do priuati

do priuati premeretur. ut eleganter Cassius dixit apud Cornelium Tacitum, libro tredecimo: Satius esse seruare leges, quæ constitutæ sunt, etiam si grauent: quàm ab eis discedere, ut nihil sit in republica certi. Respub. crescere et augeri, in quibus scriptæ legi stetur: decrescere, si à scripto pro cuiusuis captu recedatur. Proinde ius statuiffe, ut in dubijs rebus à uerbis legis pendeamus. Potuisse inscribi, quæ aduersarius contendit, si ei uisum fuisset. Tandem exempla adferri, in quibus à scripto sit iudicatum, & non à sententia. Ut lex est: 10

† uocentur

Quæ uxor suspitione adulterij diuertit, eius serui ad tormenta † uinciatur, seruū habuit in rure, rerū omnium inscium, quem excusare perrexerunt à sententia legis. Obtinuit iudicatio, ut et is seruus uinciretur: quæ res dura est uisa, dicit iurecons. tamen ex lege scripta iudicatum est, in l. prospexit. ff. Qui & à quibus manumissi, & c. Itē lex militaris est, qui iniussu ducis in hostes incurrat, capite plectatur. Mālij Torquati filius iniussu patris, nē pe ducis, in hostes incurreret, eos profligauerat, capite tamen plexus est à patre, iuxta scriptam legem: quāuis 20

Scriptum.
Inscriptio

uictoriā reportarit, et rem bene egerit. E diuerso defensor inscriptione nitetur, non scripto. Est autē scriptum id quod recitatur: inscriptio est ipse actus in scribendi legē, ut quia breuiter, dilucidè, accuratè, sine circuitu scripta est, & hoc obscure significat Trapezūtius. Defensor inquam, inscriptione nitetur, nō scripto. Vnde dicit:

Perpendi

Perpendi debere non legem scriptam, sicut recitata est: sed quo proposito scripserit, quàm clare, quàm significanter, quàm indubitatè hoc per legem intelligi uoluit, quod contendit defensor. Denique cōsiderandum, quod legislator hãc legem tulit, ut prodesset, ut consuleret rei publicæ, & priuatis, ut quisq; quod cuiusq; esset cōeque retur: quod satis significat Cicero in oratione pro Murena. item, Non omnia compræhendi scriptura potuisse: in infinitum enim hoc procederet. Vnde non immerito prouerbio dici, Eum qui omnia sequi uelit, nihil assequi. Quo nomine maiores nostros prudēter uoluisse, ut ad tempora, ad conditiones, ad casus, ad euenta, ad naturam rerum, ad equū & bonum (nempe ius est ars æqui & boni) legis uirtus adflecteretur. Esse ergo ad hoc maximopere cōtendendum, & præferendus is intellectus, ne iniqua incipiat esse lex: ut non iniuriæ inde nascantur, unde iura debebant, ut dicit Imperator in l. Meminerit. C. Vnde ui: legis tenorem sæpenumero tum minime seruari, cum maxime uerbis in hæretur. quando litera occidit, spiritus autem uiuificet. Lex olim fuit, ut liberi parentes alant, aut uinciantur. Tu hanc legem ex uerbis intelligens, ita infantem uincisse? quid absurdus? quid iniquius? ut non iniuria dicatur à prudentibus: Legis animam non ex uerbis, sed ex ratione, ex æquo & bono sumendam. Nec ociose arbitror à nostris

stris maioribus usurpatum est, summum ius summam esse iniuriam: ut est apud Terentium. Sub nomine summi iuris, rigorem inexorabilem ex uerbis intelligentes, ut eleganter uoluit Budæus in annotationibus suis in Pandectas. Tandem è diuerso proferatur exemplum, ubi à sententia, non à uerbis legis iudicatum est. Siquidem lex est, ut libertus si patronum suum sine uenia uocauerit, quinquaginta florenis mulctetur. libertus uocauit in ius patronum sine uenia: sed poenituerat cepti, et desistebat. hic puniretur ex uerbis legis, quia uocauit in ius: sed ex sententia legis excusatur, & hoc in iudicio obtinuit. l. Quamuis. ff. de in ius uocando. Sic pater qui filium instituerat heredem, uoluit ut hereditas post mortem filij Titio obueneret, is filius procreat prolem, & moritur. si uerba testamenti sequimur. hic proles excluditur à bonis aui, & admittitur extraneus: quod esset iniquissimum. Et sic à uoluntate præsumpta testatoris iudicatum est, & non à uerbis testamenti. l. cum acutissimis. C. de fidei comm. sis.

Aliud exemplum. Instituerat pater posthumum, quem sperabat nasci. & adiecit hæc uerba: si posthumus impubes moritur, Curius ei hæres esto. Posthumus iste non est natus, quem casum obmisit testator in uerbis testamenti. Acris fuit conflictus inter L. Crassum & Scæuolam, in hac controuersia, ut luculenter tradit Cic. lib. 1. de Oratore. tandem obtentum est, ut ex uoluntate testatoris, non ex uerbis testamenti iudicaretur: quod etiam erat contra legem

egem scriptam. L. cōmodissime. ff. de liberis & posthumis: ubi casus omissus habetur pro omissio, nihilominus hereditas adiudicata est Curio: quem si testator uoluit esse heredem secūdū filio nato et mortuo, sine dubio uoluit & filio non nato. Iam uero defensor aduersarij fundamenta destruet, utpote ex scripti recitatione nihil surdari, dum ratio, dum mens legislatoris aperta sit: & eam lenitatem esse tyrannidem, quæ iniquis legibus [†] iuuat uet, etiam si crescat cū iniuria subditorū: & ita de alijs.

- 10 Tu uero ut per summā intelligas, quādo scripto, quando sententiæ sit standum: nam primo omnium inspicienda est consuetudo, quæ iuri subscribat: illud sequemur. est enim consuetudo optima legū interpres. Quod si de sit consuetudo, legem ad æquitatem reducemus, quæ est tutissima interpretatio: nempe in partem benigniorem, in partem mitiorem, et quæ minus grauet. Si uero lex sit protinus obscura, & nihil horum recipiat, tunc uerbis standū esse non inficior, l. 1. §. si is qui nauē. ff. de exercitu. Si non possit intellectus certus dici, quia uariat lex: 20 consulendus est Princeps. Hoc uoluit Accursius, in l. non possunt. ff. de legibus. Si uelim esse profusior, iam prius totum ius ciuile exhauriemus, quā finem inueniamus.

Deinde quæretur quid ei defuerit.)

Cuius obiecti est facilis responsio: legem uersari circa uniuersa, in genere, non circa singula: quia non possunt

De scripto et uolūtate.

sunt omnes articuli actuum humanorum legibus descri-
bi. l. non possunt. ff. de legibus.

Deinde à nobis sententia
reperietur, &c.)

Hic locus firmus est, què ducimus à rationis inuē-
tione. & est cōmunis accusatori & reo. Nam
retēto themate de peregrino, qui contra legem
murum ascenderat, cum reus mentem & uoluntatē eius
legis declarasset: iam accusator aliam sententiā affert,
quod potius ea lex, quæ uetat peregrinum murū ascen-
dere, intelligatur de omni peregrino, et in omnem euen-
tum. quia olim appellatione peregrini uenerunt hostes,
et appellatione hostium peregrini: ita dicit M. Varro li.
1. de lingua Latina, circa principium. sic in l. dos à pa-
tre. C. soluto matrimonio. ubi dicitur, filia in matrimo-
nio mortua dotem redire ad patrē. Quod si sint liberi,
à glossatoribus uarij dantur intellectus: quibusdā putan-
tibus liberos excludi, alijs includentibus. cuique intelle-
ctui sua est ratio.

Non naturæ.)

LEx est, ut quarta bonorū defuncti curialis pars
debeatur curiæ. moritur curialis, officiales petūt
rerū diuisionem, ut recipiant quartam partem,
hæredes nituntur legi scriptæ, et uolunt quācunq; etiam
minutissimā rem partiri, etiam denarios, calices, uasa.

At

At hoc est contra naturam rerum, quod tales minutæ res diuise nullam ferant utilitatem. ut L. unica. C. Quando & quibus quarta pars debeat, lib. 11. Aliud exemplum. Duo fratres habent territorium, quod diuidunt æqualiter cum subditis: alter ut habeat æqualem numerum subditorum, uult quod separentur mariti ab uxoribus, filij à parentibus: et nititur lege diuisoria, quæ in æquas partes diuidit. at hoc est cōtra naturam. L. possessionum. C. cōmunia utriusq; iudicij. Conuentiōes & contractus cōuenti à partibus, dicuntur legem præbere ipsis partibus. l. 1. §. si conueniat. ff. de possessionibus. ubi dicitur, contractus ex conuentione legem accipiunt. & in l. Cæsar. ff. de pub. Ex qua Dd. nostri inutilia philosophantur, non intelligentes hoc loco uerbum legis.

Ac stipulationum, breuiter cursu
exceptarum. & c.

Nam exceptores dicuntur scribæ, qui expedite notant. Ita est textus elegans in l. sed artes. §. finali. ff. locati. Quæ usurpatio est rara. Maturantius hic hallucinatur, cum hoc uerbum non intelligeret. Exceptores.

Cum duæ leges inter se discrepant.)

Hic status merito ea sequitur, quæ à scripto et uoluntate suprâ tractata sūt. In hac enim cōtrouersia litigantes utring; scripto nituntur et uoluntate

tate, ita quod in modico differat utriq; status, nisi quod ille simplex est, hic geminatus & cōiunctus. nam accusator se scripto tuetur contra reū: defensor eò loci stat à legis sententia. & uicissim idem defensor scripto suæ legis se tuetur: accusator ex sentētia contradicit. Per quæ satis patet, in hoc statu leges non esse ex proposito contrarias: sed cum litigantes sua uterq; lege instruitur, casus facit & euentus ut collidantur, et inter sese impingant, ut primo libro diximus. Proinde qui loci scriptū defendent, uel sententiam legis † obarmant, ut in superiori statu diximus: hi pro cuiusuis litigantis causa huc transferuntur. Verū loci à scripto et inscriptione, uel huc non ueniunt, uel sunt debiles: quod quilibet habet legem quam recitet, et eius inscriptionem laudet. Loci tamen à collatione, à confutatione, ab absurdo, à rationis inuentione, ab exemplis, ab obseruatione usus, à definitione et cōtraria definitione, ab obsistentia & cōtraria obsistentia, et si qui sunt similes, in hoc statu intercurrere possunt, et trahi firmamenta. quæ ut exemplo pateant, lex est, Abdicatus nihil rerum paternarū possideto. Altera lex est, qui in nauis tempestatis metu deserta permanserint, nauem habento: abdicatus cū in nauis paterna à uecturib. relicta remansisset, nauem ex lege petit. Contradicitur ex alia lege, quod abdicatus nihil rerum paternarum possidere possit. Abdicatus è diuerso nihil ei obstare legem cōtradictoris: siquidem nauis post quā relicta fue

rat, ex lege, quã ipse recitat, patris esse cessauerit. At le-
 gem abdicator, iam de rebus paternis intelligi: hanc na-
 uẽ in poenã desertionis publici iuris esse factã, et reman-
 nenti concessam † uteturq; abdicatus loco à definitiõe: † niteturq;

nempe res paternas eas dici, quæ uel sub uiuentis patris
 manu, uel sub defuncti successione includãtur. Porro ac-
 cusator legem nauticam pro suo commodo torquet: ut po-
 te de ijs sentire legẽ, qui non sint abdicati: negat patris
 nauem non esse, postquam nemo alius sit dominus. & si
 10 maxime uerum sit, tamen cum abdicatio filij ex delicto
 ueniat, iniquum esse ut quis ex delicto commodum senti-
 at: qui dicitur locus ab obsistentia. negat filius se ex deli-
 cto abdicatũ: & si uerũ esset, sibi tamen cõmodum non
 offerri ex delicto, sed ex lege nautica. Et ita per alios
 locos magna ex parte suprã dictos, ultro & citro cõfli-
 ctatur, dum quisq; suam legem defendit, & alterius sen-
 tentiã destruit. Intercurrit aliquando in contrarijs legi-
 bus locus à cõtinentia, qui est firmissimus, si cui applica-
 ri potest. Tunc autem trahitur, cum intentionem nostrã
 20 ex utrisque legibus fundamus: cum dicimus, utrique le-
 gi suam uim, suum seruari tenorem, dum nobis subscri-
 bitur. Exemplum. Lex est, rapta raptoris uel mortem
 uel nuptias petat. noctu in temulẽtia quidam duas rapu-
 it, & uitiauit: altera mortẽ petit, altera nuptias. Hac in
 controuersia uincet, quæ mortẽ raptoris petat. per hoc
 enim utriq; uitiatæ cõsuli: ur, et utroq; loco satisfit legi,
 m 3 quæ

quæ pœnâ infert: cum si nuptiæ præferetur, altera ma-
 neret non uindicata, quod eleganter hic docet Trapezun-
 tius. Per hunc insignem locū uincet abdicatus in superio-
 ri exemplo. nam remanebit ei nauis ex lege nautica: &
 paternarū rerum nihil attinget, ex lege abdicatoria. In
 dissoluendis legibus contrarijs in summa animaduerti
 cōueniet, utra sit potentior lex, utra magis fauorabilis:
 an ad deos illa, alia ad homines: an ad rempublicā illa,
 alia ad priuatos: an ex æquitate illa statuta sit, an ex
 rigore alia: an de honore hæc, illa de pœna: an sit hæc ¹⁰
 de magnis reb. alia de paruis. quia propter parua à ma-
 gnis non esse discedendum, docet Iureconsul. in l. Scio.
 ff. de in integrum restitutione. An hæc consuetudine fir-
 mata sit, alia in desuetudinē abierit: an hæc clara, deter-
 minata, illa obscura & generalis sit: an permittat hæc,
 alia uetet. siquidem fortius ligant uetita, quàm permissa.
 l. non dubiū. C. de legibus. Vnde quod exemplum supra
 libro primo recitauimus de augure, qui ex lege in de-
 mortui locum alium in cōcione petierat. at quia erat da-
 mnatus repetundarum, altera lege cōcionari uetabatur. ²⁰
 quapropter merito dānari debebat, ut qui contra legem
 uetitā fecerat. Et licet se defendisset, quod augur esset,
 & diuinorū interpretes, ut sic non includeretur in lege re-
 petundarum: tamen hoc ei non profecit, quia non ut au-
 gur, sed ut homo in legem repetūdarum commisit, &c.

Num quæ abrogatio, aut derogatio.)

Abro

Abrogatur lex, cum in totū reuocatur: derogatur legi, si aliqua particula mutetur, detrahatur ue. Et qui lege abrogata sese defendit, uel etiam derogata, in ea parte que detracta est, is tenetur falsi, et potest pœna falsi puniri, ut dicit Modest. Iure consul. in l. finali. ff. de Falsis.

Infirma enim erit eius defensio.)

Licet fecerit lege permittēte id quod fecit, tamen quia non fecerat id ad quod cogi poterat, non excusatur. que res exēplo patere potest. Lex est: peregrinus in hospicio maneat. Alia lex est: quisquis tempore hostili inuentus fuerit in ciuitate, sub uexillū cogatur. Peregrinus cū ceteri accurrerent, māsit in diuersorio, ueluti lege permittente: sed nihilominus reus peragitur uiolatæ legis alterius. Aliud exemplum. Lex ciuili permittit LL. doctoribus, ut sint immunes ab onere suscipiendi hospitis in aduētū Principis. Superuenit alia lex nouissima, quæ ab hoc onere neminē excusat, sed omnes cogit: ista præfertur. Quapropter dicit Cicero in ueteri Rhetorica, has leges imperatiuas esse, uelut exceptionem à lege præmissa, &c.

Lib. 2. capit. 11.

STATVS AMBIGVI.

Ambiguo cōtrouersia nascitur, cum aut structus legis scriptæ uariat, aut diuisio orationis coniunctæ obscurat, aut uaria uerborum potestas incidit:

Si ambigū est scriptū.

m 4 ut

ut interim alias species transeamus, quæ sunt innumera-
 biles, si Fabio credimus. qui dicit lib. 7. cap. 10. fuisse phi-
 losophos, quib. nullum esse uerbum uidebatur, quod non
 plura significare posset. ex qua opinioe Logici Sophistæ
 in sophismatis & fallacijs omne uerbū torquent, aut ita
 separant, ac simplicia implicant. Structus orationis am-
 bigit, si accusandi casus cōcurrant: ut, Aio te Aracida Ro-
 manos uincere posse. ambiguum oraculum, an ne Roma-
 nos Pyrrhus, an hi illū uincerent. Diuisio orationis iun-
 ctæ, cum dubitatur quæ dictio quò referri debeat: ut, te
 stamento iussit poni statuā aureā hastam tenētem: an sta-
 tua sit aurea, an hasta, ambigū est. quæ res flexu uocis
 discernitur, teste Fab. ut poni iussit statuā aureā (hic uox
 delectitur) hastā tenētē: qui flexus uocis nō recipitur fa-
 cile, sed potius alio modo. ut, Iussit poni statuā, aureā ha-
 † diuisione stam tenentem. de qua † disceptatione postea latius uide-
 bimus. Varia uerborum potestas est in æqui uocis, ut in
 cursu fluminis ac pedū, in cane, gallo, tauro, aquila. Est
 & ambigū in reciprocatione pronominis Suus, sibi, etc.
 si ea pronomina tertias personas sequantur. ut Publius 20
 Caium rogat cauere, curet ne quid sibi accidat: ambigū
 an sibi Publio, an sibi Caio. Valla de ea re multū philoso-
 phatur, quæ à Iuriscons. nō curantur, qui sæpe in id am-
 bigui incidunt. Nos hæc ambigua dissoluemus, ut sta-
 tim sequetur. Soluuntur autem orationes dubiæ, ut præ-
 feras illud quod est æquius, quod est naturæ, conditioni,
 tempori,

tempore, personæ magis congruens, ut etiam hic Cicero dicit. facit l. cum in testamento. ff. de rebus dubijs. Item præfertur quod tutius est. l. in ambiguis. ff. de regulis iuris. itē quod minus habet captionis, id est, decipulæ fraudis. l. Quoties redem. eodem titulo. item quod uitio caret. l. † Quamuis secum. ff. de rebus dubijs. Item in contractib. ambiguis cōtra stipulatorem fit interpretatio, qui potuit legem apertius scribere. l. Veteribus. ff. de pactis. l. cum quæritur. ff. de rebus dubijs. Cæterum si nihil illorū præferri possit, ut pote quod dispositio tota sit ambigua, tunc res uitiat, neutri stabitur, reiicietur totū, et incidet in asystaton ambigui. Ita intelligas elegātem textum in l. duo sunt Titij. ff. † de testamentaria tutela. † de testibus & elegantius in l. in ambiguo. ff. de rebus dubijs. Hoc est quod dixit Gregorius, in rebus ambiguis non esse ferendum iudicium. 33 Distinct. 4. cap. habuisse.

Omnes enim illi.)

20 **F**orte Cicero ea significat, quæ à philosopho 1. Elēchorū cap. 3. tractantur, ubi tres modos amphibologie inuenias. Primus, cū dictio uel oratio principaliter plura significat: qui modus etiam est nostræ farine. nam uerba æquiuoca, ut Fabius hic testatur, in testamentis sæpe occurrūt. ut legauit taurū: ambiguum seruū ne, an iumentū uelit. Alius est modus, si uera si-

Tres amphibologie modi ex Aristot.

gnificatio transsumatur: ut, *littus arare*. ex eo enim in
 Iure civili nihil ambigui inferetur, ut solent Logici fa-
 cere. quia ex translatis usurpationibus quicquā ad ue-
 ritatem inferre nefas est, argumēto l. *illicitas*. §. 1. ff. de
 officio præsidi. Et hunc modum Cicero hic remouet, quia
 post uerum significatum, transumpta sententia non reci-
 pitur. Tertius est modus, ubi diuiduntur cōiuncta, et è di-
 uerso: uel ubi dictio simplex certa est, cōiuncta dubium
 facit. Nos hunc modum ita recipimus, si possit flexu uo-
 cis discerni, ut supra diximus. Exemplū est elegās in l. ¹⁰
Pupillus, in tertio responsio. l. ff. de autoritate tutorū. ubi
 dicitur, *Pupillū* tutori nō obligari naturaliter, tamē obli-
 gari in quātū locupletior. Verbū enim naturaliter sepa-
 rari uel cōiungi cū superiorib. uel sequētib. potest, quod
 flexu uocis discernimus. Accursius cōiungit cum præce-
 dentibus, ego cū sequentib. Cæterū si ex utroq; diuisim
 uel cōiunctim intellecto, sententia in genere iudiciali col-
 ligi nō posset, id amphibolon respuentes, logicis relinqui-
 mus. Potest autē hoc fieri dupliciter. Aut cū una dictio
 diuiditur, ut *cor uinum, ui demus, in genua*. quas Fabi- ²⁰
 us dicit ineptas esse cauillationes, ex quib. tamē Græci
 (tu Sophistas intellige) cōtrouersias struxerūt. Hoc ge-
 nere amphibologiae emeruisse credimus, quod de hæreti-
 cis supplicium capitis sumitur. Cum enim Paulus dice-
 ret, hæreticum de uita: in se licissimum Sophistarū, nem-
 per Theologorum quorūdam genus diuisit, ut intellige-
 ret,

ret de uita hæreticum, id est tolle. Aut cum dictio diuisa simpliciter ueritati nititur, coniuncta ambiguum facit: ut, scire literas. dubium an literæ sciant, an alius literas sci at, ut Philosophus loco prædicto tractat. Item aliud. Putas quod quis uidet id uidet: amphibolon est in uerbo Id uidet, quod sub accusatiuo uel nominatiuo, coniunctim uel separatim intelligitur. quo genere est possibile, sedentem ambulare. Quas ineptias tanquam in nihilo utiles, Cicero hic negat esse recipiendas.

10

Dum cautè & expeditè.)

Ciceroni hoc loco subscribit eleganter Rodolphus Agricola libro 1. cap. 3. ubi Logicos putat obscuritatem in docendo sequutos, rerum lumen tenebris obruisse. Et idem Rodolphus libro secundo cap. 1. miseram et cauillosam istam loquendi sollicitudinem non modo reliquis artibus discendis non prodesse, sed insuper obesse plurimum affirmat: quod non liceat unum liberum uestigium ponere recte, ac si pes spinis confixus impediretur.

20

STATVS DEFINITIVVS.

Ntequam ad definitiuam constitutionem ac Cum defini-
cesserimus, duo inuestigare expedierit. tione.)
Primo, quod definitionis genus hic tra-
ctemus: deinde, an definitiuus status sit
legitimus. Super priore illo noueris, duo esse definitionum
genera. quoddam ex genere et differentijs constat, quod dia-
lectici tractant, in quo tamen nomine differentie non putas

HERAS

ueras rerum differentias te assequi, quæ à nobis cognosci non possunt, nisi forte in homine. Cæterū usurpatæ sunt, ac usu receptæ: nempe quod uerborū ambitu et circuitu ueras differentias circumloquimur, ut gannire in uulpe. hinnire in equo, & ita de alijs. quod docet Agricola lib. 1. cap. 5. In eo definitiōis genere pro catholicis præceptis traditur, ita definitionem committi cum definito, ut definitio definito conueniat: & uicissim definiti uis se ultra definitionem non effundat. Quod latius declararem, nisi id artium professorum solenne munus esset. Aliud est genus euagatius, in quo qui definit, sese ad præcepta Dialectica adeò nō astringit, ut siue describat, siue definiat, alijs ue uerbis rē elucidet, dū uis rei uel nominis uel iudici uel auditori cognita fiat, definisse dicitur: ut testatur Fabius lib. 7. cap. 4. qui dicit finitionem rei propositæ propriā, dilucidam, et breuiter cōprehensam enunciationem. Prius illud genus Dialecticorum in iure ciuili, & in Rhetoricis raro tractatur. ad eas enim angustias, ad ea septa, quibus se Dialectici cōcludūt, quæ Fabius seruitutem nominat, in causis uel dicēdis uel decidendis non adstringimur. quando necesse est (ut Agricola ait) circumferre oculos, et quasi omnes rerū angulos perquirere, ne definitū à definitiōe, uel hæc ab illo excedat. quod disputaturis, q̄ causas acturis est cōmodius. Si quidem hi adnituntur, qualiter Iudicem persuadeant: illi quomodo & uincant & uinciant. Hoc sentiens Vlpianus

nus Iurecōs. dicit, omnem definitionem in Iure ciuili esse
 periculosam, et ex modico subuerti posse. Quod Accur
 sius cum nō intellexisset, quaedam impertinentia ibi mi
 scet. Sed et Fab. lib. 3. cap. 5. putat nihil in uniuersum fi
 nitione comprehendi posse: licet Raphaël Regius ad dia
 lecticas angustias respiciens, ibi negatiuam falsō supple
 at. quando is ipse Fabius lib. 7. cap. 4. Dialectica præ
 cepta hoc genere ad oratorem non pertinere palàm do
 cet. Quod et Trapezuntius libro 2. eleganter uoluit. Iu
 ris perito igitur, & Oratori suffecerit, si rem ex poste
 riore definitionis genere finiat, securus quibus uerbis,
 dum commodè et propriè, ut Iudici res controuersa in
 notescat. quod aliquando ex causis definimus: ut cum di
 cimus, panē esse qui ex farina & aqua in fornace coqua
 tur: itē libertinos esse qui ex iusta seruitute manumissi
 sunt: sic peculiū esse, quod dominus seruo dat negotian
 di causa. Item à partiaria collectione: sic Imperator defi
 nit ius scriptum esse, legem, plebiscitum, senatus consul
 tum, constitutionē principis, responsa prudentum. Inst.
 de iust. et iure. §. scriptum. Item ab alijs quibuscunq; ac
 cidentibus definimus: ut ciuitas est multitudo collecta
 ad ciuilem conuentū, legib. & moribus coniuncta. Sic do
 lum malū definit Iurecōs. esse calliditatē, fallaciā, machi
 nationem ad ciruueniendum, fallendū, & decipiendum
 proditam. l. i. ff. de dolo malo. Et ut quiddā addas licen
 tius: definitiones in controuersijs sæpenumero à fa
 ctis

Etis & à relictis sumuntur. nam accusator definiet rem
 ab ijs quæ reus fecit, è regione defensor ab his quæ reus
 reliquit. ut accusatus sacrilegij, quod uas argenteum ex
 templo sustulerit, furtū quidē commisisse fatetur, sacri
 legium negat. hic à factis definiet accusator, sacrilegium
 esse, de sacro etiam uasa priuata fraudulēter surripere.
 reus cum negasset se quicquā sacrum attigisse, sed ea o-
 mnia quæ sacra erant intacta reliquisse: itā à relictis defi-
 niet, sacrilegium esse, rem sacrā à sacro surripere. si qui-
 dem quia rem sacram reliquit intactam, à relictis defini-
 uit. Sic in summa totā uim et potestatem uocabuli, ut pul-
 chre hic Trapezunt. ad nostræ causæ cōmodum cōpre-
 hendit. Quod adeò uerum est, ut aliquando impertimen-
 ter à litigatorib. definiatur, quam nominant uiolentam
 definitionē. ut si æger ille, qui in nauī deserta perman-
 sit, de quo supra libro. 1. sic definiat, permanere in nauī
 quā ceteri deserūt, nihil aliud est, quàm conseruare na-
 uem. quæ uiolenta est definitio, de qua sæpe fiet mentio
 postea. Quamuis ergo Rhetoricis & Iureconsultis la-
 tissimus sit definiendi campus, hoc tamen perpetuum
 est definitioni, quibuscunque uerbis enūciatur, ut uerba
 faciāt rem definitam differre ab alijs. aliàs frustra defi-
 niremus: sicut Plato, qui dicebat hominē esse bipedem,
 sine pennis, teste Agricola. In cuius auditorium Dioge-
 nes immisit gallū deplumatū, dicens hunc esse hominē
 Platonis. Hoc est quod Fabius dicto loco dicit, impu-
 gnari

gnari definitiones tanq̄ imperfectas, si rei natura nō ex
 iusto explicetur. Quo nomine reprobatur definitio Ser
 uij Iurecōsul. super dolo malo. ut dicta. l. 1. §. 1. ff. de do
 lo malo. Sed nūc ad aliud, quod promissimus, reuertā
 mur. Status definitiuus an sit legitimus, an status pro
 prius & principalis, à legitimo distinctus: autor noster
 inter legitimos ponit, ut uides. Alibi tamē in Rhetoricis
 Cicero, cum quatuor deduceret status: an sit, id est, con
 iecturam: quid sit, id est, definitionem: quale sit, id est,
 60 quo genere, hoc est iuridicalem: & quomodo petatur,
 id est actionem. postea negauit legalem esse ullū statum.
 Fab. tamen libro 3 capite 8. duos status posuit, legalem
 & rationalem. sub rationali cōprehendit quatuor con
 stitutiones uulgatas. Et ita uides, quod neuter definitio
 nem sub legitimū statum complectitur. Et certe si ue
 rum admittimus, definitiua cōstitutio inter legitimas cō
 putari iuste nō potest: id quod anxie disceptat et eum
 cit Trapezuntius. Definitiuus enim status quid res sit,
 quid nomen rei tractat. Legitimus status tantūmodo ei
 20 nititur, quod lege scriptū est. Quod si ulla in legitimis
 statibus definitio incurrat, tamē principalis controuer
 sia uersatur super scripto: et quæ definitio incidit in uer
 bis legis, fortasse tanquam locus incidit, non tanquam
 principalis status: utpote quod ea definitio nomen du
 bium aperiat, non lege explicet. Quinimo in omni sta
 tu, qui controuertitur, incidere definitio uerbi potest:
 ut sepe

De inuen
 tione lib. 1.

De iuris
 dictione

ut sæpe in sequentibus audietis. At propterea definitionum eiusmodi status partem dicere absurdum esset. Denique definitio cum descripto legis nunquã quærat, quomodo erit status legitimus: cuius omnis uis est, disceptare super scripto? Accedat nouissime, quod definitio non à lege trahitur, sed à re, à nomine. at statum legitimum à lege trahi, nõ est ignotum. Et hæc est ueritas. quæ et Fabio placuit, & Ciceroni in ueteri Rhetorica. Sed quãdo inter legitimos status ponitur hic ab autore nostro, quis quis sit, quamuis parum pertinenter, sequamur ordinem ipsius. His itaque præmissis, iam ad statum Definitiuum accedamus. In hoc statu principaliter de rei definitione queritur. qui tunc oritur, cum post accusationem reus licet factum confiteatur, nomen tamen facti negat. iam enim questio et iudicatio est, quid id sit quod factum esse concedimus, quò ue nomine censeatur. ut sacrilegij accusatus, quod uasa argentea ex templo sustulerit: fatetur se sustulisse, sed sacrilegium esse negat. Quo in statu præcipua controuersia est utriusque litigantis, definire nomen, ut ad suum uterque commodum, accusator à factis, reus à relictis definiat. deinde per locum à ratiocinatione alter alterius definitionem impugnabit: qui locus commodissime ex iis quæ antecedunt, quæ ue consequuntur, & item per alia ad rem pertinentia argumenta colligitur. Accusator enim in nostro themate colliget, nihil inter se differre, siue sacrum, siue priuatum auferatur, dum locus sacer sit:

cum

De statu de
finitiuo.

cum utroque animus locum sacrum contaminare uolentis antecesserit, deorum cōtemptus intercurrerit, loci religio prophanata sit, quem uenerari non uiolari oportuerit. † nam religionem à relinquendo dici, Aulus Gellius † nec enim testatur. Iam & si priuata etiam ex loco sacro auferre sine sacrilegij crimine liceret, consequens esse, ut nemo securus rem suam templis aufit committere. Et quā ædis sacræ ueneratio hactenus tutelam præbuerit, in rapinā, in prædā conuerti, & c. Reus uicissim crimine sacrilegij teneri dicet eum, qui sacra legat, id est, furetur: sese nihil sacri, sed rem priuatā surripuisse: uerbis stari oportere. negare se uel deos contempnisse, uel loci religionem uiolasse, qui nihil sacrum attigerit: graue id futurum, si alienis & impertinentibus criminibus quisque ex stomacho rem peragat. unde furti appellatione sacrilegium commisi calumnia sit. non esse ferendas huiusmodi accusaciones. iam enim misceri crimina, misceri poenas, nihil ordinatum relinqui, si ea licentia accusatoribus permittatur. Ius nostrum hoc casu reo subscribit. nam Imperatores Seuerus & Antoninus Imp. Cassio rescripserunt, eum qui rem priuatam ex sacro abstulerit, furti teneri, nō sacrilegij. l. Diui. ff. ad legem Iuliam peculatus. Licet quidā Papa Ioānes diuersum deciderit. 17. Quæst. 4. cap. Quisquis. quo etiam nū iure utimur, tametsi significatio uerbi & eo loci & alibi torqueatur. Possent alia adduci exempla. Lex est: tyrannicida præmiū quod uolet optato.

Insanus tyrannū per insaniā cecidit, præmiū petit sanus
 factus, cōtradicitur: iā tyrannicida definiendus est, quē cō
 tradictor à relictis definiet eū esse, qui tyrannum ex pro
 posito patriā liberādi occiderit: quod nec fecerit, nec fa
 cere insanus potuerit. Petitor à factis definiet. esse siqdē
 tyrānicidā, qui tyranno interfecto patriā liberauerit: id
 quod ipse fecerit. ratiocinabitur nihil referre, ex propo
 sito, an ex casu casus sit tyrānus, dū ita patriæ sit cōsul
 tū. Siqdē omnia consequi ex sua etiā insani hominis cæ
 de, quæ ex sani esset cōsecuta. E diuerso cōtradictor præ
 mia dicet nō obtineri casu, sed industria, proposito, soler
 tia. nā nisi hoc esset, frustra præmium ob fortia facta de
 cerni. posse qdē insano extraordinē consuli: præmiū autē
 ex lege ei nō deberi q̄ nihil ex lege fecerit. Et est sanè in
 præfeti cōstitutiōe hoc perpetuū, ut ambæ partes præci
 pue nitatur, quo alterius definitio ab altero destruat: 10
 et tāquā aliena à negotio, uiolēter extorta, impertinēs,
 inutilis impugnetur. Qua in re nō erit inutile, si natura
 causæ patiatur, ad hoc cōtendere, ut ex genere et differē
 tijs definiat litigator, et è regione aduersarij definitionē 20
 ut imperfectā, ut nō cōuenientē cū definito attenuet, id
 est impugnet. quod et Fab. li. 7. dicto ca. 4. et Trapezun
 tius lib. 2. significasse uidetur. Ut accusator cū Titium accu
 sasset doli, q̄ in uestib. laicis inuentus sit sacerdos, cū nō
 esset laicus, doliū definiēs machinationem esse, qua aliud
 agitur, aliud simulatur, quæ est Seruij iurecōs. definitio:
 hic reus fatendo finxisse laicum, negat tamē dolo fecisse.

Dolus quid.

sed ut tutior proficisceretur. Deinde definitionē doli im-
 probet, quod multa præter dolū aliter agantur, aliter sibi
 mulētur. ut de Salvatore, qui se longius ire finxerat: et de
 Thetide, quæ Achillē inter puellas ueste muliebri idutū
 abscondērat, præter dolū, in aula Lycomedis. Sic si accusa-
 tur quispiā furti, quod ob necessitatē famis panē sustule-
 rit: et definiatur furtū esse, cū inuito domino res aufera-
 tur: iam tolletur hæc definitio, improbabitur ut imperfe-
 cta, cum non sufficiat inuito domino auferri, si non frau-
 10 dulenter lucrandi animo fecerit. l. i. ff. de furtis. Sæpe e-
 nim fieri, ut inuito domino res recipiantur, quas quispiā
 sibi debitas putat. & ita de similib. in hac constitutione.
 De qualitate et intēsiōe locis cōmunib. ideo hic nō dico,
 quia supra in cōiectura attigimus: cū scilicet accusator
 crimē attollit et magnificat, intētionē rei grauissimā fuisse
 se ui orationis demonstrat. contrā reus nō ad eō impiam
 fuisse suā intētionē, crimina nō ita atrociter exaggeran-
 da et cōmiserationē mouebit, de qua in peroratione. Ex
 his colligi potest, cōstitutionē definitiuā duplicib. locis
 20 aliquādo tractari, cū litigātes, per se quisq; definiat: quo
 genere est accusatio sacrilegij, cōtra eū qui se furē cōfite-
 tur. quæ cōstitutionis definitiuæ species à Trap. pronomi-
 nās uocatur. pronomināt enim uterq; accusator et re-
 us, cū alio atq; alio nōie crimē definiūt. Eius generis est
 exēplū autoris nostri de Cepiōe, q; cū disturbasset cistu-
 las, & deiecisset potē, accusatus maiestatis q; tribunum,

Furtū quid.

Maieſtatem
minuere
quid.

ſacroſanctam poteſtatem uiolarit: pronominat nõ minu
iſſe, ſed auxiſſe maieſtatẽ. quim ẽ regione Saturninũ ma
ieſtatem læſiſſe, & definiet quid ſit maieſtatem minue
re: ſcilicet contra ſenatusconſulta in damnũ Reip. leges
ferre. E diuerſo Saturninus pronominat. maieſtatem mi
nuere eſſe, uiolare ſacroſanctã poteſtatem tribunitiam,
& impedire ſuffragia populi. Quo loco qlibet pro ſuo
cõmodo definiet à factis, & à relictis. Et quæ definitio
à factis eſt accuſatori, erit ei à derelictis cũ ſe tuetur. I-
deo etiam inueniri ſtatũ definitiuũ mixtum, cum ex per¹⁰
ſona extrinſecus interueniente, aſſumptiuæ conſtitutio
nis partes miſcẽtur. quod ſit, cum perſona interueniens
trahit locũ à relatione criminis. ut ſi eunuchũ cum uxo
re inuentũ qui occiderit, accuſaretur homicidij. dicit hic
ſe coactũ crimine eunuchi: hoc caſu definiendo crimen
adulterij, ordo cõuertitur, & commutatur. nam accuſa
tor reum accuſando perſonã incidentẽ defendit, et reus
ſe defendendo eandem perſonam accuſat. negat enim ac
cuſator eunuchũ eſſe adulterum: definiendo adulterum
eum eſſe, qui uxorem alterius conſtuprarit: quod eunu²⁰
chus nec fecerit, nec ſãcere potuerit. et ſic contra ordinẽ
in hoc ſtatu receptum accuſator à derelictis definiet: id
eſt, ab his quæ nõ fecit eunuchus. Reus uiciſſim definiet,
adulterum eſſe, qui nudus cum uxore inueniatur, propo
ſito eam ſtuprandi, etiam ſi non ſtuprarit. et ſic à factis,
id eſt ab eo quod fecit eunuchus, definiet: et erit fortãſſe
potior

potior ea definitio, si Apollonij philosophi auctoritati credimus. Is enim apud regem Persarum eunuchū posse adulterum esse comprobavit, etiam si sit impotens: quod concupiscentia certe in eo adulteretur. Hunc statū si obuersum uel obtortū dixeris, forte non errabis: quod propter personam incidentem ordo definiendi in litigantibus obuertitur. In hoc genus ancipitij, id est, duplici-
 10 tatis, etiam personarum duplicatio incidit. Vt lex est, primogenitus regnum habeto. primogeniti filius cum secun-
 do genito disceptat. Hic uterq; definiuit primogenitum, & utentur locis ultro & citro duplicibus. Non ignoro
 multa adhuc dici posse circa hunc statum: sed ne pomum
 Athalantæ sequamur, hic finis esto.

Maiestatem is minuit.)

Hæc definitio ideo est uitiosa, & non suffragatur Sa-
 turnino, quia est generalis, & potest iisdem uerbis & à
 reo usurpari. quapropter autor noster per illationes
 20 hanc definitionem differre facit, aliàs esset fragilis.

Quæ capiunt suffragia populi, &c.)

Hæc definitio ideo est inutilis, et non suffragatur Sa-
 turnino, quia impedire suffragia populi, morari consi-
 lium magistratus factiosi, est res utilissima: quia po-
 pulus procellis comparatur & fluctibus.

STATVS TRANSLATIONIS.

Am ad translationis statum ueniētes, Rhetorum conflictum sedare ante omnia conueniet. fuisse enim nonnulli, ut Fab. lib. 3. cap. 8. qui negarent translationem statū esse, quod nunquā eo in genere super causa principali disceptetur, sed uelut in causis incidēter ueniat. nā ad causæ iudicationē quid attinet cōtrouerti, an apud consulcm, an apud prætorē agi cōueniat? et ita de similib. Ediuerso Trapez. lib. 1. & 2. 10 statū esse principalē defendit, putatq; magna eos obuolui ignorantia (haud dubiè Fab. intelligēs) qui inter constitutiōes nō ponāt, quod proprijs trāslationis locis explicetur, et propria iudicatiōe terminetur. Nos huiusmodi fluctus conciliari posse putamus, si genus cōstitutiōis at tenderimus. Si enim cōstitutio ad ipsius causæ cōtrouersiam referatur, quæ ex primo cōfliktu intensiōis et depulsiōis cōstat, tūc uerè Fab. docuit trāslationē nō esse statū: quia nō per modū principalis actionis, sed per modū exceptionis in controuersia incidit. Cæterū si statū 20 ex iudicij & litis cōtrouersia, quæ propter exceptionē incidit dimetiariis, iā Trapez. procedit assertio. trāslationis enim etiā si per exceptionē in iudiciū ueniat, eatenus tamen status est, quatenus proprijs locis explicatur, et cū incidit suspensa causæ principalis cōtrouersia, quæ stiōnē & iudicationē ad se trahit, id quod supra lib. 1. ubi de iudicatione

dicatione, sufficienter declarauimus. Hac temperatione non admodum ardua, si Trapezuntius hunc nodum discrete creuisset, iam Fabium eloquentiae principem ignorantiae nebulis non inuoluisset. Sed quod faceret aliud, qui Graecus erat? Quibus supraddictis consequens est, translationem non magis esse sub statu legitimo, quam sub coniecturali, uel alio statu. quando exceptio translatoria in omni statu incidit, ut defendi nullo iure hic autor possit, qui inter legitimos connumerarit. Est autem translatio, ad causam principaliter intentam **Translatio**
 10 opposita reiectio. qua definitione apparet recusationem, de **quid.** qua supra, a translatione prope in nihilo differre, quicquid ibidem et hic dicat Trapez. nisi quod alijs et alijs locis utraque tractatur. Est autem duplex translatio, ut idem ait, perfecta et imperfecta, id quod supra lib. 1. licet suspense attingere meminimus. Et quauis ibidem sim Trapezuntium secutus, non omnia circumspectans: si tamen liceat dicere quae sentio, non uideo quo haec ab illa differat: nisi quod huius loci sumuntur a circumstantia, illius a circumstantia non oriuntur. siquidem utraque translatio parum habet effectum. utraque enim perimit, utraque differt. Differt autem iudicium, quae dicitur exceptio dilatoria: perimit uel iudicium uel instantiam, quae dicitur exceptio peremptoria. Itaque si qua est differentia inter utranque, ea est quam diximus: quod loci illic absolute, hic ex peristasi fluunt. Igitur perfectae translationis loci a lege sumuntur, a moribus. i. consuetudine, a pactis, a rebus iudicatis, a lege. Eiusque minorem lege prohiberi, ne sine curatore

stet iudicio. Agit ad fundū minor. Iam reus translatione perfecta se tuetur, quia ex lege scripta minorem repellit ab agendo. Ipsa translatio differt, nō perimit iudiciū. Et ut alio exemplo res pateat: lex est, instantiam nisi in

† in tres an
nos.

tres annos finiatu^r extingui. petij à te fundum † & tres annos litigauimus: iam perfecta translatione te tueris, instantiam cecidisse. Hęc translatio perimit instantiam, non iudiciū. Item lex est: quod causa iniuriarū anno finiatu^r. ego post annum experior iniuriarum. Tu perfecta translatione te tueris, quod causa extincta sit. 10

& hęc translatio perimit iudicium. A moribus, omnino paribus exemplis niti possumus: quando consuetudo est lex non scripta. A pactis, id est, à conuentione. Finge creditorem mecū fecisse pactum, ne unquā debitum petat. is postea petit. iam ex pacto ab actione repellitur: quæ translatio perimit causam ui exceptionis, obligationem non perimit. quæ tamen sunt subtilia, & Iure ciuili fusius tractantur. A rebus iudicatis quoq; fluit translatio. Finge te succubuisse per sentētiam, cum nauem à me petieras. tu iam tabulas nauis petis: iam repelleris 20 translatione perfecta, per locum à re iudicata. non potest agere ad tabulas, ad partē, qui in toto succubuit, per sententiam l. Si ex toto. ff. de exceptionibus rei iudicatae.

† causam

hęc translatio etiā perimit & enecat † iudicium. Im perfecta translationis loci à circūstantijs sumuntur, † absolutè non consistunt: puta à loco, causa, qualitate, tem

porc,

pore, & persona. et dicitur ideo imperfecta, quia nisi ex
 trà sumeret adiuuēta à circumstantijs, in sese fragilis es
 et. A loco: ut si citatus ad locum pestiferum, negat se
 comparere propter pestem posse, uel propter pericula.
 Hac translatio nihil efficeret, si loci periculo nō adiuua-
 retur. Sic si iudex priuato loco sentētiā ferre pergat,
 negas alibi quā in tribunali sententiā te suscepturū.
 Hac translatiōe usus fuisse uidetur Cic. pro rege Deiotā
 ro: ubi conqueritur, non decere coram Cesare causam
 10 dicere, sed in basilica, in foro. A causa sumitur locus,
 ut si causæ natura sit eiusmodi, quæ non debeat tractari
 coram minore iudice, sed coram maiore. Fab. dat exem-
 plum de fideicōmissō, si hoc petatur corā prætore: nam
 à consule uel coram consule peti debet. quod tunc fortas-
 se poterat uerum esse, sed iure nostro cauetur, fidei com-
 missa coram prætore peti. Et in hunc locū puto includi
 exceptionem fori: ut si clericus conueniatur coram laico
 iudice, iam declinauit forū hac imperfecta translatiōe.
 sic seruator noster ad Herodē, & ab eodem ad Pilatum
 20 remissus est. Hi duo loci differunt iudiciū, non perimunt.

A qualitate: hic locus fufius & latè patet. nam omnis
 ineptitudo libelli in hunc locū uenit: item et ordinis per-
 uersio, deformitas processuum. ut, si petas decē causa mu-
 tui, et tamen erat depositū. Si contra plures coniunctim
 agas, quos separare debueras. qui est etiam locus recusa-
 tionis. uide quæ supra lib. 1. à principio coniecturalis di-

ximus, quæ hic repete. Itē si libertus patronū, discipulus
 præceptorē, phasallus dominū, filius patrē, sine uenia in
 iudiciū uocauerit, uel famosum iudiciū cōtra eū institue
 rit: tūc ab agēdo repellitur, quod modo et qualitate incō
 petētī egerit. in quē locū multa includi possūt. Hæc trās
 latio perimit instantiā, nō iudiciū uel causam. A perso
 na locus translatus sumitur, cū persona litigans impu
 gnatur, tanq̄ nō apta. Vt qui alterius nomine experitur,
 cū nec tutor, nec curator, nec procurator sit. hac tralatio
 ne usus est Hannibal, cū qdā bellicarū rerū expers apud ¹⁰
 Antiochū de bello disceptaret. nā eū reiecit Hannibal, tã
 quā non aptū. Sic Turnus apud Verg. in 10. Drancē reie
 cit, cui frigida bello Dextera. Hoc statu usi sunt Iudei, cū
 Barraba petito Seruatorē reijcerēt: et cū dicerēt, se nō
 habere regē nisi Cæsare. A tempore: ut cū arguitur ali
 quis, illicito tēpore rem patrasse. ut nō licet tibi curare
 sabbato: itē nō in die festo, cū similibus. Sic qui adulterū
 occiderat ex interuallo, in foro fortē, uel in tēplo: accusa
 tus homicidij, si se defendat ex statu assumptiuo, ex rela
 tione criminis, quod adulterū occiderit: iā translatione ²⁰
 imperfecta urgetur, quod nō licito loco eū interfecerit,
 nec licito tempore. poterat enim domi suæ, et in flagrāti
 crimine, nō ex interuallo, uel in foro, aut templo occidis
 se. itē qui cōtradicit statutis nostris, postquā erecta sunt,
 repelletur: quod alio tempore debebat, antequam erige
 rentur. Sic olim trinūdino, id est, tribus nūdinis promul
 gatæ

gate sūt leges, quo tēpore licebat cōtradicerē. post trinū
 diuū rogabatur lex, quo tēpore nō licebat contradicere.
 que didicimus ex Varrone Halycarnasseo, et ex prima
 Philip. Cic. Quae de tēpore diximus, etiā de loco exaudi
 te. nā possunt argumenta sumi à tēpore ad locū, ut dicit
 Iur. cōj. in l. uinū. ff. Si certū peta. Aduertendū est in his,
 q. status translatus per locū à tempore, et à loco dupli
 citer intelligitur. aut cū occasione tēporis et loci ex lege
 nitimur, tūc dicitur perfecta translatio. aut cum utemur
¹⁰ tēpore et loco, tanquā circumstātia extrā sumpta pro ad
 iumēto, tūc dicitur imperfecta trāslatio. Tēpus et locus
 ex quibus lex fundatur, nullā facti nec implicat nec prae
 stat cōuersionē. ut lex est, possessor pacificus decē anno
 rum dominus esto. Finge: actor fundū petit, per me decē
 annos possessum: ego eū repello lege, quia ex lege iā fa
 ctus sum dominus. hic nō confiteor te aliās esse dominū,
 si non decē annis possedissem: nō sumetur argumentū à
 contrario sensu, sed simpliciter legitur, in quā funda
 mur, et nō in tēpus. Aliud exempl. Lex est: iniuriarū cau
²⁰ sa intra annū non tentata, extincta esto, impetor à te ini
 iuriarū post annū. iam repelleris translatione perfecta,
 ex lege, quod causa iniuriarū tēpore sit extincta. Per hoc
 non intelligor cōfiteri iniurias, etiā si annus nō esset fini
 tus. Ceterū tēpus quod uenit ex circumstātia, implicat cō
 fessionē facti, si ante tēpus res fuisset facta. ut, poteras fla
 grāti crimine interfecisse adulterū, ex interuallo nō po
 tes. Sic cū Saluator dixit: Domus mea domus orationis

est. significabat alibi posse uendi, nō in templo. E diuerso cum lex dicit, conuenticula non licere in templo. l. Con-
 † ad tem- uenticula. C. de Episc. & cle. Hic se lex non arctat † ad
 pus. templum, tanquam ad circumstantiam: quia etiam extra
 templū non licet habere cōuenticula. proinde erit trans-
 latio perfecta in hac lege. Et in summa, quando cunque
 tempus & locus ueniunt per circumstantiā, quia faciunt
 illicitum, quod alioqui esset licitum, tunc est imperfecta
 translatio. sed quando tempus in legem incidit, & nihil
 nisi legem respicit, tunc dicitur translatio perfecta. Et ¹⁰
 sic in materia nō differūt, perfecta et imperfecta: sed ex
 forma. quia aliter in lege, aliter in circumstātia. ex prio-
 re non sumitur argumentum à contrario sensu, ex poste-
 riore sumitur, cæteris paribus. Hi duo loci per circumstan-
 † Petent. tiam à tempore et loco uehementes sunt, & iugulū † præ-
 bent aduersario. Quapropter locus à ratiocinatiōe con-
 munis est accusatori et reo. & comitatur accusatorem,
 ut uehementius urgeat reum, ut uim illorum locorū ex-
 tenuet. dicit etenim: Quid maximo opere attinet adulte-
 rū etiā in foro occidisse, qui nec terra nec luce dignus est? ²⁰
 nempe turbator pacis coniugalis, dissipator diuinæ do-
 mus et humanæ. quid attinet in templo eū occidisse, an-
 te deos immortales? nempe pulcherrimum spectaculum
 dijs, quorū mysteria, quorum sacramenta sacrilegus il-
 le uiolauit. Incidunt etiam alij loci in hoc statu, quos ex
 Trapezuntio disce. nos enim finem facimus.

Num alio quærente.)

HOC est, inquirente. Et hoc in criminalibus, in quibus inquiritur, in quibus habentur quæstiones: de quibus diximus supra in coniecturali. Si fortè non competens iudex inquireret, uel aliter exponeret, et subtilius, cum alio quærente, id est, inquirente: & hoc in quærela inofficiosi testamenti nominatur in l. † Equuleus. §. finali. ff. de inofficioso testamento. ubi alius queretur de inofficioso, quàm is qui debebat.

† Posthumus. §. ff.

STATVS RATIOCINATIONIS.

VLtima legitimarum constitutionum est ratiocinatio, quam syllogismum nominat Fabius. Hæc est uere constitutio legitima. hoc enim statu id quod lege scripta doceri non potest, argumentis à lege sumptis firmatur. & à scripto & uoluntate eo differt, quod illic scripta lex et uoluntas controuersiam faciunt: hic rationes & argumenta ex scripta lege sumpta. illic scripto et uoluntati uel nitimur uel oppugnamus: hic per argumenta & rationes, quæ à scripto et uoluntate trahuntur, controuersiam tractamus. In summa, procedimus à similibus ad similia. Sume exemplum supra ex primo libro. Malleolus interfecit matrem, et antequam daretur testamentum fecit. Qui testamentum oppugnant, non habent legem: qua se fundet: sed à ratione legis inuatur, quæ habet, furiosum

In causa rationali.)

riosum testari nō posse. at hic Malleolus licet non fuerit
 furiosus, tamen similis furioso, ut merito ea lex contra
 eū pugnet. Ediuerso non fuisse furiosum Malleolum. li-
 cet rem furiosam fecerit: unde ius ei fuisse testandi per
 aliam legem, quæ suprâ lib. primo est allegata. quæ lex
 licet de patrefamiliâ sano & sibi ipsi cōstati loquatur,
 posse tamen etiam Malleolo suffragari sumpta similitu-
 dine sanitatis. Hæc ratiocinatio, ut dicit Fabius libro 7.
 capite nono, cognata uel coniuncta sæpenumero est con-
 stitutioni definitiuæ: ut cum definimus definitione infir-
 ma, nempe uiolenta, eam definitionem syllogismo uel ra-
 tiocinatione fulcimus, ut sic præsens cōstitutio in defini-
 tiuâ sæpenumero delabatur. Lex est, uenefica capite pu-
 niatur. uxor amatorium marito dedit, & diuertit. mari-
 tus moræ et absentia uxoris impatiens, cum rogata re-
 dire nollet, sese laqueo suspendit. accusatur uxor uenefi-
 cij, & definitur ueneficiū amatorium, definitione infirma
 e tuiolenta: quod amatorium dare nihil sit aliud, q̄ uenenū
 porrigere. hanc definitionē ratiocinatio iuuat ultro in-
 ermē. colligitur enim, in pœna inferēda nihil interesse, 20
 hoc uel illo poculo perierit maritus, q̄ mala potiōe peri-
 it. Ecce quomō ratiocinatio fundat statū definitiuū, de se
 fragile. et certe iure nostro huic accusatori subscribitur.
 licet enim amatorium non sit propriè uenenū, tamē si uel
 hominis necandi causa datur, uel occidit qui amatorium
 sumpsit, pœna ultimū supplicium est: ut decidunt Marcel-
 lus &

lus et Paulus iureconf. in l. eius. §. adiectio. ff. ad legem
 Corneliã de sicarijs. Et l. Siquid alicui. §. qui abortio-
 nis. ff. de Poenis. In hoc statu accusatus legis uiolata, ne-
 gabit accusationẽ, quod nec scripto nec uolũtati legis cõ-
 trafecerit. Verũ accusator argumẽtis et rationib. colligit
 legẽ esse offensã: haud dubie legislatorẽ etiã hunc casum
 prouisurũ, si eius meminisset. quæ rationis collectio in iu-
 re nostro est uehemẽs, et ualde necessaria, super qua nitẽ-
 tur Iureconf. in l. mulier. §. grauidas. ff. ad S. C. Trebelli
 10 anũ. et ubicũq; hæc ratio locũ habet, tũc dantur utiles ar-
 gutiones ex lege: licet nec uerbo, nec mente Iureconf. id uo-
 luerit. In hoc statu ratiocinationis rationes et loci sumũ-
 tur à similibus, ut dixi: ab unitate ad pluralitatẽ. ut lex
 est, tyrãnicida præmiũ quod uolet optato. duo interfece-
 rũt tyrannũ, an utriq; debeat præmiũ? Itẽ à priori ad
 posterius, à maiore ad minus, et è diuerso: à toto ad partẽ,
 et è diuerso: à genere ad speciẽ, & omnino à locis Diale-
 cticis argumenta sumũtur. Finge legẽ esse, quod icesi dã
 nata præcipitetur saxo. mulier præcipitio data uiua ma-
 20 net, an ad poenã repetatur ex lege? lex est, fratrũ diuisio
 rata sit. sorores diuiserũt: quid iuris? lex est, à meretrici
 bus natus ab honorib. arcetor. qdã ex proba muliere na-
 tus est, quæ postea est facta meretrix. lex est, senatoris
 filij habeãt priuilegia: cõcepta est proles senatori, sed na-
 ta postq̃ senator ordine motus est. & infinita id genus.
 In his oĩb. casib. ratiocinabimur hac præseti cõstitutioẽ.

DE IURIDICIALI ABSOLUTA.

DE Iuridiciali constitutione orsuri, meminisse possumus, supra ex Fabio dixisse, aliquos status esse rationales, aliquos legales: cum nunc de legalibus dixerimus, tractandus nobis occurrit status rationalis, qui & generalis nominatur. quia non an sit factū, & quid sit, sed quo genere res sit, quaeritur: iusta ne sit, an iniusta. Eius qualitatis ratio quia inuestigatur, rectè rationalis dicitur. quæ rationalis cōstitutio in duas partes diuiditur: est enim quædā negotialis, alia iuridicialis, secundum Ciceronem lib. 2. ueteris Rhetor. et Trape. lib. 2. Negotialis ideo dicitur, quia negotia magna ex parte, quæ futura sunt, uersat, cum deliberat, faciundum ne sit aliquid, an non faciundum, si Trapezuntio credimus. Quapropter negotialis magis respicit genus deliberatiuū, iuridicialis plus ad iuridiciale accedit. Cicerō in ueteri Rhetorica dissentit à Trapezuntio, et cū utrisq; parum conuenit Georgio Vallæ in lib. de Rhetorica. Fabius eius constitutionis non meminit, quantū ego uiderim. Nos ex Rhetoribus quos legimus, putamus duo esse genera negotialis constitutionis. Primum dum super honoribus, præmijs, cōmunerationibus, ornamentis aliquorum, apud magistratus tractatur. ut, sit ne dignus Cæsar, cui perpetua dictatura cōcedatur: An ne Oe

tavianus

tauianus meruerit dici pater patriæ, debeatur ne uiro
 forti præmiū, et si quæ sunt similia. In qua re si contradi-
 ctor accedat, iā uere est status negotialis. Secūdo puto,
 statum negotialem colligi ex officio nobili magistratus,
 quando cūque magistratus acceditur sine figura iudicij,
 ut cum alicui ex bono & equo, ex ratione subuenitur,
 qui læsus est: ut cum petitur aliquis restitui in iura pri-
 stina. Ex hoc genere status negotialis emergunt edicta
 prætorum, quæ ex officio nobili publicata sunt, ex natu † edicto
 10 rali æquitate. quod non memini usquã legere, nisi in Ge-
 orgio Valla, lib. prædicto. qui tamen à remotis & alio
 sine hoc significat. Ex hoc genere negotialis status e-
 mergit hæc saluberrima clausula prætoris: si qua mihi
 iusta causa rem, per quam maiores læsi restituantur l. 1.
 ad finē. ff. ex quib. causis maiores, & c. Cicero in ueteri
 Rhetorica, negotialem statū aliter tractat, et nescio an-
 bene: ut merito ipse in libris de Oratore, ueterem Rheto-
 ricam reuocarit, ut quæ sibi adolescenti exciderit. Quæ
 propter quæ ibi tractatur, non morabimur: nisi quod lo-
 20 cos ibidē eleganter deductos huc mutuabimur. Georgi-
 us Valla egregiè dicit, pleraq; omnia themata Rhetoriæ
 in declamationibus esse subiecta huic statui negotiali: q;
 est notatu dignum. Fabiū hodie inueni lib. tertio cap. 8.
 qui negotialem à iuridicali eo diuidit, quod in illa æquū
 & bonū, appetendum & fugiendum, sine personarum
 complexu quærat. ut, an diuitiæ superbiam pariāt. At
 o hæc

hæc personas interserit, an Crassus ob diuitias sit factus
 superbus? Et quãto plus quæro, tãto magis uariare Rhe-
 tores hoc loco inuenio. Ego negotiale eam moneta expen-
 do, quã supra cudimus. Autor noster ex re facit, negotia-
 lem tacendo, cõtentus sola iuridicali, ne inexplicabiles
 Græcorum Labyrinthos incidat. Et habet rationem pro-
 cessus auctoris nostri, quod utraq; constitutiones eisdem
 locis tractantur. Vnde ad iuridicalem procedimus: quæ
 ideo ita nominatur, quia partes iuris ita uersat. nã in ea
 non queritur, an sit factum, nõ quid sit factum: sed quale
 sit factũ. Et differt à statu legitimo, qui ipse ius tractat,
 quia in eo statu super intellectu legis cõtrouertitur. hic
 lex tanquã non cõtroversa locũ facit, non statũ. Est ergo
 iuridicalis constitutio duplex, absoluta & assumptiua:
 in absoluta remper se defendimus, iustè factam: uel accu-
 samus, factã iniustè. quæ ideo absoluta dicitur, quia ex
 suis ipsa uiribus nititur, nihilo adiuuenti extrã sumpto.
 Ea partibus iuris cõsumitur: quæ quia in auctore nostro
 enarrantur, textum uideamus.

Constat igitur ius ex his .)

IV S ergo de quo tractat cõstitutio nostra, primò na-
 tura cõsistit. Naturã Cic. dicit in ueteri Rheto. ius
 esse, quod non opinio, sed quædam nobis innata uis inse-
 ruit. quod & Cicero in alias elegantes subdiuidit parti-
 culas, religionem, pietatem, gratiam, uindicationem, ob-
 seruan-

seruantia, ueritatem. Religionem Cic. dicit uim esse in- Religio
 sitam, quæ deorū ueneratione & ceremonijs hominem
 ducat. Vt accusatur Lutherus, quod à communib. eccle-
 siæ ritibus abhorreat, contra omnium sensa nouas asser-
 tiōes introducat. Is se iuste fecisse dicet, loco sumpto à re-
 ligione, quod Dei honorem et uenerationē asserere per-
 gat. Pietas, teste Cicerone, est, quæ erga patriā, aut Pietas
 parentes, aut alios sanguine coniunctos officium serua-
 re moneat. Vt exul proscribitur, iuramento adactus, ne † † ante an-²

¹⁰ unquam redeat. is in patriam redijt, ut eam hostilis in- num.
 cursiōnis admoneret. Accusatus periurij, iuste se fecisse
 contendet, per locum à pietate sumptum: ut qui patriæ
 opem qua poterat tulerit. Sic cum Pomponius tribu-
 nus diē dixisset L. Manlio Torquato, ob certa crimina:
 Manlius filius Tribunum gladio exerto cōterrui, ut pa-
 tri diem relaxaret. Historiam habes apud Valerium lib.
 5. Finge Manlium accusari maiestatis, quod uiolarit Tri-
 bunū: iam iuste se fecisse dicit, nepe ob patris pietatem.

Gratia est, quæ in memoria & remuneratione officio Gratia
²⁰ rum impensorū consistit, & per quā amicitie conseruā-
 tur. Hoc est quod in iure nostro dicimus, eū qui officiū, id
 est beneficiū acceperit, naturali obligatiōe ad antidota,
 id est ad gratuitā uicē, q̄ hic gratia nōinatur, teneri. Fin-
 ge libertū patrono pecuniā pro obsequijs p̄ errorē præ-
 stitisse. libertus hāc pecuniā repetit, tāq̄ indebitā, ut qui
 o 2 patre-

patrono nihil promiserit : patronus iuste soluisse dicet, nempe in gratiam recepti beneficij libertatis, ut est elegans textus in l. Si non sorte. §. libertus. ff. de cōditione indebiti. Ea igitur gratuita uicis reddēda obligatio tā tū efficit, ut cū à rep. legatus mittitur, cui (ut assolet) sumptus dantur itineris: is, cum nihil in itinere expendisset, quod ubiq; amicorū hospitij exhibitus est sumptus, tamen imputabit reip. ac si expēderit. is si accusetur peculatus, iuste se fecisse dicet, qui sumptus imputarit. nam teneri eum ad paria hospitibus, uel fortē paria fecisse dicet. Et excusabitur obligatione gratuiti, per locū à gratia sumptū. de quo habes elegans argumētū in l. Idēq;. in fine. ff. mandati. Vbi licet creditor fideijussorē liberet gratuito, debitor tamē cogetur sarcire fideijussori, ac si pro eo soluisset. Ista mutua gratitudo nominatur permutatio, in l. Sed & si. §. consuluit. ff. de petitione hēreditatis. Vindicatio: per quam uim & contumeliam defendendo, aut ulciscendo, propulsamus à nobis, & à nostris, qui nobis esse chari debent, et per quā peccata punimus. Per hunc locū defendet se Orestes, quod matrem in terfecerit: nempe patrem uindicauit, & puniuit delictū. Sic miles Marianus accusatus homicidij, quod cognatum Marij consulis interfecerat. nam se iuste fecisse, ut qui propulerit à se stuprum illatum, & delinquentem punierit. Per hunc locum defenditur Phinees Israëlita, qui interfecerat Iudæū cōgressum cum Moabitide. nam peccatum

Vindicatio.

tum puniuit, et aueritit furorem domini. **Observantia:** **Observantia**
 per quam etate, aut sapientia, aut honore, uel aliqua di-
 gnitate prestantes reueremur & colimus. Sic excusan-
 tur serui Iudæorum, cum manus nō iniicissent in Serua-
 torem nostrum: quippe qui reueriti sunt eximiam homi-
 nis dignitatē. Sic excusari poterāt milites Mariani, qui
 bus datum erat negotium, ut M. Antonium oratorem in-
 terficerent. nam dignitate hominis conterriti, retrocesse-
 runt, quamuis hircosus centurio eum interfecerit. **Veritas.**
 10 ritas, per quam damus operam ne quid aliter quàm con-
 firmauerimus fiat. ut, Lutherus iussus reuocare scripta
 sua, excusabit se iustè fecisse, qui ueritatem scripserit. Hi
 sex partiarij loci locū à natura conficiūt, ut siue religio-
 ne, siue pietate, & ita de alijs, defendamur, iure nature
 defendi dicamur. Nunc superest, ut alias partes iuris
 uideamus. et qdē alia pars est Lex, quæ iussu populi san-
 citur. ut qui uocatus est in ius, pareat magistratui: & sic
 de infinitis alijs legibus. Quo loco noueris, paria dici
 de plebis scitis, de senatus cons. de prætorū edictis, quo-
 20 rum originem suprā negotiali cōstitutioni attribuimus:
 quod & Cic. in ueteri Rhetorica facit. processus uero e-
 dictorum tanquā lege explicatur. Item & legis nomine
 cēsentur, quæ per imperatores constituta sunt: et præte-
 rea, quæ sibi quæq; ciuitas statuit, quæ omnia sub legem
 includūtur. Per hanc partem iuris, scilicet legē, is defen-
 ditur, qui se iustè fecisse dicat, nēpe lege uel statuto secu-

Cōsuetudo. rus. *Consuetudo, tertia iuris pars, eadē qua lex auctoritate ualet. nam quæ uis est legi scriptæ, ea est consuetudinis, quæ est lex nō scripta. Autor noster ponit exēplum:*
adpensum *Si id quod argentario ꝓ expensum obtuleris, ab eius socio repetas. hoc enim consuetudine receptū esse, Cicero hic docet. q̄ potest procedere in argentarijs. Cæterū si apud duos pecunia deponatur. uel apud alterū ex socijs, ea pecunia lege repeti potest, nō cōsuetudine, ab alteru-*
Argētarij. *tro socio. l. i. §. si apud. ff. de positi. Argētarios autē esse q̄ publicis præsumunt mensas, apud quos et pecuniæ deponū¹⁰ tur, & quorū officium est inscribendi rationes in actionibus, et in alijs hominum contractibus, uulgatū est. hoc de Hortēsi scribit Seneca in i. lib. Declamatiō. Is enim cum sedisset in foro apud argentarios, omnium quorum inscripserāt nomina ordine recensuit, tanta memoria ualuit. Sed numularij sunt, qui priuatas mensas habent, ut est Francofordiæ & passim in Italia: nihil distantes ab argētarijs, nisi quod illi publico munere ꝓ præficiūtur, hi priuatis quæstibus insudant. Cæterum consuetudinis duplicem esse rationem, Cic. in ueteri Rhetorica docet.²⁰ quædā ab omnib. recepta est gentibus: quo genere sunt iura gentium. alia sunt, quæ ideo sunt certa quia cōsuetata: sicut sunt nostræ quotidianæ consuetudines. Iudicatum est, de quo uel sententia lata, uel decretum interpositum est. Quod genus iudicati Cic. hic uariare dicit, quod uarij iudices diuersas proferūt sententias. nam in*
simili

simili causa M. Drusus et Sex. Iulius aliter & aliter iudicarunt, ut latius patebit in exemplis textus nostri. qua propter hæc pars iuris infirma est, si reb. iudicatis pro exemplis utimur, quod supra in cōiecturali constitutione latissime declarauimus. Aequi & boni ratio ex ueritate & utilitate communi nititur: quæ tanti est, ut ius nihil aliud esse dicatur, quàm ars æqui & boni. Ex

Aequum &
bonum.

Pactum.

pacto, quæ est sexta pars iuris, ea absoluuntur, quæ sunt in cōuentione hominū posita: pars omnium ualidissima, & quæ multū operetur. quoniam nihil est humane fidei magis cōforme, quàm seruare quæ pacta sunt, ut dicit Iurisconsultus in l. 1. ff. de pactis. Ea duplicia esse Cicero hic docet. quædam & si nuda sunt, legibus tamen sunt firmata: de quibus est lex duodecim tabularum, obscura satis, cuius hæc sunt uersa: Rem ubi pagunt, oratione pagunt in comitio, aut in foro, ante meridiem causam conijcito. quam legem Commentatores pro suo quilibet ingenio interpretantur. Ego autem hūc puto esse sensum.

Cum pagunt, id est, paciscuntur rem aliquam, paciscuntur oratione, id est, uerbis nudis. Eius pacti causam conijcito, id est, tractato: in comitio, id est, in conuentu publico Romanorū, aut in foro, id est, iudicij. Vult igitur ista lex, quòd quando paciscimur ea quæ * adiuuantur, lege, oratione quidem paciscimur, id est, uerbis nudis. sed ex hoc nudo pacto, quod legibus adiuuatur, actio nobis competit in foro iudicij, & in comitio. quamuis enim

* ordinan-
tur

pactū nudum nō pariat actionem, tamen hoc non proce-
 dit in hoc genere pacti: de quo Cic. hic loquitur. & ea pa-
 cta in iure nostro nominamus legitimas cōuentiōes: quæ
 licet nude sint, tamen actionem pariunt. ita est textus in
 l. legitima conuentio. ff. de pactis. Quam legem docto-
 res nostri miserè tractant, quia hæc Rhetorica non no-
 uerunt. Exemplum potest poni in pignore, quod nudis
 uerbis contrahitur, & tamen potest agi l. Si tibi. §. de
 pignore. ff. de pactis. Aliud exemplum in donatione,
 quæ nudis uerbis confecta, actionem parit. l. Si quis er- 10
 gentū. C. de donationibus. Aliud genus pactorū est uul-
 gatum, quod ex cōuentione hominum explicatur, præ-
 ter legis adiutorium: ut sunt innumeræ cōuentiōes in
 humano commertio. Istæ sunt sex partes iuris, de qui-
 bus Cic. hic loquitur. Tu autem adde ex Cicerone in ue-
 teri Rhetorica lib. 2. quo loco de cōsuetudine tractauit.
 nam alteram partem cōsuetudinis in tres partes diuidit,
 in pactum, par, et iudicatū. de pacto & iudicato iam di-
 ximus. Par aut est non poenitenda pars iuris. siquidem
 quicquid est æquabile, ciuili temperamento moderatum 20
 ex iusta lance, dicitur par: ut quod ius alteri cōstituis, eo
 tu utere. Ex hoc pari sumptus est titulus: Quod quisque
 iuris in alterū statuit, ipse eodem utatur: etc. in ff. unde
 qui habet priuilegiū à Cæsare, ne cōueniatur intra quin-
 que annos à creditorib. is etiā non audet exigere suos de-
 bitores. Hunc locū non cōsiderauit lex, de qua loquitur

Fab.

Fab. lib. 5. Argentarius dimidium debitorū soluat, credita sua in totum exigat. hic enim nihil est æquabile. Sed finge, argētarius argentariū exigit. quomodo hæc res explicabitur? nā priuilegiū habet legis, ut solidū exigat: alter argentarius eadem lege iuuatur, ut dimidium soluat debiti. Et sic, si argentarius totum petit, tunc læditur alter argentarius in lege sua. Si alter argentarius dimidium soluat, tunc læditur petitor argentarius in iure suo. Qui nodus est planè insolubilis, & inexplicabilis. Hæc perplexitas dissoluitur solo æquabili, & per locum à pari. nam argentarius petitor remittet aliquid ex solido, et alter argentarius addet aliquid ultra dimidū, quæ est æqua proportio. Ex hac æquabilitate sumitur, quod in iure dicimus, quando duob. legatur † eadem res in solidum, quia tunc concursus facient partes propter æquabilitatem. l. huiusmodi. §. penul. ff. de legatis 1.

† unares

Vt aliud aliū iudici, &c.)

10 **I**ntellige iudices datos per prætorē, uel per aliū ex superiorib. magistratib. nam prætor, qui mediocribus causis interesse non poterat, ex Centūuiris unū eligebat, qui uulgares causas audiret. nam Centūuiri non nisi causas maiores, ut hæreditatum, tutelarum, cognationum, libertatum, et quæ forent similes, iudicabant: testis Cicero libro de Orato. 1. In causis criminalibus dabantur iudices per prætorem sortito, id est per sortem:

quæ latius Asconius prosequitur, & quidam Vitellus in annotationibus: uel si bene memini, Egnatius.

Aut Consuli, &c.)

Habes hic textum elegantem, quod apud Consulem & Tribunū pleb. fuerat contentiosa iurisdictio, quod uidetur negare Iurecons. in l. 1. ff. de officio Consulū sed maiori potestate ornabatur Consules, antequam monarchiā inuaderet imperatores. post uix umbra relicta est.

Quod cum hærede mandati

ageretur, &c.)

10

Simus mandatum finiri morte. Instit. mandati. §. Rectè. Vnde fecerat quidam expensas, occasione mandati sibi facti. mortuus est mandator. alter egit cum hæredib. mandati, ad consequendas expensas. negabant hæredes teneri, quod mandatum esset morte finitū. Hac in causa datæ sunt diuersæ sententiæ inter diuersas partes. nam prætor condemnauit hæredes mandati, ad expensas & id iure fecerat: quia pro hoc est textus in l. inter causas. ff. mandati. Alter iudex non red-
ditius, absoluit hæredes mandatoris: † & iniuste.

† & iuste

20

Ut maior annis sexaginta, &c.)

† tum

Cognitores olim quiddam uicinū habuerunt cū procuratoribus. erat † tamen defensor plus familiaris, ut cui plus fidebatur, quàm qui cognitor esset. quod discimus ex Cicerōe in prima Verrina, paulo post

post

pōst principium: ubi dicit, Siculos ad eum tanquā ad tu-
torem confugisse, calamitatum suarum causam ei com-
misisse, fecisse cognitorem et actorem causæ. Vbi Asconius
inquit, quiddam amicus in cognitore, quā in procu-
ratore. Acron Grammaticus cognitorem exponit, pro
defensore, in secundo Sermonum Horatij: Fit cog-
nitor ipse. unde erat receptum ex æquitate, quod maio-
res sexaginta annis per cognitorem, non per se in
iudicio comparerent.

10 Et cui morbus causa.)

Iure prouisum est, ut eum qui morbo fontico impe-
diatur, non liceat in ius uocare ex sua persona: et senten-
tia contra eum absentem indefensum lata, nulla est, l.
Quæsitum. in fine. ff. de re iudicata. Est autem morbus
fonticus, qui est impedimento cuique, in negotijs pro-
prijs agendis: ut ibidem habetur.

Morbus fonticus.

Ex tempore, & ex hominis dignitate.)

20 **E**X eo, scilicet bono et æquo. ut sit sensus: Tanti ha-
betur ratio boni & æqui, ut sæpe ex tempore ui-
delicet necessitatis, et ex hominis dignitate, intel-
gite prærogata, si sit præceptæ autoritatis homo, nouū
ius ab imperatore constituatur. quod bene docuit l. i.
ff. de constitutione principis. Vbi princeps aliquando
subuenit homini digno, sine exemplo. quod dicitur no-
uum ius personale, quia personam non egreditur.

Ediuersø

Ediuerso propter hominis dignitatem & eminentiam, receditur à statutis et legibus iam latis. unde dicit † Pomponius in l. cum quid. ff. si certum petat. quod cum Bononia sit lex, ne minor uiginti quinque annis legat ordinariè, propter iuuenē doctorem excellētis doctrinæ recessum esse ab eo statuto: quod uoluit hic Cicero. Huic æquitati innititur Imperator in l. Sed & reprobari. §. ualde disciplinatos. ff. de excusatione tutorū. ubi à lege communi eximit ualde disciplinatos, qui est textus ab omnibus doctoribus commendatus. Sic & poenæ etiam enor¹⁰mes remittuntur, uel mitigantur, propter homines excellentis doctrinæ, utilitatis, uel artificij: ut si ad bestias quis esset damnatus. l. bestias. in fine. ff. de poenis.

Quæ legibus obseruanda sunt, & c.)

Nam non obseruarentur, nisi lex adiuuaret, uel interueniret: utpote quod nudis uerbis, nuda oratiōe conuenta, fragilia sunt ad actionem parandam. Et in hunc sensum intellige obscuros & obtortos uersus legis duodecim tabularum, ut supra diximus. Maioris momenti est pactum inter partes, quàm lex scripta. l. finali. C. de pact. dotal. l. 1. §. si conuenit. ff. de posit.

APPENDIX AD CONSTITUTIONEM IURIDICALEM.

Postquam textus Cic. est elucidatus, aduertendum est, præter partes iuris, & alios locos in hac cōstituti-

stitutione iuridicali inueniri. A personæ conditione, id est, cum qualitas personæ tractatur. Pictor enim qui se defendit ab artificio, iam qualitatem uel cōditionē personæ cōsiderat. Item à ratiocinatione, cum utraq; partes ratiocinando colligunt, quæ pro se facere uidētur. Deinde à comparatione, quando inter se conferuntur, quæ ratiocinatiōe collecta sunt. et hi duo loci sæpenumero sese consequuntur, & sunt communes utrisq; partibus. Item ab absolutiōe locus, qui semp rei est, et à principio uenit.

10 Item à repulsiōe locus accusatoris proprius, ut qui contradicat absolutioni. Incidit et locus à definitione, sed nō semper: cū utraq; pars, uel altera † pro se definit. Alios † per se complures locos hic recitat Trapez. tam nō necessariō, quàm si in cæteris includantur. Adde tamen locos communes qualitatis & intensiōis, qui in peroratione & epilogo ueniunt, ut iam sæpe diximus. Verum huiusmodi locorū tractatio non eodem modo obseruatur. nā partes iuris in hanc cōstitutiōem semper ueniunt, et ita ueniunt, ut uel depulsionem rei ratione fulciāt, uel accusatoris † intensiōe uelut firmamēto succurrāt. et erit usus † inuictiōis eorum uehemēs, si quicquid uel ex ipsa re, uel simili, aut maiore minore ue cōmodi nasci potest, ex iisdē partibus q̄ utitur eliciat: ut eleganter Cic. in 2. ueteris Rhetoricæ docuit. Ut Orestes cū à natura se defendit, tum fortius urgebit, si à minori colligat: fratrum iniurias ulcisci licere, quanto magis patris cædem. Sic et † Mimus contra † Mutius. poetam

poëtam Accium à simili euincet, rem illicitam non fecisse. si enim eum uoce nominauerit, quæ in scriptis nominare † nō deceat, peccare* quidem potuit: quod nihil re-
 † dedecet * quid ferat, ore uel scripto proferatur nomen. Cæterū alij loci nec in omnem cōtrouersiam iuridicalem, nec omnes ueniunt: sed nec eodem ordine obseruantur, ut quæ ad partium iuris tractationem respiciūt. quas partes bifariam tractari inuenio, licet à nemine obseruatū uiderim. aut enim positione, aut remotioe. Positione, si reus ideo se iuste fecisse dicat, quod natura, lege, consuetudine se tueatur, etc. Remotione, si factum ideo reus licitum defende-
 rit, quod nulla nec natura, nec lege, nec cōsuetudine, alia ue parte iuris prohibeatur. ut si contra eum agatur, quæ rem conductam non custodiuit diligentissime. Is enim reus ad talem se custodiam nec natura, nec lege, nec consuetudine obligatū esse dicat. quæ remotiua dicitur partium iuris tractatio. In primo genere postquā reus depulsio-
 nis rationem à partibus iuris sumpsit, dicens se iuste fecisse: quippe natura, lege, etc. munitum: quæ est absolutio quædam. accusator rei defensionem per locum à re-
 † retinet † turali. Prius illud tunc † reluctet, cum accusator negat reum ulla uel natura, uel lege adiuuari. Quo casu sepe numero incidere solent constitutiones legitimæ. si super scripto aliquo dissentiretur, cū reus ex scripto nititur.
 accusator

accusator sententiam legis præfert, quæ ab reo abhorre-
 at: uel cū accusator contrariã legem adducat, uel dicat le-
 gem à reo allegatã esse ambiguã: & sic de cæteris par-
 tibus iuris. Ea in cõtrouersia consultissimū erit accusato-
 ri, si nolit incidere in status legitimos, ut nõ ificietur na-
 turã, legẽ, cõsuetudinẽ, etc. quod imp̃tinẽs inficiatio mul-
 tū deformet, prematq; inficiantẽ. Est ergo alia species re-
 pulsionis in accusatore, scilicet ab obsistẽtia. dicit enim.
 Sit sanẽ, quod factū rei à natura, lege, cõsuetudine aut pa-
 10 cto nõ abhorreat: eo tamẽ modo, quo res patrata est, eoq;
 tẽpore, loco, his medijs te hoc facere non decuerat. quod
 à loco ex cõprehensioẽ colliget. Et eo fine Orestes præ-
 metur, qui et si natura quadã et lege ad uindicãdū patrẽ
 propelli potuerit, alio tamẽ & meliori modo debuisset:
 dum innititur naturæ, ne non innitendo naturæ natu-
 ram offendat: et cum lege utetur, utendo in eam comit-
 teret: adeoq; ut nos Iuristæ dicimus, tegendo unum alta-
 re alterum detegat. Vnde tutius fuisse, matri litem inten-
 dere, quàm manu propria interficere. qui est locus ab ob-
 20 sistentia, ualidus sanẽ et firmus, si rectè usurpetur. Et ut
 res alio exemplo declaretur: Moribus receptū fuit apud
 Græcos, ut qui bello uicissent, temporaria statuerent tro-
 phæa. Thebani Lacedæmones cū profligassent, æneum
 trophæũ statuere. accusati apud Amphycitiones, publicũ
 Græciæ cõsiliũ, quod æneũ statuissent: iuste fecisse respõ-
 derũt: nempe pro morib. se defendi. accusatores negant
 ex more

ex more fecisse, qui æneū statuerint, cū temporaria trophæa consuetudine sint recepta: æneo aut̄ trophæo perpetuæ inter populos inimicitie signum præberi. Ediuer so licuisse ex æquo et bono monumēta uictoriæ posteris relinquere: per hæc enim ad præclara facinora accendi posteritatem. Hic locus à ratiocinatione incidit, cum partes pro sese rationes colligunt: illic non licuisse æneū, hic licuisse. Incidit etiam locus à cōparatione, utpote quod accusatores cōtendent, maioris esse damni, perpetuæ inimicitie relinquere uestigia, quàm pro fit uictoriæ monumenta posteris relinquere. posse præclara gesta in annales inscribi, non ita conspectui ad æmulationē subijcere. Et in hunc modum complures tractabis controversias. In alio genere, ubi quadam remotione reus statum facit, ut de † Mimo, q̄ à poëta accusatus, quod eū in scæna nominauerit: potuisse dicet, et iuste potuisse, qui eo in factio nec natura, nec lege, nec consuetudine, etc. uetitus sit: omnia autem licere, quæ non sint illa iuris parte prohibita. Hoc genere accusator, si firmamento usurus, cōtendere poterit, iuris partes ea in re offendi facile uincet, dum modo hoc liquidum faciat. Et incident etiã ea in specie litigãtes iterum in status legitimos, quod illa pars à scripto, à sententia alia se tuebitur. Sic de alijs statibus. Et quod in absolutã iuridicalem legitimi status incidant, licet heri dixerim à nullo scribi, hodie tamen Sulpitiū Victorem inueni, id ipsum eleganter docētem: de quo mi

† Mutio

hi blandiebar. et addo corollam: Legitimos status per se
 nunquã uenire in controuersiam, semper esse incidenta
 les. quapropter Cicero in ueteri Rhetorica, post cõiectu
 ram, definitionem et iuridicalẽ, legitimos status inciden
 ter examinat, et seorsim: quod et Fabius fecisse uidetur,
 ut ita probabilis sit eorũ assertio, qui tres tantum status
 ponunt principales, an sit, quid sit & quale sit: de quo
 tamẽ me refero ad superiora. Reuersi ad propositũ no
 strum, uidemus in superiori cõtrouersia etiam incidere
 10 locum à definitione: cum accusator contra leges fieri di
 cet, quicquid ad scandalum insigniũ personarũ attente
 tur. Nam hoc casu incidit definitio: scandalũ ne sit, pro
 nunciare poëtã in scena. Potest et per obsistentiam ac
 eusator rem suam firmare, ut si dicat, etiã ubi licuerit no
 minare nomen poëtæ, tamen non à mimo, à gesticulato
 re: nõ in scena loco theatri, ubi populari sanna boni uĩ
 ri exponantur: nõ huiusmodi ioculari, risorio, histrioni
 coq; apparatu: honestorũ hominũ nomina honestè esse
 & loco honesto pronuncianda, non per Indibrium. Hic
 20 locus semper est uehemens. Hac in specie etiam loci inci
 dent à personarum qualitate, à ratiocinatione, à compa
 ratione. Finge aliud exemplum. Pictor cum eleganti &
 perspicua pictura in tabula cladem naufragij pinxisset,
 eamq; littori maris publice affixisset, ea pictura deterri
 tos mercatores uicinos mare uitasse. quo nomine ciuita
 tem maritimam damno affectam, quæ ex mercatorũ ad

uentu commodis locupletaretur. Proinde pictor accusatus uiolata reip. iuste se fecisse dicet, pingendo quod nec natura, nec lege, nec cōsuetudine ulla sit prohibitū. quin imò quia pictor sit, morib. æquo et bono licuisse ei, pingere pro arbitrio. qui est locus à personæ cōditione, iunctus absolutiōi. Hic accusator repulsione usus p̄ obstentiam imminabit reo: q̄, et si ex artificio ei pingere liceat, non tamē eo consilio, ut cæteris uel ex occasione damnū afferat. uiuam esse poësim, picturam: ut sicut poëta carmine, ita pictor calamo nocere possit. Reus tamen negat ex occasione præter propositum damnū imputari. Iamq̄: iterū incident in status legitimos, an ex occasiōe damnū detur. incident etiam loci à definitiōe, quid sit reipub. ledere. Accusator à factis definit, uidelicet, quacūq; occasionem præstare, ut reipub. cōmoda minuantur. reus è diuerso definit à derelictis, nēpe ledere reip. esse, in magistratum dolum cōmittere, ciuitatem tradere hostibus, ærarium depilare. Quem definitionis cōstitutum cōmode consequetur locus à ratiocinatiōe per accusatorem, qui argumentis colliget utrunq; esse reip. dānosum, siue directe siue ex occasiōe noceas. Et potest in his & similibus cōtrouersijs grandis concertationis sylua, uerborum diuitijs & Rhetoricæ præceptis consarcinari. De locis communibus, qualitate & intentione, ideo supersedemus, quia iā sæpe declarauimus, per eos
locos

locos qualitatem facti, & intentionē facientis uel sustolli per accusatorem, uel eleuari et minui per reum: illic ut in odium trahatur, exagere omnia: hic ut ab odio eximatur, factum a tenuat. qui sunt commodi loci materiæ amplificandæ. Hoc in calce non est prætereundū, in cōstitutione absoluta reum ex cōiunctis criminibus posse appeti: quæ separata statū non facerent. ut accusatur quod in confesso patrum semper alijs contradicat, ipse nihil cōsulat. Iam si separaueris, causa utraq; p se licet, coniun-
¹⁰ ctè nō licet. quæ dicitur duplex absoluta. Quo loco reus contendet, ut crimina separet, ac singulis ad coniuncta arguat. Accusator è diuerso crimina separari non patietur. nec enim ex singulis reū defendi posse, q nō nē si ex cōiunctis sit accersitus. In diuisionis fallacia huiusmodi disceptationes incidi, cū accusatio ad coniuncta respiciat. & erit summa utrobique contentio, summus conflictus, an à singulis separatis ad coniuncta liceat arguere, incidentq; iterum status legitimi: quia pro utraque parte sunt leges, & quòd liceat, & quòd non liceat. l. Miles. §. 1. ff. de re iudicata. et l. Scire. ff. de uerb. obli. Et possset hac specie absolutæ constitutionis attentari testator, in lectione hodierna, in l. Si mihi in fine. ff. de legatis primo. Quasi non liceat coniunctim sub alia & alia conditione legatum adimere, quod tamen separatim licuerat. sed lex est pro reo.

DE COMPARATIONE.

Cap. V.

INITIO tractatu absolute iuridicialis, quę tamen succincte, sed ut cōmodum erat, finiuius: superest ut ad assumptiuę cōstitutionis species ueniamus. Iuridicalem enim statū in duas partes diuidi, absolutam & assumptiuā, supra sępe docuimus. Eius autē constitutiōis assumptiuę species quatuor esse, etiā supra admonitū est: scilicet concessionem, remotionem criminis, translationem et cōparationem. Et licet autor noster cōparationem lib. 1. ad finem supra ultimo loco posuerit: in hoc tamē Secūdo libro eam priori sede dignatur. & rectē illud, quia in cōparatione excusationis ratio non ab extra sumitur, sed ex ipso facto. et sic potius ad absolutā accedit, quę proprijs armis nititur: quā quod sit assumptiuę portio, quę nisi adiumento ab extra sumpto non consistit: et ideo assumptiuā nominatur. Est autē cōparatio rei per accusatū factę, ad eam quam accusator fieri oportuisse contendit, collatio: ut in exēplo C. Pompilij. Cum enim à Gallis in angustias detrusus ita obsideretur, ut euadēdi non esset locus, inita cum ducibus hostium conuentione, ita discessit, ut impedimenta armaq; omnia hostibus relinqueret, nudum educeret exercitū & armatum. Accusatus Pompilius

Comparatio quid.

20

pilius maiestatis, defendit, satius fuisse id genus pactiōis accipere, quàm hostib. præbere iugulum. quæ merito dicitur comparatio, seu collatio, quod hic ex sola collatione oriatur iudicatio, utrum fuerit melius. Loci comparatiuæ cōstitutionis ita tractari possunt, ut primo exponat accusator facinus, scilicet arma, equos, ceteraq; militaria insignia et instrumenta hostibus tradidisse, lesisse maiestatem reip. Deinde per locū à definitione, quid sit ledere maiestatem reipu. & item à loco ab amplificatione crimen augetur. In gētem rem cōmissam esse conqueretur accusator. perpetuū uulnus ciuitati Romanæ iniustū. Præmet & accusator reum tertio loco, à temeritate consilij, quod ei non fuerit facultas ignominem facere exercitū: et item à dolo & fraude cū criminabitur. deinde ratiocinando à decoro et uenusto: speciosius fuisse perire iustū exercitū, quàm næuis et maculis ineluibē lib. remp. dilaceratā iri. Reus per locum ab intentiōe, qui est ei præcipuus, se tuebitur: quod nulla mala intētiōne, nullo fraudis uel doli cōsilio, sed necessitate rerumq; difficultate impeditus hoc fecerit: proinde nō tam inspicendum esse quid factum sit (ut eleganter dicit Sulpicius Victor) hoc uel hoc loco, quàm qua ratiōe, quo consilio, quo proposito, facta enim nō ex factis, sed ex causis faciēdis spectari oportere. Et per locum, qui dicitur à sūmo ad imū ante oculos ponet, illic mōtes, alibi flumina, post se fauces, ante se hostes imminētēis. Et descedet sep

locum à tuto, satius fuisse depacisci, quàm tot illustres
 † id est perire animos. Item ab infinitione, † & ab generali sen-
 tentia, perniciosam eam dicit honestatem, qua tantus ex-
 ercitus carnificinae exponeretur: posse reparari depa-
 citionis ignominiam, at tot fortes milites semel perem-
 ptos reparari non potuisse. Reliqua ex textu melius co-
 gnoscemus.

Facilius.)

Per hoc se reus tuebitur, qui dicit fuisse facilius salva
 10 ri tot animas, quàm reipub. maculam intolerabilem af-
 ferre. nam in comparatione duorum malorum, boni
 locum obtinet, quod leuius est: dicit Fabius lib. 7. cap. 5.

Conducibilius.)

Quod et ad accusatorē, et item ad reū referas: ut
 pote quod uterq; colliget, id quod intēdit fuisse
 cōducibilius. Maxime tamē reus per locum à cōprāhen-
 sione, id est à summo ad imū euincet, fuisse conducibilius
 quod ipse fecerit. Sic enim dicit: obsesi ab hostibus immi-
 20 nentib. pressi faucib. obsistente illinc mōte, hinc flumine,
 quæ fuerat pugnādi copia? quis audaciæ locus? quib. ar-
 † circum mis † niteremur? quā aciē explicuisses? quas alas, quæ
 uentus cornua? quò tibi telorū, quò armorū usus, quæ lut cauea
 clausus delituiisses? non ne omni re preciosior est uiuētis
 anima? quæ per Iouē fuisse iniquitas, quæ tyrānis, quæ
 ferē

feritas, fortes illos milites quos saluare poteras internitioni dedere? his et similibus circumstantijs, ut uoluit Victor Sulpitius, et alij, colligitur locus à summo ad imū, uehementissimus sanè, si rectè tractetur et opportune.

An aliorū fuerit statuendi potestas.)

Qui est locus à præsumpta autoritate. dicit enim accusator: non licuisse reo statuere, utrū ex duobus esset melius: sed ad Senatū detulisse, cuius sit percute re scœdera. ut sic excusari non possit, qui Senatus auctoritatem ipse priuatus sibi præceperit. Sed facile diluitur is locus, cū reus in necessitatem ineuit atā omnia cōfert. non enim eā deliberandi facultatē ei patuisse, cui iam iugulum imminabat: maxime quod uictoris sit legem imponere, nō uicti. Nec frustra per prudentes dici, in necessitate ad uiuum urgente, quenq; sibi & dominum esse et seruū. argumēto l. Si cōstante. C. de solut. matrimo.

Deinde interponet̄ ab accusatore, &c.)

Accusator, qui dolum et fraudem obijcit reo, ex locis coniecturalib. se fundabit. scilicet ex uoluntate & potestate, quod uoluerit potuerit reus exercitum prodere. esse enim reū hominem non integrū, natura, forma, habitu, affectione, educatione praua: studijs, factis similibus: & ita de alijs, quæ diximus suprā à principio huius libri. quæ coniecturæ quando urgeant, ibidem docuimus.

Deinde quæretur potue-
rit ne uitari, &c.

Qui est locus à prouidentia, uehemens contrà lo-
cum à necessitate: ut uoluit Cicero in ueteri Rhetorica.
Siquidem non excusabitur necessitate, qui prouidere po-
terat, ne in eum locum incideret.

Ab defensore cōtra refelletur, &c.)

Intellige, signa suspicionis suprā in contrariū ducta
refellentur: nepe falsa se premi suspiciōe: porro nul-
lam rem esse, quā non suspicionibus criminari pos- 10
sit homo inimicus: nihil firmamēti in talib. esse coniectu-
ris, si desint testes. proinde nisi quid doli probari possit,
taceat. Ceterū hęc signa & argumenta talia esse pos-
sent, quod reus grauaretur. ut si constaret hostes aliquid
reο pollicitos esse, aut clādestina eos colloquia miscuis-
se, uel reum ardenti in exercitum odio id ei ignominie
comparasse: quod factitatum legitur de Appio Claudio.

Vtetur hoc loco cōmuni in eum, &c.)

Intellige locum communem, quoad genus cause. 20
Sunt tamen loci proprii, quoad personam accusatoris.
nam non conueniunt reo.

Rem perniciosam utili proponi.)

Sensus est: propter modicam reipub. & umbratilenā
laudem, quæ tantā perniciem ciuū Romanorū afferat,
aut ponit

anteponi salutem ciuiū cum modica labecula reip. quod est utile. nemo hoc æqua mente feret. nec posse animi sui propositum turpe censerī, ubi honesto consilio ductus, temporis conditione coactus, necessaria facinoris causa permotus, exercitum saluauerit. Quæ enim (dicit) iniquitas foret, perdere, quos saluare possis? Quod si uel unū in bello ciuem saluasse coronam meretur, quot coronas ei deberi, qui totum exercitum saluauerit? Et simul insimulabit accusatorem feritatis ac crudelitatis, qui tot fortes milites potius perditos uellet, quàm saluatos.

Quid facturi essent, &c.)

Num spectassetis Achæos, ex turri? ut est in prouerbio. non puto, propter imminens periculum.

APPENDIX AD SUPERIOREM STATUM.

EX supradictis quæ declarauimus, facile Epaminundæ factū & excusari & defendi potest. Is enim cum esset dux exercitus, et terminus ducatus iam instaret, successorī electo exercitū non tradidit cōtra legem, sed tenuit ducatum lege refragante. interim Lacedæmonios funditus uicit. Is si accusetur maiestatis, quod cōtra legē exercitū tenuerit, quo casu accusator utetur loco à definitiōe, qd sit minuere maiestatem, qd sit militarē disciplinā. Item utetur locis à cōpa

ratiōe, ampliabit, ratiocinabitur. Reus è diuerso ab intentione laudata, à successu felici, ab obtenta uictoria se tuebatur: & tractabuntur loci, ut suprà diximus.

TRANSLATIO CRIMINIS.

HIC status pro tanto assumptiuus est, quia non consisteret nisi ope extrinsecus petita. ut q̄ excusat se homicidij, dicet se aliter defendi nō potuisse, uolentia alterius urgente. Et quamuis e-
 10
 tiam hoc statu reus defendatur iustè fecisse, et ex partib. iuris fortè nitatur, tamen non ex solis partibus iuris, si aliorum peccata causam non instrueret. Ut sic nō sit magna differentia inter translationē criminis, et absolutā iuridicalem. atq; ad cō exemplū Orestis, quod huc per-
 tinet, illuc deduximus. Habet hæc cōstitutio acrē utrinque cōflictū. nā accusatoris loci sunt uehemētes. primo exponet: deinde intētionē rei repellet p̄ locū ab obsistētia, cui subiūgitur locus à cōparatione: item raticinatio, qua accusator reū præmet ab absurdo: item locus à con-
 20
 temptu iudicij, uehementer strenuus, quæ omnia exēplo patebunt. Accusatur Orestes, quod matrem interfecerit. Is se defendit coactū crimine matris, quæ auxilio Aegisti adulteri parētē interfecerit. hic accusator urgetur repulsiōe ab obsistētia. Sit sanè q̄, mater parētē iterfecerit, nō propterea matrē debebas occidere. sic. n. crimina nō excusari,

cusari, sed multiplicari. Porro non erat tantū facinus ma-
 tris, quantū tuū est. hæc enim irritata, quod Agamemnon
 Iphigeniā filiā immolarit, q̄, amasset Cassandrā, etc. fa-
 cile posse mulieres talib. rebus irritari. Tu uero quā cau-
 sam interficiēdæ matris habuisti, cui sumā pietatē debu-
 eras? qui est locus à cōparatione. Deinde cū mater cædis
 culpabilis fuisset, patebat locus iudicij. hæc uia cū tu cō-
 tēpseris, & tua autoritate tibi ipsi iudicaueris: quō iam
 in iudiciū crimē matris uocas, q̄ locū iudicij à principio
 deseruisti? Hic locus ē ualidus, teste Cic. in ueteri Rhet.
 Possunt addi loci à definitiōe: ut † nō uindicta parentis, † cum
 sed latrocinii sit facinus Orestis. Hic accedēt loci cōmu-
 nes, quod si ea licētia cōcedatur. ut de indēnatis supplici-
 um sumere liceat, sese sine iudice uīdicare: quō tibi cū iu-
 dicijs? quō Areopagus? quid forū? quis tādē cædiū finis?
 quæ ciuilib. cōmunionis trāquillitas? Hic desēsor primū
 à causis facinoris se tuebitur, non tã facta quā causam
 inspici oportere. Itē ab intētione se fūdabit. armabitur à
 pietate, ut nihil minus q̄ latrocinij uel parricidij facinus
 imēderit. Porro p̄ locū ab opportunitate, amore, pericu-
 lo, se potēter defendet. sæpe enī præripi facultatē uindi-
 cādi criminis, si semp̄ ad iudicia spectes. licere etiā iure
 scripto sine iudice sese uīdicare, ubi mora sit allatura pe-
 riculū deniq; potētā matris, familiā, patrocinatores † † & cliens;
 uereri potuisse, & ne per sordes, ne per gratiā iudices telam
 mouerentur. proinde iudicij aleā non cōtempnisse, sed
 oppor.

opportunitate fuisse usū. Nec ipse crimē matris in iudiciū
 deducā, ut sup eo iudicetur: quia manifesta nō egēt iudi-
 cio, sed ut extēplo sese tueatur, sese excuset. Nec sanē ue-
 rū esse, quod parricidio sese contaminauerit: sed id ipsū
 perpurgauerit, adulterij fœditatem euerterit, domū pa-
 tris delectā crexerit, reparauerit. quæ est contraria uio-
 lenta definitio. Haud absimili tractatu per declamatio-
 nes scholasticas accusari poterit Scipio Nasica: qui Ty-
 beriū Gracchū sine iudicio in foro occiderit, q̄ legē a-
 grariā moliretur: cū tamē Scæuola Iurecons. iudicij se-
 rie rem esse tractandam hortaretur. Cæterum Scipio:
 Me, inquit, sequatur qui tempus saluam uelit. dum enim
 iri nitimur inter moras reip. maiestatem euertimus: te-
 stis Lilius. Et certe hodie iure receptū est, posse se sine
 iudice in casibus certis uindicare. Hoc tenore et causa
 Horatij tractabitur, qui uictor Curiatorum, cum soror
 unum ex interfectis nempe sponsum plangeret, eam in-
 terfecit. Quam historiam luculente tractat Cicero hos-
 sapite, libro secundo ueteris Rhetoricæ.

Quæ res in iudiciū nondum uenit.) 29

Contra hunc locum se tuebitur defensor Orestis, faci-
 nus matris non introduci in hoc iudiciū, ut uentiletur,
 utpote quod iam poena de matre sumpta sit. sed ideo hoc
 crimen reticetur, ut factura rei purgetur, nempe coacti
 propter hoc facinus.

Num culpam non ueniendi, &c.)

Exemplum habuisti de milite, qui ad diem cōmeatus
 nō affuerat. is se necessitate impeditū dicit, ut fluminis De necessitudinis.
 fortasse, uel itineris difficultate. Si tamē necessitatem culpa præcesserit, non excusabitur: ut si poterat præuidere
 hunc casum necessitatis, citius commendo. quod non tacuit Iure conf. in l. 2. §. Quod iam diximus. ff. si quis
 cautionib. Vbi negat subuenire illi, qui sese arctauerit.

Deinde si maxima necess.)

Ex istis colliguntur quatuor loci, à culpa antecedenti, à negligentia, à proposito, ab impertinentia.

Nam qui se propter uinum, &c.)

Haec sentētia sumitur à loco ab infinitione, sicut
 quælibet alia moralis sententia: quæ non solum
 respicit thema propositū, sed omnem casum
 imprudētiæ, quā culpa præcedit. ut si ebrius noctu in
 puelam incidens, eam uiciet: defendet se imprudēter
 fecisse.

at eam impudentiam culpa, id est ebrietas præcesserat,
 quæ uiolentia in iure nostro excusat quidem à capitali
 supplicio, sed ab extraordinaria pœna non excusat.

l. aut facta. §. delinquunt. ff. de pœnis. Sic excusatur à
 crimine maiestatis: ut si quis Imperatori maledixerit, hunc
 impunitum uult Imperator, siue lubricū lingue, siue uinū
 in causa fuit: id quod constituit Imperator Theodosi

us in

Quintil. li.
6. cap. de
risu.

us in l. Vnica. C. Si quis Imperatori maledixerit. Hoc id
à uetusto tempore fecerat Pyrrhus, ut docet Plutarch. in
uita sua: qui cum iuuenes per ebrietatem mala de rege lo-
quutos deprehēdisset: at ij iuuenes respōdisent, futurū
ut peiora loquerētur, si plus uini habuissent, dimisit eos.

Non odio, non crudelitate,
sed officio, &c.

De deprecā-
tione.

Sic se defenderat Horatius, cū interfecisset sororē
apud T. Liuium. Sic Cic. defenderat Q. Ligarium,
quod non odio Caesaris mansisset in Africa, sed
recto et bono studio, Pompeiū et ciues Romanos sequen-
di. et in iure nostro parcutur delinquenti, si dolo careat,
imò & peieranti. l. Qui iurasse. ff. de iureiurando.

Si tali de causa alijs quo-
que ignotum sit, &c.

Vt M. Marcello, quem Ci. ero pro Ligario Cesari exhi-
bit, ut pari clementia effunderetur in Ligarium, qua
in Marcellum.

APPENDIX AC DEPRECATIONEM. 20

ut ab ali-
qua ciui-
tate.

ET in hoc statu deprecatiōis (si saltem status est,
sicuti non est) nouē locos colligas. Primo ab offe-
ciorū excessu, secundo à uita inculpata, deinde à
nataliū splendore, quarto à spe utilitatis futuræ, quinto à
digna retaliationē māsuētudinis per eū exhibitæ, sexto
à remo-

à remotione fraudis, septimò à lapsu officioso, octauò ab exemplo. & ultimò à sublata periculi formidine.

Aut in rem, &c.

Vt si heres iussus facere sepulchrum in aede sacra Dianæ, prohibeatur plebiscito, quod uetat, ne eò loci quisquam sepeliatur. De remotiō
ne crimi-
nis.

Primum, potuerit ne tantum, &c.

Iste est locus uehemens, quo urgetur reus: cū dicimus non potuisse iubere, nō fuisse tantæ autoritatis eum qui iussit peccatum tantum. Et hoc est etiam iure nostro prouisum, ut non excusetur remotione criminis à facinore illicito, qui paruit illicita iubenti: imò utriq; tenentur, & iubens & faciens. l. prima. §. Quoties. ff. de ui & ui armata. Excusabit ergo iussus Consulis uel Prætoris, quod et ius scriptum dicit, iustè eum possidere, qui iussu prætoris possideat. l. iuste. ff. de acquirendis possessionibus. Item iussu dictatoris. Sic Seruilius Hala magister equitum, dum confodisset Spurium Melium, excusatus est iussu Cincinnati dictatoris. Sic pro doctrina Iuri starū excusatur is magistratus, qui iussu Imperatoris suspendit hominem sine ulla causæ cognitione. quod satis colligitur in cap. Qui resistit. 11. Quæstione tertia. ubi sunt uerba Augustini. Nos hoc ultimū nunquam posuimus pro constanti, sicut aliàs latius disputamus.

Aut sine periculo.)

Quod fecerunt Apostoli in Actibus quinto, qui potius flagella passi sunt, quàm obtemperarent iussib. principum: dicentes, magis Deo obedire oportere, quàm hominibus. quod uoluit I. Cano. qui resist.

Num ea re cōcedi reo conueniat, &c.)

Hoc loco uidetur usa esse Dido, in quarto Aeneidos, cum Aeneas crimen fugæ apud eã excusaturus, usus est remotione criminis: Sed nūc Italiam magnam Gryneus Apollo, Italiam Lyciæ iussere capeffere sortes. Cui pulchrè respondet Dido: Nunc augur Apollo, Nunc Lyciæ sortes, nunc et Ioue missus ab ipso, Interpres diuūm: etc.

DE ARGUMENTATIONE.

Equitur nunc de argumentatione, in qua ita procedemus. Prīmò, ea quæ nobis uisa sunt commodare, ex Rhetoribus collecta declarabimus. deinde textum continenter elucidabimus, usq;

ad finem libri, seruato ubiq; decore & honesto.

† respicit

Quæ pars argumentationū species precipit, à scriptoribus et Græcis & Latinis, nimiumq; neglectam esse, Rhetoricorum præceptores conqueruntur. Fabius eo in genere, ut assolet, generalia eleganter tractat. Trapezuntius per uarias subsectiūculas præsentem materiam tantum non obscurat. Nos quæ cōmodiora uisa sunt, suc-

cincte

einc̄te colligemus. Verum sicut multo difficilimū est ac-
 cōmodare rebus, expolire, ornare, quæ argumēta in lo-
 cis inueneris: ita nihil utilius in hac parte argumētatio-
 nis facultate inueniri, res ipsa docet. Est aut̄ argumen-
 tatio, argumenti † per orationem appositam explicatio.
 Ut sicut argumentum est ratio, rei dubiæ faciens fidem,
 quod à locis sumitur, tāquā à sede: ita argumētatio ora-
 tione explicat ea argumenta, quæ à locis sunt extracta.
 ut cum Aiacem ab Vlysse interfectū esse colligimus, &
 10 mouemur per locum à consequitione: quod cū gladio
 cruēto, ex Aiacis cadauere extracto, inuētus sit. Hoc ar-
 gumentum si oratione polita explicaueris, iam argumen-
 tatione uteris: dūmodo species, modos, formas argumen-
 tationis serues. Quod autē diximus, argumenta rei du-
 biæ facere fidem: necesse est, ut saltem iuris præsumptio-
 ne non dubitentur. & sint licet argumēta in Rhetoricis
 probabilia uel credibilia, ut quorum oppositum uerum
 esse possibile sit: tamen argumentis stabitur, donec aduer-
 sarius contrarium probet: ut ita nihil differāt præsum-
 20 ptio iuris, apud Iuristas: et argumētum probabile, apud
 Rhetores. Nā alioqui ea scire dicimur in Iure, quæ uehe-
 menti et firma opinione apprehenderimus. Perelegan-
 tē textum cum glossa in l. Panthonijs. §. Perduelliōis.
 ff. de acquirenda h. ereditate. Sunt autem aliqua argumen-
 ta firmiter credibilia, ut quod mater filiū amet, aliqua
 propense credibilia: ut qui sanus sit, in crastinū perueni-

Argumenta
 tio quid:
 † peroratio
 ni.

Præsum-
 ptio.
 Argumen-
 tum.

at. alia sunt credibilia non repugnāter: ut cum furti inſi-
mulatur, qui eo tēpore domi fuit. Hæc et multa elegātia
Fab. li. 5. ca. 10. Nec tamen hoc præterire poſſum, ut ar-
gumentū quod alioqui fidē facit in genere, in ſpecie nō fa-
cit fidem niſi factū probetur. Ut cædes à te facta eſt: cru-
entam enim veſtem habuiſti. hic ſi negas veſtem fuiſſe,
aut habuiſſe cruentam, iam cecidit argumentū, niſi pro-
betur contrarium. quod ſi probatum fuerit quod à te ne-
gatū erat, tū firmitus operabitur. nec enim aduerſarius ne-
garet, niſi in eo cauſæ cardinē locari uereretur: ut elegan-
ter Fab. loco prædicto, q̄ doctrinā inter alia ponit nō ne-
gligēdā. Quod ſi ſint argumēta firmiora, ſingula tractā-
da eſſe ſine aliorū adminiculo: ſi ſint infirma, multa ſi-
mul cōgregari: ut ſi non pondere proſint, proſint nume-
ro. hoc eſt q̄ in iure dicimus: Sed ſi non proſunt ſingula,
multa iuuāt. ſic Therſites numerū, nō uires adiecit Achi-
uis. Hæc poſſunt patēre eleganti exēplo. Accuſatur Flac-
cus quod Titū teſtatore, qui eū hæredem ſcripſerat,
interfecerit. hæreditatē Titij ſperabas, et eam magnam.
pauper eras, à creditorib. appellabāre, deniq; teſtatorē
offenderas, uerebaris mutaturū tabulas. Occultē occidiſ-
ſe non eſt quod dubitetis Iudices. Hæc omnia per ſe leuia
ſunt, ſed aggregata operantur: quod tractat Fab. li. 5. ca.
12. Nos in iure dicimus, plures præſumptiones uni præ-
ualere. at ſi dicas: Gladium cruentū ex cadauere Aiacis
extraxiſti Vlyſſes: hoc unum argumentū ſufficiet ſine
ſuffulcro, ſine tibia, ut condemneris. Ut in ſimili dixit

rit Claudian. Numeri damnū Proserpina pensat. Visis
 modicis quæ ad argumentorū usum pertinerent, quæ ta-
 men fusissime tractatur per Fab. loco supra allegato: nūc
 quæ sint argumentationis species, quib. argumentorum
 ratio explicatur, uidentū. Trapezūtius decē modos uel
 species ponit, uir Græcus, ad segmēta procliuius. Nos se-
 quuti Philosophum, Ciceronem, & Fabiū, quatuor speci-
 es ponimus: ratiocinationem, enthymema, inductionem,
 & exemplū. quas species ita tractabimus, ut & alios ar-
 30 gumentationū modos à Trapezuntio adductos, si quid
 in eis ornamenti sit, non simus præterituri. Ratiocina De ratioci-
 tionis uocabulo Epicherema, id est, liberiorē argumen- natione.
 torum collectionem includimus, et syllogismū. Siquidē
 Cicero utraq; argumentationes ratiocinationis uocabu-
 lo seu nomine baptizat: quod quædā sit inter syllogismū
 et epicherema uicinitas ut testatur Fab. lib. 5. cap. 10. Igi-
 tur ratiocinatio duab. explicatur speciebus, epicherema
 te et syllogismo. Epicherema Valgius Rhetor aggressio- Epichere-
 nē interpretatur, quod per eā argumētationis speciē ad ma quid.
 20 uersariū orationis diuitijs uelut obruendo aggredimur.
 Trapezunt. epicheremata alicubi ratiōes nominat, sum-
 ptas à circūstantijs: nescio an pertinēter, certē sine auto-
 re. Ratiocinatio, quā epicherema nominamus, in 5. par-
 tes distinguitur: propositionē, rationē, cōfirmationē ra-
 tiōis, exornationē, et cōplexionē: quā autor noster perfe-
 ctiss. et absolutiss. argumētationē appellat. Propositione

breuiter ostendimus, quid intēdamus. Ratio doceet uerū esse quod proposuimus, et id ipsum uno uel pluribus argumentis. Rationis confirmatio, si quid infirmū rationi fuerit, fulcit, instaurat, roborat. Exornatio per ornemēta dictionis ex patiat, urgendi aduersarij causa. Cōplexio breuiter colligit argumētationis partes, uelut epilogus. Hęc res ut exēplo pateat, fingamus thema de Epaminūda: qui accusatur affectatē tyrānidis, quod contra leges exercitum tenuerit. Non arbitror Iudices dubituros uos, quin Epaminūdas iniquissimæ et affectatē tyrānidis causa, successorem lege datū reiecerit, spreueritq; breuis propositio. Quod ut euidentissime pateat, euidentī ratione euinco. sicuti enim is maxime bonus nominari ciuis poterit, q̄ legib. pareat, ut quæ sint ciuitatis animæ: ita è diuerso non nisi maxime malus ciuis esse intelligitur, qui legib. temere cōtrauenerit. at tyrānidē nemo nisi maxime malus ciuis affectat. Hęc est ratio, quod in Epaminūda potissime receperitis Iudices. si quidē exercitum potentē ductabat, quē audientē dicto compererat: milites pollicitationibus inescabat: uulgū ultro auarū, adeoq; reliquos ciues facile oppressuros sperabat, ut ita nihil esset, quod eum in tyrannide occupanda moraretur. Hęc est cōfirmatio rationis. Videbat nimirū uicino rū tyrānorū potentiā diuitias, clientelas, uoluptates, sceptraq; pro arbitrio dominātia: et est alioq; hominis animus ad fastigia facile propensus, maxime eorū q̄ magistr-

stratus gessere, qui inter principes uiros à iuuenta uersati sunt: ut non ociose Euripides, ius si uiolandum sit, imperij causa uiolari posse scripserit. ut ita satis pateat, Epaminūdas cur leges, cur iura, cur reip. maiestatem tantam spreuerit temeritate. Hæc est exornatio, in qua possumus diffūdi pro ingenij foelicitate. Quare si nō nisi meli ciues leges contemnūt, si Epaminūdas quod exercitiū haberet paratum tyrannidem occupare facile fuit, si ad tyrannidem eū dominandi libido & alia quæ dicta sunt permouit: nolite dubitare Iudices, quin non alio quā affectatæ tyrannidis proposito, et leges cōtempserit, et successorem reiecerit. Hæc argumentationis speciem cū Cicero hic non ineleganter tractet, contra ordinē supra nobis propositum textum declarabimus.

Nec incommode ad alia.)

He sunt pestes, nimirū immorari uni rei, sæpe reuolui ad eundem scopum, † prestare argumenti seriem, et per præcipitium ad aliam argumentationis speciem deuolui: quæ pestes non solum in argumentatione, sed in doctrinarum interpretatione, & in qualibet perpetua oratione fugiendæ sunt.

† perturbare.

DE SYLLOGISMO.

Nunc de syllogismo, quem Trapezūtius uerè ratiocinationē appellat, cum superius argumen-

q 3 tatio

tatiōis genus collectionē appellasset. Is syllogismus trib.
 potissimū partibus cōficitur: propositiōe, assumptione,
 et cōclusiōe. Propositio q̄ sit, suprā audiuimus. Assum-
 ptio est, quæ ex uirib. propositiōis nascitur, quæ utraq;
 pronūciata cōplectitur conclusio. In genere syllogismi
 propositio frequēter uersatur in thesi, id est in infinitio-
 ne. Assūptio aut̄ in hypothesi, quia est finitior, et ad certi-
 tudinē materiæ magis adstricta. Vt nihil uiolēti est ppe-
 tuū, lapidis iactus est uiolētus, non igitur ppetuus. quæ
 argumētādi series in prima figura locatur in Ferio. nā ¹⁰
 ea est natura syllogismi etiā apud Rhetores, imō in om-
 ni genere doctrinarū, ut nisi ex aliqua figura formetur,
 nihil habeat legitimi. Figurarum tres modos habetis ni-
 mirū in prōptu ac numerato, nec grauarer in singulis fi-
 guris dare exēpla, si nō ea uobis essent quāmaxime cō-
 perta. Pulchrū autem est ex rebus moralib. ciuilibus acti-
 bus, quotidiāis negotijs et cōtrouersijs exēpla mutuari:
 ut ita nihil in quaq; re colligamus, quod non syllogismi
 aliquā formā præferat. q̄ in libris cōtra Academicos dili-
 gēter plerisq; locis seruauit August. Sic li. 3. ca. 16. Cum ²⁰
 omnē in modū turpe sit errare, uerū omnis homo ad er-
 rorē procliuus, ergo de omnib. dubitādū, ne temere asse-
 rēdo erremus. Quo argumēto se tuebātur Pyrrhonij, q̄
 de omnib. dubitabāt. Hac syllogisādi forma etiā nos Iuri-
 stæ uti possumus, cū à regula negatiua rē exceptā secer-
 nimus. Vt nulla est tēporalis obligatio, precariū tēpora-
 le est,

le est, nō est igitur obligatio. quæ forma arguēdi in secūda figura est, in Festino. Sic et aliter colliges: Nulla psonata religio Deo unquam placuit, D. Lāpertus Deo placuit, nō igitur erat in eo psonata religio. Et id genus in nūerabilia argumēta colligas, uelimq; si possibile sit, ita te exerceri, ut nullus sit præmeditatus sermo, qui nō aliquā habeat syllogismi formā. Hunc syllogismū Cic. ut cū allegat Trapez. etiam s. partib. absolui posse putat: ut propositiōi ratio, cōfirmatio assumptioni accedat, deinde sequatur cōclusio. ut in exēplo: Quisquis est fundēdi s̄guinis scelere assuetus, is nec fas, nec æquū respicit, dū inimicum ulciscatur. Si enim alijs in actib. difficile à cōsuetis disceditur, quomō se à sceleribus cohibebunt, quos præter cōsuetudinē & naturæ impellit neqtia? At Vlyses fundēdi sanguinis scelere assuetus est: quod q̄s nō uideat in sapientiſs. uiri Palamedis interitu. Igitur seposita omni æquitate, Vlyses de Aiace se scultus est. Posset et hoc ex syllogismo, et similib. arguēdi series in ampliū diffūdi, ut et propositiōis ratio, et assūptiōis cōfirmatio plurib. adtexerētur argumētis, argumēta ornarētur amplificationē, crebris setētis, subiectiōe, et multis id genus colorib. qd enim nō possūt oratiōis opes? at ea exercitio explicātur. Vbi aut̄ uel propositio uel assūptio sit probāda, materia subiecta docebit ut hic satisfiat. Tra. dū hoc sciueris, propositionē, quæ ex cōmuniter accidētib. sumitur, nō esse probandā, quia cōmuniter accidētia in actib.

ciuilib. pro ueritate habentur. ut mater est, ergo diligit
 filiū: licet Medea nō dilexerit. Habentur aut̄ pro uerita-
 te, donec probetur contrarium: ut est elegans glossa in l.
 neq; natales. C. de probationibus. Quapropter eo loci so-
 la assumptio probabitur. Verum si et propositio sit, fide
 media, tūc et ipsam ratione fulciri, nedum assumptionē:
 ut sic utraq; pronūciata rationem recipiant. Hoc si quis
 uellet ad uiuum discutere, is Sardos uenaleis exhiberet:
 quando nihil est in probabilibus ita catholicum, quod nō
 de rerum conditione uariari possit.

DE ENTHYMEMATIS.

Am Enthymemata tractabimus. Fab. lib. 5. cap. 10.
Ienthymema cōmentū interpretatur, ut quod omnia
 mēte cōcepta significet: de quo tamen nō est ad pro-
 positum. Quantum tamen ad præsentia, Fabius enthy-
 mema esse dicit, quod certam quandam conclusionem ha-
 beat, ex consequentibus et repugnantibus: qui & enthy-
 mema uel syllogismum Rhetoricum, uel imperfectū no-
 minat. Rhetoricum ideo, quia lasciuire potest, & extra
 carceres formarū euagari. imperfectū autē syllogismum
 quod et apud Dialecticos obtinuit, ideo nominat: quia in
 ea argumētatione aut propositio desideratur, aut assum-
 ptio. nec enim uspiam cōsequens facile inferri posse cre-
 do, in quo nō tacite alia oratio intelligatur. Philosophus
 secundo Priorum, capite penult. enthymema dicit esse

ex icotis et signis. Icota intelligens, quæ sint probabilia
 uel cōsentanea, quod in dō, cōsentaneū dicatur, ut quæ in
 pluribus facta esse, uel non esse, cōperta sunt: ut odisse in
 uidentes. Signa licet aliquando denotent rem futurā, ut
 rubor matutinus pluuiam: aliquando factū præcessisse,
 ut fumus in domo conflagrationē ostendit: in proposito
 tamen signa hic accipimus, ex quibus propositiones con
 stituuntur ad aliquid ostendendum. nam & propositio
 num ueritas probabilis per signa ostenditur, quæ signa
 10 ex pronuntiatis subintellectis colligi licet. hoc est quod
 Dialectici ueteres dixerunt, signū habitudine quadam
 uenire ad propositionē, quæ infertur, id est uiam sternit
 propositioni inferendæ. Proinde Philosophus nō ociose
 dixit, enthymemata ex icotis et signis constare: quod en
 thymemata essent consentanea & probabilia, et propositio
 subintellecta haberet se per modū signi. Ut sic errare
 mihi uideatur (si liceat aliena castra intrare) q̄ dicunt
 icota et signa re ipsa non differre. nam differentiam ipsi
 uidetis. Icota enim enthymematis materiā, signa formā
 20 respiciūt. Si igitur antecedens et cōsequens in enthyme
 mate eiusdē sint subiecti, propositio subintelligitur, quā
 uos maiorem dicitis. aliā enim medium signo non clau
 deretur. In enthymemate enim nō apparet medium, nisi
 signum claudat argumentationem, id est propositionem
 subintellectā. Ut homo est ratione deprauatus, homo er
 rat igitur. subintelligitur maior, uel propositio: Quisq̄
 q̄ s ratione

ratione deprauatur, errat. cuius propositionis ueritas si
 gno ostēditur: nam homo est ratione deprauatus. Sin an-
 tecedens & consequens eiusdem sint prædicati, minor
 uel assūptio quæ signū habet subintelligitur, ut sapiētes
 sūt utiles. ergo Pithacus est utilis. hic subintelligitur de
 necessitate minor q̄ se habet in modū signi, ut eleganter
 scribit Faber. Subintelligas ergo minorē, quia Pithacus
 est sapiēs. Hæ argumētatiōes, ut dixi, uersatur inter pro-
 babilia: sed nō prohibet, qn̄ habeāt etiā seriē necessariā,
 si signū ex necessitate rē ostēdat. ut mulier lac habet, er-
 go est corrupta: hoc est signū necessariū, et est argumēta-
 tio necessaria, et faciet syllogismū necessariū p̄ pronūcia-
 tū subintellectū. Subintelligūtur aut̄ pronunciata maxi-
 me ex prima figura. ut docet Philosophus dicto cap. pe-
 nult. ad finē. licet nihil prohibeat, etiā ex alijs figuris col-
 ligere (quod ipsū Philosophus ibi tractat) et propositio
 subintellecta habet se per modū signi. Sūt aut̄ enthyme-
 matis duæ species. quædā ex antecedēte cōsequēs simpli-
 ter infert, alia sub quadā pugnātia colligit. Priorē speciē
 antecedētis et cōsequētis nouistis esse latissimā: ut is ui-
 uit, ergo in crastinū pueniet. ex cōmuniter accidētibus.
 mater est, filiū ergo diligit, quāuis Medea filiū nō dilexe-
 rit. Vnde hæc species plerūq; iter probabilia uersatur, et
 sæpe dedit hæreticis ansā decipiendi. Ita enī Heluid. argu-
 it Mariā fuisse despōsatā, ergo nupsisse. quod argumētū
 Hiero. elegāter ibid. confutat. Sic etiā idē Heluid. argue-
 rat:

rat: Priusq̄ cōuenirēt in utero inuēta est habere filiū, er
 go postea cōuenerūt: id est cōmixti sūt. quod genus argu
 mēti nihil ualere declarat Hiero. cōtra Heluid. nā male
 inferas: Veni Car: haginē priusq̄ pranderē, ergo prāsus
 sū postea. nā alterū ex altero nō ipellitur. Sape et in ne
 cessarijs uersatur hęc species: ut piscis pulmonē nō ha
 bet, ergo nec respirat: mulier lac habet, ē igitur corrupta.
 Haud ab simili serie procedit illud Saluatoris, Matth. 23.
 Tēplo sanctificatur aurū, tēplū igitur est auro melius. li
 10 cet hoc enthymema occultē significet Saluator, nēpe sub
 interrogatiōis figura: Stulti et cæci (inq̄) utrū maius ē au
 rū, an tēplū quod aurū sãctificat? Huiusmodi ethymema
 ta aliquādo subseruiūt, nō stringūt, quo genere frequētis
 sime utitur Hier. cōtra hæreticos. Sic apud Marc. ca. 12.
 Occidamus hæredē, nostra igitur erit hæreditas. Sic Hie.
 cōtra Heluid. Si bonū est uxorē nō tāgere, ergo malū tā
 gere, quod nihil necessario impellit. ita si diceremus: co
 medisse prodest, ergo nō comedisse nocet. Alia species en
 thymematis à pugnātib. cōtextitur, et hoc duplici forma.
 20 habet. n. aliquādo negationē explicitā, aliquādo citra ne
 gatiōē pugnat. quod enthymema negationē habet sese, in
 cludit pugnātia duplicia. Sūt enī alia mediata. alia imme
 diata: imediata, ut lux et tenebræ, uisus et cæcitas, in qb.
 semp iusta arguēdi series sumitur, siue negatio sit in an
 tecedēte, siue in cōsequēte. Et hoc est q̄, in iure nostro di
 citur, posito uno ex cōtrarijs, remoueri aliud: ut hi sunt
 sui iuris, ergo nō alieni. et ita ē diuerso: lux est, ergo non

sunt tenebræ. et è diuerso non est lux, tenebræ igitur: ue-
 ra sunt quæ dicis, non igitur falsa. quia inter uerū & fal-
 sum nō est mediū, ut uoluit Iure cons. in l. Respiciendū.
 cum lege præcedēte. ff. Si certum petatur. Sic Paulus ad
 Rom. Si gratia saluamur, non igitur ex operibus. & è re-
 gione: si gratia nō saluaremur, ex operibus igitur: quod
 uoluit Pelag. hæreticus. Pugnantiã mediata sunt, quæ se
 non necessariò impellunt, ut album et nigrum: nam sunt
 etiam alij colores. ut nō sequitur: Albū non est, igitur ni-
 grū. Sic stare, sedere, mediate pugnat. nā qui ambulat, 10
 nec stat, nec sedet. Sic osorē esse, amicū esse: sic eloquētia
 et barbaries, non sunt mediata. nā mediū suscipiūt, quæ à
 Iure cons. nominantur subiūctiua, ut interim textū legis
 intelligas, in l. Hæc uerba. ff. de uerborū oblig. In eo en-
 thymemate bifariã arguitur, aut antecedēte affirmato,
 aut negato. si prius illud receperis, iusta est omnifariã ar-
 guendi* series. ut, osor est, non igitur amicus: album est,
 non igitur nigrum: Romæ fuit eo die, non igitur Cartha-
 gini. Sic Imperator arguit in l. optimam. in fine. C. de cō-
 trahenda stipulatione. item, Stephanus uidit Saluatorem 20
 stātem, non igitur sedentem. Sin uero antecedens negati-
 ue ueniat, nihil iustè infertur. nā non iustè impellas, si
 dixeris, Antonius orator nō fuit eloquens, (hoc enim de
 se ipse fatetur i. lib. de Oratore) est igitur barbarus. itē,
 Academici disputando nō stabant, sedebant igitur: nam
 ambulabāt. sic Cic. in disp. Tuscul. Nec iustè induces, Pō

ponium Atticū non fuisse osorē Cæsaris, ergo familiarē uel amicū. nā nec amicus, nec osor erat, si Plutarcho credimus: sed mediæ cōuersatiōis. Et hæc sunt enthymemata pugnātia, in quib. est negatio explicita. Tu uero frater, ut omnē fidei lapidē moueamus, in ultima specie enthymematis pugnātis, ubi antecedēs negatur, uide si saluare possis id genus argumentationis, ut t̄uitiū habeat † unicum absolutē quidē, nō uero supposititiē. Si enim ex qualitate materiæ subiectæ terminos ad paritatem determines, et cōerceas iam: et à pugnātib. mediatis, antecedente uel negato, argumentum sumitur. ut supposito, quod Titius alterutro locorū fuerit: rectē inferes, non fuisse Carthagini, igitur Romæ. Quo tēperamento saluatur illud Scruatoris nostri: Qui mecū nō colligit, dispergit igitur. nā hæc cōsequētia ultro caderet, quod positum ex negato non impelleretur, nisi supponas utrosq; eidem operi cōtraria operatione intentos. Alia enthymematis species ex pugnātibus explicatur, citra negationē, saltem quoad figuram uerborum: quod enthymema est quammaximè farine Rhetoricæ. hoc enim formā arguendi ad figuras syllogisticas non accōmodat, uel certe non curat, ut elegāter dicit Raphaël Regius in Fab. dicto li. 5. cap. 10. Quo nomine & luxuriari et expatiari liceat, dum à natura enthymematis non recedatur. ut qui sibi ipsi nunquā profuit, alijs quomodo proderit? Item sicuti tēpore pacis à legib. st̄ adum est, ita belli periculo ab armis, uel contrā

contra leges. Hoc enthymemate usus est Cic. pro Pōpeio
 Mag. Etenim, inquit, quæ nūquā faceremus si pax esset,
 hæc nobis cū bellū sit necessario suscipiēda uidentur. Et
 alibi Cic. pro Milone eleganti enthymemate utitur: eius
 (haud dubie Clodij) mortis ultores sedetis, cuius uitā si
 putetis per uos restitui posse, nolitis. Itē: priuatus dū e-
 rat, fastu intumuit: in magistratū sublatus qd faciet: hac
 arguēdi serie Bed. elegāter usus est in Homel. cū dicit: di-
 scipulos magis tristitia de abscessu Saluatoris, quā de
 ascēsu letitia occupatos. Et alibi: Sicut fides ē origo uir-
 tutū, ita solidamētū uitiorū in errore persistere. Et Lau-
 rētius Valla lib. 5. Elegātiarū, in proœmio: quorū singu-
 la cū plurimū incōmoditatis afferūt, si desunt: quid tan-
 dē putandū est uniuersa defuisse? Hæc enthymemata ad
 excessum sub quadā cōparatiōe, uel q. dicitur, à fortio-
 ri frequēter trāferūtur. Hoc tādē in enthymemate pugnā-
 tiū diligēter est aduertendū. posse ex ea enthymematica
 argumētatiōe in aliā argumētatiōis speciē deueniri, quā
 Trape. oppositionē, nos ex oppositis nominamus. quæ
 ab enthymemate in nihilo differt, nisi quod in eo est ser-
 mo rotatior et curtior, in oppositione explicatior. ut si
 hic fuisset quo tēpore homo est occisus, in suspiciōe for-
 tasse incidissem: nunc quia Carthagini fuit, merito crimē
 homicidij deprecor. Et sic uariū schema species argumē-
 tatiōis hoc loco uariat, ut alio exemplo patere potest. Si
 tempora pacis haberemus, quis nesciret à legib. stari o-
 portare

† inferunt

portere: nūc nos belli pericula circūstāt. ad arma igitur
 accedēdū est; nō ad leges. Sic enthymema Hier. ad Helio
 dorū explicatur, qui dicebat: Hæreditatē expectās secu
 li, coheres Christi esse nō poterit. quod sic explicabis.
 Si Christi hæreditatē nō expectares, nil mirū si hæredita
 ti seculi te inuolueres: nūc quia Christi coheres esse con
 tendis, quid tibi cū hæreditate seculi? Et in hāc formā o
 mnia enthymemata pugnātia sub latiori tractu explica
 ri poterūt: quod Trapez. pneumaticè, id est, sub produ
 ctioe spiritus fieri putat. Spiritū enim hoc loco intelligit,
 sermonis continentia et tractū, sicut alibi Hiero. contra
 Iouinianū: Vbi me defecerit spiritus, id est sermonis tra
 ctus, ibi est distinctio. Ex hoc argumentatiōis genere il
 lud uulgatū emergit, sicut propositum in proposito, ita
 oppositū in opposito: ut si augmenta augent, decremen
 ta diminuūt. quod sic explicabis, si aucta mihi esset hære
 ditatis portio, & legata auerētur: nunc ergo cū ea por
 tio sit mihi diminuta, legata igitur diminui. qua forma
 arguit Iurecons. in l. fin. §. fin. ff. de legatis tertio. Hæc
 explicatio enthymematis pugnantis, qua facies opposi
 tionis induitur, non procedit in pugnantibus mediatis,
 cum distinctione qua suprā. nam nō iustè inferas: Si non
 essem Barbarus, eloquens essem: at quia non sum elo
 quens, igitur barbarus. Sed finis esto enthymematis.

DE INDUCTIONE.

De inductione eo differemus breuioribus quod ea ar
 guen-

guendi species frequentissime à Dialecticis uersatur. Graeci Epagogen nominant, teste Fab. & est iuxta Cicronem in ueteri Rhetorica, et alios, à reb. nō dubijs ad id quod dubium erat, liquida collectio. ea enim argumētatio à rebus non dubijs concessis, rem quæ dubia erat approbat. Nec Rhetoribus satis facit uulgata definitio, quæ dicitur à particularibus sufficienter enumeratis esse progressio ad uniuersalia. quia etiam colligimus in particularibus, dū sint indeterminata, à nō dubijs ad dubia. Exēpla dialectica nō dabo, quia sunt pulueraria. Sic ergo collige: Si ¹⁰ nauis gubernator nō sorte, sed arte eligitur: si aurigā nō fors, sed artis cōmendatio profert: si nec medico fors proficit, sed artis professio: et ita de alijs: relinquatur, nihil iustè in reb. administrari à quoquā posse, q̄ fortuito, nō ex arte, non ex deliberatione eligeretur. Item si equus is optimus est, qui est generosissimus: si pomum optimum est, quod generosissimum: & ita de alijs: ergo quæ optima sunt, dicuntur generosissima. hinc argumento à consequentibus. pulchrè collige: Sic quæ sunt optima, generosissima sunt: homo igitur generosiss. est, non qui nataliū ²⁰ splendore conspicuus sit, sed qui optimus. Hoc loco tibi pro regula obtinebis, et notatu digna, quod ex propositione collecta in argumēto inductionis oritur Enthymema necessarium, necessitate morali. Est aut̄ argumentum inductionis aptissimum, ad argumenta quæ sumūtur ex consequentibus. Ceterū inductio tunc est uehementior,

si sub

si sub interrogatiōe fiat. omnis enim interrogatio habet
 quandam quasi epitasin, id est, uehementiam. qua forma
 eos urget Socrates apud Platonē, quibus cum disputat:
 pro sententia Ciceronis in ueteri Rhet. ut: Nūquid is ue
 re laudatur nauta, qui nauem bene regit? num porro me
 dicus, qui bene curat? et ita de alijs: igitur uerè laudari,
 qui rempub. bene administrat. Quæ inductio constat ex
 particularib. indeterminatis. hinc argumēto sumpto à
 cōsequentib. rēp. nemo melius administrat quàm philoso
 10 phus: uere igitur laudāus philosophus. Hac specie argu
 endi si respondens subsisteret, et respōdere cūctaretur,
 ad ludicem referenda est interrogatio, pro sentētia Tra
 pezuntij: uel ipse sibi respondeat: aut certe argumenta
 tionis seriem in enūciata cōuertat. Hoc fecit Aspasia, pru
 dens mulier, quā Cic. in ueteri Rhet. 2. li. in exemplum
 adducit. nam Xenophontis uxorem, deinde ipsum Xe
 nophontem interrogabat: Si uicina melius habeat aurū
 quàm tu, nūquid illius uelles? assensere. Nū si uestem me
 liorem? assensere. Agite porro, nū si coniugem meliorē?
 20 hic substitūtere, quod respondere erubescerent. Quapro
 pter cordata mulier pro eis respōdet. non dubitari quim
 Xenophon optimam uxorem, & hæc optimū maritum
 habere optet. Hinc egregia hæc mulier argumento à con
 sequentib. utrosq; hortatur: si res ita se habeat, ut colle
 git: curare ergo oportere utrosq;, ut sint optimi. Quæ
 etiā est inductio à particularib. res non infrequens Rhe
 r tori-

toribus: ut si neq; nauib. neq; turribus, neq; agris fortuito quis præficatur, igitur nec reb. publicis rectores præfici. Habet autem hæc argumentationis species uitiū: primo, si quæ dubia colligerentur, quæ in processu negari possent: unde prouidendū, ut indubitata colligatur. deinde si ad inductionē sub interrogationis figura factā, caute & per generalia respondeas: id quod iuuenis in scholis Dialecticis audiui, et aduocatus factus sæpe expertus sum. Cū enim interrogatiunculis separatim factis aduersarius attētat, securius est respōderi generaliter: sit sanè ita, demus, sine præiudicio, transeat illud. hac enim cautione inductio tota eluditur. Vel tertio loco, si nō sit sufficienter enumeratū in particularib. ut si ars nauigandi manu indiget, si medicina sine manu nihil ualet, si architectura manū addit, quæ tamen artes sunt: igitur omnis ars manu indiget. Quarto uiciatur inductio, si ex separatis colligas, & impertinentib. ut maritus regit uxorē, item eius bona gubernat, item eā educat, et in omnibus ei præest: igitur et bona eius alienat. Nam inductio semp̄ habet uitiū, quoties ex his quæ sub regula sunt, arguitur ad ea quæ sunt à regula excepta: ut in exēplo superiori. ut si ita colligas: Minor ætas inuita non adiuuatur: donatio in iuitū nō cōfertur: nō potest q̄s inuitus hæres institui. et in sūma, inuito nō datur ullū beneficiū: igitur et inuitus libertatē cōseq̄ nō potest. Sed hoc iustè nō infertur: quod is casus, et q̄dā alij, à regula sunt excepti.

Iam exempli genus elucidabimus, non more Diale-
 ctico, id quod tractat Philosophus: sed more Rhetor-
 ico. Græci exemplum nominant παράδειγμα. & sunt eo-
 usi, teste Fabio libro sexto, capite undecimo, in omni si-
 milium oppositione: & hoc sine discrimine. Speciali-
 ter autem in his, quæ rerum gestarum autoritate ni-
 tütur: quos & Fabius sequi uidetur. Cicero autem in ue-
 70 teri Rhetorica libro primo, in materia locorū, cum tra-
 ctat locum à comparabili, tres species ponit comparabi-
 les: imaginem, collationem, & exemplum. Imagine de-
 monstrari corporū & naturarum similitudinem: ut a-
 pud Vergiliū, Os humerosq; deo similis. Et in 12. Tur-
 num fractum tauro ad aram saucio confert.

Naturarum similitudo.)

Cuius rei apud poëtas sunt exempla frequentissi-
 ma. Collationem autem in rerū similitudine po-
 nit. ut, Qui portū attigerūt, orā soluentib. tem-
 20 pestates prædicūt: ita qui ex fluctibus aulicis emersere,
 pericula denūciant his, qui aulas experiri pergūt. Hac
 collatione Cic. pro Murena. elegātissime utitur. Exem-
 plum uulgatū est. Sicuti simonia sacerdotū religionem,
 ita reipu. sinceritatem ambitio corrumpit. Exemplū au-
 tem esse dicit Cic. quod rē autoritate, aut casu alicuius ho-
 minis, aut negotij, uel firmat uel infirmat: ut Saturninū

iure casum esse, exemplo Gracchi probatur. Fab. collationem ab exemplo non separat, uel cōtrā Cic. Ceterum collatio magis in finitionem, thesim, et generalia: exemplum magis speciē cōplectitur. Vnde Fab. exemplū definit, esse rei gestæ, aut ut gestæ, utilem persuadendi commemorationem. Nam et res fictas in exemplum aliquando adducimus: ut, bilingues exemplo satyri Aesopici esse uitādos. Arguitur autē ab exemplo bifariā: aut ex contrario, aut ex similitudine. Ex cōtrario usus est Cic. contra Verrem. ut: Marcellus Syracusis ornāmēta restituit ciuitatis, tu Verres ea abstulisti: quod genus etiā in enthymema incidit. itē: Doctos uiros præclara gymnasia semper fouerunt, nostræ ætatis gymnasia † subterūt. Cic. ad fastigia ascendit honestate, M. Antonius flagitio. Ex similitudine exempla sumuntur aliquādo simpliciter, ut suprā dixi, exēplo Gracchi defendi cædē Saturnini: aliquando ex maioribus ad minora, et è diuerso: id quod Fabius elegāter tractat. ut: Si propter matrimonia uiolata urbes iunt euerse, q̄ erit adulteri suppliciū. item: Si tibi-
 cines dū ab urbe discessissent, reuocati sunt uel temulēti, quāto plus principes de repu. benemeriti ab exilio sunt reuocādi? itē à maiori ad minus: Milites pro patria militare cur nō addeceat, cū id ipsum plerunq; foemina fecerint? Cic. hac argumētādi serie elegātissime utitur in oratione pro Milone: Negāt lucē intueri oportere eū (inquit) qui hominē occidisse fateatur. nec meminere stultissimi

† subuertunt

simi homines Marci Horatij, qui cū sororē occidisse fateretur, populi tamē iudicio est absolutus. & id ipsum ciuitate necdum libera. Verba Ciceronis sunt ampliora. Hoc genere argumentationis colligere etiā futura uelut coniectura possumus: ut Dionysiuū ideo se custodib. ual-
 lasse probabile est, quod tyrānidē sit occupaturus: quan-
 do & Pisistratum eisdem medijs tyrannidem occupasse nouit. Absoluimus, ut puto, si non copiose, tamen pro
 necessitate quatuor argumentorum species. Verū quia
 10 alij præterea argumentationū modi apud Rhetores in-
 ueniūtur, eos præterire non erat consiliū. Tradit autem
 Cicero in ueteri Rhetorica duos: enumerationē & com-
 plexionem, cuius & autor noster meminit. Trapezun-
 tius alos duos, summisionem & uiolationem.

Enumeratio.

20 **E** Numeratio est, in qua pluribus rebus expositis,
 reliqua de quib. queritur, per separationē neces-
 sario cōfirmātur, ut in hoc exemplo. cum proba-
 tur Titius à crimine homicidij innocens: quoniam sine
 impulsu nunquam sumitur maleficium. Vnde tu, qui Ti-
 tiū criminariis homicidij, necesse est doceas, aut propter
 metū, aut odium, aut inimicitias, aut cōmodum, uel pro-
 pter amicum aliquem hoc fecisse: sed nihil illorū proba-
 re poteris, relucet igitur innocētia. Iuristæ hoc argumē-
 tum à sufficienti partiū enumeratione nominant. Tu ue

ro aduerte, hęc argumentā di speciem alio schemate posse induci, nempe per subiectionē. Vt quæro abs te accusator, quæ causa reū ad hoc facinus impulerit? Metus? at nihil unquā fuit causæ, ut eū metueret. Odium? at nemo illi erat familiarior. Commodum? at non didicit ex facinoribus quæstum facere: & ita de alijs. Sic C. Pōpilius, de quo iam sæpe uerba fecimus, se defendet. Nam cū tanta Gallorū multitudine circumdatus essem, quid me facere oportuit? Dimicare? at parua nobis manus erat, denique obsidebamur. Virtuti militum et robori confidere? at locorū angustia non sunt passæ, ut eorum uirtus explicaretur. Sedere in castris? at fame & siti enecti fuissimus. Castris relictis effugere? at nō licebat, cum circumsidemur ab hostibus. Militū uitam negligere? at hoc inhumanum fuisset. Hęc arguēdi species differt ab inductione, nam inductio plurib. connumeratis, aliquid uel nō esse, uel esse consonanter colligit. Enumeratio ex partiū enumeratione separanter + emittitur, nempe oppositum colligit. ut diuitias Titius nec successionem adeptus est: erant enim maiores sui inopes. nec donatione, nā ei nemo unquā fauit: nec labore proprio, semp enim segnīs laborare nō poterat: nec ulla negotiatione, ut cui non erat industria: relinquitur ergo, aut furto, aut rapina cōquisisse. Habet autem enumeratio uitū, quoties non sufficienter partes enumerantur: ut Flaccus fundum non possidet pro herede, non pro dote, nō pro emptore, nō pro legato, nō pro dona-

Tremouetur

donato: igitur iniuste possidet. Hæc argumentatio sonat uitium, quia poterat pro suo possidere. Sed de hac specie autor noster etiam differit, ut in textu uidebimus.

Complexio.

Complexio est bicorne argumentū, Græci uocāt dilemma, Iuristæ cornutū syllogismū, satis illo to uocabulo. Hæc autē argumentationis species uehemens est, rectè sumpta: ut quæ utrinq; aduersarium
 10 sternat, alterutrum uel firmauerit, uel negauerit. ut sciebas quid erat futurum, aut nesciebas: si scisti, in culpa es quod nō admonuisti: si nescisti, cur nos ignorantiæ cōdemnas, qua et tu inuolueris? Hac cōplexiōe eatenus oppositas oportet esse interrogatiōes, uel extrema argumenti, ut quicquid præterea dici, euadi, effugi potest, occupet et præcipiāt, ut nullus pateat effugiendi angulus. quod maxime cōsumitur ex cōtrarijs immediatis. Complexiōis schema sæpenumero interrogatiōe cōficitur, ut est exēplū apud Aug. lib. 2. de ordine. cap. 3. Cū enim: Alippius
 20 sapientē nō esse diceret, qui ideo intelligeret stultitiā, ut euitaret, Aug. urget elegāter: si ergo pergas cognoscere stultitiā, ut euites, aut stultū quæres aut sapiētē: illū nō, quia nō docebit euitare, qui ipse stultus sit: hunc non, quia secundū te nō esset sapiens, si stultitiā intelligeret. Hoc dilemma suo ordine confutabimus. Noueris porrō, dilemma consumi unius propositiōis interrogatiōe. Sic

Iudæi ad Saluatorem nostrū: Licet ne tributū dare Cæsari? nam habet implicita cornua, ut cuiq; expeditum est. Sed quo arte Christus effugerit, post docebimus. itē Saducaei ad Christum, de uxore que habuit septem fratres: in resurrectione mortuorum cuius erit hæc uxor? capti-uncula dilemmatis astuta, ad conuincendū, nō esse resurrectionē. Hoc dilemmatis schemate, quā cōplexionem nominauimus, elegāter Heluidium D. Hyeronimus ur-sit. is enim docuerat, Christū fratres carnales habuisse, propterea quod scribitur esse primogenitus: uolēs differentiam esse inter unigenitum & primogenitum, quam differentiā elegantissimo eludit D. Hyeronimus dilemmate. cum enim primogenita Aegypti occiderentur, aut unigeniti non sunt occisi: si hoc dices, ridiculus eris. aut sunt occisi, quod ueritas habet: non est ergo differentia inter unigenitos & primogenitos. Hac specie argumentationis omnia sunt plena: qua nihil est uebementius, si rectè utamur: quo tamen nihil facilius soluitur, si uicium habeat. Quæ autem sint uitia complexioni, postea docebimus in textu, circa confirmationis rationem. 20

Summissio.

Summissio argumētationis schema est, in quo nosmetipsi à nobis petimus rationem, quare quidq; dicamus, Quod genus cōmodè cōficietur, si crebro cuiusq; ratiōis rationē subtexuerimus: ut, Maiores nostri

nostri magnam Oratoriæ operam dare uoluerūt. Quid ita? quod rectè intellexerunt, ea studia omnium summè esse appetenda. Cur id? quoniam per ea tanto plus hominibus alijs præstamus, quāto homines brutis. Qui hoc? quod nihil habent ingenia in hominibus constans, nisi ea doctrina, ea arte expoliantur. At quid ita? nam cum oratorū præceptis quibuscunq; rebus ordo detur, fit ut ingenia ad ordinem composita nihil tumultuariū, nihil præceps, nihil confusum, præruptum, hians, nihil intempestiuū producāt. Hoc arguendi schemate utitur sæpe in orationib. Cic. ut pro Planco, et alibi. Habet autem ea uarietas qua sub interrogatiōis figura rationes subiiciuntur, multum ornamenti. Est admodum uehemens, ac ualida, ut elegāter dicit Trap. Si tamen uitio laboret, utpote quod uel aliqua ex rationib. sit uel impertinēs, uel nō urgeat, facile cadet, in iudicijs maxime. Nō ita in demonstratiuo genere, in quo satis est, si argumentatio hæc uel ex persona, id est apparēter pugnet. nā et hoc in iudicijs sæpe fecit Cicero: ut potius artem mouerit sub specie argumentandi, quā niteretur argumenti uiribus.

Violatio,

Violatio ultimus modus arguēdi est argumentationis species, qua ex aduersariorū ratione non id quod ipsi uolunt, sed quod pro nobis est sequi demonstramus. Quod genus confutationi semper sacra

facit, nunquam confirmationi: ad instar tribunitiæ pote-
 statis, quæ potens erat in confutãdo, nõ in affirmando.
 dicitur aut uiolatio, quia uiolat, demolitur, resupinat in
 tentione aduersarij ex suis proprijs armis. Vt si dicat ali-
 quis, non esse fidendũ ne amicis quidem, quod nusquam
 sit tuta fides. Cui tu obuiabis: imò ea maxime ratione fi-
 dendũ esse ijs, quos in amicitia receperimus, ut explora-
 ta eorũ uel fide, uel perfidia, et cõplectamur sinceros, et
 frigidus auersemur. Finge aliquẽ ex uetutinis & barba-
 ris Logicis, ueteres logicorũ & nugas & tricas tueri, 10
 quod iã sint uetustissima cõsuetudine receptæ. Obuiabis
 tu, nulla magis ratione tollendas, & in tartarũ Tartare
 tos ablegãdos esse, quàm quod tot annorũ curriculum in-
 felicium iuuenũ ingenia pressere, imò perdidere: tantoq;
 audacius, tantoq; operosius corruptissimã cõsuetudinẽ
 euerti oportere, quo radicem ex diuturnitate temporis
 firmitus egisse uisa est. Apud Cic. in oratione Pompeia-
 na, Q. Catulus Pompeium Magnum bello Mithridatico
 non esse præficiendũ censuit, ne in uno homine, qui pro
 natura humani generis breui esset moriturus, omnia po- 20
 nerent. Quod Cic. egregiẽ eludit hac argumẽtatiõẽ, uo-
 lēs ideo magis in Põpeio omnia esse ponẽda, quod esset
 breui moriturus, ut ita resp. fructũ quàm amplissimũ ex
 eo interitu consequatur. Violationem à reprehensione,
 cuius Cicero in ueteri Rhetorica lib. 2. meminit, ita sepa-
 ramus: quod uiolatio ad hoc unum tendit, ut quadam
 uelut

uelut inuersione aduersarium suis proprijs armis iugulet. At reprehensio frigidior est. quãuis enim cõfirmationes argumentationum in genere aliquando diluat et confutet, tamẽ sæpenumero tãtummodo attenuat, ut ita minus roboris sit argumentationibus. Modi autem reprehensionis ex uitijs cõstãt: quæ quia autor noster nõ indiligenter prosequitur, textum uidebimus.

Quæ tacite contemni, atq; uitari sine reprehensione.)

10 Eius autem generis sunt argumenta nugatoria, quæ De uitiosa
prima literarum figura sese prodant. ut si dicas, Iura se argumen-
qui oportere, ut pecuniam lucremur. uel si dicas, Magi- tatione.
stratum uenerari oportere, quia uestibus splendidis &
longo famulorum comitatu incedit.

De uitiosa expositione.

20 **E**Xpositionis uocabulo hic intelligite propositionẽ. imò si Cic. in ueteri Rhet. credimus, quæcũq; ante cõplexionẽ sumuntur, possunt expositionis appellatiõẽ cõtineri. Et in hũc finẽ hic intelligo autorẽ nostrũ. Cic. in ueteri Rhet. lib. 2. argumẽtationẽ reprehendi posse quatuor modis docet. Aut si ex his quæ sumpta sunt, id est ex argumẽtis (ut Victorinus exponit) nõ cõceditur unũ plurã ue. hunc primũ modũ autor noster prosequitur, appellatione expositionis. deinde si concessis quæ súpta sunt, cõplexio cõfici ex his negatur. et tertio loco, si genus ipsum argumẽtationis uitiosũ ostenditur.

Tan-

Tandem si cōtra firmā argumentationem, alia æque firma ac firmiter ponitur. Tres posteriores modos autor non prosequitur, nos non tacebimus. Circa primū argumentationis modum aduertendum est, quod aliquādo res esse credibilis negatur: ut si pro credibili propositione dicam, neminem esse qui pecuniam malit quā sapientiam: iam negatur credibile. Aliquando negamus comparabile, cuius tres species supra posuimus: ut si dixerō à Gallis ad Germanos argumentū perfidiæ sumi, quod sint proximi, affines, uel confines. hoc enim negare iustè possumus. Aliquando iudicatum negatur: ut si ex eo quod iudex ali prolem decreuerit, arguamus uel euincamus agnitionem prolis. nam hoc iustè negamus: habet enim uitium. Aliquando arguimus à signo, ubi necesse est primo, ut probemus signum esse: deinde, ut constet signum accommodari crimini. quorum utrum defuerit, iam argumentatio uitium habet. ut, Habuisti uestem cruentam sanguine, ergo occidisti. hoc argumentum habet uitium. quæ omnia Cic. in ueteri Rhetor. latissime, et ex pari elegantia tractat. Dicit porrò Cicero, à rebus in specie iniustè argui ad uniuersalia. Sed quia autor non prosequitur hoc genus uitij prosequitur, textum uideamus.

Omnes qui in paupertate sunt.)

Hoc primū uitium etiam Cic. in ueteri Rhet. lib. 2. inter alia connumerauit. ut si dixeris: Nemo est

est ex peritis qui Luthero nō faueat. Hic sermo uitiū habet, si Cicero et auctori nostro credimus. Tu autē muide, ne istæ uitia probe excusari possint, trib. modis. Primo, nam in moralib. in positiuis, uniuersalitas sumitur ex cōmuniter accidentibus. Quo casu expositio necessario nō urgeret, potest tamen defendi: tanquā probabilis: quæ est receptissima doctrina totius iuris scripti. Vnde iustè dixerim: nemo ex peritis est, qui non faueat Luthero, hoc enim cōmuniter accidit. Hic modus defendit innumer¹⁰os sermōes in positiuis. Secūdo: Si uniuersalis propositio ad actus humanos sese accōmodaret: quia tunc semper coërcetur ad materiā subiectā, ad habilitatē, ad naturæ conditionē. Et hoc est quod dixit Hilarius, intelligentiam dictorū sumi ex causis dicendis: quia non sermoni res, sed sermo rei ancillatur, quæ est insignis sententia Hilarij, de qua gloss. l. omnes. C. sine sensu, uel reliqui. Vbi cū Imperator diceret, omnes agros esse tributarios ex natura rei: excipiūtur Italici. Si testator dicat, Lego omne argentū: natura rei flagitat, ut de suo intelligatur. Sic ferè dicimus, omnes homines timere in mari, in periculis: licet Stoicus hoc nō reciperet, tamen ueritas ^{†concede-} sumitur ex cōmuniter accidentib. ita cū dicimus, nemo ^{ret} odit carnem suam: nam multi sunt qui oderūt, ut Medea. Hac secūda specie potest defendi exemplum auctoris nostri, de pauperibus. nisi dicas, ibi nō esse cōmuniter accidentia, sed actus medios, quod uerius est. Tertius modus est

dus est tropicus, quia huiusmodi uniuersalitates (si ita lo-
 qui licet) sæpe tropū habent, & ex hyperbole intelligū-
 tur. ut cum dicit Euangelista, totū mundum non suffice-
 re libris, de gestis Christi scribendis: hyperbolen hoc lo-
 co esse Erasmus testatur. Sic Regū 3. cap. 9. dicitur, non
 fuisse sermonem, qui regem possit latere: quod habet tro-
 pum. Innumerus essem, si pergā ponere exempla. Si tu
 aduertes omne genus doctrinarū, maxime moralia, nul-
 lam inuenies propositionem quæ non incidat in unum
 ex illis modis. quæ cum ita sint, necesse est textum no-
 strum cum temperamento intelligi: alioqui decipieris. ¹⁰

Cum id quod raro fit, fieri omni-
 no negatur, &c.

IN iure nostro ea quæ raro fiūt, intelligūtur nūquā
 fieri. Ius enim scriptū, ea quæ raro fiūt non curat. l.
 Iura. cum lege sequenti. ff. de legib. unde Imperator
 in Authenticis dicit, propter bonas mulieres non oportere
 legem cōstitui, quia raræ sunt: malas autē multas es-
 se. Ne ergo iura dissideant ab autore nostro, distingua-
 mus inter tria causarū genera. nam si iudiciale tractes, et
 maxime in criminalibus, utraq; ea uitia quæ iam tracta-
 uimus recepta sunt. nec enim reus cōdemnari ex eo debe-
 bit, quod uel frequēter uel raro fiat, regula ex uniuerso
 sumpta. Sed nec ex cōiecturis ullis, nisi euidentem faci-
 ant probationē. Præterea multa quæ supra diximus cir-
 ca locos 29

ea locos in cōiecturali in criminalibus non procederēt:
 et creditur eo nomine processisse constitutio Imperato [†]emersisse
 ris in l. Sciant. C. de probatio. In ciuilib. res tēperamen-
 to eget. ex frequentia enim & raritate actiū, si contra-
 ctus uel ultimas uoluntates disceptaueris, indubio iustē
 arguitur: ut ita non sit tutū ea quæ pro uitijs hic scribū-
 tur, tueri tanquam uitia. si quidem communiter, uel raro
 accidentia, itē natura rei, & cōditio materiæ, sepe eum
 cunct aliquid uel esse factum, uel non esse factum. ne nego-
 10 tia hominū relinquantur ambigua, etiam si nihil necessa-
 rio colligas. quod tamen latiore tractatum habet. Cæ-
 terum in genere deliberatiuo & demonstratiuo superio-
 ra uitia tantū abest ut uitia putentur, ut etiam arti detur,
 ex uniuerso enunciata sumere, etiā si ex frequentia uel
 raritate sumatur, dū ex natura uel cōditione rei, uel per
 hyperbolen pronūciata defendi possint. Nā si deliberes,
 homo imops, ignotus, ad munera recipiatur: nihil absurdi
 feceris, si ab eo abstineas: motus ea sententia, quæ ex uni-
 uerso sumitur, quod pauperes sese uel scelere ab imopia
 20 redimere, quàm eā officio tueri pergāt. Nā et ita ius no-
 strū iudicat, Insti. de suspectis tutoribus, ad finem. l. 3. §.
 Tu magis. ff. de testibus. quod uel maxime in demonstra-
 tiuis receptum est, in quibus nihil aliud quàm laudamus
 aut uituperamus. Eū in sensū illud Fabij dicitur, equita-
 tē optimo cuiq; notā esse. et illud sapientis, iustū hominē
 nulla re contristari. Sic Caiphas defenditur, cū dicit totū
 mundum

mundum post Christū abiisse. Sic Iuno Vergiliana, cum quereretur, Ilium in Italiā portari. Sic Cic. in oratione pro Flacco, reiecit testes Asianos ex uniuerso, quod Græcæ nationi fides negaretur. Sic Paulus in uniuerso orbe fidem prædicatā dicit: ubi Origenes tropū signat. Innumerus essem, si pergam autoritates afferre. Cōcludo igitur, quæ utrobique uitia ex autore nostro tractamus, in criminalib. semper recipi, à ciuilibus iudicijs frequēter remoueri: in deliberatiuo et demōstratiuo raro esse receptas, si per suprā dicta temperamenta † expurgari possunt. Sed quod ad legislatorem attinet, id est, ad iura condenda. tunc nō curatur ea quæ raro fiunt: per iura suprā à principio allegata, quod Accursius ibi latius explicat.

† excusari

10

Quem ille hæredem testamento.)

Ideo hic dicit eum hæredem ex parte factū, et non in esse, ut euidentius pateat uitii insufficientiæ. poterat enim & alius hæres eum occidisse.

Quia alteri non erant.)

Aduerte differentiam, quia in prædones euentu, in inimicos occasione incidimus.

20

Quæ cōstat ex sola enumeratione.

Ergo hoc quoq; uitandum.)

P Ræter hoc uitii, Cic. in uete. Rhet. alia duo uitia adiecit: aut quia enūeramus cui cōtradici potest, aut causa nō est quare nō honestè possimus cōtendere. id est, nulla nos causæ turpitudine impedit uel moratur,

ratur,

ratur, quin honestè possimus unã ex partib. concedere. Exemplũ prioris: ut nec emisti, nec suscepisti, nec tibi donatũ est: relinquitur, te mala fide habere. hic nego, quod non sit mihi donatũ. Iam tota argumentatio cecidit. Exemplum posterioris: Non stetisti frustra in diuerticulo: aut enim furari uolebas, aut affectari puellas, aut insidias ponere uicino. hoc ultimum sine pudore cõcedes: uerũ esse, te locauisse insidias, si tibi ex professo inimicus fuit. Sic cum Roscius accusaretur interfecisse Saturninum: Cicero in oratione cupide se hoc crimen confessurum dicit, si ei ex ueritate liceret.

Item falsa enumeratio est.

Ne erres frater, uel Ciceroni quiddam uicio uertas, quod iterum de enumeratione tractet: nouisse debes, hic tractari uitium partitionis, nõ enumerationis. quæ partitio ab enumeratione differt: quia enumeratio ex particularibus negatiue collectis, infert positionem alterius particularis: at partitio ex partibus totum infert, si sit iusta.

Quando ægritudinem cum utraq; re.)

Hic uides partitionis uiciũ esse, non enumerationis. nam hic genus speciei commiscetur, quod ægritudo genus sit ad metum et ad cupiditatem. Et esse partitionem uiciosam, satis ex Cicerone constat lib. 2. de Finib. bonorum & malorum, post principium, cum dicit: uitiosum esse

esse in diuidendo, partem in genere numerari: quo nominetaxat Epicurum.

Hic id quod extremū dictū est, etc.)

Sed non ne hoc argumentum alio etiam uitio laborat, etiā si cesset præsens uitium? Nam hic ad omnes confertur, quod non est necessario uerum, in omnibus scilicet auaritia hominem ad quoduis maleficium impellit: hæc non est necessario uera, ut supra in primo uitio audiimus, & tamen reus ex ea impellitur. Vides ergo quàm non sit tutum hæerere primo uitio, ad quod nec auctor noster aduerterat.

Ne Ennium.)

Concessum est, quia aliquādo et sæpenumero ex persona aliorum quos inducunt, nō ex persona propria loquuntur, ut in hoc sequenti exemplo, ubi ancilla Medæ conqueritur: & eo tantum nomine abest à uitio, ut etiam arti detur, inducere ancillam loqui, ut ancillam.

Vtinā ne in nemore Pelio securib. etc.)

Nota est fabula Iasonis, quem cum patruus Pelias rex Thessaliæ sub spe interitus Colchos misisset, ut aureum uellus illic custodifum reportaret, nauis Pelio monte fabricata, cum alijs heroibus cum ad locum peruenisset, auxilio Medæ filiæ regis Colchorum, quæ Iasonem amauerat, aureum uellus obtinuit: quam & abduxit, nec tamen ei fidem seruauit. Quod apud hunc poëtam

Ennium

Ennium, ancilla Medæ conquesta est, & ab alto orsa in culpam uocat Pelion montem, ex quo nauis heroum fabricata fuerat. Lege Ouidium libro septimo Metamorphoseon, & in duodecima Epistola Heroidum.

Nam ego amicum meum
hodie, & c.)

Sensus est: Quamuis aliquando in ætate profectiori conducibile sit castigare amicū, non tamen semper, utpote quod sit immane facinus. Et quare hoc? nam ego amicum pro noxia non castigavi. quasi diceret: non est semper utile, quia ego amicum non castigo: uolens ex suo factō, quid sit utile, uel non sit, comprobare. Vnde dicit Cicerō: Ex eo quod facturus, non ex eo quod fieri conuenit, utile quid sit ratiocinatur. Est ergo uitiosa ratio, quæ leuior est quàm exigit propositionis amplitudo, ut dicit Trapezuntius. Rerum publicarum status tunc erit securus, si adsit concordia. habet enim concordia & in conuiujs, & puellarum choris, suam laudem. Hoc uitio uereor ut laborent, qui pro Luthero hac utuntur ratione: ueritatem apertam & euidentem esse apud eum, quia nemo ei contradicit.

Ad caput de
uitiosa ra-
tione.

Philosophia uitanda est.)

Tela est argumentationis, ab oppositis. quam sic detexe: Nisi falsæ esset rationes, hæc expositiones quæ ueræ essent. nunc quia propositiones ueræ sunt, falsæ igitur rationes.

Nam hic Pacuuius.)

Parum referebat fortuna ne ageretur, an temeritate, quum utraque caeca sit & bruta. Ceterum hic significatur elegans differentia inter fortunam et temeritatem. Nam fortuna ducit, uel trahit: temeritas factum praestat uel complet. ducimur in pericula fortuna, experimur pericula temeritate.

Tu uide hoc uitium esse frequētissimum, ut nō necessarias, imò nec probabiles rationes subnectam. ut si dicas: Morales disciplinas esse discendas, faciunt enim civilem. Sic argui nuper quendam ex amicis meis, qui dicebat, Iustiniani editionem merito uituperari, quod ἀναλόγηται & esset. hoc quid impellit, cum per suos assessores iura dirigere poterat.

Item infirma ratio est, cum uidetur pro ratione, & c.

Hæc etiā est apud Logicos fallacia, petitiōis principij, quando ratio eadem est cum dicto. Hoc uitium parum curant Iurecons. non cum maxima laude. sic in l. finali. ff. de officio procons. curatores Cæsaris ius deportandi non habent, quia huius poenæ constituendæ ius non habent, Sic in l. 2. §. mutui. ff. Si certum petatur: Mutui datio consistit in his rebus, quæ numero, pondere, mensura consistunt, quoniam earum datione possumus in creditū ire. Sic in l. Quæsitū. in fine. ff. de peculio, post
tem-

tempus actionis de dolo non potest dolus obijci, quia nec de dolo actio post tempus datur.

Magno malo est hominibus

auaritia, &c.

Hoc uicium, si demas coniunctionem causalem, id est quia, quoniam, &c. faciet colorem Rhetoricum, expositionem. Et erit elegans schema, quando idem sermo uaria figura loquendi enunciatur, manente eodem sensu. quod est notatu dignum, quia ab alijs non dicitur.

10

Vtilis est sapientia, &c.

Tu dato alia exempla. Vineas eradicandas esse puto, quod ebrietas sit grande uicium. uel sic: Naues esse delendas, quia ex eis piratae praedantur. Hoc modo argumentatur Augustinus, et recitatur in cap. de occidendis. 22. quaest. 3. ubi per multa exempla notat hoc uicium.

Item infirma ratio est, quae uel alij expositioni, &c.

20

Hoc uicium est, si dices: Laudadam esse Rhetoricen, eminentia nominis, quia per eam persuademus. At et puella persuadere potest, et histrio. quod uicium annotauit Fabius libro 2. circa definitionem Rhetorices. Tu adde septimum uicium, non similis + farinae: cum id quod pluribus commune est, uni + formae praecipue uitio datur. Quo uicio lapsus est amicus meus, & etiam reprehensus, qui Iustiniano ideo dicam scri-

pserat, quod purpuram suam adorari iussit. At hoc cum sit omnibus imperatoribus cōmune, ut passim edocetur in libris Codicis, inepte soli Iustiniano uitio uertitur. Ergo uitiosa est ratio septupliciter, tum quia impertinens: item uana, id est falsa: deinde non necessaria: quarto cum ratio idem est cum dicto, et præterea si sit minus ac cōmoda, sexto, si sit uulgaris: & nouissime, si à cōmuni uitio aliquis criminetur. nec dubitate, plura ex his coincidere nomina: tamen distinguuntur, ut res sit clarior.

Iniuria abs te afficior in-

digna pater.)

Ad cap. de
uitiosa con-
firmatio-
ne.

† responsio

Poterant olim de uetustiori iuris prudentia patres matrimonia filiarū separare, etiam inuitis filiabus. Sed Marcus imperator uir optimus, quem uulgo Philosophum nominamus, prohibuit huiusmodi separationes, coërcuit patriam potestatem, nisi ex magna & euidenti causa. l. dissentientis. C. de repudijs. Sponsam autem pater separare potest etiam hodie de iure ciuili. l. in potestate. ff. de Sponsalibus. An aliud sit receptum de iure canonico, uideant alij. Cæterum quod ad hanc reprehensionem Cicronis nostri in persona patris, uideamus ne non sit tuta hæc † reprehensio, quam eludet filia alio dilemate: Aut enim sciuisti Thesphrontē improbū, aut ignorasti. Si sciuisti, impius es qui me ei locasti. si ignorasti, in culpa es, in tā ardua re nō prouidendo, quæ necessaria fuerāt. nec potes dicere Erraui: iste enī error

error nō mihi, sed tibi nocere debet. Igitur hæc dilematis dissolutio tuta non uidetur. Meliorq; est apud Politianum lib. 11. ad Calchum: cum peteret castigationes Merule, quas cōtra Politianū dicebatur fecisse, edi. sic enim colligit: Si iure me carpit, cur eius inuidetis laudi? si iniuria, cur me æ? At Calchus sic dissoluerat, alio dilemmate: Si te iniuria carpit, ei parcimus: si iure, tibi. quæ est inuersio non illepida. Sic in iure nostro propter dilemma artificiosissimum dissolutione. † Ceterum Textum, ut
 10 solent iure conf. Textus reputatur difficilimus omnium iuris Ciuilis in l. in ratione. §. si filio. ff. ad legem Falcidiam qui. §. plenus est Rhetorico artificio. nam illic arguunt dilemmate legatarij: Aut substitutus filio deducet quartam legatorum ex persona sua, & non potest, quia eam prius habet: aut ex pupilli persona, & non potest, quia nec ipse pupillus possit. Sed è regione substitutus egregiè dissoluit, inuersiōe Rhetorica, quam
 iam tractamus: nempe conuersis propositionibus. dicit
 20 ta, & deduco quartam, cum legata propria me onerent: aut ex persona mea sunt soluenda, & iterum deduco quartam, cum legata pupilli me grauent. Hæc latius habentur in glossa mea in dicto §. Eius farina est argumentū Protagoræ contra Euathlum: qui cum eum docendū suscepisset, pepigerūt mercedem post primam causam quam Euathlus obtineret. Euathlus noluit caus-

fas agere, ut frustraretur Protagorã. Quo nomine conuentus Euathlus à Protagora, sic urgetur ab eo: Aut uinces, aut uincêris. si uinces, dabis mercedem ex pacto: si uincêris, dabis mercedem ex sententia. E regione

petit* Euathlus pari argumentatione iugulum * præbet: Discite magister, neutro loco tibi deberi. aut enim uinco, & defendor sententia: aut uincor, et defendor pacto. Iste sunt argutæ dissolutiones, quibus dilemmata repelluntur. sed Euathli dissolutio uitiiū habet, ut statim dicam.

†comple- Ergo ut in summa habeatis, quo pacto possit *†comple-* *xum.* xiiii argumenti iugulum auerti: primò aduertendū est, ut hic dicit autor, si uicium in utraq; parte sit, uel in altera, extra textum nostrum uidendum est, si altera pars possit distinctione tolli: ut fecit Augustinus suprã allegato libro de Ordine. ubi arguebatur: Aut stultum adibis, aut sapientem. stultus non docet uitare stultitiam: sapiens non intelligit. Hanc ultimam partem distinguite. Res enim dupliciter intelligitur, aut ex distantia, aut ex communione. Priori loco sapiens intelligit stultitiam, sicut fortis timorem, sicut uidemus tenebras. Si po²⁰steriori loco, id est communione, tunc sapiens non intelligit stultitiam, quia nihil commune habet cum ea. tunc etiam diluetur dilemma, si in alium finem alteram ex partibus abflectas. Sic Euathlo præbetur iugulum, cum colligit: Aut uinco, & nihil debebo ex sententia: aut uincor, & nihil debebo ex pacto. Hic posterior pars potest

test adflecti in alium finem. Sic enim dicit Protagoras: si uinceris, agam contra te ex sententia, quia uictus es, non ex pacto. nec mihi obijcies pactum, quod nihil commune habet cum sententia. Potest & dissolui hoc argumentum, si perpendas naturam, alternatiuè, an ex contrarijs mediatis pugnet: quia tunc facile eluditur, neutrum inferendo. Sic Christus facit ad Iudæos, cum interrogaretur, nupta septem fratribus cuius esset futura: In resurrectione neq; nubent, neq; nubentur. Qua dissolutione infinita dilemata, quæ colorem habent, infirmabuntur, et quidem non difficile. Et deniq; Cicero in orationibus non semel ex contrarijs mediatis hoc argumentum contexit, et maxime pro Quintio. Item si uim partiũ complexionis æquioces. sic enim et D. Hieronymi cornu effugitur cõtra Iouinianũ, qui contra Digamiam pugnarat: Erunt duo in carne una, & iam excluduntur digami: aut non erunt, & iam contra uerba scripturæ uenitur. Sed nõ obstat hoc cornu. prior enim pars matrimonium ex uniuerso, nõ ex personis respicit. Potest & dissolui dilema, si utraq; partes partitione concordemus. ut, Aut insanire fas est, aut non: si fas est, cur non omnes insanimus: si non est, cur tu insanis. Dissolue ea ex partitione: quia aliquando insanire conceditur, aliquando non cõceditur. Et tandẽ dissoluitur dilema, si ratio, in quam partes complexionis fundantur, possit alia ratione expurgari. ut cum accusas hunc reum,

dit

aut enim ueretur, & probus est: aut non ueretur, & nihil proficit accusatio. Hic dices: Imò eo magis accusandus est, quia eius inuerecundia coërcebitur, aut probitas ex accusatione augebitur. Cicero aliter dissoluit. Hæc sunt cautelæ & effugia, quibus hoc ugens argumentum uitatur.

Cum id pro certo sumitur, &c.)

Cum argumentū sit ratio rei dubiæ faciens fidem, et argumentis constet cōfirmatio ratiōis, uitiōsæ supponitur pro certo argumēto, de quo adhuc cōtrouertitur. ut si dicas, Liberum arbitrium est res de solo titulo, quare ex libera uoluntate nihil boni facimus. Hæc ratio est uiciosa: quia supponimus, liberum arbitrium esse rem de solo titulo, quod adhuc uehementer controuertitur.

Quod iam quasi sero.)

Hæc ratio non tam est uiciosa, quàm nugatoria, dicere, Prouisurus eram, si sciuissem. Nam dicitur eis illud Euangelij: Nescio uos, clausa est ianua. Et Seneca dicebat, Non esse sapientis dicere, Non arbitrabar hoc futurum. Hinc illud prouerbij, Sero sapiunt Phryges, in rebus tamen gerendis dixerat Brutus ad Romanos, satius esse sero fieri quàm nunquàm

Cum id quod in aperto delicto.)

Manifestum delictum uelle contegere, non tam uitiū est, quàm stulticia. ut si dicas: Præceptorem deserui, cū

ab eo saluberrimas hauserim doctrinas: iam uero reponam delictum, quando doctrinarum suarum non plus egeo. Quis credet hoc? nemo. Item aliud exemplum: Rectorem in magistratu positum offendi, nunc uero priuatum tuabor. Nemo hæc credit.

Quod in aliam partem dictum sit.)

Hoc uitium præterquam quod culpam habet, nõ quidem simplicem, sed præsumptam, non etiam periculo caret. quod experti sunt Vitellij, nobiles Romani, & filij Bruti, cupientes potius sub regibus esse, quàm sub senatorijs legibus. post factam cõspirationem, ad unum omnes cæsi sunt. quapropter periculosum est, studia sequi, id est factiones. Sic olim Cæsar Iulius, etiam si sanè consuluerat, de coniuratis non esse supplicium mortis sumendum: tamen quia factiosus, suspectus erat. Simili studio laborabat Scipio Nasica, dum consuluit, Carthaginiem non esse delendam: quãuis optimo consilio diceret. Quapropter caueat, qui quis est in Repub. si suspectus est de studijs, ne ad speciem quicquam consulat. Quid si aliquis fauorem ciuiũ habeat, & alteri Reipu. consulat pacem esse sequendam: qua non suspitione laborabit?

Falsis aut uulgaribus definitionibus.)

Sic si describeres, Rhetoricã esse artem quæ doctos faciat. In hoc uidetur Philosophus deliquisse, in Rhetoricis.

cis, Parti. 39. cum dicit: *Improbas auferre leges, est rem pub. beneficijs donare.* Quæ definitio ideo uulgaris est, quia alijs conuenit. quod moliri opera publica, donare diuitias, uiros sapientes, est rempu. beneficio donare. Cæterum hoc uitium non est fugiendum Oratori, maxime in uiolentis definitionibus, de quibus multa supra diximus. Hoc genere defensionis perstrinxit amicus meus Iustinianum, quod diceret eum improbum, quia pateretur se Diuum appellari. nam quis ex Imperatoribus hoc non passus est?

10

Pro argumento sumere quod in
disquisitione positum.)

Hoc uitium probe conferas cum uitio superiore: nisi quod superius supponitur in antecedente certa ratio, quæ adhuc fluctuat: hic autem in probationem antecedentis, pro consequenti idem illud quod controuertitur, pro ratione sumitur. ut, *Improbus es, crucem meruisti, quia furtum fecisti.* At hoc est in controuersia. Hic si dicatur: *puniam te, quia statuta non seruasti: statim dices: doce me statuta non seruasse, & postea arguit o.*

20

Cum id de quo summa contro.

Item uitiosum est, si id in quo cardo causæ steterit, uel frigide, uel imptinenter, uel omnino nõ tuearis, quasi id certum relinquas. Quod faciunt arguti disceptatores. sæpe enim rem, in qua causæ scopus stat, dissimulant, non probant: uel probant frigide, quod nos sæpe

|pe

pe fecimus in Practica. Qui enim rem ambiguum fortius firmare contendit, is suspendit mentem iudicis, & excitat ingenium aduersarij. Sic Lutherus quasi obiter supponebat, frigidissima esse scita pontificū, si fortè aduersarius hoc prætereundo incidisset. Hoc quotidie faciunt aduocati, dicentes, superuacuum esse hunc cōtractum latius probare, cum per instrumenta pateat. Et certè non est superuacuum, cum causæ cardo in hoc uersetur. Cicero dat exemplum de Aiace & Vlysse, dum disceptarent super armis Achillis: quam disceptationem eleganter describit Ouidius, libro. 13. Meta. Et certe si uerum fateamur, hæc cautela tantum abest à uicio, ut pro summo artificio habeatur, si ea utaris feliciter.

AD OMNIA RELIQUA VITIA huius textus.

Controuersia cōtrouersia dissoluere.

N Am finge quendam iuratū uenire ad Censores, si uocaretur. is uocatus nō uenit. accusatus per iurij, respōdet: non ueni, quia non potui. nā si tribuno militum iurassem me adfore in commeatus die, et non uenissem, nulla alia excusatiōe tuerer, quàm quia uenire non potui. Et sic accumulatur absurdum absurdo. quia utroq; est inepta respōsio, nullius rei. Quid si fortè tribunus hanc respōsionem non acceptasset? an Censor acceptabit? non. Ita quum superioribus annis quidam

dā canonicus sic semper immodestiae uestiū argueretur,
respōdit se ita iturum in capitulo suo: absurdum uolens
tollere absurdo. Item uitiosum est, dissentire sibi, &
scribere pugnātia. in quod uitū hodie paulominus inci-
dimus, nisi reducto calamo castigassemus. sic enim scrip-
si amico: iam eū cominus, tamē ex improviso cōgredi: et
mox argui, quod telis nitatur fugacib. & quod horreat
pedē pedi cōferre. Item uitio datur, odiosis uti rationi-
bus, quib. uel iudicis uel suorū amicorū animi offendan-
tur. quod qui faciunt, uitiorū suorū ipsi sibi poena sunt. 10
Itē uitio datur, non omnes res confirmare, sed sub artis
tegmine, quae partitus es membra, ea non omnia confir-
mare. quod si uitio ingenij facis, imperitē te arguis: sū
ex proposito, quia in altera parte nihil habes quod fir-
mes: si industria feceris, id pulchrē praetereas. quo casu
tutissimū est, in altero membro uel ad fastidiū morari,
digredi, exornare, ut ita iudicis memoria uni rei fixa,
alterius partis obliuiscatur. quod tamē nolo feceris, nisi
cum iustitia. Item uitium est, cum de re certa cōtrouer-
titur, disputando in alia extranea incidere, quae sunt ex 20
tra cōtrouersiam. ut si furem quis te criminetur, tu cau-
sam cōmodati insinues, ut ita relicto furti crimine cau-
sa cōmodati discepteris. quod faciunt arguti Logici, qui
disputatione utuntur, tanquam equo desultorio, si aduer-
sarius sit improuidus. Hoc uitium Cicero suprà à prin-
cipio caueri iusserat, cum uetuerat cōceptam relinqui ar-
gumentationem; & incommode transire ad aliam. Ci-

cero dat exemplum de Zetho et Amphioë fratribus: qui cum disceptassent de Musica, inciderunt in certamen sapientiæ. Item uitium est, cum criminatio accusatoris aliud continet, quàm ab reo, id est nomine rei respõdeatur. ut si furti accusatus respondeat, fama se esse ubique cognitum, claris ortum natalibus, sæpe laudatas res gessisse, fuisse iudicibus utilitati. Et in huiusmodi communibus locis uersatus, crimẽ defendere negliget. id quod eleganter conqueritur Persius contra Pedium: Fur es, ait

10 Pedio. Pedius quid? crimina rasis Librat in antithetis: doctas posuisse figuras Laudatur. Hoc faciunt serui comici, heros ludendo: ut Dauus Terentianus Simoni interrogãti, Quid istic tibi negotij est? Da. Modò introiui. Si. Quasi te hoc rogem. Da. Modo cum gnato unà introiui. Sed certè non est modicæ industriæ, apud Rhetores hos flexus feliciter quærere, uel alia miscendo, uel (ut Speculator uoluit) generalibus nitendo, ne capiaris: quod et Cic. significauit, et nos sæpe obseruauimus. Item

20 uitium est, scientiam aut studia uituperare, si quid in eis nauui inueniatur. Tu uide, ne Lutherani (ueniam præfabor) utrisq; his uitijs sint obnoxij, cum super Pontificis potestate, iur is ne diuini sit, deflectunt certamen ad abusus Romanos, & ex uitijs pontificum dicant scribunt sedi Apostolicæ, argutè saltantes de hypothesi ad thesim. Item uitium est, si reum criminis conuincere pergas, ex eo solo, quod euincis crimen esse commissum.

missum. non enim sufficit, cōstare de crimine, ut supra diximus in Asystatis, nisi & reus autor criminis conuincatur, est ergo non mediocris stultitia, dicere hominem esse enectum ueneno, quod cadauer liuidum sit, pallidum, deforme, & crimen ueneni uerbis attollere: de reo autem, an is fecerit, nihil euincere. In hanc tam stultam cōtrouersiam nos incidimus, propter stultū aduersarium. Faciet & uitii neglecta † prosequutio rerū com-
 †propo- sitio. paratarū. ut si dicas: satius esse studere Rhetoricæ, quàm iuribus: & alteram partem prosequaris, & taceas de altera. uerum in oppositis hoc non daretur uitio, quod eleganter dicit Iuriconsf. Probationem unius relucere alterius improbatione: in l. Qui accusare. ff. de Accusationibus. in l. lege Iulia. ff. de Testibus. Est & aliud uitium in comparatione, si pergas alterum præferre alteri: ita quod cum hunc laudes, uituperes alterum. quod maximum est uitium, & non nisi illepidi hominis: cum omnis cōparatio ultro sit odiosa. Sic Theologiæ nostræ candorem, qui iam erumpit, prædicare nō dedecet: imò laudi datur, dum interim scholasticos non damnes, qui ipsi præstitere quod potuerunt. Vltimum uitium est, ex uerborum mutatione naturam mutari controuersie, ut si quis furem te accuset: postea mutando, rem te amouisse causetur. fatuitatis est, nisi in marito & uxore. In hoc uiciū incidunt sacerdotes quidā timiduli. qui ne incidunt in irregularitatē (ut nominant) *capi pasqua con-
 queruntur

queruntur iudici, non te furto subduxisse, sed rem accepisse tuam. Sic Sulpitius Tribunus, cum intercessisset, ne lex de exulibus reuocandis promulgaretur, ductus post pœnitentia., forte donis corruptus, legem tulit, quod uieiecti reuocarentur, soli uerborum immutationi nixus. Hoc est, quod nos in iure dicimus: Verba seruire oportet re legibus, non leges uerbis.

In rebus comparandis uituperare alteram.)

10 **V**etusti moris erat, si forte carior fuerat annona Romæ, ut ciues frumenta à Senatu acciperet pro tesseris, ostensis tesseriis, id est signis. quod cum Accursius nesciret, in l. sed et si. §. 1. ff. de iudic. ridicule labitur. Ad hunc uetustum morem respicit. nam cum Senatus offerret largitionem frumenti populo, Tribuni osores Senatus, cōuocato populo in cōcione pollicebatur, se dicturos, utrum esset cōmodius, uel incōmodius accipere uel nō accipere frumētū. Iā enarrant incōmoda: Si accipiant, quod ipsi sese obligabunt Senatui, uelut mācipia: deinceps nō
 30 audebūt eis resistere, tanq̄ corrupti muneribus. Tacent aut̄ commoda, ex uersuta malitia: quod populus pressus caritate annonæ, uel inedia laborabit, uel peribit fame.

DE EXORNATIONE VITIOSA.

Nunc de exornatiōe uitiosa, quæ est quarta pars. Ea nō alio nomine, quàm ingenij diuitijs fœlix est. Et omnino copiam sumit ex similibus, dū nō

sint uitiosa. Habent autem uitium, si maior sit rerum
dissimilitudo, quam similitudo: ut sepe nocuit exquisi-
ta interpretatio. nam & affectata nouitas placet. Modi-
ca est similitudo inter interpretationem & nouitatem,
licet ambo sint exquisita. Sic dices: Expilemus res sa-
cras. nam & David panes propositionis sustulit. nul-
la est similitudo. Porro & uitium habet, si ea similitudine
exornes, quæ tibi noceat: ut Cæsar Iulius si ærariū nul-
la ratione exhauriat, ea se tueatur, quod & ipsum hoc
Pompeio fugiente fecerit. Item accusatus adulterij, de-
fendat, quod multas se uiciasse impune dicat.

Exemplum uitiosum est.)

Item exemplis exornatio instruitur, tanquam per la-
tiores diuitias. quia quod exemplo fit, id iure fieri cre-
ditur: dicit alicubi Cicero. Habent autē exempla uitium,
si falsa sint. ut, Conuiuandum nobis & potandū est, nam
& Seruator hoc noster fecit cū discipulis. Deniq; uitio-
sum est exemplum, si sit improbū. ut si canonicis scorta-
ri liceat, quomodo non et nobis licuerit? Porro exempla
uitium trahunt, si maius quiddam in exemplū trahatur. ut,
Magistratus nostri sunt immunes à muneribus, iam nec
ego subibo munera. Item si minus sit. ut, pueros nucib. lu-
dere uidemus, quin nos non ea specie ludimus? Sumitur
porro exornatio à rebus iudicatis: quæ res in uitium inci-
dit, si sit utrobq; † dissimilitudo. Ut si qs neget, probari
minus q̄ septē testib. exēplo sumpto, quod nuper cōtra te
stamentum

similitudo

stamentum sit iudicatum, quod septem testibus caruerit.
 sed testamēti causa est dissimilis, habet propriū ius. Item
 uitium habet res iudicata, si afferatur super ea re, de qua
 non est cōtrouersia. Ut si cōtendas, tibi legata deberi ex
 testamento non solenni, quod et alijs sint legata soluta: tu
 dices, alijs non esse factam cōtrouersiam, tibi controuer
 siam fieri. Simile est, si quis petat se furti absolui, & affe
 rat rē iudicatā à Lacedæmonijs, per quā fures sint abso
 luti, nihil ad rē facit. quia apud Lacedæmonios furta non
 culpātur, non habent controuer siam. Item uitium habet, si
 res afferatur improbè iudicata. ut, Clodius fuit criminis
 incestus absolutus, lōge plus ego adulterij absoluar. Sed
 tu dices: corruptè esse absolutū. qua defensione sæpe uti
 tur Cicero in Verrinis, cōtra corruptos iudices. Item ui
 tium habet, cum proferas rem iudicatā, si ab aduersario
 in diuersum plures aliæ proferantur, ut si cōtendas uni
 co testi esse credendum, rem iudicatā proferendo, in qua
 super uno teste iudicatum est. Aduersarius dicet, non esse
 hoc exemplum sequendum: et plures alias res iudicatas
 producit, in quibus uni testi nō est creditum. Præterea ni
 tiosa est exornatio, si quod cōfiteatur aduersarius, pergas
 argumentis planum facere, cum iam res sit confessa. de
 bet enim augeri potius exornando quod confessum sit,
 quàm probari. Ut occidisti Aiace Vlysses. occidi. iam ex
 ornādo uitiosè inferas, dicens: Ne ulla sit criminis com
 missi latebra, signis & cōiecturis hoc ostendā. Sed quid
 attinet

attinet, cum ego rem confitear? Ultimo uitium est in exornatione, quod habuimus supra in confirmatione rationis, uitio secundo: quando probatur & augetur crimen, antequam constet de autore criminis.

DE COMPLEXIONE VITIOSA.

Complexio uitiosa est, quæ malè ex antecedentibus coheret, quæ non ordine à principio proposito complectitur, quæ nimis est prolixa. His enim uitijs fit, ut nihil constans, nihil certum concludatur, non appareat quid sit in argumentatione propositum: quæ ratio, quæ confirmatio, quid exornatio auxerit. quæ omnia exemplis demonstrare, non esset difficile, nec inutile. Sed finis finem impellit.

DE CONCLVSIONE SIVE

Epilogo.

Sequitur nouissimè epilogo: qui est, quædam recensio, & in summa recollectio totius orationis. Cicero rem ut est utilissima, ita prolixius tractat. Nos per summam demonstrabimus: dum te commoneam, quatuor locis in oratione uti posse epilogo. Nam in prologo 20 recolligimus, si fortè sit prolixior. itè post narrationem, si & ipsa sese protendat: ut in oratione pro Quintio. Porro post firmissimam argumentationem, ubi multa argumenta colliguntur. Et in cōclusione. Exēpli umbrā circa prologos, ut si in fine exordij dicat: *Quæ cū ita sint.*

et iam pateat, qua innocētiae fama reus ornetur, quæ de eo sit opinio integra, qui nataliū splendor, quæ in rempub. beneficia: dubiū r elinqui non potest, quin eius cause audita iustitia, eum sitis absoluturi. Sed nunc rem ipsam narrabimus. Porrò post narrationem, ut cum prolixè narraueris, epilogabis quid reus fecerit, ubi fuerit, qua causa accusatus sit: & ita de similibus. Porrò post firmissimam argumentationem, si prolixa sit, epilogo recensentur per summam omnia argumentorum capita, quo ordine proposita sunt: & in firmiori argumento diutius cōmoraberis, id sæpius repetendo, quod est multum utile. Tandem in conclusione epilogabitur, iusta sede. Est enim locus proprius epilogo, ut in conclusionem reijciatur. Quo sic præmissis, iam docebimus, omnem epilogum tribus locis constitui, enumeratione, amplificatione, & commiseratione.

Et hæc quidem hætenus, quæ in Rhetoricam ad Herennium à Zasio prælecta extabant.

F I N I S.

AD LECTOREM.

ADmonere te hoc quidem loco operæ præ-
 cium putamus, amice Lector, si qua forte in
 his Zafij in Rhetoricam ad Herennium Commenta-
 rijs occurrent, uel minus exactè dicta, uel alioqui
 intricata: ne statim, quia in publicum edita uides, ad
 uiuum exigenda prorsus omnia arbitrere. Neque
 dubium nobis est, ita te omnino sententiæ nostræ ac-
 cessurum: hoc est, cum ipsi autori ZASIO (uiro
 nō de sua tantū professione, sed in uniuersum bonis
 literis optime merito) tum nobis quoq; ignoscendū
 esse iudicaturum: si cogites, primū quod non in hoc
 sunt ab ipso autore conscripta hæc, uti ederentur a-
 liquando, aut ita saltem ederētur, rudia sanè adhuc,
 & nondum absoluta: sed qualia in scholis tamen di-
 ctari cum laude ac utilitate poterant, ut præter ex-
 tremam manum nihil deesse ipsis uideretur. dein-
 de, quod doctis quibusdam, ac nominis Zafiani non
 parum studiosis dignissima, quæ in multorum manus
 uenirent, unā nobiscum iudicata sunt, sedulò ad edi-
 tionem hortantibus. quibus non gerere morem, ut
 inofficiosum, ita improbum quoq; duximus: maxime
 cum tria in hoc ipsum exemplaria suppeditarent,
 quorum inter se collatione sarciri, si quid parum re-

EPISTOLA.

Ette habere uideretur, posset. Vbi tamen, iudicio nostro nihil omnino permittere uoluimus: sed ubi uariarent exemplaria, in margine addere consultius uisum est, & ita Lectori censuram committere, quam uel immutare, uel tollere quicquã temerè. Tuum igitur fuerit, Lector, æqui boniq; hic, cum Optimi uiri, tum nostram quoq; operam, qua communibus studijs imprimis consultum cupimus, facere, atq; his alijsq; Doctorum monumentis grato animo potiri. Vale.

I N D E X.

A		47.	12
A	Biectio	72.24	Aggressio 243.18
	Abrogatio legis	183.1	Agraria lex 127.20
Absolute iuridicialis ratio		Aiacis & Vlyssis contentio	122.22
210.	16	Amatorium dare, an uenescium dare sit	206.18
Absolutio	156.26. & 157.6.	Ambiguum	72.9. quot mo
Academici	252.26	dis fiat	184.2
Acurisij lapsus	189.11	Ambigui status	183.22
ἀχρημορ ασy stati genus	113.	Ambiguorū genera	125.2
Actio	22.12.	in Ambiguis non serendum iudicium	185.15
Adiuncta psonis quæ	57.25	Amphibologiae modi	185.20
Admirabile causæ genus	29.14	Amphidoxa controuersia	118. 23
	31.16	Amphyctiones	223.24.
Aduersarij in odium rapiendi ratio	49.14	Amplificationis ratio in	
Adulterā post quinquenniū nō posse accusari.	14.8.18	narratione	200. 21. etc.
Aequi & boni ratio	215.5	Anceps causæ genus	32.25
Aequitas tutissima legum interpretatio.	177.14	Antecedentia	154.22
Aequiuoca	184.17.	Apologus	70.17
	185.	Apostrophes usus in exordio	78.17. & 80.7
Agapeti Rhetoris dictum	24	L. Apuleius	170.2
		Aratores, pro oratores	81.4.

I N D E X.

Arborum genera	28.15	quot.23.	¶ inde
Arduū cause genus	34.20	Aspasia	257.14
Argentarij qui	21.49	Asis partes	127.12
Argumenta credibilia firmi		Assumptio	246.5
ter. 241.15. propēse.26.		Assumptiue iuridicialis ra	
non repugnāter	242.1	tio	228.10
Argumentatio	241.4. eius	ἀριχνοi loci	161.20
dem pestes. 245. 18. spe		Aut disiunctiua. pro copu-	
cics	243.4	la	31.7
Argumentationis reprehē-		B	
sio quatuor modis	265.20	Benevolentie captandæ	
de Argumentatione	240.15	ratio	48.8. ab ijs
Argumentum	87.7.	quæ sunt extra causam	
¶ 241. 6. ¶ 282.9		57.2.	¶ inde
Argumentū probabile idē q̄		Biberius pro Tiberio. 71.15	
presumptio iuris	241.20	Bonæ causæ per mala medi	
Arion.	88.13	a defensio an licita	33.3
Arrisio	76.26	Breuis oratio quæ	94.15.
Arrogatio sub adoptione		uide Oratio.	
111.	10	C	
Ars ne an natura po-		Callisthenis interitus	
tior	3.9	76.	12
Ars, præceptio	23.2	Carneades	6.15
¶ 64.	13	Causa quid	7.13
Ascensus notatur	31.19	Causæ	15.1. ¶ 24.17
Asystatorū genera	112.14	¶ 29.	2
			Causæ

I N D E X.

Causæ partes quæ	26.6	tur	149.20
Causæ statuum	34.25	Collectio	246.1
Causarum genera	14.24	Collocatio	21.9
quot	27.20. & 28.6.	Commentum	248.13
& 29.	2	Commiserationis à princi-	
Centumviri	217.20	pio mouēdæ ratio	47.3
κίφάλαια	145.14	Cōparabilis species	259.10
Cicero an Rhetoricorū ad		Comparatio quid	228.19
Herenniū autor.	11.20	Cōparatio criminis	136.4
& 25.10.	& 126.3.5	Comparatio odiosa	288.18
Ciceronis scomma	74.8	Comparatiuæ constitutio-	
Ciuilis quæstio	5.12. du-	tionis loci quomodo tra-	
plex	13. & 6.12	ctandi	229.5
Ciuis bonus quis	244.13	Complexio	244.5. & 263.
Ciuitas	289.21	uitiosa quæ	292.9.
ad Clepsydram orandi mos		Comprehensio	154.9
76.	9	à Comprehensione locus	
Coctor Iuris, pro Doctor	230.		18
Iuris	71.9	Concionatorum uitium	
Cognitores	218.23.	90.4.	26
& 219.	5	Concionum sacrarum mate-	
Collatio	75.7. et 152.21. &	ria ad thesim semper	
228.21. et 229.3. et 259.		producenda, non hypo-	
19.	ab exemplo quid	thesim	11.10. & 17.5
differat.	260.1	Conclusio	27.3
Collatio uoluntati includi-		Concordia	275.17
		¶ 2	Conduci

I N D E X.

Conducibilis	230.14	Cōuentiōes legitimaē	216.3
Confessio captandæ bene- uolentiæ locus	58.3.25	Cornificius an Rhetorico- rum ad Herennium au- tor	11.22
Continuatio	26.26	Criminis translatio	135.
Confutatio	27.2	12. remotio, cod.20.	
Cōiecturalis status	122.10.	comparatio	136.4
Perfectus	171.8. imper	Κριτόμενον	137.8
fectus	26	Culeus	133.13
Cōiecturarum discrimen	154. 20	D	
		Eclamatio	86.17
Coniuncta	155.7	D Definitio à factis & à relictis	190.1
Consequentia	156.3	Definitio omnis in Iure ci- uili periculosa	189.1
Conciliorū ratiōes.	97.26	Definitio uiolenta	190.14
Constitutio circa duo uersa tur	119.4.26	à Definitione locus	22.5.10
Constitutiones causarum quot	112.3. & 122.12	Definitionum genera	187. 24
Consuetudo	214.1. lex non scripta 200.11. optima legū interpres	177.13	Definitiuæ constitutionis duplex tractatio
Consuetudinis duplex ra- tio	214.20	187.20	Definitiuus status
Consultatio	7.6	et de eo plura.	192.12 an
Continens	138.1	legitimaē constitutionis species.	126.24. an legi- timus
à Continentia locus	181.18	191.1.18. an idem	
Controuersia	7.18		

I N D E X.

126.	16	Dilemma	263.7.26.
Definitiuus status mixtus		Displicina pro disciplina	
196.	10	71.	16
Definitui status exemplum		Dispositio	21.7.12.duplex.
129.	5	adiuisione quid differat	
Deliberatiuum genus quid,		25.18.	20
et eius partes.16.12.18		Dissuadere	16.20
Demonstratiuum genus	15.	Distributio	108.20.
19.	eius finis.17.1	et 109.	12.22
Depeculati	131.15	Diuisio. 104.4.rhetorica	
Depositio actio	36.2	pars 25.15. à dispositio-	
Deprecatio, deprecari	119.	ne quid differat	18
18. et 134.26. et 138.20.		Diuisio rerum	110.21
an locum habeat apud		Dolus quid	194.25.
iudicem	135.3	Dolus malus	189.23.
Deprecationis an status		Dubium cause genus	32.
238	20	24. et 36.25. ab obscuro	
de Deprecatione	238.9.20.	quid differat. 36.25. un-	
Deprauatio	71.11	de dicatur	36.22. eius-
Depulsio	119.17. et 122.1	dem ratio	35.8. exem-
an semper statum faci-		plum	12. et 36.18
ciat	120.25	Dubia quomodo soluantur	
Derogatio	183.1	184.	25.
Dialectica à rhetorica quid			
differat	1.17. et 24		
Διευκρινιστικὴ	134.21		

E

E	Gressio	26.3. causa fidei
	et criminationis	85.5
	u	3 lauda

I N D E X.

laudationis & appa- tionis	86.3	Excalciare	72.18
Εικότα. ἰνός.	2.49	Exceptio dilatoria	199.
Elocutio	21.20	21. peremptoria	22
Eloquentia quando utilis		Exceptores	179.19
13.7. ubi tegenda	48.15	Excessus	26.2 (559.
Eloquentia cum sapientia coniuncta	13.10.	Exemplum, παράδειγμα.	
Encomiasticū genus	15.19.	4.	25.260.4
Enthymema quid	248.13.	Exemplum & collatio an idem	260.2
eius species	250.17.	ab Exemplo argumentum	
Enthymemata pugnancia		260.	8
251.22. & 252.8. et 25.33		Exempla quando uitiosa	1
Enumeratio 261.17. quid		290.	14
differat ab expositione		Exemplis non iudicandum	
109.13. ab inductione		164.	.0
262.16. à partitione		Exordium in re honesta omitti posse	38.2
273.	16	Exordiū à tempore	57.9.
Enumerationis uitium		loco.12. habitu 15. opini	
262.	24.	one	20
Epagoge	223.6	Exordium uulgare	79.4.
Epicherema	245.12.18	commune 18. commuta	
Epilogus 292.15. ad conclu		bile	80.5
sionem reijcitur 293.12		de Exordio uitij	77.3
Epitasis	257.2	de Exordij præcepta que-	
Euadendi ratio	38.19	dam miscellanea	78.9
		Exor	

I N D E X.

Humile causæ genus	33.11.	☉	inde
exemplum	37.12	Inficiatio	157.21. ☉ 222.28
Humiles personæ	23.12	Infinitio	7.6
Hyperbole 75.1. oratorib.		ab Infinitione locus	237.14
utilissima	15.25	Inquisitio	17.12.
Hyperbole	207.2	Inscriptio	174.23
Hypothesis 7.9. ☉ 8.9. et		Insinuatio 59.21. eiusq; ra-	
17.7. thesis, et quatenus		tio	60.62
non differant	10.2.19	Insinuatio à criminis remo-	
Hypothetica quæstio	7.8.	tione. 64.17. à compa-	
I		ratione	66.21.
I cota ☉ signa quo diffe-		Instrumentorum repul-	
rant	249.18	sio	102.20
Imitatio 22.25. et 23.8. qua		Intentio 119.12. intende-	
lis esse debeat	12. et 71.3	re	15
Impensum aystati genus		Interpellatio	76.19
117.	12	Interrogationis epitasis	
Implicitæ causæ 34.15. seu		257.	1
controuersia	18	Inuentio difficillima	19.23
Improuidentia	74.18	Inuentionis definitio	20.18
Impulsio	151.1	Inuersio	721.59.12. ☉
Inductio quando uitium ha-		160.	6
beat 258.20. quid ab enu-		Ironia	73.10
meratione differat		Irrisio	74.5
261.	16	Iudicatio 137.7. quomodo	
de Inductione 225.25		nascatur	12
		Iudi-	

I N D E X.

<i>Iudicatio an eo loci, ubi</i>	176.		14.
<i>quæstio</i>	143.17	<i>Iustiniani arrogantia</i>	
<i>Iudicatum</i>	214.23	278.1	¶ 249.8
<i>Iudiciale genus</i>	17.8. eius		L
<i>partes</i>	11. finis. 13	L <i>Audatiuum genus</i>	15.20
<i>Iudiciales causas ornatu ni-</i>		<i>Legitima constitutio</i>	
<i>mio carere debere.</i>	80.19	122.5. ¶ 205.15. ¶	
<i>Iudicij recusatio</i>	146.26.	172.20. ¶ 191.19	
¶ 147.	3	<i>Lex</i>	213.16
<i>Iudicij usus, & an iudicium</i>		<i>Leges, ciuitatis anima</i>	
<i>rhetoricæ pars</i>	18.26.	244.	14.
¶ 19.	1	<i>Leges esse æquas, non du-</i>	
<i>à Iurciurādo, locus</i>	168.20	<i>ras debere</i>	92.8
<i>Iuridicialis assumptiuæ ra-</i>		<i>Libertini qui</i>	189.15
<i>tio</i>	228.10. species. cod.	<i>Lis super furto duorum de-</i>	
<i>Iuridicialis constitutio</i>		<i>nariorum</i>	34.2
134.21. ¶ 210.8. inde		<i>Litis contestatio</i>	138.4
<i>Iurisperditus pro iurisperi-</i>		<i>Locus quid</i>	145.3
<i>to</i>	71.23	<i>Loci consideratio</i>	32.18
<i>Ius, æqui & boni ars</i>	175.	<i>Loci communes</i>	145.13.
13.	¶ 215.7	22. ¶ 146.3.5. ἀτιχιοι	
<i>Ius scriptum quid</i>	189.18	161.	20
<i>Ius summum, summa in iu-</i>		<i>Loci principales</i>	146.15.
<i>ria</i>	176.1	<i>proprij.</i>	146.11. secur-
<i>Iuris subdiuisio</i>	210.15	<i>darij</i>	145.23. approba-
<i>Iustinianus ἀναρχάβητος</i>		<i>tium</i>	24. topici. 25. the
			¶ 5 hoc

I N D E X.

<i>fici</i>	146.4	<i>Narrationis conditiones</i>	
<i>Loci unde trahantur</i>	93.18	<i>ordo.</i>	95.7.10
145	8	<i>Narrationū genera</i>	84.18
<i>Locorum diuisio</i>	145.12	<i>Necessaria signa</i>	561.19
<i>M. Lutherus</i>	211.3	<i>à Necessitate locus</i>	233.4
M		<i>Nobiliū Germaniæ mos, cū</i>	
M <i>Aiestatem minuere</i>		<i>magno comitatu ad iudi-</i>	
196	23	<i>cia ueniendi, unde</i>	32.18
<i>Maturantius taxatur</i>		<i>Nouis non facile utendum</i>	
79.	21	43	5
<i>Μεγαλοπρίπεια</i>	100.22	<i>Numularij qui</i>	214.16
<i>Mendacio quatenus uti li-</i>		O	
<i>cet</i>	2.16. & 21.2	O <i>bligatio nulla tempo-</i>	
<i>Messale proœmia</i>	48.11	<i>ralis</i>	246.26
& 79	15	<i>Obscurū cause genus.</i>	29
<i>Metonymia</i>	27.11	9. & 34.10. et 36.26	
N		<i>Observantia</i>	213.1
N <i>Arratio</i>	81.17. & 84.	<i>ab Obsistentia locus</i>	223.
10 <i>ad quid reperta</i>		20. &	225.13
83.1. <i>an statim exordio</i>		<i>Odiū quid ab inuidia dif-</i>	
<i>subijcienda</i>	83.25	<i>ferat</i>	94.24
<i>Narratio quare secundo lo-</i>		<i>Opimus pro optimo</i>	71.
<i>co ponatur</i>	26.1	16. &	72.26
<i>Narratiō uerisimilis</i>	96.19	<i>Oratio breuis</i>	94.15
<i>Narrationis amplificatio</i>		<i>cida</i>	66.14
100.21. & <i>inde</i>		<i>Oratio sine pronunciatio-</i>	
		<i>ne</i>	

I N D E X.

ne mortua	22.15	Perspicuitas	96.3
Orator uir bouus, dicendi		Pietas	211.7
peritus	2.17. & 14.15	Platonis homo	190.26
Oratoris officium	13.23. &	Pneumaticè	255.9
14.1.14.	& 15.14	Poësis uiua pictura	226.9
Oppositio	254.19	Poëta an is, qui mentitur	
Oui furtum	34.4. & 38.1	76.	2
P		Positio	22.9
P Actum	215.8	Positum	7.6
Par	216.19	Potestatis locus	152.7
<i>παράδειγμα</i>	259.4	Præceptio, ars	23.2
Parerga	26.3	Prædo pro prætore	71.12
Partitio ab enumeratione		Præiudicium	163.19
quid differat	173.16	& 167	15
Partitionis uitia	111.3	à Præiudicijs, locus	163.18
Paternæ res	181.5	à Præsumpta autoritate lo	
Peculatus, peculati	131.	cus	231.6
23		inde Præsumptio iuris	24.120
Peculium quid	189.16 (12	Principium, eiusq; causa	
Peregrini pro hostib.	178.	35. 2	(38.23
Permutatio	212.16	Principiū ubi omitti possit.	
in Peroratione potissima		Primogenitus & unigeni-	
ars	27.5	tus, idem	264.12
à Personæ conditione lo		Probabile uoluntati includi	
cus	226.5	149	19
Personæ dignitas	97.13	Prolepsis in exordio	78.23
		Pronomi-	

I N D E X.

Pronominans definitiue	8.		4
<i>constitutionis species</i>		Quæstiones actiue	8.7
195.	23	à Quæstionibus locus	
Pronunciatio	22.11	162.	24
Procemium in re honesta		Quoad eius fieri potest	
omitti posse	38.23	13.	16
Propositio, Maior	249.21		
Propositio ratiocinationis		R	
243.	26	R Aphaël Regius taxa-	
Propositionem quare nar-		tur	189.5
rationi præponat Ari-		Ratio	137.18
stoteles	25.24	Ratio ratiocinationis	
Propositum	7.6	244.	1
à Prouidentia, locus	232.3	Ratio uitiosa quæ, & quo-	
Pyrrhonij	246.23	ties	275.14. & 278.4
Q		Ratio uoluntatis	151.10
Qualitas	160.16	Rationis cõfirmatio.	244.
Quæstio 4.25. & 5.5.		3. à Rationis inuentione, lo-	
à controuersia quate-		cus	178.5
nus non differat	10.3	Ratiocinatio 243.11.23. &	
Quæstio ciuilibis 5.12. du-		245.25. definitiue cõsti-	
plex.	6.12	tutioni cõiuncta	206.9
Quæstio finita, quæ & hy-		Ratiocinationis diuisio	
pothetica	7.8	243.	23
Quæstio infinita 6.13. spe		Ratiocinationis status	
culatiua	26. & 7.2. &	133.2.	205.13
		Rationalis constitutionis	
		diui-	

I N D E X.

<i>diuisio</i>	208.11	<i>Rhetorica utilis'ne</i>	3.22
<i>Rationalis status etiam generalis</i>	208.8.10	<i>Rhetoricæ materia</i>	4.5. & 13.23. & 34.15. <i>finis</i> 4.
<i>Reconuentiones</i>	171.20		15. partes 17.20. & 18.
<i>Recusatio iudicij inde. à translatione</i>	146.26.		6. officia 27.10
<i>quid differat</i>	199.10	<i>Rhetoricam usu absolui</i>	19
<i>Religio</i>	211.1. & 193.4		10
<i>Religio personata Deo non placet</i>	247.3	<i>Rhetoricorum ad Herennium autor Cicero</i>	11.
<i>Remotio criminis</i>	135.20.		20. & 25.10
222	11	<i>à Rumorib. locus</i>	167.24
		S	
<i>Remp. lædere quid</i>	226.14	<i>Sacrilegium</i>	190.5.9
<i>Repetitio quando necessaria</i>	39.10	<i>Sacrilegij crimine qui teneatur</i>	193.10
<i>Reprehensio quid à uiolatione differat</i>	267.2	<i>Sallustiana breuitas</i>	94.1
<i>Repulsio</i>	157.12. et 222.21. & 223.8.	<i>Sapientis non est dicere, non putaram</i>	282.19
	& 226.6	<i>Sardi uenales</i>	248.8
<i>Retorsio</i>	80.9	<i>Satis otium uel ocij</i>	12.25
<i>Rhetoris opera</i>	19.3	<i>Saturninus</i>	127.4.
<i>Rhetorica quid à Dialectica quid differat</i>	1.1 1.17	& 128.	21.
<i>Rhetorice an ars</i>	1.9.13	<i>Scire in iure quæ dicamur</i>	21
<i>naturæ ne an arte confect magis</i>	3.7	<i>Scriptum</i>	174.22
		<i>ex Scripto & sententia statutus</i>	

I N D E X.

tus	173.2.20	iuridicialis	13.legiti-
Scriptura	40.11	mus	19
Seiunctio	104.10.	Status obuersus siue obtor-	
eius modi & circum-		tus	197.5
stantiæ	eodem	Status quando dicatur con-	
Semisis	127.9	sistere	119.5
Senes suspiciosi	88.8	Status circa duo uersari	
Senum narratio	91.25	119.10. & 120.20	
Sicut propositum in propo-		Status quot 112.3. & quid	
sito, &c.	255.14	7. & 122.3. principales	
Signa apud Rhetores		tantum tres	255.6
149.	7	Status quatuor	191.9
Signa & icota quo diffe-		Stipulationem sine causa	
rant	249.18	nihil ualere	113.19
Signorum ratio	249.4	Stultitia	74.16
Similitudo & collatio quid		Suadere	16.19
differant	75.7	Subiectio	262.2
Simulare quatenus lice-		Sublime causæ genus	34.6
ceat	3.1	Summissio	264.21
Sonticus morbus	229.14	à Summo ad imum locus	
Sonus	112.10	154.14. & 229.24. &	
Spiritus pro sermonis con-		230.18. & 231.3	
tinentia	255.11	Suspicio	73.4
Spurij an in senatum allegi		Syllogismus 205.14. cornu	
possint	64.7	tus	265.7
Status cōiecturalis	120.6.	Syllogismi & epichere-	
		tis uici-	

I N D E X.

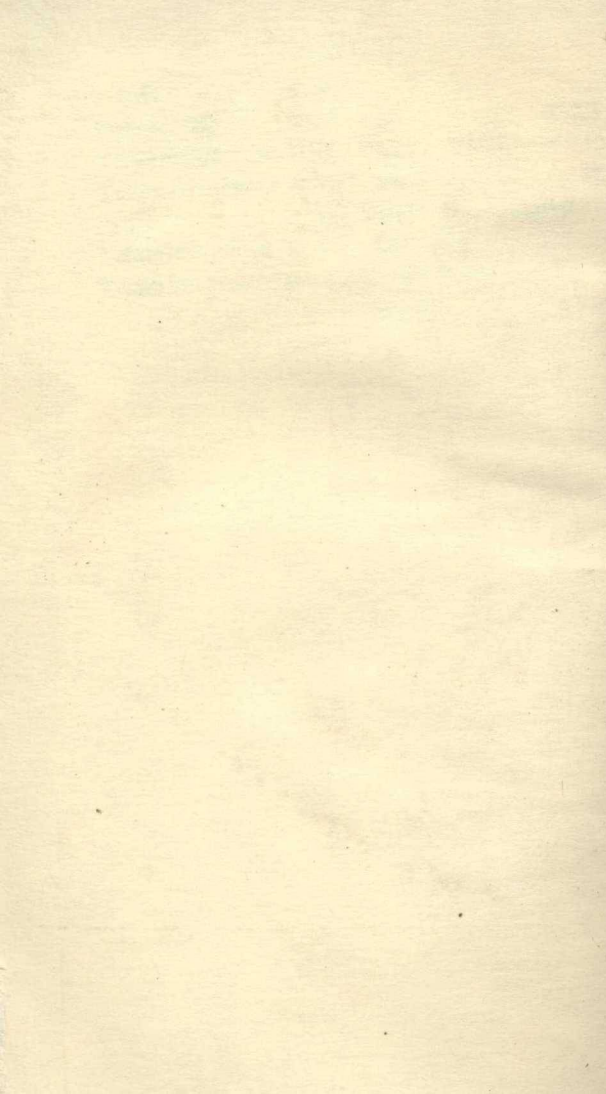
- matis uicinitas* 243.16 *Transitio* 24.12. & 91.9
Syllogismi natura 246.11 *Translatio quid* 199.9
partes 246.1. *usus* & *Translatio criminis* 135.
exercitatio qualis esse 12 & 234.4
debeat 247.6 *Translatio obliqua* 130.19
de Syllogismo 245.25 (13 *Translationis perfectæ lo-*
Syllogismorū figuræ 246 *ci* 199.24. à *moribus*
200.11. à *pactis* 13. à *re*
T *bus iudicatis* 18. *Imperfe-*
Abulis locus 168.12 *ctæ* 200.24. à *loco* 201.
Tartaretos in tarta- 3. à *causa* 10. à *qualitate*
rum ablegandos 266.12 21. à *persona* 202.6. à
Temeritas à fortuna quid *tēpore* 15. à *loco.* 203. 4
differat 276.5 (14 *Translatiuus status* 198.2
Temporis cōsideratio 152. *unde* 132.10
Testi uni an credendum 17 *Translatoria exceptio*
291 199 7
Testium petitio, locus qui-
bus constet 161.16 *Trāspōitio.* 158.7. et 160.6
Thesis 7.4. & 8.10. & *Turpæ causæ genus* 29.15
246.6. *ab hypothesi* *Tyrannicida quis* 194.2.6
quid differat 10.2 **V**
Tormentis extortæ confes- *Vallataxatur* 28.22
sioni an credēdū 193.5 *Vastator pro pastore*
Trapezuntius notatur 73. 71 22
21. & 249.7. & 199. *Veritas in profundo demer*
4. & 243.6.21 *sa* 20.16
V *Veri-*

19

I N D E X.

Veritas potissimum in o-	permissa	183.16
mini causa respicienda	Victus consideratio	150.6
30.	15 Vindicatio	212.17
Veritas quo simplicior, hoc	Violatio	165.21. unde di-
efficacior eius oratio	cta	266.3
39.	2 Violationis à reprehensio-	
Veritas uerborum admini-	ne separatio	266.24
culis non eget	20.1 Vitæ consideratio	150.2
Veritatis in negotijs ciuili-	Vitellij	283.10
bus duplex differen-	Vnigenitus & primogeni-	
tia	20.4 tus, idem	264.11
de Veris dubitari duplici-	Voluntatis causa	150.25
ter	20.11 Voluntatis locus	149.23
Vergilij locus	42.11. &	
61.19. & 87.19. & 95.	Z	
19. & 96.8. & 240.7	Z Eibi & Amphionis	
Verita fortius ligare quam	certamen	287.1

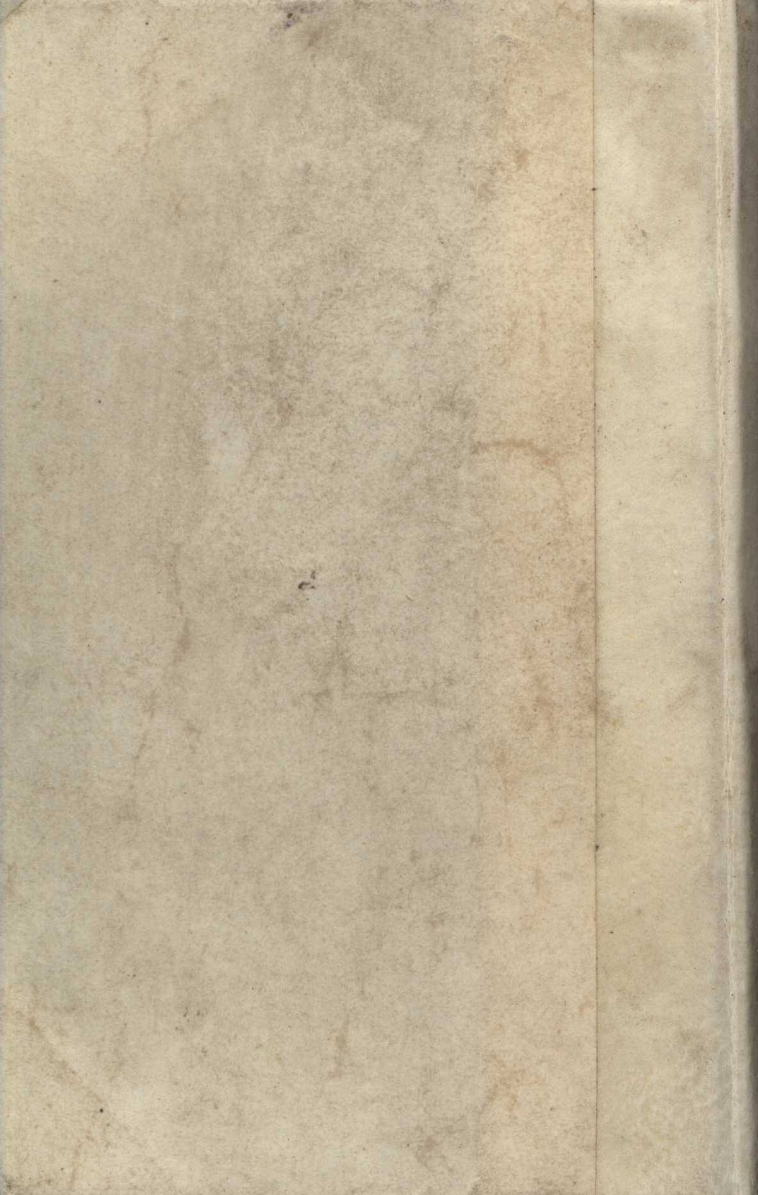
F I N I S.

UB WIEN

+AM32464190X

www.books2ebooks.eu